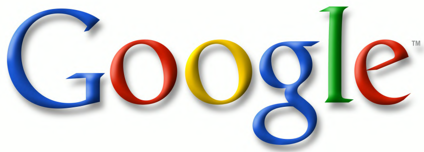
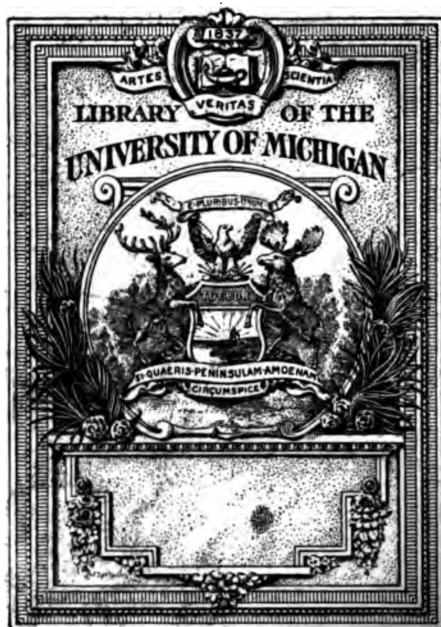

ɩUMPERT.

TEBORG

MPERT.

BORG

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

SAMLADE SKRIFTER

I OBUNDEN STIL

AF

P. D. A. ATTERBOM.

TREDJE DELEN.

III.

ÖREBRO,
N. M. LINDH, 1862.

SVENSKA

SIARE OCH SKALDER

ELLER

GRUNDDRAGEN

AF

SVENSKA VITTERHETENS HÄFDER.

INTILL OCH MED GUSTAF III:s TIDEHVARF

TECKNADE

AF

P. D. A. ATTERBOM.

TREDJE BANDET.

ANDRA UPPLAGAN.

ÖREBRO,
N. M. LINDH, 1862.

Nehmt dies mein Blumenopfer, heil'ge Manen
Wie Göttern, hier ich euch die eignen Gaben
Mit Euch zu leben, mit den grossen Ahnen,
Ist, was mir einzig das Gemüth kann laben.

A. W. von Schlegel

TILL

FRANS MICHAEL FRANZÉN.

Under det att ett Sverige, som förtäljer sig vara ungt, med höga lystringsrop anmäler sin tillkommelse: nedlägger jag, i all stillhet, inför den siste qvarlefvande af det gamla Sveriges stora Skalder, dessa blad; på hvilka jag sökt teckna, med vördnad och trohet, hans närmaste föregångares bilder. På honom dröjer återskenet af de Gustaviska sångarnes dag; han uppträdde i dess vackraste aftonglans; den förhöjdes genom honom till nytt morgonbudskap om kärlek och vår. Jag klappar, med mina ritningar under armen, på porten till offerlunden kring hans öfverpresterliga tjäll. Vid hans välkomst-helsning, ljuf som i Selmas tid, skola de tecknade gestalterna känna sig lifvas. Vid den vänliga strålen af hans ögonkast, skola de från papperet framgå med omisskännbar liknelse af färgor, åtbörder, blick och röst.

«Den rätta ålderdomen saknar ej lifvet; endast dess slagg har affallit, och den ädla metallen är qvar. Inga andra nöjen hafva flyktat, än de som böra försvinna. Tankens och känslans kraft har ej försvagats; den har sammandragit sig, för att fatta de värderikaste föremål». Lämpligare, än här, skulle jag ingenstädes kunna låna dessa ord af en gemensam vän, yttrade i ett minnes-tal), hvars skrifart, ehuru antikartadt förträfflig,*

**) Ärkebiskopen m. m. af Wingårds Inträdes-Tal i Svenska Akademien.*

UMPERT.

TEBORG

DALIN

OCH

HANS SAMTIDA.

**In Froschpfuhl all das Volk verbannt,
Das seinen Meister je verkannt!**

Goethe (om Hans Sachs).

OLOF von DALIN,

BETRAKTAD I KRETSEN AF SINA SAMTIDA.

Inledning.

J, som oss föregått, som för vår sång beredt
Ett språk, hvars barbari har vikit för Ert vett,
Er möda vare tack! och J, som gått att skära
En pipa ur dess vass, Ert snille vare ära!
Er sångmö vare pris! Hon skapade Dalin.
Gör rätt åt hans förtjenst! Den rena harmonin,
Så kär, som hon var ny för våra fäders öra,
Bör äfven i vår tid hans sångers ära göra.

GYLLENBORG.

Svenskarne anse sig, med rätta, utmärkas af ett icke ringa frihetsbegär. Det oaktadt hafva de länge, liksom i sin öfriga bildning, så äfven särskildt i sin vitterhet, sin smak, sina ästhetiska rigtningar, temligen slafviskt berott af än den ena, än den andra af Europas större nationer; företrädesvis af Tyskar och Fransmän, i flera gånger vexlad omskiftning. Att så varit, faller väl ingen in att neka. Snarare torde någon vilja bestrida, att det fortfar; och likväl är detta fortfarande solklart. Det bedröfvande härvid är icke beroendet; det är dess slafviska beskaffenhet. Obilligt vore dock, att skjuta hela skulden på den härmningslust, den snabba hugfällighet för det utländska, hvilken med skäl plägar uppräknas bland svenska folkets arfsynder. Visserligen tycks den gå derhän, att man icke ens i dårskaper gitter vara original. Men vi få ej förgäta de mäk-

tigt medverkande orsaker, som ligga dels i landets läge och klimat, dels i den genom statsfel och hjeltefel oss ådragna olyckan, att vara ett politiskt småfolk. Dessa omständigheter böra vi dock ej låta nedslå oss. Vi uppfordras just genom dem så mycket kraftigare, att mot en nödvändighet, som i alla fall är blott en yttre och således bör vara en underordnad, sätta hela den inre styrkan af en upphöjd själsstämning, ett i sann andlig frihet rotadt och grundfast tänkesätt. Först om vi deruti lyckas, äro vi värdige att njuta det hopp om en för Skandinavien kommande ny framtid af styrka och ära, hvars anledning synes inneburen i den skönaste af våra dagars företeelser: de skandinaviska brödrafolkens frivilliga brödra-närmande till hvarandra, i vaknad sjelfbesinning af de ursprungliga blodsbandens kraf på både politisk och litterär sammanhållighet.

Det Carolinska tidehvarfvet af vår vitterhet har blifvit skildradt i och med dess förnämsta författare. Dess kärn-innehåll bestod i en hög föreställning om hvad Sverige varit, vore, och borde vara: en poesi, som af några stora konungar och statsmän var på väg att förvandlas till verklighet. Aldrig syntes denna verklighet hvila på så hållfast prosa-grund, och dymedelst vara hunnen så nära sin fullbordan, som under Carl XI:s envåldsstyrelse. Och likväl inleddes just då den motsatta förvandling, som snart, genom Carl XII:s sublima egensinnighet, blef färdig. Hade företrädarne nog dristigt uppfört en politisk byggnad på en poetisk grund, i förtröstan på hjeltesnillets trollmakt att förverkliga idealet: så behandlade han, ännu öfverdådigare, det verkliga af sakernas skick såsom ett rentaf idealiskt, hvilket för honom utgjorde just deras sanning. Man har liknat honom vid Don Quixote, och haft rätt i liknelsen; ehuru orätt i den dervid fästade meningen; ty det djupt tragiska af denna roman, det höga, det herrliga af denna gengångar-karakter, så ensligt inom sig sluten och derigenom spökande, hafva blott få begripit. Men oundgängligt måste af slikt handlingssätt följa, att hela den uppnådda half-verkligheten, innan kort,

blef ånyo till poesi förflygtigad; så att den numera qvarlefver blott såsom

Hågkomst af de framfarna dagar,
Som oss eldar och oss anklagar *).

Carl XI:s regering var egentligen ett kraftfullt försök till medelväg: hvad snillet hade tillämnat och sammanbragt, skulle der förståndet konsolidera. Det myckna förträffliga, som i sådan afsigt gjordes, förtjenar utan tvifvel en vördande och tacksam åminnelse. Olyckligtvis ansågo konungen och hans rådgifvare syftet kunna vinnas blott genom en revolutionär diktatur, som kallade sig souverain monarki **). Den bar, i allt, stämpeln af sin närmaste anledning: ett i både god och ond bemärkelse plebejiskt sinnelag. Det var detta, som förde honom att så lätt skänka sitt förtroende åt män, bland hvilka — för att ej omnämna dem, som dugde endast till angifvarskap — många, äfven af de utmärktare, voro uppkomlingar utan ädelsinne och kloklingar utan vishet. Huru hade eljest den beryktade Reduktionen kunnat urarta ända till ett statsbrott? En sak, i sig sjelf lika rättvis som nödvändig, antog ett sätt, i hvilket var hvarken rättvisa, eller billighet, eller ädelmod, eller slughet. Visserligen fanns mycket att förebrå den aristokrati, som krossades. Inom sina behöriga gränsor tillbakavist och tyglad, var den likväl ett hufvudvilkor för en stat, sådan, som Sverige då stod i begrepp att blifva: och att krossa den ädlare aristokratien genom en oädlare, som intog dess rum, var, under starka konungar, rätta vägen till ett christligt — Turki; under svaga, till ett skandinaviskt — Polen. Lägga vi härtill den vidskepliga lära om konungamakt, i hvilken sonen med största

*) Se Geijers värdiga ord till Narva-marschen, vid minnesfesten den 30 November 1818.

**) Lindskölds berömda Landtmarskalks-tal gör stor heder åt hans hufvud och talegåfva; icke heller böra vi betvifla dess redliga mening. Men onekligt är, att det har ett slägttycke af den vältalighet, hvarmed fransyska revolutionens «Allmänna Välfärds-Utskott» plägade försvara sina åtgärder.

nit uppföddes: så finna vi desto mera ohemult, att anklaga denne ensam för Sveriges brådfall ifrån en begynnelse till politisk storhet, som tvifvelsutan, under dåvarande omständigheter, borde kunnat både skyddas och förkofras. Påminna vi oss, att samme son, mera krigslysten än den likväl sjelf ganska soldatiske fadern, lika hugstor och gifmild som denne varit efterräknande och karg, men ingalunda mindre egenrådig, förhjelptes vid femton års ålder till en maktutöfning, om hvars rättigheter, man hade bibragt honom än vidsträcktare föreställningar, än fadern sjelf hyst, då må vi sannerligen ej undra, att han, under en utomordentlig personlighets högsta fullglans, genom nya villosteg skyndsamt utvecklade följderna af de äldre, för hvilka han — och med honom Sverige — blef offret.

Men våra historiska betraktelser få ej sväfva utom vitterhetens gränsor. För denna voro, ehuru på olika vis, bägge dessa stora Carlars styrelser gynnsamma. Den förres, genom en för konungapligt ansedd vård om litterära yrken: den senares, öfverhufvud genom det uppeldande intrycket af monarkens sagosköna egenskaper och bedrifter; men äfven särskildt genom hans personliga, ehuru först efter hemkomsten från Turkiet allmänt synliga, bevågenhet. Hvad Carl XI:s enskilda ställning till vitterheten beträffar, så vill det tyckas, att han något närmare omhuldade blott de försök, som i hans tid, och vid hans hof, gjordes till skapande af en svensk dramatik och skådebana. Dessa försök äro icke omärkvärdiga. Jag hänvisar om dem till de högst interessanta underrättelser, som meddelas i Wieselgrens verk *); med liflig önskan om egen kännedom af det derstädes åberopade Löberödska folio-bandet; och tilläggande blott, i anledning af utdraget ur «sorgespelet Hippolitus», att den Isaac Börk eller Björk, som författat denna tragedi och flera derjemte uppräknade, synes varit en skald af betydliga anlag **). Om hans lyriska förmåga vittnar fördelaktigt, hvad, i

*) Se tredje delen, sidd. 489—500. Jemför sid. 509.

**) Svårligen var denne Börk en af de tvenne, på hvilka Wieselgren gissar. Hvad man hittills om honom vet, inskränker sig alltså dertill,

första «öppningens» fjerde «inträde», herdar och herdinnor afsjunga till Dianas ära:

CORYDON.

Sälla ro och sälla lefnad,
Som oss blida himlen ger!
Gyllne tid och englatrefnad,
När vårt glada hjerta ler;
Fullt af glädje, fullt af löje,
När vårt lefva är vår lust,
Lusten blir evärdligt nöje,
Och vår sorg en väderpust.

AMARYLLIS.

Vackra herdar! låt oss fägnas,
Låt oss sjunga glädjesång!
Vi af vår Diana hägnas,
Oss tillfogas intet tvång.
Intet ondt kan oss nu nalkas;
Späda lammen säkra gå,
Säkra vi i skuggan skalkas:
Säll och väl den det kan få!

MYRTILLO.

Klara solen nu upprinner,
Morgonrodnan har gått ner:
Nattens mörker, det försvinner;
Nattens djur ej synas mer.
Sömnen från vår' ögon viker,
Fagert glindrar Phoebi bloss:
Du, Diana, aldrig sviker;
Aldrig sviker nu du oss.

---

att han var en skyddsling af Lindsköld, och innehade (enligt Lidén) någon secreterare-befattning i Narva.

Carl XII:s kärlek för bildning, vittra yrken, sköna konster, är någonting, som våra flesta läsare torde studsa att höra omtalas. Hvad härom, till bevisning, vore att förtälja, skulle dock lätt kunna fylla ett ark; och troligen blefve detta det läsvärdaste af hela vår bok. Hvem väntar sig af denne hjelte, att han till Stockholm bjöd införskrifva — till och med en «tropp franska komedianter»? eller, att han under sina polska fälttåg lät uppföras Molières lustspel? Hvem ville ej gerna höra, huru han, på Carlsdagen 1701 i vinterqvarteret vid Lais, fägnas af Stenbock med en heroisk opera *); eller, under de sömnlösa nätterna näst före Pultava-slaget, låter sin gamle taffeltäckare berätta sig romaner, kämpa-äfventyr, ja féiska barnsagor; eller lyssnar i Turkiet, förtjust, till Racines Mithridate, men slungar Boileau, sönderrifven, i väggen, för ett glopord om Alexander; eller brefvexlar, med Tessin och andra, än om förslag och ritningar i byggnadsämnen, än om inrättandet af en vetenskapsakademi m. m.; eller, efter sin hemkomst, mellan täta samtal med Rydelius, Swedenborg och Polhem, läser med stor uppmärksamhet Svedbergs Schibboleth och med hjertligt bifallslöje Triewalds satirer; eller från Lunds bibliothek lånar «Pfeifferi Anti-melancholia», under det hans omgifvande kämpar **) låna sagorna om Thorsten Vikingsson, om Götrik och Rolf, o. s. v. Men vi må hoppas, att den dag ej står fjerran, då en af våra yppersta häfdforskare, egnande en gärd af skyldig rättvisa både åt hjelten och hans Görtz, framställer honom äfven från denna sida i sann dager. Man har mellertid påstått, att för Sveriges poesi voro hans egenskaper och öden alldeles

*) Stenbock gaf sedermera, i Malmö 1711, ett nytt prakt-skådespel till sin konungs ära. Karakteristiskt är, att af de fyra stånden, som der föreställas, uppträder det fjerde till hälften i bonddrägt, till hälften i soldat-uniform, med den önskan, «att få till sin död fäkta för sitt bröd». En anhållan, som till punkt och pricka beviljades.

**) Såsom fältmarskalken grefve Gyllenstjerna, krigsrådet Reuterholm m. fl. Svågern, Prins Fredrik, lånade likväl för sin räkning *le parfait Capitaine.*

ofruktbara. Han besjöngs, heter det, endast af släta rimmare. Freses och Gyllenborgarnes qväden torde intyga motsatsen. Och för hvilken, som har i bröstet ett svenskt hjerta, bör den herrliga visan om Malcom Sinclair vara obekant?

Den sistnämnda bringar oss åter i beröring med en omständighet, hvars fullständigare uppdagande, som här icke kan medhinnas, engång skall sprida ett nytt ljus öfver svenska poesiens värde och häfder. Vi hafva sett, hurudant det stora flertalet var af dem, som under detta tidehvarf idkade «svenskt poeteri». Från de utmärktaste af skaran, Lucidor och Runius, kunna vi sluta till de öfriga: huru de, sällan drifne af annan ingifvelse, än de beställningars kraf, enligt hvilka de sörjde vid begrafningar och jublade vid bröllopp eller andra glada tillfällen, skötte sitt handtverk såsom ett mellanting af förlustelse och födkrok. Några frommare och stadigare personer, misslynta öfver dess hejdlösa kyndighet, inbjödo på välmenta prediko-anrättningar, vid hvilka versen och dess tillbehör skulle tjena såsom lock- eller lystmat; så fru Brenner, hvars dygderika skrifter den ryktbare ärkeläkaren Hjärne befrämjade till tryckning. Sådant var allmänna skicket af just den poesi, som egentligen omtaltes; sådana voro sjelfve de auctorer, som nämndes med pris af alla läppar; de få undantagen berömdes sällan mera, stundom mindre, än desse. Men — besynnerligt nog: under allt detta fortgick hos nationen, bredvid den äldre folkvisans ännu i trogen öfverlemning bevarade ström, en dermed beslägtad eller derur uppqvälld, af nyare folksång, fruktbar på vida skönare framalstringar; vid hvilka man dock, inom både sällskapslifvets och lärdomens kretsar, fästade så ringa vigt, att deras författare — mestadels — förblifvit okända. Ja, det hände äfven, att vid sidan af dessa namnlösa qvädare också män af litterär frejd, men utan anspråk på skaldenamn, uppträdde med ett och annat stycke af långt högre förtjenst, än «poeterne af profession» vanligen mäktade åstadkomma. Så t. ex. filosofen Rydelius, med den hos Hammarsköld aftryckta klagosången vid sin fästmös död. Den är utmärkt vacker; men be-

rättigade honom likväl icke, hvarken i hans eget omdöme, eller i hans samtidas, till något rum bland svenska poeter. Samma fall var väl ungefär med den lärde Liljenstedt, grefve och riksråd: hvars likaledes hos Hammarsköld anförda «Klagan öfver Iris' afresa» har en fägring, som står i skyldskap med det bästa hos Frese och fru Nordenflycht. Det angifna förhållandet fortfor nedåt 1700-talet. Af sådana alster från icke-poeter, som ändock voro de egentliga poeterne, skulle man kunna sammanleta en anthologi, mera hedrande för den tidens skaldesinne och skaldegåfvor, än man i allmänhet förmodar. Sakens beskaffenhet synes varit denna. Poet-värdigheten ansågs företrädesvis tillhöra dem, som befattade sig med — eller åtminstone dugde till — ingenting annat, än versmakeri. Desse, med en ymnighet af mythologiska och andra forn-klassiska ordblomster, hvilkas förråd låg tillhands i en mera skryllande än gedigen lärdom, voro gemenligen ock utrustade med en förmåga att i fläng göra verser och hitta rim, hvilken, under modersmålets dåvarande råhet och svårböjlighet, förekom nästan underbar. Språket misshandlades väl ofta gräsligt; men det fogade sig dock, — om äfven på de hårdaste vilkor. Deremot, när de, som voro «de stilla i landet», någongång af en äkta poetisk sinnesstämning hänfördes att i vers gifva den uttryck, tackade de derefter i tysthet Gud för ett så halsbrytande äfventyrs lyckliga utgång, men utan att förhäfva sig till något offentliggörande af namn och person. Så har en mängd smärre dikter under denna tid uppkommit, som ännu återstår att ur de Palmsköldska samlingarna, ur den Zetterströmska samlingen af visor och sagor «tryckta i år», jemte flera dylika, utleta och sammanställa. Det var härom, och om ett sådant förehafvandes vigt, som jag redan tidigt i min ungdom sökte väcka det första begreppet, när jag i den fordna Poetiska Kalendern, under öfverskrift: «Nordmansharpan», äfven gaf en (visserligen ringa) början af dess utförande. En liten ny profbit må i följande «amoureusa herde-vijsa» meddelas:

Du lilla fågel snäll,
Som vet af intet qval!
Ack, flöge jag som du;
Ack, kunde jag ditt tal!
Hvad lust för mig och dig!
Men nöd! att jag skall stå,
Och med en sorgse själ
Din glädje höra på!

Mitt mod är bundet fast;
Du flyger, qvitt och fri:
Jag slipper aldrig mer
Det qval jag sitter i.
Ju mer jag brytas vill,
Ju större blir min nöd;
Jag aktar ingen fröjd,
Förrän den bleka död.

Så var du glad, som kan:
Jag kan ej glädjas mer;
Förr, än jag till min tröst
Min sista timma ser.
Så sjung! jag svarar dig,
Men blott med sorgelåt:
Ty jag min korta tid
Förnöta vill i gråt.

Sångarn till denna visa är obekant. Men i närbeslägtad tonart qvad en friherre Gripenhjelm, hvilken, liksom Dahlstjerna, var på samma gång skald och landtmäteri-direktör. Efter honom, som af sina samtidingar ansågs för blott en poetiserande dilettant, bevaras i Palmsköldska samlingen, bland annat, en ganska täck serenad eller «Natte-klagan». Den lyktar:

Hur långsamt du ock skrider,
O natt, och dröjer qvar!

Jag minns dock väl de tider,
Då allför kort du var.
Så sker! Hvad ljufhet bringar,
Går fort och ändas snart;
Men hvad vårt hjerta tvingar,
Det blir väl längre qvart.

Nu sof i tusen fröjder,
Du högt bekrönta själ!
Hvi vill jag längre dröja?
Jag väntar utan skäl.
Bort allt, hvad oro retar,
Hvad stim och buller bär!
Bort allt, hvad sömn förtretar!
Min sköna sofver här.

Du sömn, som oro gömmer,
Du, sköna tankars sköt!
Med vackra, ljufva drömmar
Gör hennes hvila söt!
Låt dig ock, tyst, infinna,
Du, Venus' lilla son;
Och för i hennes sinne
Dess trogne Celadon!

Men vi måste här återgå till den krets, som gällde för det egentliga vittra författarskapets. Der började mer och mer en syftning framskymta, att upptukta och leda de vittra ämnesvennerne, genom någon ömsom undervisande, ömsom bestraffande fostringsvård. En smula strängare medvetande om den dels låga, dels osäkra ståndpunkt, hvarpå det vittra yrket i allmänhet qvarstod, förde — helt naturligt — de allvarligare af dess idkare och vänner till bemödanden, att upphjelpa det genom något slags theori och vetenskaplig disciplin, som skulle lyfta vitterheten till högre betydelse. Redan före midten af

sjuttonde århundradet, och ungefär vid tiden af Stjernhjelms uppträdande såsom skald, hade en poeseos professor i Upsala, Fornelius, som i vackra latinska verser besjungit Gustaf Adolfs idrotter och eröfringar, utgifvit en *Poetica tripartita;* den vittnar icke oförmånligt om sin författares hufvud och beläsenhet. Särskildare afseende på svenska skaldekonsten fästade, något längre fram, lektorn i Strengnäs Andreas Arvidi; med sin ur åtskilliga latinska och tyska poeticor kompilerade «*Manuductio ad Poesin Suecanam,* thet är: en kort Handledning till thet Svenske Poeteri, Vers- eller Rijmkonsten». Tillsatsen utvisar tydligt nog, huru både «Poeteriet» och «Handledningen» voro menade. Den är i sjelfva verket en handledning till versmakeri: begynner med några enfaldiga betraktelser öfver poeteriets väsende, hvilka gå derpå ut, att det är ett eget slags skrifsätt, i vers och rim, prydligare än det vanliga; fortfar med en ännu enfaldigare indelning, eller bestämmande uppräkning, af de särskilda diktslagen; och slutar med allahanda mechaniskt-techniska föreskrifter. Såsom poeteriets allmänna princip uppställes: «Thet är icke nog att man slätt med saken omgår, then man sig företager; utan man måste till samma sak något tjenligit, skarpsinnigt och skönt uppfinna, om verket skall hafva någon art och anseende.» Otvifvelaktigt! äfvensom, att «på tingsens uppfinning och begripande bör följa theras rätta afdelning och ordning». För denna åter är nödigt, att «veta urskilja poemata eller dikterna. 1) En heroisk dikt är gemenligen vidlyftig, samt innehåller höga saker och väsende, hvilka man antingen af nyo uppdikta kan, eller ock af andre poeter läna, the ther om sådane saker skrifvit hafva. 2) En *tragoedia* är till sitt majestät then heroiske dikten likformig; allenast att hon sällan lider, att man ringa stånds-personer och släte saker införer, i thet hon handlar om konungslig' lefvernes farligheter, och förthenskull i henne införas suckan, landsflyktighet, mord, brand och annat fasligit. 3) En *comoedia* handlar om slätte eller private personers lefverne och väsende, och föreställer sådant utan samme personers farligheter. . . . . . .

9) *Sylvæ* eller Skogar äro endeles the dikter, som utan stort arbete, utaf en hetsig tillbevekelse, uti all som största hastighet göras; endeles ock sådana, som innehålla allehanda», o. s. v. Sannolikt är, att mera snille anträffas i Lagerlöfs *Introductio brevis ad Poesin Suecanam;* som ännu, med undantag af ett och annat kapitel, hvilar i det tysta såsom handskrift. Kanske härstamma från detta håll de upsaliensiska föreläsnings-anteckningar, ur hvilka Wieselgren meddelat några rätt märkvärdiga drag *), och der, sedan Aristoteles, Horatius, Scaliger, Vida, Vossius (m. fl.) blifvit uppräknade och bedömda, Fornelius anföres såsom den nyaste ästhetiske lärarn. Dock verkade Lagerlöf tvifvelsutan långt mera ingripande genom sitt personliga väsende och föredöme, än genom sin theori. I allmänhet kan väl antagas, att dessa poeticor, betraktade med hänseende till deras ändamål, gjorde hvarken något till eller ifrån. De inhemska handräckningarna voro fullt ut så goda, som Scaligers, Vidas, Vossii: men man måste småningom upptäcka, att man genom ingendera kom ur fläcken.

Desto lättare insteg, med desto allmännare och varaktigare verkningar, fingo de theoretiska och kritiska grundsatser, som ifrån Frankrike, just under den för fransyskhet ingalunda benägne Carl XII:s tid, begynte sin hitflyttning. Ingenting var naturligare, under dåvarande omständigheter och förhållanden, än att en sådan smaklära, som Boileaus och hans lärjungars, omsider skulle mottagas med öppna armar. Var hon, under dessa omständigheter, en vinst? — Ingen klarsynt undgår, att på slik fråga svara: ja!

---

*) Del. III. sidd. 409—411. Äfven här, liksom i Lagerlöfs *Introductio*, anses poesien för en *pars Philosophiæ instrumentalis*, eller en af *disciplinæ philosophicæ instrumentales.* — Lagerlöf berömmes af Wieselgren för sin emot Stjernhjelm ådagalagda «insigt, att hexametern i de moderna språken ej kan skrifvas efter klassikens qvantitets-lagar». Men detta yrkade Stjernhjelm sjelf endast annalkningsvis.

Triewald och Dalin.

Det var Ludvig XIV:s Frankrike, hvars universalmakt öfver Europas förnäma sällskapslif, redan märkbar äfven i Sverige, numera också der tillkräktade sig det vittra snillets och den bedömmande smakens ledning. Spegels måg Düben — kapellmästarens son, adlad, och slutligen riksråd — öfversatte «den namnkunnige franske poeten Boileaus Skaldekonst», äfvensom hans «Poetiska Bref, Satirer eller Tadle-Qväden, och Pulpet» *); på verser, som, i jemnförelse med hans flesta samtidas, icke äro förkastliga. Lifligare blef dock denna skaldekonst-lära inskärpt af Samuel von Triewald **): som med egna satirer, ur hennes synpunkt, gisslade sin tids rimmarskara; på ett sätt, hvaraf jemväl hans konung fann sig så road, att författaren belöntes med en särskild nådeskänk. Också förföljde han särdeles dem, som dristade sig «med oskuren fjäder» berömma Nordens hjelte:

En Alexanders bild bör en Apelles måla;
Augusti ros kan ej en bönhas-penna tåla:
Men narrar, till ditt pris, mer verser ha förgjort,
Än, Carol! för ditt svärd man Saxar falla sport.

Dessa satirdikter äro ej alldeles utan vitter förtjenst. Väl afviker deras slurfviga skrifart alltför mycket från mönstrens rena och städade: men ännu i dag behagar deras sunda förståndighet med åtskilliga lyckade drag af glädtig qvickhet. Man får se förbi, att förståndigheten ofta dömmer ganska osäkert (såsom att bland de verkliga skaldernes tal «bör stå främst vår

*) Utgåfvos samlade, i Stockholm, 1721 och 1722.

**) Född i Stockholm 1688; hofråd, och slutligen statsråd, hos Carl XII:s systerson, hertigen Carl Fredrik; måste, för sin trohet mot honom, lemna Sverige; död i Kiel 1743. En månglärd man; talade och skref nio språk.

Nord'ska Sappho, Brenner»), och att qvickheten ofta är ganska plump (såsom framförallt i den cyniska, men onekligt lustbara, burlesken «emot våra dumma poeter»). Det uppseende och bifall, som Triewalds satiriska härnader vunno, under det den bekrigade rimmarhopens föraktlighet var uppenbar, härledde sig väl mestadels från sjelfva nyheten af en så skarpt afstickande motsats till poetastrernes dåvarande gemensamma plägsed, att ideligen, öfver glatta laget, lyckönska och lofprisa hvarandra. Så till vida kunna ock dessa «tadle-qväden» anses för inledningen till den vittra granskning, hvars begynnelse inom Sveriges litteratur, om än matt och blekt, alltifrån denna tidpunkt uppgrydde. Öfverhufvud måste sägas, att med Triewald började — åtminstone på något bestämdare vis — den rigtning, som Sveriges vitterhet sedermera, under nästan ett århundrade, bibehöll. Liksom i Tyskland en fransyskt fostrad nykterhets- och korrekthets-reaktion följde omedelbart på den Lohensteinska berusningen: så äfven här. Dock var den hos Triewald ännu fördragsam och synkretistisk. Han nämner bland dem, som han erkänner för skalder, jemväl Dahlstjerna; ja, öppnar sina egna «Lärespån uti Svenska Skaldekonsten» *) med ett «till en del utur Lohensteins Hyacinther verteradt» läroqväde om «Hof-lefvernets fåfänga och Land-lefvernets rosamhet».

Men om ock de första begynnelserna till en vitterhet, som åsyftar att vara Svensk, visserligen förefinnas redan långt bortom Olof von Dalin **): så vore likväl fåfängt, att före hans framträdande uppspåra någon motsvarighet till det egentliga begreppet af vitter granskning. Triewald upplefde detta framträdande. Han läste så väl tidskriften «Argus», som de öfriga af Dalins äldsta skrifter, med synnerligt nöje. I sjelfva verket voro de själsförvandter; Dalin erkände honom för sin föregån-

*) Utgifna tillsammans af Salvius, Stockholm 1756.

**) Född i Winbergs prestgård i Halland d. 29 Augusti 1708. Kongl. bibliothekarie 1737; kronprins Gustafs informator 1751—56; adlad 1751; kancelli-råd 1753; riks-historiograf 1755; hofkanceller 1763; död på Drottningholm d. 12 Aug. s. å.

gare, och hedrade honom med ett åminnelse-tal. Men vår samtliga nyare vitterhets patriark, vårt nuvarande språks räddande fosterfader, är äfven förste upphofsmannen till den kritik, som i vårt land alltsedan, under skiftande förvandlingar, på försöken till skapelser inom det skönas verld tillämpat en pröfvande och dömmande lära om deras värde.

Jemnföras Triewald och Dalin: så är visserligen på Dalins sida öfvervigten af både snille och omsigt. De hithörande åsigter, med hvilka Dalin uppträdde, voro vida klarare, bestämdare, och uttalades i ett långt mera både qvickt och vårdadt föredrag. Liksom i poetiskt sinne, hvaraf han både såsom skald och häfdatecknare ägde en större andel, än vår nutid plägar erkänna, så öfverträffade han (i allmänhet) både föregångare och samtidingar äfven i smak. Hammarsköld var i vissa fall bunden af engång förutfattade meningar, dem han oföränderligt fasthöll. Ett af dessa fall var Leopold. Ett annat var Dalin. Hammarsköld såg i honom endast den, som i Sveriges vittra nationalbildning rotfästat just den ensidiga fransyskhet, mot hvilken han dragit i örlig; endast ur-inkarnationen af den dämon, som sedan fortsatte sig i sällskaperna Vitterlek, *Utile Dulci*, Svenska Akademien, med flera andra mindre betydliga metamorfoser. Bedömmes nu Dalin tillika blott i förhållande till de högsta tänkbara ästhetiska fordringar, äfvensom till de in- och utländska författare, hvilka tvifvelsutan fullkomligare uppfyllt dem: då kan teckningen af hans bild ej annorlunda utfalla, än den i vår bortgångne väns bok om Svenska Vitterheten är att finna. Det har derföre blifvit sagdt med skäl *), att den «Nya Skolan» behandlat Dalin orättvist. Men hvad? Om det en dag torde kunna visas, att han ej njutit full rättvisa ens af den «Gamla»?

En tid var, då man onekligen uppskattade Dalin vida öfver hans värde. En tid följde, då man redan började underkänna

*) Att likväl jag, för min ringa del, om Dalin tänkte olika med Hammarsköld, intygar t. ex. företalet till «Nordmansharpan».

det, men ändock med bibehållande af en viss traditions-aktning. Derefter kom en tredje tid, då man frånkände honom hvarje tillförne prisad egenskap, med knappt undantag af den enda, att vara, så i vers som prosa, den nyare svenskans rengörare och förste ordentlige skrifvare. Härvid har man synnerligen behagat ihågkomma hans «Svea Rikes Historia»; men blott för stilens skull. Troligen skall dock omsider dagas en fjerde, för Dalin förmånligare tid: der man i detta häfdaverk skönjer äfven grundlighet och komposition, samt öfverhufvud inser, att mången af hans skrifter utmärker sig äfven genom andra förtjenster, än diktionens och versbyggnadens. Genast i första delen af hans Riks-Historia ådagalägges, vid jemnförelse med de motsvarande bladen hos Holberg och Lagerbring, hvem af de trenne den var, som hade mesta sinnet för den äldsta forntiden och dess mythiska dikt-vishet. Dalin kände föga vår Nords urtid och Asa-lära. Men han såg likväl, att deri var ock något annat, än gammalt amm-skråck, eller en rå vidskepelses käringsagor; han anade, att inom denna rymd funnes djup och höjder, hvilka, vid närmare åsyn, skulle påkalla vördnad. Huru man kan bryta stafven öfver samtliga hans visor såsom «misslyckade», eller undgå, att bland dem träffa många både naiva och musikaliska, är mig obegripligt. Lika litet ser jag någon grund för det påståendet, att skälet, hvarför han så ofta nyttjade de gamla ridderliga folkvisornas former och melodier, var en afsigt att «förlöjliga och undantränga» dem. Uppenbart är blott, att han — hvad då redan började gälla för någonting oförnämt och ovittert — var en verklig kännare af dessa forndags-qväden; att han behändigt uppfattade och återgaf deras uttryckssätt, deras tonart; och gjorde han detta helst vid glädtiga tillfällen, samt emellanåt med en viss sjelf-parodi, så saknade han dertill ingalunda förebilder ibland de gamla folkvisorna sjelfva. I de bättre af hans flerahanda skämtdikter igenfinnes Triewalds smårolighet, men såsom stegrad till ett rikare och fyndigare mått; der en half-fransysk beståndsdel ännu otillgjordt och trefligt sammanparar sig med det svenska moder-

vettet. Hans gåfva för komedien, och för den berättande satiren, åtminstone i prosa, vittsordas till och med af Hammarsköld.

Dock — här angår oss Dalin endast såsom granskare och smakdomare. De skrifter, der han såsom sådan visar sig, äro egentligen hans «Tankar öfver Kritiker»; hans «Korta Påminnelser vid Svenska Skaldekonsten i vår tid»; och hans lilla, såsom inledning till Svenska Vitterhets-Akademiens handlingar sammanskrifna, «Svenska Vitterhetens Historia». — Den första af dessa skrifter, tryckt 1736, afhandlar kritiken i gemen; eller uppställer i allmänna grundsatser, hurudan en sann kritik bör vara. Man har alltså i Sverige redan haft ett århundrades tid, att besinna sig derpå: men synes ännu sky för antagandet, som för en hastgerning; så att dessa grundsatser kunna ännu i dag upprepas såsom nyheter. I hvilken anda svenska språkets fosterfader tillika var svenska kritikens fader, och huru han sökte förebygga sitt barns tillkommande vanarter, må summan af hans föreskrifter här underrätta; så långt möjligt, med hans egna ordalag.

Dalins Tankar om Kritik.

Kritik är skärskådning och rättelse, vare sig af andra eller sig sjelf; för att genom den hitta sanningen. Men många våra skriftvexlare åtskilja intet Parnassen och Gröna Gången: när de ha sak mot hvarandra, kasta de saken ifrån sig och dusta ihop med örfilar och skällsord. Det bevisar ej satser, att man smädar personer, som icke haft den slumplyckan att vara af samma tanka; eller att man krigar mot vederpartens ära, i stället för hans mening.

En rättskaffens kritik bör aldrig angripa någon, som icke sjelf angriper. Men angripare, som förtjena motstås, äro icke de, som med oskäl och ovett öfverfalla oss sjelfva; sådane må lemnas å sido, med tystnad och medömkan: utan de, som

antasta religion, öfverhet och grundlag, kränka goda seder, samt göra pasquinader af personers heder och välfärd. Kritiken bör eljest föga eller intet befatta sig med eländiga och ömkliga auctorer. De ha skrifvit lappri: men dermed ha de intet gjort skälmstycken. Har hon ingen annan orsak, än att få dem att stå vid dörren och skämmas, så bör hon lemna dem i fred. «Men», säger någon härvid: «skall hon ej tukta sådana, hvad har hon då att göra»? Men, min vän: ha vi då inga andra böcker, än eländiga? Här äro ju också goda, förträffliga! Hålle sig vid dem: der gifvas alltid fält att vända sig uti; de ha nog felat på några ställen; men deras fel kunna rättas till många hundrade, ja tusende läsares rättelse, om de skärskådas på ett sätt, som ingen förnuftig, hvarken auctoren sjelf eller någon annan, stöter och förtörnar.

Man ser, att således äfven den vettiga kritiken aldrig saknar ämnen att klandra. Men hon klandrar aldrig så, att hon genom bitterheten motverkar sitt syfte. Lika sorgfälligt undviker hon, att bedraga sig och hugga i vädret; sig sjelf till skam, och likväl möjligen sitt föremål (på någon tid) till skada. Hon bör vara bindande och öfvertygande; så att man, då man gifver sig ut på djupet att rätta andra, har dertill utmätt sin styrka, och är sjelf ren från det man hos andra lastar. Främmande äro för henne ensidighet, agg, afund, hämd. Lika foglig och behaglig, som oveldig, men ingalunda efterlåten, bör hon, då nödvändigheten så kräfver, vara stark och genomträngande: dock utan glupskhet och grälighet; så att hon icke anser ett mygg för en elefant, eller gör en loppa till ett vildsvin. Det motsatta felet är, att lukta af smickran och lycksökeri. De lismande kritikerna gå äfven så illa på sned, som de hätska och hämdgiriga. Sluteligen bör ett rättmätigt tadel akta sig, att nyttja skäl och bevis, som göra anmärkaren narraktig, och anmärkningarna löjesvärda.

Hufvud-begreppet är, att kritiken bör skaffa upplysning och utredning i det målet hon angår, och lända sakens upphofsman till bättring och rättelse. Har hon

intet detta ändamål, så är hon mer ingen kritik; hon är ett rofdjur, ett agg, en förargelse, ett väderprat och en dårskap.

Kritiker utan nytta och ljus i de omtvistade saker äro vi nog vande vid; vi må väl ledsna. Bokgudinnorna ha måst se sitt palats uppfylldt med hela archiver af sådana lapperier, hvaraf de kunna värma sig en hel göjemånad, och den öfriga verlden är af dessa förbistringar hel splitad och fördelt. Den klockan klingar friskt i våra öron, att den eller den har orätt; men när vi borde få höra hvad det rätta är, så är kläppen kringstoppad med allehanda tyg .... Elände och mörker! Ingen blir deraf undervist, öfvertygad, handledd! ... Det är illa, att en menniska felar: men värre, om vi af dess fel ej göra något godt; det bör lända oss till varning och nytta; vi äro gjorde af samma slag som den felaktige; och det som händer honom i dag, kan hända oss i morgon. Galen den, som körer ned i samma vak, der han redan ser den andra plumpa; hellre må han vara glad att han sluppit göra det profvet ... Derföre, när du ser Philocles fara vilse, är du intet klok, om du ej med hans efterdöme vill lysa dig sjelf på en bättre väg; men du har intet högt sinne, om du ej äfven dermed vill bättra och uppbygga Philocles, ja, om det vore möjeligt, alla Philocler i verlden. Att vilja hacka på den fallna, är ett tecken till en hönshjerna och en liten anda: hvaremot en stor själ alltid utsträcker armarna till välgerning; hon menar sig endast vara kommen bland menniskor till den ändan, att göra dem godt, och har eljest intet nöje. Ett ädelt hjerta kan intet dölja sig, vare sig vid hvad tillfälle det vara må; det afmålar sig gerna sjelf i sina mått och utlåtelser; liksom ett gement och stinkande alltid röjer sig i sina ord och gerningar. Sanningen gifte sig med Kärleken och aflade en äkta dotter, som heter vänlig Rättelse. Men Sanningen blef ock röfvad och våldtagen af en gast, som kallas ondt Kynne; deraf föddes bitter Näpst, som sårar, men aldrig läker, oredar, men aldrig städar efter sig ....

Mindre nödigt lärer nu vara att säga, huru vi böra mottaga de kritiker, som på oss göras. Hvar och en förnuftig finner det af sig sjelf. Ovett, pasquiller och smädelser tror den förnuftiga dygden sig intet behöfva vederlägga, och hon blygs, att försvara sig mot så orent slödder. Hon menar dem ha plåga nog af sig sjelfva, och att en smädare har skam och straff tillfyllest af sitt ömkeliga ämbete . . . Hvad skall man mer röra vid honom? Visheten lämpar allting till sitt bästa bruk, och en tok gör sig mindre gagn af sina vänner, än en vis af sina ovänner. Han tar sina mått och steg efter deras utvisning, och speglar sig bäst i de harnesk de bära emot honom. Hinder och svårigheter äro dygdens hofmästarinnor; hot och motstånd äro oftast orsaker till vår lycka; när smickran och medgång insöfva oss på våra invärtes dunbäddar, uppägga oss afund och tadel att söka äran . . . Visst kan det sticka och bekymra ett redeligt sinne, att höra sitt rykte sönderslitas, så, att ock mycket älskvärdigt folk blir derigenom förledt till vidriga omdömen. Men sanningen står alltid på sina egna fötter; en rätt sak uppklarnar alltid engång; oförtjenta skamfläckar bortfalla af sig sjelfva vid första soltorkan; och ett rent samvete är bättre, än en dödelig heder . . . Om du gör något, som blir allmänt, så mästra de det med förakt, handtera det illa, utmärka dig som ett litet afskrap; men icke för att upplysa verlden, icke heller att ge dig bättring och rättelse; å nej! blott att låta höra sitt utvalda vett, sin fina smak, sin förunderliga kunskap i sakerna, som bör ha skiljerösten i alla samqväm . . . Ja, det visste jag väl: det kan du intet tåla. Men hvarför icke? Missunnar du dem, att tillbedja — sig sjelfva? Det är ju det största slafveri i verlden! Hvad är det mer, om du unnar dem några goda dimmuga själars vördnad och förundran? De bli så nöjde deraf; och det är ändå ingenting. — Så mycket snarare bör derföre en sann och billig kritik icke allenast af oss tålas, utan ock älskas och användas till vår bättring. Ingenting är dåraktigare och ovärdigare för ett så ädelt kreatur, som menniskan är, än att smickra sina fel och

försvara sina svagheter. Emot sanningen måste vi ofelbart en gång ge tappt; ty hon är oss öfverlägsen. Men af alla de landsmän, som förföljas af obilligt tadel, af grundlöst lack och lyte, ville jag, att alltid en vän kunde säga till en annan:

Mitt hjerta är en Noachs ark:
Han lyftes upp af olycks-vågor:
Ju mer hans haf är fullt af plågor,
Ju mer han flyter trygg och stark.
Ja, om på vattnet femton famnar
Han öfvergår de högsta berg,
Han bryr sig ej om land och hamnar,
Förr'n allting får sin rätta färg:
Då fästes han med Guds behag,
På Ararat, i roligt sinne.
Men vest du, hvem nu är derinne?
Jo: Himlen, Sverige, Du och Jag.

Dalinska Smakläran.

Det nyss anförda torde komma att befinnas, i allt sitt väsendtliga, helt noga sammanträffa med den lära om en rätt kritiks art, som Thorild, femtiofem år derefter, framställde. Och likväl har Thorild visst icke påminnt sig Dalins uppsats; kanske aldrig läst den. Men om två svenska snillen, så högst olika till djup och vidd, till lynne, till smak, till hela sin verldsåskådning, ändock i sådan öfverensstämmelse möta hvarandra: ligger ej då nära tillhands den slutföljd, att denna åsigt af saken är just den ursprungliga svenska? den hos hvarje äkta svenskt sinnelag anborna?

Tilläggas måste dock: Dalin har bättre lyckats i uppställandet af sakens allmänna grunder, än i deras tillämpningar på vittra föremål. Hans tankar öfver granskning i allmänhet göra

honom stor heder: hans ästhetiska gransknings-lära hemfaller, icke dessmindre, sjelf under det omdöme, som han i de «Korta Påminnelserna» yttrar om svenska skaldekonsten, att den, i hans tid, «ännu icke hunnit ur sina barndoms-år». Tvifvelsutan innehålla dessa påminnelser åtskilligt rätt förståndigt; men det berör nästan blott — och äfven detta på ett nog lösligt sätt — skaldekonstens utvändiga och techniskt formala vilkor. Det enda spår man här träffar af någon uppmärksamhet fästad vid hennes inre och positiva egenskaper, är hans beskrifning på den «poetiska friheten», eller den af poetastrerne så ofta åberopade «*licentia poetica*». «Hon består», säger han, «icke i språket, i ljuden, i takten, i orden», utan i «tankar, afmålningar, dikter och förtjusande infall. Poeten får flyga till himlar och stiga ned i afgrunder, skapa nya varelser och göra personer af dygder och laster, sätta lif i hårda bergen och göra sjelfva djuren vältaliga; allenast att naturen är hans ledare och sanningen, fastän i sjelfva diktens kläder, framlyser ur alla hans utlåtelser.» Detta är rigtigt, och äfven vackert. Men redan förut hade Spegel, såsom vi sett, ännu vackrare yttrat någonting dylikt. Än mera: i sina på Carl XII:s begäran svenskt författade «Förnufts-Öfningar», hade filosofen Rydelius tillkännagifvit: «Vishetens slott bör intet vara utan en så ståtelig prydning, som *Poësis* är. Om man högt värderar en död målning, huru mycket mer en lefvande? Icke heller hafver Gud fåfängt belagt menniskones själ och hjerna med en sådan poetisk drift och våra hjertan så skapat, att man utan en blödig rörelse icke kan höra eller läsa ett konstigt vers-stycke.» Men i den text, hvartill detta ställe är en not, utlåter sig samme tänkare: «Under Vältaligheten inbegripes ock *Ars Poetica*, som är en konst att beveka och förlusta folk med versbundet tal; hvilken dock hafver en hop sina egna särdeles grepp, hvaribland det ock är ett, att hon gemenligen föreställer en mening under någon dikt af främmande och ljufliga sinnebilder.» Och dermed har han utsagt alla dessa mäns egentliga och innersta uppfattning af skaldekonstens väsende. Ty till djupare eller klarare

kom aldrig Dalin sjelf, som hade studerat i Lund och der just af Rydelius erhållit sin humanistiska utbildning. Hans begrepp om poesien var — och blef — aldrig något annat, än att hon är en egen art vältalighet och qvickhet, förknippad med hvarjehanda allegoriska fiktioner och lekande påfund, samt bunden vid skyldigheten att tala i rigtigt afmätta och välgjorda verser. Från denna synpunkt utgår ock hans i miniatur författade «Historia om Svenska Vitterheten»; der — i förbigående sagdt — det märkvärdigaste är aningen om den forn-nordiska mythologiens både poetiska och religiösa förträfflighet, men tillika det omdöme öfver de gamle skaldernes qväden, att «de äro merendels temmeligen släta», och att deras versslag är — «sapphiskt» (!) Ett omdöme, som sedermera Blom troget afskref *).

Man kan då ej förundra sig, att de förutnämnda «Påminnelserna» inskränkas nästan ensamt till yrkanden på tankarnas sanning, välsagdhet och korrekta versificering. Ja, i anledning af det grofva missförstånd, som satte *licentia poetica* i en tillåtelse att för sin beqvämlighet vränga meningarna, orden, rimmen, gifver han den föreskrift, att «andra ord, andra ordasätt och ordställningar ej få brukas i poesi, än i en behaglig prosa»; och dermed lyfte han på thronen, i stället för det undanträngda gröfre missförståndet, ett finare och grundligare, som derföre blef svårare att häfva. Hans öfriga föreskrifter äro: att skrifsättet får på intet vis vara sjelfsvåldigt (vårdslöst); att man alltså bör i den alexandrinska versen, som är den «beqvämaste till stora och vidlyftiga ämnen», lägga den midt i

*) Hvarifrån Dalin sjelf hämtat denna besynnerliga uppgift? — Man torde kunna gissa det, om man påminner sig: först, att rhythmen och skepnaden af det gamla Fornyrdalag ofta nog företer ett likhets-tycke af den adoniska versens; och sedan, att våra äldre poeter och litteratörer plägade scandera eller uppläsa den sapphiska strofen hardt nära så, som vore den icke blott i sin slutvers adonisk, utan tillika i hvarje föregående sammansatt af tvenne adoniska. Att så var, se vi t. ex. hos Kellgren och Oxenstjerna, hvilka bägge försökt att i svenskan efterbilda detta versmått. (Den bekanta vackra melodien till Horatii *Integer vitæ* etc. är satt enligt samma origtiga scansion.)

versraden nödvändiga takthvilan, eller afskärningen, på dess rigtiga, nämligen med mening och välljud öfverensstämmande, plats (så att man t. ex. icke skrifver

«En Gustaf Wasa och hans store soneson»

eller

«Tänk, hvad det är för härlighet, att kunna rimma»);

att man i hvar och en rad bör inrymma en mening, som icke löper in i den följande och än längre; att man icke får slå in en plugg, en skarf eller ett litet ord, för att uppfylla raden; och efter allt detta meddelar han det visserligen hufvudsakliga råd, som väl hade förtjent stå i främsta rummet, att man «icke behöfver vara poet, om man ej finner dertill hos sig en liflig drift», och att man, äfven då, bör «länge rådgöra med sig sjelf, till hvilkendera art af skaldekonsten man bäst är fallen.» Slutligen inskärper han, såsom det i allt slags poesi nödigaste att i akt taga: att «visa sitt ämne på vackraste sidan»; att framställa «tankar, som icke äro falska, utan goda, rena och vinkelräta», — hvadan en yngling, «innan han griper till Virgilius, Ovidius, Boileau, La Fontaine», bör läsa «Rydelii Förnufts-Öfningar»; att «äga ett städigt hufvud och tydligen veta hvad man vill säga; att vörda språket, så att man talar god och behagelig svenska, utan onödiga ord, illa vända meningar, gemena eller högtrafvande utlåtelser; att kosta arbete på sin vers, gifva sig tid, låta ligga det man utkastat, öfverse det då och då, höfla, fila, stryka ut, sätta till; så att ej blott ett och annat ställe blir vackert, utan alltsammans är sig likt och bibehåller sig från början till slut.»

Det är väl icke att fela i skyldig aktning mot Dalin, om man finner sig härmed ej vara kommen särdeles långt i poetisk insigt och kritisk användning. Man måste, tvifvelsutan, erkänna rigtigheten af det mesta deraf. Men ögonskenligt är, att alltsammans, der det öfverstiger grammatiska, logiska och prosodiska fordringar, dock aldrig höjer sig öfver rymden af oratoriska. Hvarföre? Emedan det grundar sig just på en omedveten

förvexling af rhetorik och poetik. Ett enda i förevarande afhandling uppställdt lagbud, syftande, likt de öfriga, mer på formen än på väsendet, har dock en mera på djupet gående beskaffenhet, samt gäller lika för både vältalighet och egentlig skaldekonst. Det är detta: «Man skall ock veta inskränka sig, taga blomman eller det bästa af en sak, hvila upp i rättan tid, och icke med ett kärnlöst ordaprång eller envis ransakning intill bottnen göra sin läsare ledsen; man bör aldrig vara rädd om en fras, eller hafva vissa lif-ord, dem man för ingen del vill uppoffra.» Onekligt är oss här gifven en föreskrift, som, rätt förstådd, äger oinskränkt och oförgänglig giltighet. Men äfven detta ypperliga bud har, i sjelfva verket, en mindre positif än negatif halt; väl är deri en blandning af bådadera, men den sistnämnda har öfvervigten.

Just den allmänna öfvervigten af en negativitet, hvilken man stämplade med namnet «Smak», utgör kännemärket på den vittra granskning, som tillhörde den fransyska vitterhets-skolan af Ludvig XIV:s och Ludvig XV:s tidehvarf. Man får här icke strax taga termen «negativitet» i ond bemärkelse. Det negativa bestod här, upprinneligen, blott i oförmåga att inse det positiva. Visserligen bragtes det omsider genom slik oförmåga derhän, att bemöta detta med verkliga fiendtligheter. Men i sig sjelft var det endast ett uppmärksamhetens och anspråkens hufvudsakliga fästande vid stilistisk och prosodisk technik, med nästan inga begrepp om egentliga väsendet af skönhet, konst, diktning och diktningsförmåga; eller med inga andra begrepp om det inre af deras rhetoriskt uppfattade utanverk, än sådana otydliga och förvirrade, som t. ex. föreställningen om den af Aristoteles anbefallda natur-imitationen. Bekant är, huru denna föreställning snart fann, att icke all natur, utan endast den vackra, borde imiteras; och huru den intrasslade sig dymedelst i en irrgång, hvarur den kom blott genom antagandet, att det i naturen vackra längesedan vore, för alla tider, påhittadt af vissa antika (särdeles vissa romerska) författare, — hvilka såle-

des vore den äkta, den imitations-värda naturens egentliga och enda representanter. Det, som borde imiteras, blef, i följd häraf, egentligen — de; hvarvid för ny-europeisk vitterhet och konst föga annat syntes återstå att tillgöra, än att lämpa imitationen efter den nyare förnäma sällskapsverldens fordringar. Rättesnöret, måttstocken sökte och satte man då alltså — ganska följdrigtigt — i det, som inom kretsen af de parisiska och paris-artade societeterna kunde finnas passande, oanstötligt, njutbart, allmängiltigt.

Nog: denna fransyska smak och smaklära, då alltredan gällande såsom mönster för Europa, för sjelfva det stolta Englands Addison och Pope, måste desto lättare gälla såsom mönster för Dalin. Han var ingen Klopstock, ingen Lessing, ingen Herder; han fogade sig derföre efter det nämnda mönstret utan tvekan, och med icke ringa smidighet. Denna blef öfverträffad af hans efterföljares, i finhet; men bibehöll deremot hos honom, i kraft af hans utmärkta sinne för svenska språkets naturliga egenhet och fägring, en i det afseendet större sjelfständighet. Häri är han ännu stor och lärorik. Det nu sagda bör lända honom dels till ursäkt, dels till billig heder, när vår vitterhets häfder ställa honom i spetsen för det envälde, hvilket genom honom, och för lång tid, en visserligen ytlig och trångt kringskuren åsigt jemväl i Sverige tillskansade sig. Också tillfaller honom det slags ära, att i vitterhetens theori och kritik kom ingen af efterföljarne, eller af dem som fortvandrade på hans bana, längre än han; — i sjelfva saken nämligen; de blott uttryckte dess negativa formalism i utförligare, utsöktare, prydligare ordasätt. Föröfrigt gingo desse, i allt sitt vittra beteende, långt mera fransyskt till väga, än han. Så har Dalin t. ex. ingenstädes förkunnat, hvad hos dem var en gemensam tros-artikel, rimmets ovilkorliga nödvändighet. Han säger tvärtom: «Okunnige munkar införde rimmen, till tankarnes plåga. Då framkommo verser utan prosodi, utan ljud, utan takt, utan smak: gamla rimkrönikor, samt en oräknelig hop kämpavisor

och älskogsqväden, kunna oss nog derom öfvertyga *). Rim göra en behaglig verkan hos en tänkande skald; men äro ett förderf hos en tanklös qvädare.» — Dessutom bör ej förgätas, att det mera rhetoriska än poetiska lynne, som stämplar både den Dalinska och den Gustavianska tidsålderns vitterhetslära, länge var ett nödvändigt bildnings-vilkor: af ovärderlig nytta i sin motsättning till det chaos af allsköns förbistring och smaklöshet, hvaremot språk, talekonst och sångkonst hade att kämpa, — väl först och främst i Dalins tid, men också vida längre efteråt, än man nu vanligen förmodar. Vill man ock intet vidare medgifva, än att något var bättre än intet: månne det i sakernas dåtida skick var ett ringa «något», att rycka upp på en ståndpunkt, sådan som Dalins och Gyllenborgs, från en så rått libertinsk, som Runii, eller en så mechaniskt skolmästerlig, som Arvidi's? Eller hvem skulle på allvar neka, att med det hofmanskap, hvartill vitterhetsyrket adlades genom Dalin, var oändligt mera vunnet, än med slikt «döskekarls»-rimmande och skolfuxeri? — När omsider positivare diktverk och fordringar framträdde, sådana som Bellmans, Lidners, Ehrensvärds, Thorilds, Höijers: då räckte dylika grundsatser ej mera till; men då hade de ock, i det närmaste, uppfyllt sitt värf. Lyckligtvis bekräftade sig ock dessförinnan, i mången älsklig företeelse, att det verkliga snillet, af hvilka theorier det än må inskränkas och missledas, dock aldrig kan rentaf hindras, att i glans och skönhet uppenbara sin tillstädesvaro.

---

*) Innebär detta yttrande någon oinskränkt æsthetisk fördömelse öfver de gamla riddarvisorna?

Lovisa Ulrika och Tessin.

Ofta har blifvit upprepadt, hvad redan bland Dalins egna samtida mången tyckte sig finna: att hans förbindelse med drottning Lovisa Ulrika och med hennes hof, under det sista tidskiftet af hans lefnad, utöfvade ett skadligt inflytande på hans skaldskap. Då denna förbindelse knöts, hade han redan författat alla de verk, som grundat hans poetiska eller enkom vittra ära. Han hade då längesedan utgifvit sin efter Addisons *Spectator* fritt imiterade «Svenske Argus», en satiriskt-moralisk veckoskrift på blandad prosa och vers; som ådrog honom det allmännas första uppmärksamhet och vann dess beundran till den grad, att rikets ständer, vid slutet af riksdagen 1734, anbefallde åt konungens särskilda nåd och belöning den till namnet ännu okände auctor, som genom en skrift af så osedd förtjenst redan i tvenne år gagnat och fägnat sitt fäderneslaud. Han hade derefter, utom en mängd allmänt prisade tillfällighetsqväden, visor och äfven christligt uppbyggande sångstycken, — bland hvilka den fordom så allbekanta sången «om Guds Försyn» *), — låtit följa sina «Tankar öfver Kritiker», dem vi meddelat i utdrag; sin på prosa författade komedi, «Den Afundsjuke»; sin i alexandriner versificerade tragedi, «Brynilda eller den Olyckliga Kärleken»; sin mot det antiqvariska vurmeriet, och öfverhufvud mot de lärdas pedanteri, rigtade stridskrift «Visdoms-Prof, eller Herr Arngrim Berserks förträffliga Tankar öfver ett Fynd i jorden intet långt från Stockholm», der han roade sig, kanske något mer än billigt, på den hedervärde fornforskaren Björners

*) Begynnande med de för våra äldsta läsare välkända orden:

Förblindade Verld,
Hvart rasar din flärd?

bekostnad *); sin politiskt-allegoriska «Saga om Hästen», der han med spelande och än i dag lifligt underhållande qvickhet förtäljer Sveriges öden under konungarne af Vasa-ätten **); sitt «Aprilverk om vår herrliga Tid», en satir öfver det dåvarande förnäma (och enkannerligen stockholmska) sällskapslifvet, hvars eleganta seder och oseder den muntert skildrar i lättflytande verser; och slutligen hade han med sin episka dikt i fyra sånger, «Svenska Friheten», som i hans samtidas ögon gällde för en klassisk epopé, uppnått höjden af fosterländskt skalderykte. Ja, till äran af skald var jemväl kommen äran af häfdatecknare; första delen af hans stora rikshistoriska verk hade redan sett dagsljuset. Nu blef han prins Gustafs lärare; hofman; och snart Lovisa Ulrikas gunstling. Men — hvad vanns dermed för vidare fullkomning af hans skaldekonst? Så frågade mången, om än icke i tryck, under det han ännu lefde. Frågan, sedermera offentlig, har från årtionde till årtionde förnyats med en betoning, som städse ökat sin skärpa. Svaret har, naturligtvis, utfallit likaså.

På sitt ställe är visserligen här den erinran, att han, vid dessa frågor och svar, aldrig (så vidt vi veta) har fått åtnjuta den ursäkt, som väl åtminstone i någon mån bort komma honom till godo: ursäkten af de honom uppdragna riks-vigtiga värf, att författa sitt fäderneslands häfder och undervisa dess blifvande konung. Förgäfves inträdde han i den ena af dessa befattningar redan år 1744, och i den andra redan år 1751 ***).

---

*) Björner förklarade, i anledning häraf, Dalin för en «publik satyrist, hvars endaste uppsåt synes alltid vara, att förnöja sina lärfäntor och bärsärkar.»

**) Vi säga med Leopold: «stycket är förträffligt, oaktadt lågheten af allegorien». På denna tillvitelse var Dalin beredd: han hänvisar, i sagans «förspråk», till «Jobs boks 39:de kapitel», och ber läsaren «dömma, om icke ett så afskildradt kreatur väl kan tjena till sinnebild och liknelse af större saker».

***) Enligt Gezelius, till och med redan år 1749; hvilket likväl, i anseende till prinsens dåvarande ytterst späda ålder, synes mindre sannolikt. Med Celsii och Nordins trovärdigare uppgift kan dock Gezelii så till vida

Man har likafullt satt sig i hufvudet, att han använde de sista nitton åren af sin lefnad på idel slarf.

I sanning: det bruk, hvartill man i Lovisas hof nyttjade hans alltid beredvilliga versgåfva, och hvarpå hans «Vitterhets-Arbeten», tyvärr, förvara så talrika prof, var ingalunda det bästa. Härvid har likväl en och annan vigtig omständighet lemnats oanmärkt

Just med och igenom Lovisa Ulrika bosatte sig i Svithiods konungahof, såsom i en central-fästning hvarifrån landet sedan öfversvämmades, det egentliga uteslutnings-hyllandet af den tidens fransyska vitterhet och konstsmak. Ulrika Eleonora, som så föga värdigt bar sin englalika, af svärmoder och gemål ihjälkylda moders namn, hade dock af henne ärft den egenskap, att älska läsning; och nämnas bör, emedan det är sista furstliga qvarlefvan af en under Carla-tidehvarfvet mäktig smakrigtning, att hon fästade sin förkärlek vid Italiens språk och litteratur. Men hon behöll sin läsning, och dess frukter (i fall den hade några), för sig sjelf. Hennes närmaste umgängskrets var tråkig, liksom hon. Den begagnades mest till en nedlagsplats för enskilda bekymmer; dem hon esomoftast utgöt äfven i prest- och borgarfruars sköte, hvilka, till erkänsla för det allernådigste the hvarmed de undfägnades, hjelpte henne att begråta den gamle Fredriks otroheter, och sedan, med all sina tungors vighet, kring stad och land utbredde den «Huldrikas» lof. Bemälte gamle Fredrik åter, var en af de största fiender till läsa, som någonsin sutit på en thron *); han älskade fördenskull en

---

sammanjemnkas, att Dalin möjligen blef redan 1749 till detta informatorskap föreslagen, och för första gången införd i de höga föräldrarnas enskildare umgänge.

*) «*Son inapplication était extrême. Depuis qu'il disposait de son temps par lui-même, on peut dire en verité qu'il n'a lû ni ouï lire un seul livre. Cette aversion pour la lecture le priva sur ses vieux jours de toute dissipation, et le reduisit à se tenir le long du jour près d'une fenêtre, d'ou il regardait les passans en écoutant les mauvais propos de quelques rapporteurs.*» Tessin och Tessiniana, sid. 258. Han

omgifning, som alltid, så långt det berodde af honom, var den möjligast ovittra. Der hade alltså fransyskheten stannat vid belefvad pratfärdighet och belefvad osedlighet. Nu deremot, i det nya hofvet, uppträdde den såsom en andlig fostrings- och daningsmakt, hvars anspråk på envälde blef hädanefter, så inom snillets område, som inom religionens och sedernas, utan gensägelse erkändt. Vacker, qvick, lysten att herrska, verka, lysa, begåfvad med ett lynne, hvars retliga och häftiga liflighet alltför ofta urartade till öfverilningar, osammanhang och vanmäktigt trots, ägde Lovisa Ulrika näppligen några stora tankar eller ens djupa känslor (sjelfkänslan undantagen), men dock en verklig böjelse för de nöjen, som genom umgänget med vetenskaper och konster vinnas. Denna kärlek hycklades icke; hon var i den lika uppригtig, som i kärleken till sin gemål och kärleken till utvidgad konungamyndighet: men hon rådde ej för, att dess halt och synpunkt bestämdes af de intryck, under hvilka hon tillryggalagt sin första ungdom. Sveriges jord beträdde hon med den glans, att redan vara besjungen af sjelfve Voltaire; som i en af sina mest lyckade epitrer hade egnat henne ett det smidigaste mellanting af vördnadsgärd och kärleksförklaring. I allmänhet bar hon — om än i miniatur — flera syskondrag af sin store broders egenskaper; desto mindre må vi undra, att hon fullt bråddes på honom i dyrkan för dåtidens afgud, och i sympathi för hela det Frankrike, ur hvars sköt denna verldssol hade uppgått. Icke heller försummade Voltaire att underhålla lågan. Han tillkännagaf för svenska ministern i Paris, Scheffer, att han, sedan *la Princesse Ulrique* blifvit svensk, fann svenskarne äga *esprit* och förtjena älskas; för hennes skull värderade han nu alla dem, som före henne innehaft Sveriges thron; ja, han ville derföre nu vederlägga sin egen historia om Carl XII och göra denne hjelte rätt-

lånade dock, såsom vi sett, en bok från Lunds bibliothek; men det måste ha skett i en stund af förtviflan, då ingen dame, eller intet jagtparti, fanns att tillgå.

visa, i ett arbete, som skulle bli *le plus bel qui soit sorti encore de sa plume;* han afbidade blott den senare (då ännu otryckta) tomen af Nordberg, för att genast lägga hand vid verket *). Sådant yttrades 1744; och ännu tjugo år derefter betygade han för Creutz sin längtan att besöka Sverige, för att se en sannskyldig «*Reine philosophe*». Allt dylikt inberättades vederbörligt; man kan föreställa sig, hur det smakade! Hon befann sig förflyttad till en barbarisk nordpolsverld, hvilken hon (väl ej så alldeles utan skäl) plägade kalla ömsom «ett land der man dör af ledsnad, der man blott talar om politik och der af allt tal intet beslut följer», ömsom — kort och godt — «vårt svenska elände»; hon satte sin ära uti att humanisera den; och hastigt nog lärde hon sig för detta ändamål svenskan och inrättade en svensk vitterhets-akademi, visande sig sålunda i en ganska förmånlig kontrast mot sin broder Fredrik, som föraktade sitt eget lands språk, ignorerade dess litteratur och omgaf sig med idel franska hof- och half-poeter. Till de på mera inhemsk grund redan före hennes hitkomst anställda försök till svenska vitterhetens upphjelpande blef hennes förhållande dock ett tvåfaldigt: ett befrämjande, och ett — hämmande. Olyckan vid den ställning, som hon i afseende på svenska vitterheten intog, var blott den, att hon egentligen uppmuntrade och hägnade allt sådant, som genom sin natur hade minsta mödan att bringa sig upp till någorlunda nöjaktig likstämmighet med de franska urbildernas art; men att hennes inflytelse deremot förqväfde alla de sträfvanden, i hvilkas väsende låg att ej lika lätt och skyndsamt lemna tillfredsställande frukter. Så förhöll det sig t. ex. just med den återupplifvade begynnelsen till en svensk theater. Hon kan ursäktas, då man ser i hvilka föraktliga utlåtelser Tessin yttrar sig om dessa försök, och huru han gläder sig, att en fransk skådebana ånyo hade intagit deras ställe. Han hoppades ock, att prinsarne skulle för den så fatta smak, att den alltid skulle förbli permanent i hufvudsta-

*) Tessin och Tessiniana, sid. 391.

den. Han bedrog sig: just Gustaf III, oaktadt sin (visst ej ringa) fransyskhet, började dock återställa svenska scenen.

Den fransyska skådespelar-tropp, som till Sveriges hufvudstad införskrefs år 1699, hade, på Carl XII:s uttryckliga befallning, spelat der ända till år 1706; hvarefter stigande penningbrist, och dermed förknippad nödvändighet af hvarjehanda besparingar och indragningar, vållade dess upplösning. 1721 ville de makthafvande, angelägne att på allt vis låta känna sötman af fredens tidehvarf, från Frankrike återkalla detta nöje: men det blef då helt kortvarigt; den nya fransyska troppens direktör uppförde sig illa, plundrade de anslagna medlen och rymde till Petersburg. Den begynnelse till theater, hvarom vi nu ämna tala, var ett sexton år derefter börjadt försök att möta behofvet af skådespel med en inhemsk eller national ersättning.

Denna begynnelses upphofsmän voro grefvarne Gyllenborg och Höpken. Den senare, som kort efteråt stiftade vetenskaps-akademien i sällskap med Linné och Alströmer, älskade ej mindre vitterheten, än de strängare vetenskaperna. Den förre, — Carl Gyllenborg, — ehuru då redan riksråd och snart premier-minister, aktade ej under sin värdighet, att dels sjelf dikta, dels från andra språk öfversätta skådespel. Han tolkade från engelskan, utom en tragedi «Andromache eller ett ömt Modershjerta», äfven en komedi kallad «En bättrad Villhjerna och en trogen Vänskap»; en annan komedi, «Svenska Sprätthöken», författade han sjelf, med en väl från fransyskan lånad, men fritt behandlad och tillämpad uppfinning; hvarvid man ock i hans åtgärder skönjer den afsigt, att genom inflätning af ett och annat, och rätt täckt, lyriskt stycke eller sångparti, ställa lustspelet på en mera positift poetisk grund. Det ena med det andra bevittnar, att hans anlag var större till skald, än till riksstyresman. Med hans «Svenska Sprätthök» öppnades i Stockholm 1737, under kammarherren von Olthoffs inseende, en ordentlig svensk skådebana. Under den nästföregående tiden hade vid hofvet någongång händt, att fransyska

theaterstycken blifvit, af personer ur hofvets egen krets, uppförda; landsorterna deremot, äfvensom sjelfva hufvudstaden, fingo nöja sig med en kringvandrande halftysk skådespelarflock, hvars anförare hette Sejerling. Den hade börjat undfägna sin allmänhet med Holbergs lustspel. Af dessa undanträngdes, mer och mer, de äldre öfver Syndafallet, Rike Mannen och Lazarus, Doctor Faustus, med flera dylika, åt hvilka man dittills så hjertligen fröjdat sig i de brädlador med illa målade tapeter, som numera genljudade af skrattsalfvor öfver Jeppe på Berget och den Politiske Kannstöparen. Men svenska snillet ville försöka sina egna dramatiska krafter, och det inom en högre samhällsrymd, med värdigare scenisk utstyrsel. Den nya inrättningen, och Gyllenborgs föredöme, uppeldade flera svenska författare till dramatiska företag. I spetsen trädde Gyllenborgs vän, Wrangel *), likaledes grefve och riksråd, med tvenne tragedier, och derefter en komedi; af dessa gynnare uppmanad, egnade Dalin åt den nyskapade theatern sin komedi «Den Afundsjuke» och sin tragedi «Brynilda», bägge uppförda första gången 1738; ett icke litet antal täflare efterföljde. Lifligheten af denna täflan fortfor oförminskad, snarare stegrad, intill tidpunkten af Lovisa Ulrikas ankomst (1744) och Gyllenborgs frånfälle (1746). Anmärkningsvärd är den omständighet, att man för tragedien valde helst romantiska och romantiskt-historiska ämnen ur Sveriges forntid. Detta var alltså tidigt ett afsteg från den äkta franska klassiska skolans observans, hvilken aldrig tog sina hjeltar från Frankrike sjelft, utan vanligen från Grekland, Rom och Turkiet. Så Wrangel, som i sitt ena sorgspel upptog ett af Messenii ämnen «Torilla, eller Regner och Svanhvita», och i sitt andra bearbetade sagan om «Fröken Snöhvit»; så Dalin i sin «Brynilda»; så Hesselius **), i «Starkotter och Fröken Ogna»,

*) Wrangel, Erik: född 1686; riksråd; ledamot af vetenskaps-akademien, der han höll (öfver doktor Moræus) det första åt någon af detta samfunds ledamöter egnade åminnelsetal; död 1765.

**) Hesselius, Anders: född i Norra Amerika, såsom son af kyrkoherden vid dervarande svenska församlingen, och derför kallad *America-*

samt «Erik den Nionde eller Helige»; så den blifvande häfdatecknaren Celsius*), i sin «Ingeborg», som uppfördes äfven i Upsala (af studenter); så — dock längre fram — Brander**), eller den äldre Skjöldebrand, i sin «Habor och Signild». Anmärkningsvärd under samma tid är vidare, då man öfverskådar samtliga dess theater-författare och således många (till en del namnlösa) som här förbigås, en fortfarande dubbel kamp mellan — mer eller mindre — motsatta smakrigtningar. Man varsnar först en allmän, mellan tycket för de Holbergska skådespelen och tycket för de något så när enligt de förnämare fransyska mönstren inrättade; men tillika en särskild, inom sjelfva detta sistnämnda slag, — hvilken dock mindre var en strid, än ett vacklande i sättet att ansluta sig till förebilderna. Slik anslutning blef nämligen hos några en lösligare, hos andra en strängare; hvarvid, i förra fallet, stundom inmängde sig en återstod af de intryck, hvilka man äfven i Sverige, under Carlarnes dagar, hade mottagit från Gryphii och Lohensteins dramatiska dikter.

I detta afseende var Lovisa Ulrikas förhållande till svenska vitterheten ett hämmande. Det nya hofvet kom — och gjorde slag i saken. Den smak, som derifrån utgick, fördömde den Holbergska komikens art såsom plump, och de inhemska försöken, både i tragisk och komisk väg, såsom endast ofärdigheter eller halffärdigheter. Den hade ej orätt deri, att de voro det; men väl i det oinskränkta ratande, hvarmed nu alla dessa inhemska bemödanden tvärt förkastades. Innan kort var det

---

nus; öfverflyttad till Sverige med sin far; uppehöll sig sedan, såsom engelsk språklärare, i Upsala; der han ock, tillsammans med Celsius, utgaf (1738) ett satiriskt-moraliskt veckoblad på vers, kalladt «Svenska Nitet». Skref och rimmade förfärligt mycket. Utom ett par tragedier till, en mängd politiska poemer, allegorier, och så vidare, utgaf han 499 bröllopps- och grafskrifter, samt ungefär lika många gratulationer.

*) Celsius, Olof: född i Upsala 1716; professor i historien 1747; biskop i Lund 1777; ledamot af svenska akademien 1786; död 1794.

**) Brander, Erik: född i Köping 1720; konsul i Algier 1753; adlad 1767 till Skjöldebrand; kommerceråd 1769; död i Stockholm 1814.

för hvarje krets af god ton omöjligt, att tåla dem. Den offentliga svenska theatern, dittills ej sällan hugnad med hofvets närvaro, men numera hvarken med slik uppmuntran eller med någon annan, förvandlades ånyo, från en «Konglig Svensk», till en i landsorterna omströfvande histrion-tropp, hvars flyttbara skådebana återvände till brädladorna. I Stockholm deremot intogs den svenska theaterns plats ännu engång af en fransysk; till hvilken, på det «unga» hofvets föranstaltande, en vederbörlig skådespelar-personal införskrefs från dess klassiska hemland. De enskilda sällskapskretsar af den högre adeln, der man roade sig med dramatiska nöjen, och ofta uppförde skådespel till och med inför en talrikare allmänhet, kunde naturligtvis ej länge undgå, att rätta sig härefter. Man hade der blifvit van, att låta svenska stycken omvexla med de fransyska: nu bannlystes de förra, utan undantag. För folk af smak blef «svenskt spektakel» ungefär detsamma, som ett föremål att drifva spektakel med. Att se något sådant, skedde blott för att t. ex. låta börja en tragedi med sista akten och sluta med den första, befalla de spelande skratta när de skulle gråta, eller tvärtom, efter behag ömsom utvisa, ömsom inropa dem o. s. v. Man drog, i tysthet, på axlarna öfver sjelfve Dalins theater-bidrag; af hvilka hans tragedi «Brynilda eller Den olyckliga kärleken» visserligen är ganska svag och sjelf-parodierar sig, men deremot hans komedi «Den Afundsjuke» ej är utan förtjenst. Det visar sig i hans komedi vida mer, än man då ville erkänna, just den komiska talent, som eljest hos honom så högt värderades: men frändskapen till den Holbergska komiken var större, än den «goda tonen» gittade fördraga. Följden blef, att Dalin, som ganska väl märkte hvarmed han gjorde eller icke gjorde lycka, vaktade sig för att med flera dramatiska rön äfventyra den vittra ära, som hade vid det nya hofvet skaffat honom inträde. Vid riksdagen 1756 kom han ock illa ut, emedan han i ett «Herdaspel» hade infört «fyra par herdar och herdinnor, som skulle spänna sig för en vagn och låta herren sjelf köra», hvilket syntes «innebära en ganska eftertänklig tillämpning på

rikets ständer och deras frihet.» Mot slutet af sin lefnad öfversatte han en del af Addisons Cato på ett språk, som klingar likt någon tragedi från Gustaf III:s tidehvarf. Men Lovisa Ulrika, i stigande mått öfverhopad af politiska förtretligheter, behöfde annat att muntra sig med, än tragedier.

Det ser ut, som hade denna furstinna haft något mera sinne för allvar i vetenskaperna, än för allvar i vitterheten. Liksom i allmänhet hela lärdoms-beskydderiet, kunna väl äfven lärdomen och den lärda forskningen, i sina lättast meddelbara resultater, användas till ett furstliga personers lekverk: men i sig sjelfva äro de dock ej af lekande natur; och Lovisa Ulrika, sjelf icke utan kunskaper i åtskilliga ämnen, syntes begripa det med oskrymtad aktning. Af vitterheten deremot, och synnerligen af skaldekonsten, fordrade hon desto mera befallande, att den skulle roa, och blott roa. Roande åter var blott sådant, som genom något glimmande festspel eller improviseradt infallsnöje för ögonblicket bortjagade de tunga grämelseskyar, dem råd, ständer, och egna fåvitska tillställningar, städse tätare sammanskockade öfver henne och hennes tåligare, men af sin skymfliga ställning dock föga mindre lidande make. Dessmer syntes *vive la bagatelle* bli hennes och hennes hofs lösen; och Dalins skrifter bevittna tillräckligt, hur långt han för att roa henne beqvämade sig derefter. Vitterheten blef, på detta — änskönt visserligen nog mycket flygtiga och ytliga — vis, det förnämsta sällskapsnöjet i hennes hof; och samma identification af vitterhet och sällskapsnöje utgick, i den skepnad som genom slikt förhållande bestämdes, till nationen, att sprida sig i alltmera vidgade ringar. Hvem skulle neka utan vanvett, att dessa vittra njutningar, hurudana de än voro, mot äldre hofförlustelsers vanliga råhet afstucko på ett för Lovisa och hennes omgifning hedrande sätt? eller att deras efterdömen inneburo ett utsäde till allmännare ästhetisk sinnesodling? Bland de hit och dit strödda kornen voro ju ock några ädlare, som slogo djupare rötter; alla de bästa af Dalins voro ju sådana. Också eftersträfvade hon verkligen, ehuru född utländsk prin-

sessa, den ära, som Christina, ehuru född till Sveriges krona, hade försmått: att hos det folk, som kallat henne till sin drottning, väcka slumrande eller halfvakna krafter till utveckling i ett nytt bildnings-tidehvarf.

Under de första och gladaste åren efter sin hitkomst ägde hon ock, i all detta slags verksamhet, en mäktig bundsförvandt, hvilken en hufvudsaklig andel deri måste tillerkännas; en man, som, sjelf mästare i att bereda, stegra, omvexla alla sällskapslifvets finare fröjder, länge stod såsom trogen medhjelpare vid hennes sida. Det var den vidtfrejdade, sina höga politiska platser med idel skimmer fyllande, och jemväl genom snillegåfvor, lärdom, konstkännedom skimrande paradman, åt hvilken ock vården om sonen Gustafs tidigaste ålder blef anförtrodd: Tessin den yngre *), sjelf författare till åtskilliga skrifter, mestadels af mera prunk än kärna, men förmånligt ådagaläggande både hans nit och hans talent för svenska språket, hvars «rykt och uppodling» han i ett af sina många Tal särskildt afhandlat. Han hade stiftat hennes förmälning med en gemål, som hon, oaktadt sin öfverlägsenhet, uppriktigt älskade; han var den äldste af hennes svenska vänner; han hade med ståt och fröjd hitfört henne från Berlin, och redan under denna resa börjat, hvad han sedermera nitiskt fortsatte: fullbordandet af hennes uppfostran i rigtningen åt vetenskap, vitterhet och de fria konster, för hvilka han, ej långt förut, hade tillvägabragt inrättandet af

*) Tessin, Carl Gustaf: son af den store architekten, Carl XII:s gunstling och korrespondent, grefve Nicodemus Tessin; född i Stockholm d. 5 Sept. 1695; från hof-intendent och kancelli-råd snart öfver-hof-intendent, landtmarskalk, riks-råd, ambassadör flerstädes, öfverste marskalk, Åbo universitets kanceller; ändtligen (1747) kancelli-president (eller styrande premier-minister), guvernör för prins Gustaf, kanceller af de tre nystiftade kongl. ordnarna; afled, efter flerårigt afsked från alla sina ämbeten, på sitt gods Åkerö, d. 10 Jan. 1770.

en särskild akademi *). Äfven Adolf Fredrik hade sinne för sådana sysselsättningar; det underlättade Tessins åtgärder, och gjorde glädjen af dessa ädlare hofnöjen fullständig. I de svenska konungaslotten, särdeles Ulriksdals och Drottningholms, inflyttade ånyo fester af en art, som der varit osedd alltsedan Carl XII:s tidigaste regeringsdagar, då fadern Nicodemus var deras anordnare: nu mindre praktfulla, i följd af inskränktare tillgångar; men ofta, till uppfinningen åtminstone, lika poetiska. Till ära för Tessin må tilläggas, att han väl ville sjelf lysa på allt upptänkligt sätt, men ock ville att fäderneslandet skulle så med. Det var derföre han, som först ledde Lovisas uppmärksamhet åt inhemska vittra och lärda förtjenster.

Det var således ock han, som i hennes hof införde Dalin, och föreslog honom till prins Gustafs lärare. Både ästhetiska och politiska sympathier hade förenat den berömde litteratören med den berömde statsmannen: Dalin var för mycket poet, att icke vara Hatt; Tessin åter var bredvid Gyllenborg hattarnes andre, och efter Gyllenborg, i flera år, deras förste hufvudman. Deras mening var, att Svenskarne skulle i vitter odling bli Fransmännens jemnlikar, men öfvermän i en folkskarakter, der den karolinska hjelteandan sammanbodde med forn-romersk frisinnighet; deras namn var derföre lånadt från den sinnebild, som i Rom hade varit frihetens. Att deras motståndares politiska system var en «nattmössans» vishet, och lämplig endast för — mössor: hvad kunde för den unge skalden vara klarare? Enligt de dagboks-anteckningar, hvilka för efterverlden äro de läsvärdaste af Tessins skrifter, hyste dock drottningen, i början, en stor vedervilja mot Dalins person. Tessin måste gifva sitt «hedersord, att aldrig lemna honom allena med prinsen»; och säger sig användt «en lång tid» allt sitt bemödande, att «skaffa honom deras majestäters nåd och bättre förtroende». Men ändtligen, heter det vidare, «fann han sjelf en ginare väg, ledsagad af sitt poetiska geni» **). Skall man tro dessa anteckningar till

*) Målare- och bildhuggare-akademien, stiftad genom Tessin 1735.

**) Tessin och Tessiniana, sid. 159.

punkt och pricka, så har klienten förstått, och ej försmått, att ytterligare «gina» vägen medelst mindre goda sätt; hvaribland främst otacksamhet mot den förste beskyddaren och affall från deras gemensamt bekända frihets-grundsatser. Denna beskyllning står i sammanhang med det omsider inträffade vänskapsbrott, som emellan Tessin och den till konunga-familj förvandlade thronföljare-familjen omöjligt kunde uteblifva.

Att bibehålla, med ömsesidig belåtenhet, en så besynnerlig ställning, som Tessins till detta hof, — det hade tvifvelsutan varit att sätta kronan på den allsidighet, för hvilken han, såsom landtmarskalk vid den olycksdigra riksdagen 1738, blef af Dalin prisad i ett femtio strofers skaldebref, kalladt «Tankar öfver Oveldigheten». Med Sverige, — mente skalden då ännu, — vore ingen nöd, så länge det ägde qvar

. . . . din dygd, Tessin;
Ensidighet mot dig förlorar sin latin.

Noga skärskådad, bestod den Tessinska allsidigheten i, att vara allom allt: för rådet en frisinnad statsman af aristokratisk, för ständerna af demokratisk medborgerlighet; för hattarne en vän, för mössorna icke en ovän, för båda en republikan af forn-romersk anda; men tillika — och likafullt — för konungen och drottningen ett ideal af hofman, den oumbärligaste, den utsöktaste och söktaste gunstlingen. Hans behändighet, så stor den var, förslog dock ej att förskapa det ogörliga till görligt. Huru mycken «latin» ock andras ensidighet hade förlorat mot honom, så förlorade nu hans allsidighet sin latin mot Lovisa Ulrika. Ett förhållande, sådant som deras, kunde blott under thronföljare-tiden bära sig, — och äfven då, alltmera, med möda; i den mån, som de ömsesidigt måste inse, att de dock egentligen använde denna tid på att vinna hvarandra för rakt motsatta politiska syften. Han hade hoppats, att vinna kronprinsen och kronprinsessan till blifvande stöd för det af honom styrda rådsvälde, genom hvilket han regerade Sverige under den gamle konungens fyra sista lefnadsår; till detta väldes alltid

lydiga verktyg skulle de låta nyttja sig, med ostörd frihet, att då njuta ett vittert och konstälskande lif i allsköns gamman. De åter hade hoppats, att vinna den snillrike och allsmäktige umgängsvännen till hufvudstödet för sina planer, som alla, innerst, utgingo på och från en enda grundtanke: ökad konungamakt. Hos Tessin låg verkligen, bakom medelvägarna, fraserna, skådespels-attituderna, de alltid efter behof skickligt antagna minerna, ett fosterlandsälskande sinnelag; men fosterlandet skulle göras lyckligt enligt hans system.

Tessin öfverlefde sin fordne gunstling: efter att hafva sett hans öden, från en uppnådd glanshöjd, plötsligt förmörkas, åter ljusna, och ändtligen i ny glans försvinna. Skum och dyster blef deremot aftonen af den lysande rådsherrens egen lefnad. Dock bibehöll han äfven nu en ypperlig utvärtes fattning; endast i hans dagboks-anteckningar utgöto de dolda smärtorna sin klagan. Rika själsgåfvor hindrade hans inre från att sönderslitas eller krossas. Han fördjupade sig i studier, gaf sig luft i stenstils-inskrifter, förbättrade sina redan i tryck utgifna «Bref till en Ung Prins», och anförtrodde åt sin «Journal», i samband med sjelfbiografiska tänkvärdigheter, äfven allmännare historiska, politiska, religiösa, ästhetiska. Hans theori, eller hvad han ansåg för sitt «samvete», hade tillhört «republiken»: hans hjerta hade ändock, i sjelfva verket, aldrig upphört att fasthänga vid den konung, den drottning, den prins, som fordom älskat honom så högt. I sitt sjuttiondefemte lefnadsår och de första dagarne af år 1770 gick han, under samtal med sin själasörjare, frimodigt ur den jordiska tid, hvars häfdaböcker alltid skola ihågkomma honom med en egen blandning af klander, medlidande och aktning. Hans sista ord, framstapplade under de yttersta andetagen, sägas varit: *Tandem felix!*

Boken «Tessin och Tessiniana», utgifven af den förtjenstfulle Ehrenheim, var en dyrbar skänk åt vår litteratur. Beklagansvärdt är dock, att den så sparsamt meddelar Tessins betraktelser i artistiska ämnen. I dessa var han en grundligare kännare och säkrare domare, än de fleste som dermed i hans

tid befattade sig. Man läse t. ex. den lilla — en Ehrensvärd icke ovärdiga — karakteristik, der han skildrar Ehrenstrahls konstnärskap och ärke-svenska konstnärs-öde *). Men nämnda bok innehåller blott ett ytterst kort utdrag ur hans ännu på Åkerö förvarade «Journal»; och denna journal, började hösten 1756, fortsatt ända till den 26 Dec. 1769 (eller tolf dagar före hans död), består af tjugunio folioband. Vi kunna väl då hysa det glada hopp, att äfven i sådan hänsigt mången upptäckt återstår för en kommande undersökare, som med det allmänna historiska interesset förenar ett särskildare interesse för vitterheten och konsterna. På sitt fäderneslands vittra bildning har, i alla fall, Tessin mindre inverkat genom skrifter, än derigenom, att han var nitisk konst-beskyddare, Dalins gynnare, samt, under flera år, Lovisa Ulrikas förste smakråd och Gustaf III:s förste mentor.

Höpkens minnestal öfver Tessin förtjenar till fullo sitt rykte. Det stämplas af en vältalighet, jemnförlig med Tessins, men mera manlig, mera sträng, mera (och stundom intill gåtaktighet) lakonisk. Det är rikt på tankar af hög fosterlandskärlek och af en vishet, lika kärnfull, som hugstor. En förmåga, att i ordnjugga, men slående och oförgängligt träffande drag, skildra nationers, personers, händelsers gry och skaplynne, är hans talargåfva synnerligt egen. Skada, att rummet ej medgifver utdrag! Det är en glädje, att se vårt modersmål så kunna skrifvas.

Men Dalin? Uppoffrade han verkligen för Lovisas gunst sitt första frisinnigare tänkesätt? medverkade han till Tessins fall ur denna gunst, af egennyttig beräkning? befästade han öfverhufvud sin ställning af favorit genom mindre goda medel? Eller fann han endast mer och mer, att den sanna friheten

*) Sidd. 365—367.

var en annan, än den som kallades den svenska? — Dessa frågor besvaras blott genom en framställning af mannens politiska lefnadsbana. Men huru mycket denna är tillika både hans vittra och hans enskildt menskliga, eller huru mycket, både i hans skrifter och i hans personliga karakter, politiken förklaras af poesien, och poesien af politiken: det har man ännu ej, på långt när, tillfyllest insett.

Det är dock ett ämne, som förtjenar närmare belysning. Man har i de talrika offer, som Dalin af sin skaldegåfva hembar till sin drottning, föga velat se annan anledning, än den lycksökande inställsamhetens eller åtminstone blotta hofmanspligtens. Kanhända skall man finna skäl till ändrad öfvertygelse; och sedan, i t. ex. denna lyckönskan vid hennes kröning, skönja en innerligare mening, än smickrets:

Förgäfves i ett berg är diamanten fager;
På djupet fåfäng är den skönsta perlans prakt:
Men, när en sann förtjenst sitt rätta rum intager,
Då tycks alltings natur till målet vara bragt.
En dyrbar himlens nåd, en menskoslägtets ära,
När dygd och majestät få samma krona bära!

Bär kronan, landsens mor, som af ditt värde blänker,
Med all den fröjd och lön, som dygden vänta bör!
Att du en gudars ätt åt svenska thronen skänker,
Som med din äras glans vår sällhet evig gör!
Att himlen, sig till lof, mot alla moln betäcker
Det vett, den smak och frejd, som du bland oss uppväcker!

Besinna vi härvid ock, hvad intryck hon, under sin ungdom och före beträdandet af sin olyckliga ålderdoms gräns, i sina vackra stunder och dagar alltid måste ha gjort på sina närmaste tillgifna: då begripa vi att hennes skald, i sådana födelsedags-verser som de följande, både kunde tala hjertats språk och verkligen talte det:

Naturens fader såg, hur allt engång sig irrat:
Hur från sin ordning allt sitt rätta rum förbytt;
Hur dygder hopetals med laster sig förvirrat,
Och chaos blef på nytt.

Han såg i högsta prakt ett slätt och nedrigt hjerta,
I valmar ädelmod, i purpur bara blygd,
På thronen veklighet, i vapnen qvinlig smärta,
I herdekojan dygd.

Han såg förstånd och vett vid spada, plog och krycka,
Vid pennan oförstånd, och det som värre var;
I fägring fånighet, ovärdighet i lycka,
Och dumhet i försvar.

«Nej!» sad' han: «icke så: må allt sin ordning lyda;
Intag nu strax din plats, hvar dygd, som är förströdd!
På thronen samle sig allt, hvad en thron bör pryda!»
Då blef vår drottning född.

— — — — — — — — — — — —

Den, som till kunglighet vid sjelfva födslen träder,
Af allmän vördnad följd, af lyckan understödd,
Som krönta hjeltar har af gudars blod till fäder,
Den kallas lyckligt född.

Men här blef större glans, den alla hjertan vörda:
Personligt värde, klart, som solen i sin höjd!
När ofta höghet är de ädla själars börda,
Gör dygden verldens fröjd.

Ett sinne mildt och ömt, som menskokärlek hyser,
Som klippans fasthet har, som vänskap känna vet;
Och som ej mindre stort i motgångs-molnen lyser,
Än i lycksalighet.

Just denna dag det var, som sådant fick oss hända,
Till sällhet för vårt land, i torp så väl som hof;
Och för så herrlig stund bör oss till himlen sända
Tacksägelse och lof.

Dalin såsom politiskt-vitter.

Med all sin redan stadgade ära såsom skald, och all sin nyvunna af häfdatecknare *), skulle Dalin dock näppligen utan Tessins hand funnit ingången till det hof, der han snart blef en så omistlig medlem. Men sjelf hade han likväl banat sin väg i en rigtning, som lätt, under gynnande omständigheter, kunde föra till samhällets höjder.

Det kan icke sägas, att han från begynnelsen var i något afseende vanlottad. Fadern, Jonas Dalin, en till Winberg i Halland såsom kyrkoherde förflyttad prestman, som tagit sitt namn af Dalstorp i Vestergötland **), ansågs i sin bygd sjelf för ett snille och en lycklig poet. Modren, Märta Brita Auséen, enligt Celsii utlåtelse «ryktbar af många sinnets sällsynta egenskaper», var värdig dotter af en prost i Torp, hvilken, sedan han i Rom genom sina egenskaper så högt behagat drottning Christina, att hon ville medelst utsigt på Cardinals-hatt fresta honom till trosförändring och qvarstannande, hade vid många tillfällen, under Carl XI:s krig mot Danmark, gjort denne konung stora tjenster. Man ser alltså, att både fader och moder ägde frejd för mindre vanliga själsgåfvor. Väl frånföll fadern, i sonens spädaste ålder: men en huld stjuffader, prosten Severin Bökman, lät honom icke erfara förlusten; och snart blef han, såsom nära slägting till den vidtberömde

*) Första delen af hans historiska verk utkom 1747.

**) Förfäderne hade der varit kyrkoherdar alltifrån reformations-tiden.

filosofen Rydelius, afhämtad till Lund, för att der fostras under denne vises omedelbara tillsyn.

I sin barndom var Dalin mycket tyst och sluten; en egenskap, hvarifrån han ej heller någonsin fullt skilde sig. Dock yttrade sig redan i fjerde och femte året en omisskännelig skicklighet till teckning, och i allmänhet till de öfningar, som fordra inbillningskraft. Omkring hans tolfte, framträdde synbart hans anlag för skaldekonsten; och de första profven deraf tycktes, i hans dåvarande omgifning, berättiga till stora förhoppningar. Såsom yngling gjorde han till sina älsklingsstudier det gamla Roms skalder (äfven med ett och annat eget försök i latinskt poeteri), vältaligheten, historien, sedeläran och öfverhufvud filosofien, sådan den af Rydelius blef framställd. Någon tid lockades han också af medicinen. Beslägtad äfven med archiatern Stobæus, afhörde han dennes föreläsningar ett helt år. Men sedan han engång hört mästaren sjelf offentligen yttra, att den dråpliga vetenskapen ännu knappast mäktade med full visshet häfva en frossa, och dessutom all handläggning vid anatomien förekom honom vidrig, tog han i ett skaldebref till sin lärare afsked från läkdoms-guden för alltid. Stobæus invände ej något deremot. Han såg hellre, att ynglingen blef någonting annat och bättre, än en (troligen) medelmåttig läkare; hans umgänge och hans bibliothek stodo för den affallne lärjungen lika öppna; och Dalin begagnade bägge föga mindre flitigt, än Rydelii. Den senare förblef nu helt och hållet hans egentlige ledare; och särdeles i allt, som tillhörde vitterheten och smaken. Rydelius var en poetisk tänkare. Att vara det, och respecteras, gick då ännu an i Sverige; ehuru den tid redan var i antåg, som gaf Dalin skäl till klagan:

Att i gräl-pedanters fjät
Våra lärde gå så många;
Att man vill i Wolfens nät
Gud och evigheten fånga.

Med lika tydlighet, och större utförlighet, betecknade han längre fram sitt förhållande till Wolfs lära, då han (1750) utlät sig i sitt minnes-tal öfver Elvius: «Det Wolfiska sättet, att bruka i allt slags Philosophi en mathematisk ordning, började denna tid vid Akademien att uppblänka; men den Metaphysik, som derhos kom till att flöda öfver, blef för en född sanningsälskare icke länge behaglig.» Man kan af alltsammans lätteligen sluta, huru han såsom yngling måste känna sig dragas till en filosof, som i ett vältaligt språk meddelade själfulla betraktelser, inom hvilkas omfång äfven det sköna, med sina oskyldiga lekar, intog ett aktningsbjudande rum. Sådan var denne Rydelius, hvars plats bland Sveriges «Siare» skulle visa sig särdeles ärorik, om oss tillätes att framställa honom i fägringen af den «architektoniska vishet», som han sökte uppföra på grunden af en insigt, der förnuftet, sedekänslan *) och uppenbarelsetron, fattade i sina ursprungliga och harmoniska vexelförhållanden, ömsesidigt bekräfta hvarandra. För honom, som sjelf var lycklig skald både på latin och svenska, fick Dalin uppläsa sina verser; mottog hans anmärkningar, hans rättelser; och underkastade sig, med fruktbärande vördnad, hans granskning.

Åren 1723 och 1726 erhöll han tillfällen att besöka hufvudstaden. Han åtföljde dit sin såsom riksdagsman uppresande stjuffader. Synkretsen vidgades: han fick nu på nära håll betrakta det offentliga samhällslifvet. Af riksdags-skådespelet var mycket att lära. Från ett annat håll åter närmade sig det förnäma sällskapslifvet, och inbjöd till ej mindre lärorika taflor. Lägenhet dertill gafs genom en befattning, som Dalin mottog kort efter sin andra ankomst till Stockholm. Landshöfdingen friherre Rålamb hade anmodat Rydelius, att utse någon skicklig handledare i studier för hans söner. Dalin blef den utsedde; valet gillades; och gillandet stegrades innan kort till ynnest **).

---

*) ***Bonus mentis gustus***, eller ***le bon sens***, i sin äktaste bemärkelse.

**) Emot detta öfvermått inträdde senare en reaktion.

Så inträdde han i den högre sällskapsrymd, hvilken sedermera så för alltid behöll honom, att Sveriges hufvudstad blef hans bostad för lifstiden *). Främsta rummet bland de bekantskaper, som nu förvärfvades, intog dock presidenten i bergs-kollegium, friherre Ribbing; som öppnade för den unge lärde, på det innerligaste vis, «tillika med sitt hus, äfven sitt hjerta». En synnerlig gåfva, att kunna skicka sig bland menniskor och tillvinna sig bevågenhet ehvar han det önskade, var hos Dalin, oaktadt hans ordnjugghet, märkbar alltifrån barnaåren. Han var, till sin natur, en aktgifvare; lika klok, som qvick. I hans lynne, under en yta af det stillaste lugn, låg en stor förmåga, att klart uppfatta beskaffenheten af menniskor och förhållanden; det salt, som hans sparsamma tal alltid tillräckligt innebar, förstod han att måtta efter omständigheterna; i hans umgänge var en med slughet blandad enfald, ett i sjelfva de hvassaste infallen bibehållet sken af menlöshet, af omedvetenhet, som ej kunde förfela, att göra hans umgänge behagligt och eftersökt. — Vid denna tid (1731) blef han ock i kongl. riksarchivet anställd såsom extraordinarie kancellist; snart derefter (1732) i kancelli-kollegium; och skall, enligt Celsii vitsord, hafva «flitigt infunnit sig vid de göromål, som kancelli-betjeningen åtfölja». Derunder skaffade han sig likafullt tid, att ur det ej långt derefter genom vådeld förstörda Rålambska biblio-theket, rikt på «allt rart och sällsynt af gamla svenska handlingar», rikta de egna fosterländskt-historiska samlingar, hvilka han redan i Lund hade påbegynnt.

I Lund hade ock redan den tanke hos Dalin upprunnit, att «företaga sig något arbete, som uti vårt svenska språk vore oförsökt». Ett utkast dertill, hvaraf sedan blef Argus, visade han der för några vänner; men «de hisnade vid ynglingens dristiga föresats, och trodde sig böra råda honom derifrån.» Om Rydelius var en af dessa vänner, är obekant. Dalin lät

*) Dalin, å sin sida, var liksom enkom inrättad för en sådan beskydares gunst; i en viss grad, äfven i allmänhet till hofman.

dem hisna; men öfvergaf ej sin föresats. Dock uppsköt han dess utförande, «tills han någon tid hade vistats i stora verlden, och funnit henne sådan, att hans förmåga väl kunde svara mot bördan». Nu yppade han sin afsigt för ett litet antal förtrogna, som ej hisnade, utan gladde sig och uppmuntrade hans företag. De ville äfven sjelfve genom skriftliga bidrag medverka. Dalin bodde då i det välbelägna Rålambska huset på Kungsholmen, hvarifrån han ägde en fager och upplifvande utsigt. Han «hörde der på ett lagom håll det stormande stadsbullret, för att fri och ostörd beskåda både den öfre och undre verlden, och låta sin ämnesrika föreställning leka efter eget behag». Här, i hans boning, sammanträffade ock de till Argusbedriften sammansvurne; bland hvilka hans kamrat i kancelliet (sedermera stats-secreteraren) Carleson, utgifvaren af den äldsta svenska anthologi, stod honom närmast i både hufvud och förtrolighet. Man uppläste för hvarandra «sina föreslagna ark»: men snart blef Dalin ensam om företagets utförande. Ty «det dröjde icke länge, förrän han tog så stora steg framför de andra, att de måste lemna honom allena och till eget öde». Sådant var den ryktbara tidskriftens upphof.

Huru detta «öde» utvecklade sig, veta vi. «Ingen auctor», sade Celsius 1764, «har intill denna dag i detta riket haft en dylik lycka. Det blef liksom tomt, och man sörjde öfver hela riket som öfver ett besynnerligt dödsfall, då Argus ändteligen kastade sin penna». Obillig vore af oss, som nu lefva, den begäran, att erfara någon flägt af samma hänryckning. Med undantag af Brynilda, finnes väl bland Dalins större skrifter ingen, som nu förekommer så gammalmodig. Icke dessmindre, samt oaktadt sedernas, porträtternas, skämtets, undervisningens och sjelfva språkets förändring, blef den med all rätt grundpelaren för Dalins ära. En tidskrift, hvarigenom för årtionden en nations vers och prosa, smak och öfverhufvud själsodling omskapas, är ingalunda någon vanlighetens företeelse; lika litet, som en författare, hvilken i sitt tjugufemte år kan med en sådan framträda, är någon af Gud och naturen kargt utrustad

man. Säkerligen hade dock intrycket och verkningarna icke blifvit lika allmänna, lika stora, lika för hvarjom och enom behagliga, i fall man vetat hvad den person hette, eller att det var en nyss i rikets tjensteverk inskrifven extraordinarius, som dristade så käckt moralisera och satirisera alla samhällets klasser. Nu fick man i hela två år roa sig med gissningar. Förunderligt är, att dessa kunde så länge missledas. Det hedrar de i hemligheten invigdes förtegenhet; helst om de voro så många, som Celsii berättelse låter påskina. Fåfängt spanade man hos boktryckaren: han var sjelf lika okunnig. En tid antog man för sannolikast, att författarens person var egentligen ett sällskap af personer, till hvilkas namn ordet «Argus» bar initial-bokstäfverna. Man utletade sålunda namnen Abrahamson, Rosenadler, Gyllenborg *), Wilde och Stjernman. Sannerligen: mycket synes tala för Liljestråles **) försäkran, att rätta förhållandet var kändt endast af två: landshöfdingen Rålamb och vännen Carleson.

Om en ung poet, vid namn Dalin, började eljest vid denna tid redan något glunkas; med anledning af ett och annat qväde, som råkat göra sig väg äfven utom de Rålambska och Ribbingska familjkretsarna. År 1729, under en sjukdom, dikterade han för en vän den allberömda uppbyggelse-sången: «Förblindade verld». Enligt Liljestråles berättelse, skref han samma år, uppeggad af presidenten Ribbing, den beryktade satir öfver slemma prester, om hvars sannskyldige författare man så mycket tvistat ***). Af många högljudt gillad, väckte den hos an-

*) Olof Gyllenborg, om hvilken vi talat i nästföregående delen; författaren till den vackra «Nyårs-fägnaden» sidd. 143—144.

**) Se hans åminnelse-tal öfver Dalin, i vitterhets-akademien.

***) På grund endast af en anteckning i den å Linköpings bibliotek förvarade Rolandska handskriftsamlingen hade Hammarsköld tillkänt Stjernhjelm detta skaldestycke och upptagit det i sin upplaga af Stjernhjelms skrifter. Det utgör der senare delen af ett poem, kalladt «Tidens Seder», hvars första hälft fins införd i äldsta upplagan af Dalins «Vitterhets-Arbeten», tredje bandet, under öfverskriften: «Nya Tiden i Sverige». Detta

dra så stor förargelse, att ett pris af sextusen daler kopparmynt utsattes för den, som kunde upptäcka auctorn. «Detta thordön kom i synnerhet ur ett moln i vester». Det gick dock utan skada förbi. Också hade han under åren 1731 och 1732, särdeles för att roa Rålamb och Ribbing, skrifvit åtskilliga smärre satirer, under form af Avisor, hvilka med nöje lästes, och i afskrifter kringflögo. Det bifall, hvarmed de upptogos, fullmognade beslutet om Argi utgifvande. Besynnerligt är, att slägttycket mellan denna och de förutnämnda tidigare skrifterna, om än samtligen anonyma, icke genast sprang mången i ögonen. Märkligt är ock, att i det alltredan 1732 instiftade riddare-samfund, som kallade sig «Avazu och Wallasis» *), hade till valspråk «Tro och Redlighet», samt årligen, utom sin stift-

---

bevisar, att denna upplagas utgifvare, som var Dalins egen halfbror, ansåg det vara författadt af honom och troligen hade funnit det bland hans öfriga handskrifter, men velat frånskilja den anstötliga prest-målningen (som i Hammarskölds upplaga af Stjernhjelms skrifter utgör en fortsättning deraf), der tidens protestantiska presterskap skildras ungefär alldeles så, som det sjelft plägade skildra det katholska. Ur den nya och mera vårdade upplaga, som utgafs af smakläraren Rudin, blef hela stycket rent af uteslutet: förmodligen dock ej af nit för den goda smaken, emedan ett annat i samma maner (fabeln «Ängen») der upptagits (ehuru med en not, hvari «versslaget» — rimmad hexameter — ogillas såsom «ett då för tiden brukeligt, men i vårt språk onaturligt, och derföre sedermera med rätta förkastadt»); utan derföre, att Rudin antingen betviflade dess äkthet, eller icke ville ånyo väcka preseståndets vrede. Ofvannämnde första hälft är för öfrigt i Dalinska upplagan här och der betydligt sammandragen och ändrad, vid jemförelsen med den af Hammarsköld i Stjernhjelms skrifter intagna texten, och lyktar just vid det ställe, der hos Hammarsköld den skarpa filippiken mot ovärdiga prester begynner. Enligt en anteckning i Höppenerska Samlingen å kongl. biblioteket i Stockholm skulle landtmätaren Kruse vara verkliga författaren af dessa «Preste-Rim». Att det ej kan vara Stjernhjelms verk visas till fullo af styckets språk, som ock hänsyftningar på förhållanden och seder. Jemför Biografiskt Lexicon XVI. 12—17.

*) Hvad dessa namn betyda? eller hvarifrån de blefvo tagna? Tilläfventyrs förekomma de i någon af den tidens fransyska eller tyska romaner.

ningsdag (den 25 Januari), firade Gustaf Adolfs och Carl XII:s dödsdagar, var Dalin, genast från begynnelsen, både dess secreterare och den ende ledamot, som ej var grefve, friherre eller åtminstone ädling. Om det vackra vänskaps-förhållande af varmaste ömsesidighet, hvari han snart kom till samfundets ordförande, presidenten grefve Piper af Engsö, så att han slutligen i detta hus behandlades af grefven som en son och af grefvinnan som en broder, anträffas bland hans poetiska småskrifter otaliga intyg. Alltsammans låter oss skönja, hvilken betydande person för en icke ringa del af hufvudstadens «stora verld» den unge skalden var, äfven innan Argus utvidgade denna hans enskildare allmänhet till hela Sveriges. — Men hvem förutsatte hos en sådan sprängling den ymniga verldserfarenhet, den bedagade vishet, hvars läror man hörde Argus, ehuru med leende uppsyn, förkunna?

Ändteligen afkastades slöjan. Dalin lät 1736, med sitt utsatta namn, trycka ett grift-qväde öfver sin gynnare, presidenten Ribbing; och nu föllo, med ens, fjellen från allas ögon. Han stod nu ögonskenligt fram såsom poeten i Argus; och snart uppdagades, att han varit ensam hela Argus-personligheten. Med detsamma framstod han såsom en författare, hvars primat i fäderneslandets vitterhet var allmänneligen erkändt. Någon, hvars namn ej blifvit förvaradt, uppträdde likväl med en klanderskrift, rigtad förnämligast mot hans «Verser». Det var, säger Celsius, «en poetisk dverg, som ur skrefvorna på parnassen vågade sig i skalde-krig mot denne jätten; likasom den lille Troilus, hos Virgilius, gick till sin olycka uti ett obetänkt envig mot Achilles». Dalins svar är ett af de högsintaste, som någonsin en lumpen recension framkallat: ty just i anledning af detta angrepp, men utan att bevärdiga motståndaren med något upptagande af hans enskilda stridshanske, utgaf han de af oss förut anförda «Tankarna öfver Kritiker».

Kort derefter (1737) blef han, i öfverensstämmelse med ständernas anhållan om en för auctorn till Argus passande befordran, förflyttad ur krigs-expeditionen, der han ett par år

varit kancellist, till sysslan af kongl. bibliothekarie. Mellertid hade han redan 1735 blifvit konungen och drottningen föreställd af Rålamb, som i tysthet hade för dem yppat namnet af Argi författare. Majestäterna bemötte honom då med utmärkt nåd: konungen skänkte honom en gulldosa, och drottningen tretusen daler kopparmynt. I alla fall är troligt, att hans befordran var ett verk af hattarnes hufvudmän, som började komma till makt, och med skäl påräknade, i denne unge auctor, ett särdeles tjenligt redskap. Åtminstone var det nu, som en närmare bekantskap emellan dem och honom begynte offentligen synas. Med Gyllenborg förenades han, såsom vi sett, till en början genom de poetiska banden af dramatisk samverkan. Men huru kunde den poetiska gemensamheten undgå att äfven vara en politisk, när desse hattars politik hade just det mål, att, under en friare statsform, återställa det karolinska Sveriges ära och storhet? Huru de dervid skulle råka att bete sig, när engång styrelsen kommit i deras händer, förmådde han — ursäktligtvis — ej förutse. Det var ock nu, som Tessin, sjelf en af Avazu-bröderne, drog honom djupare in i sin personlighets trollkrets; och hvem kunde vara nog på sin vakt, att icke, någon tid, tro på Tessin? Utan tvifvel menade vår skald ärligt, utan tvifvel såg han i denne sin nye beskyddare en den svenska frihetens äkta ledstjerna, när han vid riksdagen 1738 lofsjöng honom i det långa, redan omnämnda skaldebrefvet; der ett oroligt anande af den vändning, som bemälta frihet just vid samma riksdag började taga, förråder sig i strofer, sådana som dessa:

Jag vill väl gerna tro, der mycken klarhet lyser,
Att ej demant är glas, men rätta värdet hyser;
Dock, der jag ser så fritt oenigheten bo,
I sanning om jag vet, hvad jag derom skall tro.

Gud! låt ej frihet bli en het regerings-klåda,
Och ett fördömdt begär, att laglöst vilja råda!

Då står ett rikes lif på brädden af sin graf:
Der hvar och en är kung, är hvar och en sin slaf.

Du, ädla Fosterland, betänk de förra tider!
Betänk ock denna tid, — och hvart det sedan lider!
Var öm om våra barn, och deras hjertan vinn:
De skola dricka ut, hvad du nu skänker in.

Jag tillstår väl, din kraft är nästan utan like:
Ensidighet och agg så länge i ett rike,
Och ingen undergång! Det är ju starkhets prof?
Men gumman kan dock än bli snart en frossas rof.

Om Sverige vore rikt på himmelshöga själar,
Som af en nedrig glans ej vore stolta trälar:
Man patrioter då ej såg för egen vinst,
Än mindre gammalt agg; partier allraminst.

Under det följande årets förlopp erhöll han tillfälle, att uppvakta sin Mäcenas i Paris. Denne vistades då der, för att underhandla om bistånds-medlen till det i sigte varande kriget mot Ryssland. Anländande med sin för detta lärjunge, en ung baron Rålamb, genom Danmark, Tyskland och Holland till Frankrikes hufvudstad, för att der fullborda sin egen uppfostran, föreställdes han af Tessin genast för kardinal Fleury, såsom «ett vittert nordiskt snille af första graden». Kardinalen gaf befallning om fri tillgång för den nordiske litteratören till alla bibliotheker, märkvärdiga samlingar och minnesvårdar. Bland de åtskilliga fransyska lärda, med hvilka han nu vardt bekant, gagnade honom dock mest en abbé i S:t Germain, Krus, af svensk börd; som benäget meddelade till afskrift allahanda till Sveriges häfder hörande ätteledningar och andra handskrifna handlingar, dem abbéens farfader, som åtföljt drottning Christina, hade efter hennes död till Frankrike medfört. Man ser,

huru mycket Dalins håg var, alltifrån första ungdomsåren, fästad vid forskningar i detta ämne.

Vid återkomsten till Sverige och Stockholm från denna resa, till hvilken han ock haft understöd af Ostindiska Compagniets direktör Grill, fann han den krigiska folks-stämning, hvars ton hattarne anslagit, färdig att utbrista i full låga, — eller (enligt ett af deras älsklings-uttryck) att «skrida till verkligheter». Han inskränkte sig ej att betrakta händelsernas utveckling; han fortfor äfven, att i den, så långt hans ställning af vitterhetsman det medgaf, lifligt deltaga. Man må nämligen ej inbilla sig, att icke Dalin sjelf hade sitt dryga mått af sinnesstämningen hos det parti, som ändteligen derigenom, att det blef sina ledare öfvermäktigt, kastade dem så hufvudstupa in i detta företag. Mångenstädes i hans skrifter för åren 1732—1742 träffas beslägtade toner af den grundklang, som genomljuder Sinclairs-visan; denna visa, som var Sveriges egentliga krigsförklaring och kanske bland alla sådana den mest poetiska, ehuru den ömkligaste prosa blef dess påföljd. Hans talrika sånger till Carl XII:s åminnelse, dels å egna vägnar, dels författade åt ordens-sällskapet Avazu och Wallasis, der denna åminnelse firades hvarje år på hjeltens dödsdag, antaga särdeles från 1738 en dristighet, som till och med djerfves antyda, att den beprisade friheten, om den ej snart utvecklade sig helt annorlunda, vore knappast någon ersättning för Carls bortgång. De band af gemensamt sällskapsnöje, genom hvilka nyssnämnda förbund sammanhölls, voro, om än till hälften vittra, dock åtminstone till hälften politiska. Detta, samt hurudan färg de buro, är uppenbart för enhvar, som noggrannt genomläser, hvad Dalin i sin egenskap af ordens-secreterare skrifvit, och dervid besinnar, att ordföranden hade just Carl XII:s Piper till fader. Här drack man skålar för konung Stanislaus; här (sannolikt) jemväl för minnet af Görtz, hvilken redan tidigt från detta håll togs i försvar *); här blefvo de officerare, som vid slutet af 1733

*) T. ex. af Tessin och Höpken.

reste till Polen att hos den återuppträdande Stanislaus taga tjenst, lyckönskade med klingande glas och dessa ord:

Martis unga, svenska drängar,
Stån nu polska kungen bi!
Mycket mod och litet pengar
Skall er svenska lösen bli.

Mars för kungen väg bereder,
Ty han satte'n först på thron;
Hans och Sveriges gamla heder
Ropar i sin glömda ton.

Hit höra äfven hans visor till den beryktade skålen «Was wir lieben», en uppfinning af hattarnes krigslystna fruntimmer, bland hvilka de förnämsta voro här intagna såsom ordens-systrar. Fosterbrödra-laget sjöng vid sina sammankomster, i full chorus, ömsom:

Må andra svinka, tänka, blinka!
Vi förena,
Hvad vi mena,
Med våra ord *);

ömsom, än tydligare:

Vår orden, blif ständigt af hjelte-natur;
En nagel i ögat för skadande djur,
För folk med de skrymtande lufvor!

och en af de ifrigaste medsångarne var — dagens afgud för riddarhus och dryckesgillen, Lewenhaupt. Väl lät Dalin, som under 1730-talet flitigt gästade på flera af Södermanlands vack-

*) Möjligt, att motståndarne mera «svinkade och blinkade»; men att de också mera «tänkte», — det kom, ty värr! snart nog i dagen.

raste herregårdar, engång locka sig på Högsjö af några unga möss-fruntimmer, att äfven sätta ord till deras motsatta skål, «Ich denk' mir's»; och här varsnar man, mellan skämtet, till och med ett par slängar åt «dem som sväfva, dem som svärma», — de «glopar, som, i tro att vara rätt färfärliga, koka ihop buller och larm». Det torde kunna förmodas, att bakom låg något mer, än blotta artigheten mot damer; eller att skalden, i likhet med Tessin, hade mellanskof, då, vid sakernas tillväxande betänkliga utseende, farhåga uppsteg och förståndet väpnade sig mot fantasiens önskningar. Icke dessmindre finner man honom ännu fyra år derefter, på sjelfva året 1742, med ett Avazu-qväde prisa en frökens omvändelse från den sistnämnda skålen till den förra. Lågan hade mellertid brunnit högre och högre: Dalin var ej den ende, som fyrade under med nya qväden, — ty från samma krets, ehuru icke från honom, utgick t. ex. äfven den af Thorild så mycket omtyckta visan «Våre fäder gingo på», till hvars melodi denne sedan satte sina «Göta-Manna-Sånger»; men länge fortfor han dock, att bland de strids-qvädande vara förkämpen. Hans «Ode öfver slagtningen vid Willmanstrand» andas allt det ryss-hat, som från tiden af Czar Peters eröfringar blef en svensk national-känsla; och i den historiska afdelningen af hans Frihets-dikt äro de verser, som egnats åt Carl XII:s hågkomst, de påtagligt varmaste.

Men utförandet af detta berömda qväde, som har just «Svenska Friheten» till ämne och öfverskrift, led afbräck genom de så öfverdådigt framkallade «verkligheternas» utgång. Det nödgades genom dem betydligt afvika från den första plan, hvilken han sannolikt bar i sin själ redan vid hemkomsten från Frankrike. Var den ursprungliga beräkningen, att företrädesvis verka såsom retnings- och eldnings-medel, så måste det utbyta den mot en motsatt: att framförallt verka mildrande, tröstande och (i visst afseende) släckande; hvadan ock det heroiska elementet deri måste träda tillbaka för det didaktiska — eller den tillämnade hjeltedikten förvandla sig till ett fredligt läroqvad om den åsigt af frihet och konungavälde, på hvilken

Sveriges framtid borde grundas. Den måste, kort sagdt, så inrättas, att äfven de föraktade «Lufvorna» — nu icke vidare folk att narras med — kunde finna den bifallsvärd.

Planen blef numera följande. — Sedan skalden åkallat friheten, och kastat en blick på fosterlandets bedröfliga ställning vid Carl XII:s frånfälle, ser han den anropade gudinnan, i himmelsk skönhet, från höjden sänka sig ned på en ljusblå gyllne sky till den sörjande drottning Ulrika. På dennas begäran, förtäljer hon sina öden i Sverige, från de äldsta tiderna intill Ulrikas uppträde på thronen; en rimmad krönika, som fyller de två första sångerna och lyktar med den underrättelse, att friheten infunnit sig till Svenskens «tröst», sedan han förlorat den hjelte, med hvilken han var «i blinda lydnan modig». Ulrika, som nu fått höra en önskad «varning» och den af hennes fäder ohörda «rena sanningen», blir så förtjust, att

Hon Frihet strax vid hand till myndigt säte förde:
«Gudinna», sade hon, «lef här med fröjd och fred!
Jag lägger för dig nöjd (?) min ärfda krona ned».

I tredje sången, under det hon likaledes «förnöjd» ser

— — — — — — sitt land Gudinnan hysa,
Och ser ett kungkärt folk af frihets-strålar lysa,

finner hon dock skäl, att anförtro åt sin «milde Fredriks händer frihetens hägn och spirans prakt», på det gudinnans vistelse i Sverige må skyddas kraftigare, än af hennes «qvinliga arm». Lättad från bördan, men ock tröttad, inslumrar hon nu i sin enslighet; och har under sömnen en allegorisk dröm, som visar, huru afgrundsandar, anförda af oenigheten, störta ett af sin frihet lyckligt folk i anarkisk förbistring och den nesligaste sjelfförstörelse. Från detta drömqval «häftigt vaknande» i fjerde sången, omfamnar hon i ångest och glädje den åter närvarande gudinnan, och kallar inför sig den trogna Svea, som kommer «sin drottnings ord att vörda». Om Svea heter det, att hennes uppsyn

— — — modig var, som född af gudars stam;
Hon var som lejon rask, och spak som minsta lam.
En redlighetens eld ur hennes ögon lyste;
Vid sidan bar hon svärd, hvaråt hon vänligt myste;
På armen bar hon sköld med trenne kronor prydd,
Och manteln var med prakt ur hårda bergen sydd.

Till henne håller nu drottningen ett tal, der friheten sålunda beskrifves:

Ur evighetens famn, fullkomlighetens källa,
Har frihet runnit upp, att menskor göra sälla:
Hon är ett rikes lif; en kraft af skaparns hand,
Att i sitt rätta skick upphjelpa folk och land.
Med henne qvicknar allt; naturen glädtigt spelar,
Och konsten, af dess drift, den samma glädje delar;
Hon främjar id och flit, hon muntrar allt besvär,
Hon landet ymnighet med ljuflig möda bär.
I hennes gudaglans förnuft och tanka våga
Ur vanans fängsel fram, att på de fälten tåga,
Der himmel, haf och jord begrips af menskovett,
Och skaparns underverk i minsta stoft blir sedt.
Hon ammar troget upp Socrater och Catoner,
Ett Leonidiskt mod och mogne Scipioner:
De fria själars art, gudomligheten lik,
Är, sjelfva mörksta vrån på ljus att göra rik.
Med henne kan ett folk i sådan lycka blänka,
Som envåld aldrig rår med största segrar skänka;
Hon gör hvar undersåt som kungen trygg och dyr,
Och kungen dubbelt stor, som slika drottar styr.

I anledning af detta, och sedan drottningen besvurit gudinnan att med egen mun uppenbara, huru hennes trygghet skall i Sverige befästas, yttrar sig friheten sjelf:

En kung har fått af Gud en dyr, förfärlig lycka:
Ett folk att göra sällt, ett folk att lätt förtrycka!

Alltsom han dygdig är, blir det på dygder rikt;
Som hufvud, så är kropp; ett folk är kungen likt.
Mot honom bör hans folk i laglig makt uppväga,
Men ock mot folket han en rättvis fasthet äga;
Är kungen alltför mild, och folket alltför hårdt,
Så blir, med min förlust, snart bägges öde svårt.
Ett folk ger kungen makt, sin pligt att myndigt göra;
Ett folk bör gilla lag; men kungen den utföra.
Att äska lagens bot, hvar undersåt är fri;
Men all verkställighet bör eneväldig bli.
Ej bör ett folk sig in i kungens styrsel blanda,
Om kroppen drifvas skall af enig, myndig anda;
Ej bör ock af en kung försummas laglig makt,
Om hans betjening ej skall mötas med förakt.
Då kan den kunglighet i lagens grund sig rota,
Som svigtar ej, när knorr och sjelfsvålds-stormar hota;
Sin höghet har då kung, sin myndighet ett råd;
Än ger han dunderslag, än blänker han i nåd.

I tillagda förmaningar, huru ett fritt folk skall så inrätta sig, att enighet, rätt, dygd, sann ära, hushållsvett, handel och slöjd, åkerbruk och fria konster må i dess samhälle trifvas och blomstra, fortfar gudinnan att sammansmälta frihetens och kunglighetens fordringar. Plötsligen afslutas poemet dermed, att himlen «upptänder sig» och kring den ännu åhörande Ulrika nedgjuter en «präktig klarhet», i hvilken hon, efter några afskedsord till Gudinnan och Svea, «mer och mer försvinner, lyftad i strålar högt öfver stjernors hvalf», till den herrlighetens boning, der

Hon svenska hjeltar ser och sina värda fäder;

under det Svea, i sin sorg, faller till jorden och knäböjer.

Man måste visserligen hålla med Leopold om detta verk, fordom ansedt för ett *poëme épique,* att dess plan är lika litet episk, som dess utförande. Det liknar så till vida Stjernhjelms didaktiska epos, att det är en blandning af hjeltedikt

och lärodikt, med den syftning att inkläda ett undervisande innehåll i formen af en episk allegori. Ulrika och Svea utgöra här gemensamt den Hercules, för hvilken friheten, liksom i det äldre skaldeverket dygden, predikar och predikas. Också har Dalin — åtminstone stycketals — tillegnat sig föga mindre af den fransyska epikens stil, än Stjernhjelm af den grekiska. Att denna senare är till sin natur rent poetisk, var för Stjernhjelm en stor fördel. Men saknar då det Dalinska qvädet hvarenda flägt af verklig skaldeanda? Bör det oinskränkt stämplas till en «prosaisk rimsaga»? Nog är sannt, att Dalin här mera talar, än sjunger. Han erkänner det sjelf ärligt; i begynnelseverserna, som lyda:

Jag talar om en Svensk, en kärleksvärd gudinna,
Som stundom bland oss lyst, och stundom måst försvinna.

Men talet var icke blott ett språk-fullkomligare, än man dittills på svenska plägat förnimma. Det ägde jemväl en särskild fägring genom det upphöjande behag af bildligheten, vers-takten, rimljuden, hvari dess öfverallt lediga och lättfattliga föredrag innebar mycket för sina läsare att tänka på.

Uppriktigt: om Dalin hade följt efterdömet af så många andra, som i Frankrike och Sverige brukat börja med ett *je chante* eller «jag sjunger», — månne han dertill varit så fasligt mycket mindre berättigad? Är t. ex. ej redan i hans andra rad en smula mer «sång», än i den motsvarande hos Voltaire, som beledsagar sin ingångs-vers:

Je chante ce Héros, qui regna sur la France,

med denna juridiska:

Et par droit de conquête, et par droit de naissance;

eller hos Gyllenborg, som efter versen:

Jag sjunger om ett tåg, på frusna böljan vågadt,

stupar ned i denna psychologiska:

Der hjelten mer sitt mod, än allmän fruktan frågat;

en omständighet, troligen för alla hjeltar och hjeltebragder gemensam? Till yttermera bevis, anhålla vi om någon uppmärksamhet på denna, ur tredje sången hämtade, skildring:

Omringad af sin makt, stod mörksens furste myndig,
Och hvälfde ögon kring, hvars minsta blick var syndig:
Förmätna, vreda steg han tog, och jorden skalf;
Han talte, och det gall i bergens djupa hvalf.
Den falska Styrselkonst stod der, med bäfvan modig;
Till uppsyn var hon mild, om händren var hon blodig:
Der stod den fina Lögn i prål af konst och smink,
Hon syntes och försvann vid afgrunds minsta vink.
Kring Ärelystnan stod båd Sömnlöshet och Möda,
Och alla sinnets qval, som mer än döden döda;
Hon sjelf i röfvad prakt klef upp, så qvald hon var,
På tusen olycksfall, dem hon i högar bar.
Med black och gropad hy stod Afund sjuk och bitter,
Med styng på styng i bröst vid glim af minsta glitter.
Der stod ett gammalt Agg, som genom ögon brann,
Och vred ett spräckligt skägg, i hvilket gallan rann.
Liksom en engel täck sig Falskhets-anden ställte,
Så vänlig, söt och mjuk, men med en dart i bälte;
Och Egennyttan fram med lömska fjät sig vred:
Hon städs en muskig syn till stoftet fällde ned.
Af Illgrepp utan tal allt fältet öfverhöljdes:
En del bar skrifven lag, som vreds och refs och döljdes;
En del bar dyr metall; en del bar drufvors saft,
Att bringa dårar vett, och falska saker kraft. —
Oenigheten nu i luftens rymder hördes,
Och i en hvirfvelvind till samlingsplatsen fördes:
Ur hennes käftar rök ett landsförderfligt dam,
Och jorden öde blef, ehvar hon hvinte fram;
Båd löf och gräs och säd bortvissnade till rötter,
Och husen hvälfde kull inunder trollets fötter,
Och folket lopp förryckt, i vrede, blygd och knorr;
När en: åt söder! skrek, den andre skrek: åt norr!

Jag skulle förmoda, att äfven vår gustavianska skolas kritik borde här finna sin fordran på «episk höjning» någorlunda uppfylld. Säkert är, att stoltare alexandriner voro, intill den tiden, ännu icke gjorda på svenskt tungomål. Att den vanliga episka ingångs-formeln ej var Dalin obekant, synes i hans epopéer om «Ulriksdals-Promenaderna 1751»; der den fjerde, som är ett lofqväde öfver drottningens styfkjortel, intonerar helt ordentligt: «Jag sjunger om en drägt» m. m. Dock har visserligen, i sitt hela, detta frihets-qvädes diction en förtjenst, hvars egenskap långt oftare är en klarflytande jemnhet, som ej sällan utvattnas ända till hvardaglighet och låghet, än någon synnerlig lyftning; antingen man vid det ordet fäster en oratorisk, eller en rent poetisk mening.

Annorlunda dömdes af Dalins samtida. De funno der allt, «hvad en mästare i konsten kan bringa tillsamman: höga tankar, vigtiga ord, liflig målning, redig och afpassad städning, och i versen den myndiga gång, som ett ämne af sådan värdighet fordrar» *). Ännu 1769 såg Gustaf III der «en Tassos och en Ariostos skönheter: i tankarnes styrka, i uttryckens ädelhet och höghet, i versens harmoni». Öfverst bland berömmarne stod Tessin. Han var rätte mannen, att värdera både lärosättet och läran. Den sista var ju — hans och hattarnes! Ett förhållande, som Hammarsköld påstår vara «tillräckligt att i poetiskt hänseende bryta stafven öfver skriften». Ganska obetänkt! ty hvilket öde skulle då drabba den af honom sjelf berömda visan om Sinclair? eller hvad annat är väl äfven denna, än «ett politiskt parti-poem, uppsatt efter hattarnes grundsatser»? Onekligen sväfvade för hattarne den vackra tanken af ett svenskt folklynne, hvars grundkänsla skulle vara en oskiljaktig enhet af medborgarsinne och hjeltesinne. Dalin ville, liksom de, för den nya frihetens sak begagna just de djupt nationala sympathierna för Carl XII, krigar-äran och konunga-höghetens

*) Så Sotberg, i sitt tal vid begängelse-akten efter Dalin och Klingenstjerna.

helgd, till en sammangjutning af förtjusningen för dessa med förtjusningen för regeringsformen af år 1720. Tessin sjelf var, oaktadt allt sitt frihetsnit, en stor enthusiast för den vid Fredrikshall fallne lejon-konungen *). Äfven Ulrikas förmaning till Svea:

Tag nu din tid i akt, den milde Fredriks dar,
Att stadga frihets thron, att hon blir evigt qvar! —

instämde fullkomligt med det erkännande man har af Tessin, att han önskat förlängning af Fredriks dagar, emedan han då hade fått tillräcklig tid att stadga rätta begreppet om nyssnämnda regeringssätt. Skaldens hela framställning var han alltså redo att underskrifva. De voro, följaktligen, ense; och förblefvo det — så länge man stannade vid orden.

I sjelfva verket kan sägas, att detta poem, som, tillegnadt «Svea Rikes Ridderskap och Adel», framkom vid riksdagen 1742, kom just i «grefvens» tid. Hatt-anförarne befunno sig då i yttersta förlägenhet. Deras krigs-tillställning hade aflupit jemmerligt: de nödgades buga sig i stoftet för kejsarinnan Elisabeth; tacka för den nåd, att hon (i det närmaste) nöjde sig med att beskratta dem; smeka mössorna på ömmaste vis; samt åt folkets harm uppoffra, tillika med kamraten Buddenbrock, sin nyss så firade Bramarbas Lewenhaupt, som var syskonbarn med marskalken Moritz af Sachsen, och drömde sig vara en lika stor fältherre. Under slika omständigheter, framblänkte Dalins frihetsqväde plötsligt ur hattarnes läger såsom ett lysande himmelstecken, att uppmuntra nationens mod och styrka dess tro på sin nya regeringsform. Det var en vältalig påminnelse, att man ändock ägde qvar åtminstone denna, och huru ypperlig den vore; — helst om hattarne finge förblifva dess

*) Så stor, att han till och med i sina sista lefnadsår beledsagade en af kronprinsen Gustaf (1768) författad lofordande *Caractère de Charles XII* med skriftliga anmärkningar, der berömmet och försvaret sträckas vida längre, än i prinsens uppsats. En särskild uppmärksamhet förtjenar omdömet öfver Benderska kalabaliken.

vårdare och tolkare. Poemet lyckades att väcka allmän hänryckning. Man tyckte sig ögonskenligt se, huru

Kring Frihets anlet stod en glans af himlaprakt,
Som gaf för döden sjelf ett ädelsint förakt;

och att detta ädla förakt ej hädanefter måtte bortglömmas lika lätt, som nyss af de långt före sin halshuggning hufvudlösa generalerne *), uppdrogo de församlade ständerna åt skalden, — som nu också kallades till ledamot af vetenskaps-akademien, — utarbetandet af en fullständig Svea Rikes Historia. Ty hvilken skickligare dertill kunde finnas, än den, som redan, och det i så prydliga alexandriner, hade i frihetens egen mun lagt ett sammandrag af fäderneslandets häfder? Till ytterligare uppmuntran utfästes för detta verk en belöning af tvåtusen dukater **).

Icke dessmindre blef Dalin sjelf, ungefär vid denna tidpunkt, mätt på hela riksdags-regeringens herrlighet. Han ville vara, icke blott med orden, utan på rent allvar, i samma person republikan och royalist. Ridderskapet och adeln hade han, i sin tillegnan, helsat med denna — af uppsåt, eller händelse — nog eftertänkligt uttryckta artighet:

Jag vänder mig till dig, som frihets första stöd;
Du har den äran vunnit,
Att städs i dig hon funnit
Sin trygghet och sin nöd.

Att utlåtelsen varit lika profetisk, som historisk, blef snart en oafvislig upptäckt: ty på «nöd» för friheten vardt ingen brist, och adeln stod jemväl nu främst i dess beredande. Ingenting bidrog så mycket, som det nyss så skamligt öfverståndna krigs-

*) Hvilka dock sedermera, i vårt sista finska krig, erhöllo ännu ett par medtäflare: den retirerande öfverbefälhafvaren för armeen, och den kapitulerande öfverbefälhafvaren på Sveaborg. Från dem alla torde likväl den sistnämnde hafva ryckt stora priset af ömklighetens odödlighet.

**) Mer än hälften kom han aldrig att uppbära.

företaget, att upplåta hans ögon öfver statsvisheten hos sina första gynnare. Man har om Gyllenborg och hans vänner sagt, att deras vågsamma och intrigerande konjunkturs-politik var en fortsättning af den Görtziska. Den var så — på ytan sedd: emellan dem och Görtz var likväl den grundskillnad, att de litade i det första rummet på konjunkturerna, i det andra på Frankrike,* och blott i det tredje eller sista på sina egna krafter; då deremot han litade i tredje rummet på konjunkturerna, men i det andra på Carl XII, och i det första på sig sjelf. Väl besveks äfven han af bländande förutsättningar; men mindre af dem, än af lyckan: ty de stödde sig, hos honom, på ett sannt medvetande af snille och mod; och han gjorde, ifrån sitt första uppträdande i Carls tjenst ända till sitt fängslande, allt hvad snille och mod, under de mest förtviflade omständigheter, kunna göra. I de slutföljder, på hvilka hattarne byggt sina förhoppningar om det äfventyr, hvari de inledde sitt fäderneslaud, voro slutfelen alltför grofva, alltför solklart intygande sjelfva slutmakarnes politiska flärd, att kunna länge öfverskylas. Äfven för mindre skarpsynta betraktare, än Dalin, stod den blottad. Men Sverige hade nu råkat i en ställning, der det icke gick an att vara så framtalig, som förut. Åtskilliga bland hans smärre poemer fördristade sig ändock att låta förtrytelsen framgnistra. Synnerligen må ett, som är författadt «på Tacksägelse-dagen öfver freden med Ryssland», heta hvad man plägar kalla «ord och ingen visa». Men också ett annat, ehuru med öfverskrift «till det täcka Könet», förråder en djup harm; under fåfäng sträfvan att dölja den bakom en skämtsam vändning. Der säges:

Begynn då du, att verlden styra!
Ännu har ej vår mandoms yra
Med allting till förderfvet hinnt.
Nog ha vi hinnt vår makt förstöra,
Och dumma krig i otid föra,
Och pluttra bort vårt stora namn:
Men om man dig nu herrska låter,

Snart skaffar du ett Finnland åter,
Och femton gånger Fredrikshamn.

Redan i en sällskapsvers på «Tjugonde Dag Jul 1742» hade han yttrat:

Gud, låt Sveriges krigshär lära
Såleds köra julen ut,
Att vår frihet och vår ära
Icke slutas må med Knut!

och «till en ung officerare, som 1743 tog tjenst vid ett Cavalleri-regemente», gaf han den lyckönskan,

Om du mot fienden skall rycka,
Att det ej mer på Finska sker.

Särdeles utgöt han sig under året 1743 i polemiska ströverser — de flesta med öfverskrift «Dröm» — om kriget, riksdagen, dalkarls-upproret, och slutligen thronföljar-valet, hvilket föreföll honom nesligt fjäskande och brådskadt *). I allmänhet uttrycker sig, hvad som ligger till grund för dem alla, både kortast och fullständigast i dessa fyra rader:

Hvad stora ord hos oss nu vanka!
Det är vår tids, vårt rikes vinst.

---

*) Ehuru äfven detta sista kan ur hans skrifter bevisas, förtäljer dock Gustaf III, i ett tal hvarom skall nämnas längre fram, att Dalin befrämjade valets utgång medelst «anonyma skrifter, hvilka, lifligt afmålande Sveriges fordna olyckor genom utländskt öfvervälde, jemväl nu motverkade utlänningen som erbjöd sig till vår beherrskare, och som nu till vårt underkufvande, i stället för styrka, använde slughet och guld». Dessa skrifter har jag ej kunnat uppspana. Af en allegorisk visa, hvarom jag strax ämnar tala, ser man visst, att Dalin var för Adolf Fredrik och emot de andra thron-kandidaterne, samt allramest emot kronprinsen af Danmark: men den är, ögonskenligt, skrifven först sedan valet var gjordt och freden afslutad. — Då föröfrigt Gustaf III påstår, att Adolf Fredrik blef vald för sin egenskap af Vasa-ättling, och att alltså «Vasa-blodet än engång triumferade öfver utlänningens bemödanden», glömmer han (förlåtligtvis), att valet dock i sjelfva verket dikterades af — ryska kejsarinnan.

I verket klen, men käck i tanka,
Är den, som dåger allraminst.

Vill man se utförligare framställdt, hvad han just det år, då hans skaldeverk öfver den *idealiska* svenska friheten utgafs, tänkte om den *verkliga*: läse man då hans allegoriska saga «*Ängen*», skrifven 1742 i gammaltoniga rimmade hexametrer. Der berättas, hur en i frossa insjuknad bondes fyrfaldiga boskap, hästarne, oxarne, getterna och svinen, oaktadt bondens visa förmaningar och sina edliga löften, under hans sjukdom gemensamt förhärjade hans frodiga äng *), och sedan omkomma i elände. Poemet börjar med en inledning, hvari doktorer, klerker och krämare enhälligt lofprisa friheten, men lika enhälligt nitälska mot ett hos somliga personer rådande otidigt samvetes «bitande dikter och arga satirer, som ej böra lidas i väl inrättade stater». Såsom en ny sådan förgriplig «skildring af vår frihet» angifva de denna saga; hvilken i och med detsamma förtäljes. Året derpå diktade han, i form af en «*Kämpevisa*», en ny politisk allegori, som korteligen sammanfattar Sveriges öden från 1734 till 1743, och i sanning är en af hans lyckligaste. Första strofen lyder:

Våra kämpar, de äro så väldig en tropp,
Som svärd kan bära vid sida;
Och, hvar gång solen i öster går opp,
Så få de ny lust till att strida.
Men *hatten* är krönt med lager, seger och ära.

Ordstäfvet förklarar sig tillräckligt. Visan skildrar med ypperlig ironi, huru några storordiga riddersmän, efter långvarigt bång och bråk, taga ut prinsessan Stolts Sigrid, emot hennes vilja, ur ett torn, försäkrande att hon der varit beröfvad sin

*) *Hästen* i gnäggande skröt, att som gods han ängen ju ägde;
Oxen i bölande röst, af sin djupt grundande panna,
Ville med heliga skäl sin giruga lystnad besanna;
Geten i bräkande gret sina resors fattiga löner;
Svinet med illslugt gnäll framgrymtade trugande böner.

frihet, samt bortföra henne onödigt i en mörk skog, der de säga sig skola försvara henne mot jättar, troll och dvärgar; men rymma sin kos vid en björnunges mummel, och qvarlemna den sköna bland vildjuren; hvarefter de återvända till hofvet och skryta öfver sina dater. Under det tillika ett par ståtliga friare komma med braskande åthäfvor och löften, anländer en tredje främmande riddare, på hvilken ingen hade tänkt, med prinsessan vid handen; ty han hade mellertid, i all stillhet, begifvit sig till skogen och verkligen frälsat henne *).

All flärd i sociala förhållanden hänför oundvikligt till vingleri, och detta, slutligen, till det ömkligaste dagtingande med samvete och heder. Vi begripa således rätt väl, att lika ärligt, som Dalin hyllat en skenbild af fosterländskt ridderliga tänkesätt, kunde han ock känna sig drifven till en förändrad synpunkt, då han såg vinglande åtgärder gifva fri luft åt det olycksaliga parti-split, som länge glödgat under askan, ofta uppflämtat, men nu hejdlöst uppblossade till full vådeld. Han såg den alltförvirrande fart, hvarmed denna tillika framkokade en skändlig egennyttas gift, som alltmera kringsmög sig i bägge hufvudpartiernas ådror, till ungefär lika vanhedrande verkningar. Mössa kunde han ej bli; men hatt kunde han ej heller fortsätta att vara. Hvad återstod? Att skilja sig från dem båda. Redan från begynnelsen en bland de hattar, som voro mest rojalistiskt sinnade, tillhörde han redan af theori den hatt-fraktion, ur hvilken det nya thronföljar-hofvet erhöll sina första tillgifna och anhängare. Hvad är då naturligare, än att han, efter den närmare bekantskapen med en godhjertad prins och en snillrik prinsessa, tjusad af hennes personlighet, vunnen af hennes ynnest, blef äfven hvad vi kunna kalla en praktisk rojalist, på

*) Egentligen hade Adolf Fredrik tre medtäflare: nämligen, utom prinsen af Birkenfeldt, som gynnades af Frankrike, och prinsen af Danmark, som gynnades af bönderne och i allmänhet ofrälse-stånden, jemväl en prins af Hessen, som gynnades af England och kung Fredrik (hvars brorson han var). Dalins visa — sannolikt af skoning mot den gamle kungen — antyder blott de bägge förra.

redligaste vis i verlden? Han kom derföre nu att tillhöra dem, som utgjorde kärnan i det egentliga hof-parti, hvilket hädanefter danade sig och föröfrigt än hos hattarne, än hos mössorna sökte förstärkning. Det låg i den ursprungligen på aristokrati beräknade statsförfattningens egen beskaffenhet, att den skulle omsider, och omotligt, förvandla sig till ett slags demokrati; men det var just hattarnes riksdags-taktik, som påskyndade att så skedde, och att den sålunda på sig sjelf narrade regeringsformen framfödde en af de lumpnaste ochlokratier, som någonsin tillvarit. Ju tydligare denna utvecklade sig för Dalins syn, desto ifrigare blef han det kongliga husets vän och tjenare, desto lifligare deltog han i dess tycken och misstycken, dess (i allmänhet) rättmätiga förtörnelser, och visserligen äfven — icke sällan — dess oförsigtigheter. Vi betvifla således allsicke, hvad Tessin bland annat förebrår honom, att han för utlänningar yttrade sig ofördelaktigt om svenska regeringssättet, och att han sökte öfvertyga fransyske ministern Havrincourt om Frankrikes vinst af en i Sverige mindre inskränkt konungamakt. Det sista bevisar endast, att han var mera bländad, än fransmannen, af drottningens egenskaper: ty det var just misstroendet till dem, som gjorde franska regeringen tveksam att understödja de afsigter, hvilka den, längre fram, hos Gustaf III så villigt understödde.

Lätt är nu att finna oundvikligheten af en förändring i det personliga förhållandet till Tessin. Före Dalins inträde vid hofvet var detta förhållande mindre rubbadt genom de nyssförutgångna allmänna olyckorna, än mången torde förmoda. Tessin hade så skickligt blandat sina kort, att öfver hans andel af skuldbördan låg en gynnsam skymning; ur hvilken han plötsligt, genom sitt åtagande af det unga konungahusets ledning till visdom och sällhet, ånyo framblänkte såsom Sveriges lyckliggörare. Äfven synas de ömsesidiga beröringar, som föranleddes af befattningarna såsom guvernör och informator, till en början varit endast behagliga. Mycken likstämmighet röjer sig ock i bägges åtgärder vid prinsens undervisning. Methoden

att bibringa honom vishet medelst lekar, sagor, skådespel, och så vidare, var dem gemensam. Fablerna och barnsagorna voro i synnerhet Dalins sak; hans uppfinning i sådana var outtömlig, och hans berättargåfva stor; dock gaf honom Tessin deri ej mycket efter. Denne deremot, med anledning af prinsens «ogemena håg för Komedier», uppfann helst små lustspel och proverber, i hvilka han äfven sjelf uppträdde på scenen såsom sin lärjunges motspelare; liksom han ej heller försmådde, då han plägade visa prinsen «kopparstick som föreställde hvarjehanda sysslor och handtverk», att kommentera dem «med gester, härma läten och gny, sjunga skräddarevisor, med mera» *). Hufvudsumman af sina mentors-läror inklädde han dock i bref, dem han sedan, under titel af «En Gammal Mans Bref till en Ung Prins», samlade och utgaf **). De beundrades af hans samtida, ägde sannolikt äfven Dalins bifall, och öfversattes på flera europeiska tungomål. Men det följde af omständigheternas natur, att i samma mån, som Tessin fjermades från drottningen, närmades henne Dalin; och således, för det första, i allt som angick kronprinsens uppfostran. Det var nu icke med Tessin, det var med Dalin allena, som hon derom talade; det var den senare, som hon lät på morgonstunderna komma till sådana samtal i sitt kabinett; och guvernören tyckte sig nu hos informatorn förmärka det uppdrag, att aldrig lemna honom i enrum med prinsen. I sammanhang härmed skedde småningom, att statsmannen Tessin utplånade, ur Dalins tillgifvenhet, så väl författaren, som menniskan. Dalin genomskådade nu, både med sina och sin drottnings blickar, den vältalige rådshöfdingen, som, bärande på tungan än kunglighetens, än folk-

*) En jovialisk skildring af jovialisk prins-uppfostran läses i «Tessin och Tessiniana», sidd. 161—164. Sjelf anmärker han: «ofta, i fall någon hastigt inkommit, hade jag snarare tagits för en komediant, än för en allvarsam rikets ämbetsman».

**) I denna brefsamling träffas äfven prof af de Tessinska prins-sagorna. Af de Dalinska åter har man en hel mängd i hans Vitterhets-Arbetens tredje band, sidd. 310—345.

väldets språk, men nyttjande bägge blott till medel, omsider gäckades af sin egen talekonst och öfverflyglades af bägges verkliga innehåll. Tessinska parad-väsendet hade en sida, der det var åtkomligt för den färdighet att förlöjliga, hvari Dalin var en — icke alltid om medlen och sättet nogräknad — mästare. Troligtvis blef denna sida, der den catonske senatorn sjelfparodierade sig genom den augustiske hofmannen, icke sparad. Kunde han förskaffa dem, som genom Tessins öfriga sidor bringats till harm och tårar, åtminstone skrattets hämnd: så tyckte han sig förmodligen dermed göra långt mera godt, än ondt.

Dalin ägde i rikt mått löjets gåfva. Han hade den likhet med Stjernhjelm, att i sin själ förena mycket allvar och mycket lättsinne; olikheten var, att hos Dalin flödade det senare vida oftare öfver de tillbörliga gränsorna. När han då allt för långt hänfördes af sin skämtlust, öfvergaf honom hans slughet aldrig. I samma stigande mån, som hofvet fann sin belägenhet melancholisk, blef Dalins qvickhet fyndig på munterheter. Han ansåg sig skyldig att för detta hof bli allt i allo, sedan det, på sätt och vis, hade blifvit allt för honom. Uppenbart synes, att de senare åren af 1740-talet voro, i hvarje hänseende, hans lefnads afgörande vändpunkt. Avazu-sällskapet hade då (såsom det tyckes) upplöst sig, änskönt han fortfor att till grefven Piper, och kanske ännu mer till grefvinnan, stå i en hjertlig förbindelse; Gyllenborg var afsomnad *); sin sista åminnelse-vers öfver Carl XII skref han 1748; efter prins Gustafs födelse, som han helsade med lifligaste glädje, finner man honom lika oafbrutet tolka hoppets känslor som tillföre minnets, och blicka mot framtiden med utsigter, dem han alltsedan fästade vid det nya konungahuset ensamt. Bryggan mel-

---

*) Celsii åminnelse-tal öfver Gyllenborg såsom kanceller för Upsala universitet, der Celsius då ännu var professor, har den märkvärdighet, att vara det första, som vid dylikt tillfälle hållits på svensk prosa. Flertalet af hans kolleger — berättas det — skall deröfver ha yttrat synnerligt missnöje.

lan hans nutid och hans ungdom var upprifven. Det är härvid liksom sinnbildligt, att under första året af hans vistelse vid hofvet afbrann på Kungsholmen det rålambska huset, med alla der qvarbefintliga koncepterna till hans flesta ynglings-alster och deribland till hans tidigaste satiriska Avisor. Men han såg sig ej vemodigt tillbaka: lusten, liksom nöden, delade han nu med de kungliga samfäldt. Han använde desto frikostigare sin tid på att för dem och sig sjelf bortleka dagens förargelser, ju bittrare man rönte, från råd och ständer, de oupphörligt ökade intrycken af snäfhet, hånfullhet, trätgirighet, ärelös falhet. — Men dessa skämtets nöjen och hämnder kunde ej stängas inom konungaslotten. De spriddes omkring i landet, ofta genom ryktets basun förstorade, genom afskrifternas tillägg och ändringar förvärrade: och härvid kunde ej uteblifva, att mycket, som egentligen icke var fiendtligt menadt, togs för otvetydiga yttringar af hofvets polemiska och öfverhufvud vådliga sinnesstämning. Så förhöll det sig med de så kallade «Calott-predikningarna», dem Dalin höll inför drottningen och hennes förtrognaste sällskapskrets. Det kapucin-artade predikosättet hos mängden af den tidens presterskap, jemte åtskilliga andra dess svagheter, härmades der och parodierades, till sammansättning, maner, röst, åtbörder. Preseståndet förtörnades lika genom de kringlöpande afskrifterna, som genom den jublande gamman, hvarmed originalerna hade afhörts. Det lade bäggedera på hjertat såsom bevis på hofvets gudlöshet, och begagnade det dråpliga tillfället vid riksdagen 1756, att öfver drottningen uttömma sin vredes skålar. Att den hos mången af desse andlige var en välmenande ifver, bör ej dragas i tvifvelsmål. Men det har i Sverige gifvits ett slag af prester och prelater, som under de olikaste förhållanden alltid varit sig förunderligen likt: ett slag, som alltid haft tillreds bibliska grunder, när det än (såsom i Carl XI:s tid) predikat konungens envälde öfver undersåtarnes lif och egendom *), än (såsom i Fredriks tid) mutat

*) Så biskop Wirenius. Han åberopade Samuels «Konungarätt»; men råkade glömma, att Samuel sjelf varnar Israels barn för denna konungarätt, såsom en hednisk.

landsfaderns bifall till riksförderfliga planer genom beviljande af skörlefnad och tvegifte *), än (såsom i Adolf Fredriks tid) utropat för kätteri den tanke, att ständer kunna fela **). Sådane andans män klädde det ypperligt, att med hela salfvelsen af christlig nitälskan bestraffa Lovisa Ulrikas och Dalins fritänkerier.

Den senares ovänner, och i allmänhet de strängare bland hans granskare, påstodo redan då, hvad de alltsedan påstått: att han från nationens förnämsta snille omskapat sig till de kungligas hofnarr. Om så var, måste dock äfven bifogas, att han spelade rolen på de fordna hofnarrarnes vis; det vill säga: att han jemväl, under den gycklande utansidan, med ganska allvarsamma råd och dåd gick sina principaler tillhanda. När vid nyssnämnda riksdag åskviggen drabbade äfven honom; när han ställdes inför domstol, misstänkt för delaktighet i den genom drottningens otålighet och konungens obeslutsamhet förfelade anticipationen af statshvälfningen 1772: då inskränktes klagopunkterna ej blott dertill, att han hädat christna religionen och dess lärare; att han i en ny upplaga af «Svenska Friheten» låtit Ulrika Eleonora kalla sin krona «ärfd», emot censors och kancelli-kollegii påminnelse; att han skrifvit ett opassande (se ofvan sid. 38) herdespel, för att fira konungens återkomst från Finnland; utan till allt detta kom det kanske värsta, att han befanns vara den hemlige författaren af «de mångfaldiga dictamina till Rådsprotocollet, som Kongl. Maj:t sedan sista riksdag ingifvit, alla stridande mot regeringssättets princip». Konungen hade nämligen under några år icke litet besvärat och förtretat rådet, genom en mängd ömsom mundtligen, ömsom skrifvelsevis meddelta anföranden, som gemensamt förrådde en varm känsla af

*) Så biskop Kalsenius; som — enligt Fants berättelse — lånade sig till det uppbyggliga värf, att förena konungen med fröken Taube, under hans gemåls lifstid, genom en såkallad «vigsel till venster». (Samme biskop, förtäljer Tessin, «befallde på sin sotsäng, att alla hans koncepter till predikningar skulle bäddas under honom i likkistan; hvilket man påstod hafva skett för att dölja, att de voro öfversättningar från engelskan».)

**) Så biskop Brovallius.

konungavärdighetens helgd och sjelfständighet. Man afhörde, någon tid bortåt, med stigande förvåning den godsinte tyske furstens lika förträffliga, som förargliga svenska skrifprof. Ändtligen upptäcktes, hvem det var, som hade tillåtit sig att sålunda, genom den fromme konungen, gång efter gång läxa upp de myndiga rådsherrarne; stundom i frågande vändningar, stundom i klagande och varnande, ofta i spetsiga, nästan alltid i sarkastiska. Det var — Svenska Frihetens egen sångare; den fordom af rikets ständer så ståtligt till befordran och utmärkelse anbefallde, den likaledes af råd och ständer enkom till Sveriges häfdatecknare utsedde — Argus! Äfven vissa samtidiga yttranden från konungen till ständernes deputerade, talmän och utskott voro så uppsatta, att deras härledning från samme författare icke fanns osannolik. Att man deri ej misstog sig, eller att Dalin, en tid framåt, sålunda var konungens röst till både råd och folk, synes jemväl af Tessins memoirer *). Han anklagades till lifvet. Med nöd fick han behålla det; men skiljdes från sin lärareplats hos kronprinsen, och förböds hårdeligen, att någonsin mer vid hofvet visa sig. Ständerna befallte honom till och med, att aldrig nalkas de ställen, hvarest någon af de kongliga personerne vistades. Lovisa Ulrika, darrande af förbittring och ångest, måste låta det ske. Till saken hör, att man hade kort förut, vid samma riksdag, förklarat sitt välbehag öfver den offentliga examen, som inför ständerna vitsordat prinsens framsteg under Dalins handledning. Dessa funnos då berömvärda; dock hade man ej kunnat undgå anmärka, att prinsens kunskap om Sveriges regeringssätt ej vore nog «speciell»; att han «i sina berättelser ur Roms historia på ett nog eftertänkligt sätt föredragit Cäsar framför Pompejus»; och att han ej yttrat någon erkänsla för Tessin, men väl för den af konungen, på egen hand, till guvernör efter Tessin utnämnde grefve Strom-

*) Se Fants Dissertation *de Poesi Svecana recentiori;* der Tessinska utlåtelser om Dalin träffas, hvilka ej finnas upptagna i boken «Tessin och Tessiniana».

berg. Denne (Runii lärjunge) blef — naturligtvis — nu afsatt, liksom Dalin; ehuru med «tacksägelse för hans möda». Med detsamma, som till **hans** efterträdare förordnades riksrådet C. F. Scheffer, vardt ock befattningen att vara kronprinsens lärare anförtrodd åt mathematikern Klingenstjerna. Med all aktning för mannens mathematik, betvifla vi, att prinsen vann på bytet. Tessin tyckes hyst samma tvifvel, och det under en tid, då han ingalunda var partisk för Dalin *). Också berättar han sig hafva förklarat, ej blott vid riksdagen **1751**, att Dalin icke borde skiljas från prinsen; utan till och med vid sjelfva riksdagen **1756**, att Dalin «ej på något sätt vansköttt dess dyra vård».

*) Hvad han tänkte om Klingenstjerna, skönjes temligen af denna hans anteckning, gjord under hans sista dager: ***Klingenstjerna traitait le Ciel serieusement et Dieu assez cavalierement. Devenû précepteur de Mgr le Prince Royal, il dégénéra peu à peu en courtisan et négligea les études — — — L'idée qu'il avait de son merite, amoindrissait quelquefois les égards dûs à celui des autres — — — Avant lui je restais toujours persuadé, que la connaissance de la Sphére et de la Physique expérimentale conduisait à la connaissance de Dieu et à la conviction de la Révélation et de sa certitude*** — — — För min del, tillägger han, ***je dirais toujours avec St. Augustin: Finitâ vitâ habitabimus in illâ civitate, quæ nunquam ruitura est; vacabimus ad videndum Deum in pace æternâ.*** Man bör härvid veta, att Tessin började hvar dag sin guvernörsbefattning med att för prinsen «förklara ett kapitel i Bibeln, och gifva honom lektioner i Kyrkohistorien». Hvem skulle nu förmoda det? Men den likhet hade Tessin med Arvid Horn, att han var till sin öfvertygelse renlärig luthersk christen. — Hammarsköld berättar ett utlåtande, som Gustaf III skall hafva fällt, i Upsala 1787, om sina båda informatorer. Säkrast är, att hålla oss till hans egna memoirer, i Geijers utdrag. De ställen, der han omtalar Dalin med uttrycklig tillgifvenhet och aktning, kunna vi då jemnföra med det, der han om Klingenstjerna yttrar endast: «Herr Klingenstjerna, min nye lärare, nämner jag blott. Hans namn är nog kändt och lysande.» Frikostigare på loford är han visserligen i ett minnestal, hvarom längre fram skall nämnas. Men så mycket synes afgjordt, att för Gustaf III:s «fransyskhet, fåfänga, ytlighet, otro» m. m. böra Tessin och Dalin åtminstone ej ensamt, eller blott i sällskap med Lovisa Ulrika, få uppbära skulden.

Dalins senare lefnadsålder.

Alla oväder hafva en öfvergång: och således äfven de politiska. Stormen mot Dalin lugnades. Till och med mot hofvet blef oviljan mildrad; nationen i allmänhet tyckte, att det herrskande partiet hade deri gått för långt; och härtill bidrog ej litet det snöpliga utförandet af det örlig, som detta parti hade företagit mot drottningens broder. Ledarne voro redan 1759 blifna spakare; och till tecknen derpå må räknas, att Dalin då vardt ihågkommen med en förvandling från titulärt kancelli-råd till verkligt eller tjenstgörande. Mer och mer blåste upp en ny parti-vind. Starka förkänningar spordes vid riksdagen 1760—62; de, som under sistförflutna åren styrt sin kosa med alla seglen hissade, sågos nu arbeta på att refva dem; — och Lovisa Ulrika återfick 1761 sin hofskalds umgänge.

Han hade mellertid, i sin förvisning, träget sysselsatt sig med sin Riks-Historia. Sedan han 1751 blifvit adlad till von Dalin, och 1753 erhållit kancelli-råds-titeln, hade han 1755 blifvit utnämnd till riks-historiograf, efter Wilde; och dymedelst var fördjupandet i historiska värf, på samma gång, en ökad förpligtelse och en tröst mot lyckans vidrigheter. Af de flera vänliga tillflyktsorter, som stodo honom öppna, begagnade han nu i synnerhet Engsö och Stenhammar. «Man trodde sig likväl finna, att från denna tiden försvagades hans helsa och munterhet». Så förtäljer Liljestråle: som tillägger, att han under ett anfall af melancholi, och befarande allt af parti-aggets fanatiska sinnesgäsning, «samlade i flera stora paqueter sin Rese-Journal och alla sina anteckningar öfver mer och mindre bekanta tilldragelser i vårt Allmänna, alltifrån 1734 års riksdags början, samt förbrände dem. Jag hörde honom ofta», fortfar berättaren, «detta sitt förhastande mycket ångra.» Men den stora för-

lusten för eftertiden var gjord, och kunde genom ingen ånger ersättas.

Man skulle, när i sjelfva verket hans lynne alltid var mera böjdt för enslighet än för sällskap, näppligen förmoda, att han längtat till hofvet återvända. Men huru föga hans förhållande till detta hof var af vanlig art, må följande drag genast visa. Samma dag, som secreta utskottets beslut vid riksdagen 1761 var fattadt om upphäfvandet af hans förvisningsdom, hade Dalin, ännu derom okunnig, låtit ett par vänner öfvertala sig, att med dem göra en sommarlustfärd till någon af kungsgårdarne utom hufvudstaden. Men bäst som han inträdt i ett rum, der vännerne sade sig fogat anstalt om förfriskning, inträdde ock i samma rum helt oförtänkt — den kungliga familjen. Dalin trodde sig böra skynda ut; men motades, i dörren, af konungen och drottningen med omfamningar och den nu af dem sjelfva framburna underrättelsen, att de gemensamma beherrskarne hade upphäft sitt förbud. Den gladt förvånade skalden märkte nu äfven, att detta möte varit genom en nådig vink till de nyssbemälta vännerna förberedt. Väl qvarblef Klingenstjerna i befattningen af kronprinsens lärare; men platsen af föräldrarnas sällskapsvän fick Dalin oqvald igentaga. Det medgafs dem, att strax upphöja honom till riddare af Nordstjerne-orden — en i den tiden stor utmärkelse! — och slutligen, ett par år derefter, till hof-kanceller.

Å sin sida tyckes Dalin, alltifrån 1756 eller under sina sista lefnadsår, ha rentaf gifvit dagens politik på båten. Måhända skrattade han med sina principaler i mjugg, när hattarne måste lykta sitt andra krig — det Pommerska — med den nya förödmjukelse, att bönfalla hos Lovisa Ulrika om ett fredsinledande enskildt bref till hennes bror, och att i hans svar höra sig föreläsas, det han väl «af vänskap för sin syster ville glömma Svenska Nationens bedrifna ofog; men med den förklaring, att han bifölle till dess nuvarande önskan om fred, *uniquement par considération pour Elle.*» Hvad Dalin tänkte så väl härom, som åtskilligt annat, vaktade han sig dock

att förråda med pennan. Möss-partiets ändtligen afgjorda seger vid riksdagen 1765, och de derutur följande stegrade oredorna, upplefde han icke. Han såg ej Gustafs revolution och första, lyckosamma regeringstid: men undgick jemväl, att se det hemska uppflammandet af detta onaturliga hat, hvarigenom drottningen beredde, i så väsendtlig måtto, både sin sons och hans sons hemfallande åt olyckans makter. Han egnade nu sin allvarsamhet — med åtminstone få undantag — helt och hållet åt sitt rikshistoriska verk, och sin skämtlust åt allahanda tillfällighetsvers till hof- och sällskaps-rolighet (hvaribland ock många prosaiska stycken finnas). Han var en af de största rimmarmenniskor, som nånsin funnits; dock ej muntligen, utan skriftligen, så ofta man lade för honom penna och papper. I sådan författning skref han framför en samling af visor, till en af hofvets grefvinnor:

Bort allt, hvad sinnen trumpna gör!
Bort, philosophers djupa tankar!
I denna krets ej annat vankar,
Än hvad vår håg till nöje rör.
Förnuftet vill ha lif och föda
Af annat, än det tvära gräl,
Som kan försvaga kropp och själ,
Och mjelten som en fluga döda:
Det bästa vett vill gerna le,
Och stundom följa poesier,
Att i små vittra fantasier
Båd' himmel, jord och afgrund se;
Det gudaspråk poeter bruka
Kan mod i matta hjertan ge,
Och derhos hårda klippor mjuka.
Liksom på sköna blomsterfält
Herdinnan prydnad sammansöker;
Det sker med smak, det går så snällt,
Och stundom hon sin täckhet öker:

Så fägnar sig ett lyckligt vett
Att vackra tankar sammandraga,
Som alltid lika plä behaga,
Ehuru ofta man dem sett.
Så träden fram på dessa bladen,
J muntra, qvicka tanke-spel!
Stor sak, om hos er finnas fel,
När de ej gå till högsta graden.
Då ute ruskigt väder är,
Kan ledsnad af er lek fördrifvas! . . .

Förut är sagdt, att alla de verk, som grundat hans ära såsom poet och egentlig vitterhetsman, voro vid den tidpunkt, då han inträdde i Lovisas hof, redan författade. Och just nu — så fortsätter efterverlden — just nu, då han väl inför sin samtid stod på höjden af skaldefrejd, men ock stod i bästa tillfälle att sjelf inse, huru mycket ännu qvarvar att göra inför framtidens omdöme: just nu upplöste sig hela hans skaldskap i ett det slösaktigaste kringströende af idel obetydliga rimfoster, alla täflande blott i matthet och platthet! — Sägom ej, att efterverlden har alldeles orätt. Men den behöfver påminnas om något, som den hittills förgätit besinna: att skalden hos Dalin undanträngdes, icke af hofmannen, utan af — häfdatecknaren. Han rigtade, under de sista lefnadsåren, hela sitt allvar, hela sin väsendtliga författar-verksamhet endast åt det höga och just derföre alla hans högsta krafter fordrande värf, att i en fullständig och värdig berättelse skildra sitt fäderneslands öden. Och hvilket värf! Var det icke då, i sitt slag, det allraförsta försöket? Glömmer man, hvad chaos han mottog att bearbeta? Förde han icke bearbetningen ända till Carl IX:s död? Förblef han ej länge oöfverträffad i sammansättning och framställning? och har man i den genealogiska delen af häfdkunskap ännu sett hans öfverman? Det må alltså vara, att han med sin ena sida, mer än skäligt, nedlät sig till hof-rimmare och hof-putsmakare: men denna sida var blott hans

yttre. Med sin andra, och innersta, betraktade han nu sitt rikshistoriska uppdrag såsom sitt hufvudkall, och de mellanåt företagna poetiska ströfverierna blott såsom små sällskapliga episoder, kastade på papperet att roa för ögonblicket och försvinna med det. Uppriktigt: har Sveriges litteratur tappat derpå, att han gaf oss detta häfdaverk, i stället för t. ex. ett «Tåg öfver Bält»? Har den icke fastmera vunnit? Hvad han såsom skald kunde blifva, det var han, i alla fall, längesedan blifven. Kan detta undgå någon, som uppmärksamt studerar hans skrifter?

Men denna samling af «Vitterhets-arbeten», föranstaltad — icke genom hans åtgärd, utan genom välmenande, men okritiska beundrares: utgör den då i sin «massa», på ytterst få undantag när (eller med undantag endast af hans «April-verk och några få Fabler»), verkligen blott «en ofatt sexdelad kropp af familje-smicker, hofuppvaktningar och sällskaps-joller»? Är det sannt, att han endast «dermed begynte som student och slöt som hof-kanceller»? Finnes «bland hela detta stora antal mindre poesier, som han under loppet af sin lefnad alstrat, nästan ingen enda, som icke blifvit författad för en viss dag, ett visst tillfälle, — merendels bröllopp, begrafningar eller namnsdagar; nästan intet enda stycke, skrifvet öfver ett verkligen poetiskt eller filosofiskt ämne»? Måste man säga, att hans enda «medel till lyckan hade varit beröm och löje»? Hade han således användt dessa, och fortfor han äfven som hofman att använda dem, blott och bart såsom «medel till lycka»? — Läsaren gissar sannolikast, att dessa svåra beskyllningar äro Hammarskölds: men de äro Leopolds. Dennes uppsats om Dalin, oaktadt flerfaldiga historiska misstag läsvärd för qvickhet och många träffande omdömen, har det märkliga, att den, ehuru skrifven i afsigt att hedra Dalin med ett det högsta möjliga aktningsbevis, leder till ett utslag, mellan hvilket och Hammarskölds är knappast annan skillnad, än skrifartens. Eller hvad har Hammarsköld, som frånkänner Dalin «fantasi och känsla», värre påstått, än hvad jemväl Leopold försäkrar: att Dalin «nästan aldrig talte passionens och känslans sanna tungomål»; deremot nästan

alltid en «tunn prosa», i flytande och välrimmade versformer, tank-rigtig, men utan «känslans högre rörelser», språk-ren, men trivial, eller utan all «stilens trollkraft»? När Leopold säger, att «den, som söker hos Dalin hvad man i en viss upphöjd mening kallar skaldekonst, skall i hans sex rimmade tomer icke utan möda finna hvad han efterletar»: är dermed någonting förmånligare yttradt, än när Hammarsköld bedyrar, att genom Dalin blef «vår poesi ej en hårsmån mera episk, dramatisk eller lyrisk, än den var förut»? Äfvenså sammanstämma bägge i den berättelse, att han ej tålde musik. Leopold förtäljer, att han «hatade» den; med tillägg, att «Gluck skulle ej hafva varit begriplig för honom». Hammarsköld upprepar påståendet om Dalins «hat» till musiken, och bifogar för egen del, att han «afskydde» den. Derföre — heter det vidare — måste han ock «nödvändigt misslyckas i visor; de Dalinska visorna äro ett tomt spel med prosaiska infall». Leopold omnämner dessa visor blott på ett enda ställe, i förbigående, med vitsordet: «medelmåttiga»; han inräknar dem der bland det «tusental inpromtuer och andra rimfoster, som Dalin med ovårdsam hand dagligen strödde omkring sig». Allt detta är ett hårdt tal: skola vi underskrifva?

Det kan väl vara, att Dalin, om han upplefvat Glucks operor, ej skulle ha begripit dem; i hvilket fall han dock ej hade varit den ende, som, vid deras uppträdande, qvarstannat vid en äldre musik-skolas smak. Än troligare är, att han, i sådant fall, hade lika litet slagit sig på Piccinisternes sida. Vi antaga, att hans musikaliska interesse ej var stort; att hans musikaliska bildning kanske var ingen. Bland hans smärre qväden förekomma likväl ingalunda få, som bevittna, på närmare håll sedda, helt annat än «musik-hat». Äfven jag hörde i min barndom citeras ett inpromtu af Dalin, hvarmed han sades besvarat en fråga, hvad han tyckte om en vid hofvet gifven koncert:

Det sägs, i himlen är musik,
Som gör de sällas fröjd otalig;
Men, är den detta skrålet lik,
Så tror jag knappt jag vill bli salig.

Möjligtvis grundar sig hela historien om den Dalinska musikfiendskapen blott på detta infall. Månne dock ej äfven i våra dagar, under åhörandet af de vanliga virtuos-konserter, i hvilkas prisade konstprof vi sakna ingenting vidare än — sjelfva musiken, ofta nog händer just de största musikälskare, att känna sig frestas till samma nödsuck? Ännu oftare måste väl då hända de personer, som tilläfventyrs blott förstå sig på enkla, naiva, hjertliga sångmelodier, att vid dylika sällhetsrön försänkas i en liten afgrund af tråkighet. Och bland dessa senare befann sig Dalin. Den tallöshet af stycken, som han diktat just till sång, alltifrån de högtidligaste krönings-verser till recitativer, arier och chörer af Leo, Händel, Hasse med flera, ända ned till de flygtigaste småqväden på den tidens moderna menuetter, vaudeviller och andra för dagen gängse vistoner, är en omständighet, som redan i sig sjelf gör hans föregifna musik-hat otroligt. Men, invänder man: detta allt tillverkade han på beställning; han ägde språket i sin makt, och var flink i fingrarna. Men, genmäla vi: den mjuka böjlighet, den behagliga ledighet, hvarmed han alltid lämpar sig efter äfven de konstigaste rhythmer, ordmått och rimställningar, härrörde jemväl den från blott mechanisk stafvelseräkning och fingervighet? Sammangjutningen af vers och musik står här visst ännu långt under den Kellgrenska sångmöns; men omusikalisk är dock allsicke den Dalinska. Fattar man henne än en grad närmare i sigte, så torde man dessutom, icke så alldeles sällan, möta uttryck af både «sann känsla och sann passion»; ja till och med, midt ibland roliga infällen och barnglada lekar, äfven mera oväntade prof af «hvad man i viss upphöjd mening kallar skaldekonst».

Leopold yttrar: «med all likhet af sann aktning, tycktes likväl den äran, att lefva med de Stora, hemligen förutsätta å Dalins sida vilkoret att förtjena den genom stundeliga qvickhetsprof. För sin ära i efterverlden hade han gjort bättre, att icke underkasta sig ett sådant vilkor. Hvart han kom, på hofvet eller i enskilda sällskaper, lade man framför honom papper

och pennor; derifrån dessa otaliga hvardagsoffer, som på engång utmattade hans sångmö och vanhedrade den. Det är sannt, att allt emottogs i den tidens högre samqväm med bifall och förtjusning: antingen att de förnäma verkligen begynte känna det ädlare sällskapsbehaget af tankens och snillets nöjen, eller att de trodde derigenom härma sin drottnings föredöme. På sådant sätt förtärdes emellertid under ett nästan beständigt missbruk det första snille för vitterheten, som den svenska jorden ifrån så långa tider tillbaka framburit.» Vi bestrida icke, att detta omdöme, i sin allmänlighet, innehåller mycken sanning. Icke dessmindre tål det betydliga inskränkningar: beträffande så väl Dalins personliga ställning till drottningen och de förnäma, som de förkastade «hvardagsoffrens» poetiska ovärde och hans snilles påstådda «förtärande genom ett nästan beständigt missbruk».

Man häpnar visserligen, när man — för att ej tala om hans «Högtidlighets-Vers», «Lyckönsknings-Vers», «Brudskrifter» och «Grafskrifter», samt alla de stycken bland hans «Fabler» och «Visor», som leda sin upprinnelse från någon dagens eller stundens tillfällighet — genombläddrar endast hans såkallade «Strö-Vers och Skämtedikter»; särdeles i den äldre upplagan af hans Arbeten, der de, under den gemensamma titeln «Skämtsamma Skrifter», fylla tre hela octav-band. Man studsar, man hardt nära svindlar vid att öfverblicka en slik massa af Inpromtuer, Epigrammer, Deviser, Gåtor, Logogrypher, Bout-Riméer, Kärleksförklaringar med alfabetets bokstäfver till rim eller ock rimmande med siffror; utom alla andra tänkbara Extempore-qväden, i slott och torpstugor, i salonger och på ängar, vid konungstaffelns läckerheter och vid bärmjölken i skogshagen. Intet ämne förskjutes eller aktas för ringa: från de kungligas egenskaper och praktfester, från drottningens infall och jagtbedrifter, från hoffröknarnas och andra förnäma damers behagligheter, nedstiger skalden, med bästa mine i verlden, att besjunga deras kanariefåglar och papgojor, chamäleonter och markattor, hästar och hundar, höns och ankor. Allt finner här sin plats: blåst och vackert väder, utflyttningar från hufvudstaden och inflytt-

ningar tillbaka, courdagar kring thronen och pantlekar i det gröna, maskerader och fingerkrokar, spelbord och frossanfall, läderlappar och spöken, rober och kålmaskar, ormarna på marken och ormarna i drottningens naturaliesamling, öfver hvilken han diktat ett kämpaqvad «om Jungfru Natura och Herr Lodbrok». Än tillåter man sig hvarjehanda upptåg med hans närsynthet (såsom då man vid det kungliga bordet sätter för honom gröna ärter öfverströdda med den skarpaste cayenne-peppar), än falla grefvinnorna omkull på hal is och han sjelf bredevid dem, än stupar en fröken med honom utför en trappa, der han erbjudit sig till ledare, än förlorar en annan fröken sin skoklack, än taga konungen och drottningen sina alltför länge sofvande hofdamer på sängen, än öfverraskas de sjelfva vid en promenad med sin svit af ett genomblötande slagregn, än stjelpa ett par hofherrar, som resa till bal, öfverända med sin enspännare: flux har Dalin en vers, och ofta en lång visa, färdig. Härvid använde han stundom en ton och form af herdadikt, den han eljest plägade begagna på allvar (t. ex. i det förr så allmänt sjungna qvädet

Philemon dref ut sina får i en äng);

oftare likväl den fordna kämpa- och riddarvisans: ett maner, som han så mycket älskade, att han deri författat öfver tjugu stycken, — ömsom med gamla bekanta ordstäfven, ömsom med nya af egen uppfinning. Det maneret ägde han, när han så ville, helt och hållet i sin makt; och kunde således äfven, när han så ville, nyttja det på allvarsammare sätt (t. ex. i «Engsövisan»); men helst roade han sig att anstämma det i den sjelfparodiska anda, som bland de gamla medeltids-sångerna sjelfva ej saknar förebilder, och som till allahanda lustigheter gjorde det särdeles lämpligt. Mellan allt detta slingrar sig en månglänkad ked af mellan trettio och fyrtio dylika ögonblicks-förlustelser på prosa: såsom, till exempel: *Dissertatio Gradualis* om Kalfdans — dito, om Krogar — dito, om hela Verlden — *Dissertatio Philosophico-Historica* om ett par gamla Skor

— Parallel mellan ett Örlogs-skepp och en vacker Flicka — Plutarchisk jemnförelse mellan Cajus Julius Cæsar och en ABC-bok — dito, mellan Octavius Cæsar Augustus och en Stekrofva — Apologie för elaka Käringar — *Oratio Panegyrica* öfver en Ljussax — *Oratio Physico-Philologica* om alla Himmelens Väder — Betraktelse öfver en Gås — dito, öfver en Brödsmula — dito, öfver en Näsa — Grundlig betraktelse öfver en Fläsk-pannkaka — Apocryphiska betraktelser öfver en Svafvelsticka — Philologico-Physico-Moraliska Tankar öfver en Knott — *Ouvrage à la Mode* om en Loppa och en Sexstyfver. Man kan ej föreställa sig ett brokigare hvimmel.

Hvad skall man nu, såsom konst-domare, säga om detta tvifvelsutan alltför ymniga strögods? Skall man åberopa, till svar, en sextio-årig rättvis förgätenhet? — Sextio-årig är förgätenheten; men icke rättvis. Ur tre synpunkter lönar sig bekantskapens förnyelse; och öfvergår i den tredje till äfven esthetisk njutning.

Ty, för det första: derigenom, att vi af Dalins vittra qvarlåtenskap erhållit just hvad ordspråket kallar «både likt och olikt», erhålla vi tillika en så fullständig menniskokännedom af skalden sjelf, äfvensom af hans umgängskretsar och de personer som voro honom närmast bevågna, en så klar återspegling af hans (inre och yttre) lefnadsöden i sitt sammanhang med den tidens enskilda förhållanden, lynne och seder, att vi näppligen — och måhända blott med undantag af Bellman — hos någon senare svensk poet träffat dess make. För det andra blir oss uppenbart, att bakom flertalet af dessa flygtiga verser och uppsatser ligger en vida hjertligare bevekelsegrund, än gemenligen blifvit antagen: eller helt enkelt, att han för dem, som gjorde sitt bästa till befrämjande af hans lycka, ära och trefnad, ville till nöjes göra allt hvad i hans förmåga stod, såsom tacksam gengärd. Visst synas deras kraf på hans godvillighet varit omåttliga, och icke just beräknade på att lemna honom anledningar och rådrum till snilleverk för odödligheten. Dock skönjes på största delen af dessa stundens alster lätt, att de inga-

lunda härflutit från en sinnesstämning, som kännt sig nödgad eller pinad; de stämplas nogsamt af en inneboende glädtighet och leklust, som sjelfmant gick hvarje dylik uppfordran, vid minsta vink eller blink, genast till mötes, — ja, mångengång frambröt utan alls någon sådan. De, som gerna lockade eller tubbade honom till detta slöseri af talent, öfverläto sig dervid, förvisso, mer än skäligt åt ögonblickets hänförelse och gamman; men sjelfve skalden gjorde så med: de äro således, å ömse sidor, lika klandervärda och lika ursäktade. Slutligen — och för det tredje — gör man vid dessa «skämtskrifters» läsning den upptäckt, som, för bedömmandet af Dalins värde såsom skald, är hufvudsaklig: att man, under det man i allmänhet ej kan vägra sin förundran åt en så outtömlig påfundsgåfva och en så alltid till buds stående facilitet, ofta kan lika litet vägra henne sin beundran. Det vill säga: man förvånas omsider mindre, att det mesta af kramet nu förekommer misslyckadt, än att likväl så pass mycket deribland kan ännu i dag förekomma lyckadt. Man träffar der, än såsom infälle, än såsom fabel, saga, gycklande afhandling (och så vidare), småsaker af en art, som man skulle vänta sig blott hos Leopold eller Kellgren; sådan är deras qvicka fyndighet, deras läckra, till och med eleganta yttring, och ej sällan äfven deras innerliga känsla. Man fortsätter bläddringen; och råkar på andra, der den godsinta skalkaktighet, hvars uppsyn bibehålles äfven då skottkolfvarne ej äro så alldeles menlösa, förlustar sig i rent humoristiska företeelser, af Bellmanska och Dahlgrenska frändskapstycken. Att så förmånligt omdöme gäller om åtminstone sjettedelen, är visst. Att det ej är öfverdrifvet, skulle allmänt erkännas, om förläggare till ett urval af Dalins arbeten vore lika lätt funnen, som önskad. Sådant urval, af hans allvar och hans skämt, kunde måhända rymmas inom ett måttligt octav-band: men derigenom vore i svenska snillets bildsal uppställd en gestalt, om hvars evärdliga rätt till en af de främsta platserna näppligen skulle tvistas.

Knappt förmodar nu någon det inflytande, som Dalin, vid Runii sida och naturligtvis med långt större anseende af klassisk förebild, haft på Bellman, under dennes barnaår. Det inskränker sig ingalunda — såsom man väl snarast skulle mena — till ett blott lingvistiskt; här anslås ock flera bland de strängar, hvilkas toner sedan genom Bellman så egendomligt, så djupt och så fullstämmigt utbildades till en lyrik, som hos intet annat folk har något motstycke. Det nu nämnda förhållandet möter oss vanligast i versform, men öfvergår stundom ur versen in i prosan: såsom t. ex. i Brefvet «till the Högsjö-boar». De likhetsdrag åter, som erinra om Dahlgren, förekomma oftare i prosans form, än i versens. Vid läsningen af dessa lekande uppsatser är omisskännligt, att hans samtids engelska humorister utgjorde en del af hans käraste studier, — och i främsta rummet Swift; hvadan han ock, i apologien för elaka käringar, sjelf kallar sig «Roderic Swiftenfeldt». Bland hans qvickaste och lustigaste utflygter af detta slag böra enkom nämnas: Fragment angående sista kriget mellan Philosophien och Kärleken; Fragment om Nack-flätor; Journal öfver Belägringen af Chloris' Hjerta; Promemoria anmärkt på en Resa till Paphos; en Roman; Saga om Herdinnan och Lammet; Brefvexling mellan Ragvald Pik och Herr Silfver-spasser-klinga; Dissertation om det Språk, som talades af våra första föräldrar i Paradiset; ***Programma*** af Marcus Tullius Dubbelölianus, för de Studerande i Calottinien, till ett ***Specimen Academicum*** af Cajus Furius Naso, Finno-Satagundus; Beskrifning om en Runsten vid Drottningholm, till upplysning i Loföns Historia, af ***Olavo Björnero, Antiquario Lovöensi.*** De två sista voro bland de snillealster, hvilka hos mången af den tidens filologer, antiquarier och akademiska disputanter ådrogo honom en hätsk ovilja*);

---

*) Runstens-afhandlingen, syftande närmast på Björner och Göransson, är indelad «i tvenne flockar: den ena kritisk, den andra historisk»; och förtäljer, efter en grundläggning genom de befängdaste ordförklaringar, antaganden och ättledningar, Loföns äldsta häfder i åtta kapitel, med härmning af de yngre Islands-sagorna och af deras svenska öfversättnin-

liksom han ock stötte sig med presterna genom andra dylika, der han parodierade skrifsättet af deras theologiska traktater och (ännu förgripligare) af deras privat-ansökningar hos höga gynnare. Utan möda kunde uppräknas flera, som bevisa ungefär lika med de tio nyssnämnda, att han sedan den tid, då han utgaf Argus, gjorde ansenliga framsteg i konsten att roa sig och andra. En allmännelig förtjenst äga de Dalinska rolligheterna, — äfven der, hvar en nyare smak ej undgår att finna skämtet saltlöst, figurerna grimacerande och pilarne trubbiga: den, att i dem samtligen herrskar en den mest rågade och åt alla bräddar öfverflödande glädtighet. Man kan på dem öfverhufvud tillämpa, hvad författaren säger i sin lärda afhandling om En, två, tre, fyra: «Vara lustig, kurerar mjeltsjukan och förlänger lifvet; men hvad som öfvergår lustig, är att vara toklustig».

Blott i förbigående har jag hittills pekat åt en omständighet, öfver hvilken Dalins skämtsamma skrifter, då de jemnföras med hans öfriga, sprida ett nytt ljus: nämligen innehållet och gränsorna af hans vittra beläsenhet. En bekant sak är, att denna var företrädesvis fransysk. Deremot varsnar man endast genom vissa hans skämtskrifter, att han af Frankrikes vitterhet mycket studerat en del, hvarom hans efterföljare brydde sig föga eller intet: dess äldre fée-sagor och romaner, från sjuttonde århundradet och längre tillbaka; eller från Amadis och Gabalis ända ned till *le grand Cyrus* af Mad. Scudery, som ännu i Dalins dagar fann många, om icke läsare, dock läsarinnor.

---

gar. Programmet åter är en spränglärd inledning till «detta härliga verk»:

En, två, tre, fyra,
Lät oss lustiga vara;
När sorgen kommer, låtom henne bortfara.
Brömsarne brumma,
Katten slår på sin trumma:
Fyra möss de gå i dans, och hela jorden hon rungar.

Hvilket «verk» här ord för ord kommenteras, och utgör just sjelfva texten af det «akademiska Specimen».

Hvad Englands vitterhet beträffar, synes hans uppmärksamhet varit på nästan uteslutande sätt, eller nästan blott med undantag för Addison och Pope, rigtad åt dess komiska, satiriska och satiriskt-moraliska sida; men med ett interesse, hvilket — såsom man nu plägar uttrycka sig — «följde med sin tid». Alldeles motsatt åter var hans förhållande till den tyska. Man frestas till den misstanke, att hans kunskap här ej tagit ett steg framom Lohensteins och Zieglers svassande romaner. Dock nödgas vi för denna gång uppskjuta en noggrannare undersökning, huruvida man hos honom kan uppspåra någon kännedom af en nyare tysk litteratur, än Zieglers «Asiatiska Banise» och de med henne samtida poeter, som, då de ville motverka all denna svulst, föllo hufvudstupa i den motsatta ytterligheten och derigenom inledde Gottscheds uppträdande. Man har gifvit Dalin namn af Sveriges Gottsched, — lika origtigt som obilligt, ty Dalin var både långt mindre lärd och långt mera skald: men sannolikt är, att denne förolyckade smak-reformator ej varit honom okänd. Detsamma kan väl äfven antagas om Canitz och Hagedorn; helst då man röjer, att den förre beundrades af Triewald, och den senare af Dalins lärjunge Rudin. Bland de Dalinska visorna träffas mången, som har likhet i lynne och lätthet med Hagedorns; att likheten går längre, torde dock knappt kunna påstås; den är väl, i grunden, blott en likartad inverkning från det bästa af dåtidens fransyska vispoesi. Deremot har han flerstädes, med stor färdighet och löjlighet, härmat vissa tyska romaners vidunderliga skrifart; ehuru det händt honom, att i sin tragedi (och således på allvar) öppna en scen med verser, som i sjelfva verket äro en hågkomst af den dånande monolog, hvarmed Banise börjar *). Man har sagt, att hans bekantskap med tyska språket var blott ytlig; och dervid åberopat den barbariserade tyska eller tysk-svenska,

*) «Blixt, dunder och hagel, såsom Himmelens hämnande verktyg, må krossa, o stad, dina gullbetäckta torn» o. s. v. Man jemnföre härmed, i Brynilda, tredje aktens sjunde «inträde».

som han ofta begagnar i de stycken, der han (såsom det fordomdags hette) «gantas med tärnorna». Men sjelfva sättet af denna dubbla språk-förbråkning tyckes, oaktadt hvimlet af (troligen uppsåtliga) grammatikalfel, genom sin ordfyndighet och ledighet intyga helt annat. Besynnerligt nog, att han kunde tillåta sig dylikt just vid ett hof, der konung och drottning voro tyskar, och derföre, när de ej talade franska, sjelfve uttryckte sig i en ditåt lutande patois! Men det skedde tvifvelsutan med deras eget goda minne. Hvarken Fredrik, eller Adolf Fredrik, eller Lovisa Ulrika, hyste någon aktning för sitt modersmål. Den förste missaktade det af likgiltighet; de bägge senare af ensidig fransyskhet. Man bör ej undra, att den preussiske Fredriks syster häri liknade sin broder: det må tvärtom räknas henne till en märkvärdig förtjenst, att hon ändock lade vigt på svenska språket; hvilket hon omsider talade temligen väl, och skref nästan regelrätt.

Knappt hafva Dalins granskare varit i någonting så enhällige, som i erkännandet af hans stora, och flerfaldigt välbegagnade, makt öfver svenskan. Men huru stor den makten var, eller till hvilken grad han såsom svensk stilist var mästare, inser man dock först till fullo, när en hop af hans numera bortglömda småskrifter framvisar honom ungefär lika hemmastadd i alla andra det svenska språkets tidehvarf, som i hans eget. Det gifves, uppifrån de gamla folkvisornas och rimkrönikornas tidsålder, ingen skepnad, ingen skiftning af herrskande språksätt och skrifsätt, som han icke kunde, för ro skull, använda; och ingalunda blott med ett lösligt uppsnappande af vissa glosor, ordvändningar och stafnings-egenheter, utan med verkligt bibehållen fysionomi, både af dess grammatik och dess anda. I detta hänseende veta vi allsingen svensk författare, som är med honom jemnförlig. Sådana voro, i hans uppfattning af modersmålet, hans takt, kunskap och mimik, att han förmådde när som helst kasta sig in i hvilket svenskt idiom han behagade, och begagna det, till vers och prosa, med samma vighet. Stundom skref han i 1300-talets svenska; stundom

i den af Sturarnes dagar; stundom i reformations-seklets; stundom i Carla-tidehvarfvets; stundom i de honom nyss förutgångna, eller med honom sjelf ännu samtidiga theologernes, predikanternes, litteratörernes, poeternes: med lika mimisk återgifning i sista fallet, som i de förra, och med lika bestämdt iakttagande af hvarje omständighet, som åtskilde äfven denna svenska från hans. Det sista fallet skänker oss således ock det nöje, att skönja i omedelbar motsättning, huru vid klyftan var mellan hans och deras skrifsätt; om han än sjelf icke befinnes öfverallt frigjord ifrån dess brister. — Gå vi nu att sammanfatta vårt omdöme öfver Dalins svenska i allmänhet, så säga vi: han har icke blott, såsom man kallar det, städat vårt språk;* utan ännu torde blifva svårt, att bland våra författare upptäcka någon, som förstått qvarhålla så mycket af det äldre modersmålets rikedom, styrka, naivetet, under så skickligt befriande af det nyares anlag för mjukhet och böjlighet. I denna hänsyn förtjenar Dalin ett särskildt studium: dels för den mängd förträffliga ord och talesätt, som der nu ligger gömd och bortdöd: dels — och än mer — för den bevarade äktheten och helsan af vårt språks ursprungliga lifskraft.

Om hans enskilda förhållande till gynnare, gynnarinnor, adeliga och kungliga, ha vi redan haft tillfällen, att lemna upplysningar. Den förtroliga bekantskap, hvari han tidigt kom till de Rålambska och Ribbingska familjerna, gaf, under tiden före hans ankomst till hofvet, och således under 1730- och 1740-talen, täta anledningar till vistanden på flera af Uplands, Vestmanlands och Södermanlands vackraste herregårdar; som derföre i hans småskrifter från denna tid så ofta omförmälas. I den tiden fann ock enhvar högadlig (eller i allmänhet förnämlig) godsägare höra till sakernas naturliga ordning, att intet välbeställdt herresäte kunde vara utan ett bibliothek. Sådana, ofta rätt ansenliga och förenade med innehållsdigra familj-archiver, gjorde äfven sitt till, att vid dylika gästbesök fästa och tillbakalocka den unge häfdforskaren; som till ganska stor del hade dessa besök att tacka för sin utmärkta genealogiska kunskap.

Så förekomma i hans minnesgärder — bland flera andra — esomoftast Hamra, Edsberg, Engsön, Fulleröu, Lindön, Gimmesstad, Juleta, Forsby, Hörningsholm, Stenhammar (som ock erhållit en åt sig, för sin fägring, särskildt egnad lofsång); tills ändtligen Engsön så tog lofven af dem alla, att hans utflygter från Stockholm omsider nästan uteslutande rigtades till denna den Piperska familjens herrliga sommar-bostad. Till detta ställe och detta herrskap höra flera bland hans muntraste, hjertligaste och vackraste smådikter, äfvensom några humoristiskt uppsatta beskrifningar öfver resor dit och derifrån. En af dessa sista beledsagade han med handteckningar, hvilka den äldre upplagan meddelar i trädsnitt. På Engsön var han alla menniskors förtrogne, från grefven och grefvinnan ned till torphjonen och backstugu-gummorna; här var kyrkoherden hans ungdomsvän; här sjöngo sjelfva skjutsbönderne hans visa om Celadon och Melicerta. Hans glädje hvar gång han kom dit, hans smärta hvar gång han återvände, uttryckte sig bägge med den otvetydigaste sanning och värma. Af grefvinnans kabinett var en vrå, som kallades hans, enkom åt honom inrymd att skrifva i, och äfven rita; hvarvid, i afseende på det senare, må anföras, att han — enligt egen berättelse — år 1743 gjorde hennes porträtt «i vattenfärg, *en habit de Campagne*» *). Sannolikt förfärdigades detta i nyssnämnda vrå; och måhända diktade han der äfven sin i medeltids-ton ridderliga Engsö-visa. Nämnda grefvinna hade ock af sin fader, som var Carl XII:s fältmarskalk Mörner, ärft en dvärg, kallad Luxenburg, öfver hvilken Dalin äfven författade en komisk «Lefvernesbeskrifning»; hvars största märkvärdighet likväl består i de (föröfrigt, så vidt jag vet, okända) anekdoter, som der förtäljas om Carl XII:s lynne och förlustelser under sina sista lefnadsår; ja, om hans skämt under sjelfva Fredrikshalls-belägringen och dagen före sin död **).

*) Han kallade sig äfven «Engsöns Apelles».

**) Luxenburg var vid denna belägring tillstädes med sin herre; bar frukost till konungen i tranchéen på Lördagsmorgonen före hans dödsdag; samt erhöll derför den sista dukat, som hjelten med egen hand utgaf, vid de orden: «Helsa Mörner och säg, att jag kommer i morgon i predikan».

En varm plats i Dalins tillgifvenhet intog slutligen ock det gamla riksrådet grefve Bjelke, Pipers svåger och sjelf ursprungligt karolin, — fastän sedan lutande åt mössornas tänkesätt. Ehuru ofta hvarjehanda herrar och damer satte Dalin i nödtvång, att afspisa dem såsom en blott kompliment-rimmare, kunna vi dock från slika förbindelser ganska bestämdt urskilja dem, som verkligen voro hans hjertas. Den jemnförelse med Törneros' förhållande till en del adliga hus, som förekommer i första upplagan och betingar «snarlikheten» — är här utesluten. En sådan var företrädesvis den, hvari han stod till Piperska huset. Och just samma slags förhållande öfverflyttades derefter på — eller (rättare) utsträcktes till — hans ställning såsom hofman.

Änskönt redan i den gamle Fredriks tid befordrad till konglig bibliothekarie, kom han aldrig i något närmare umgänge med denne furste; «under hvars regering man blott fick erfara hvad en konung kunde försöka, icke hvad en konung kunde uträtta» *). Deremot synes han oftare uppvaktat den kungliga älskarinnan, den i samma grad älskvärda och beklagansvärda grefvinnan Taube; och att hans verser till den lefvande varit ärligt menta, kan skönjas af de verser vid hennes graf, der han betecknar hennes lefnadsställning med en mild och rörande sanning. Från Ulrika Eleonora sjelf stod han, såsom man kan vänta sig, mera fjerran. De qväden, som angå henne, äro ceremoniösa undersåtligheter, och i ästhetisk hänsigt obetydliga: men utgöra på visst sätt historiska dokumenter. De uttrycka nämligen det slags halfva och likväl allsicke hycklade tillgifvenhet, som svenska folket öfverhufvud egnade henne; en affektion, icke så mycket för henne sjelf, hvars outsläckliga fiendskap mot sin broders och sin systers minne förrådde sig på alla sätt **), som för den omständighet, att hon — ändock! —

*) Höpken, i äreminnet öfver Tessin.

**) Så t. ex. förföljde hon ock, hela sitt lif igenom, alla de fruntimmer, som i sin ungdom varit i tjenst hos Hedvig Sophia, såsom hoffröknar, kammarfruar o. s. v.; äfvenså alla de herrar, som begått det brott, att gifta sig med sådana.

var den fordna konungaättens, de stora Carlarnes enda efterlefverska. Derföre ville man se henne på bästa möjliga sidan, och ansträngde all sin förmåga att blunda för den andra; ehuru den ändå, tyvärr, var lika sedd som synlig *). De känslor åter, som bundo honom vid det nya konungahuset, öfvergingo, från att vara på samma gång undersåtens och skaldens, ändtligen till att framförallt vara vännens.

Tessin, sedan han berättat drottningens första ovilja mot Dalin, och dervid bifogat: *les choses sont changées; ses vers, ses flatteries, ses chansons et ses rébus en ont fait le plus honnête homme du monde;* tillägger ett och annat, för att skildra den i rådsherrens tycke alltför närgångna förtrolighet, som hans förre skyddsling numera fick tillåta sig. Dalin var nu icke blott *l'ame des soupers à Malmvik;* han behandlade majestäterna ungefär som sina likar; Tessin hade med förtrytelse sett honom på Drottningholm, då konungen spelade kort, stödja sig mot konungens stol, luta sig öfver den och med sin lorgnett undersöka korten. Genomgår man Dalins smärre skrifter, så förete sig dylika drag i öfverflöd: men de vittna samtligen, att om häri något fel begicks, så var det majestäternas; eller att det var öfverheten sjelf, som, i det enskilda umgänget, behandlade honom — åtminstone nära nog — såsom sin like. Alltsedan drottningen, förtjust af hans snille och outtömligt lekande påhittighet, gaf honom fullmakt att vara sin hof-visdiktare och dertill — jag vet ej af hvilken anledning — det sedermera under hans ögonblicks-alster ofta tecknade namnet Nicopompus, gick förtroligheten i oupphörligt stigande. Redan i det föregående äro antydningar gifna till en åskådlig bild af detta umgänges lynne; men dess tafla skulle lätt kunna vidare utmålas. Man ser honom sitta sjelf vid spelbordet med konung och drottning, och betala dem med

*) Se åter det Höpkenska talet, sidd. 16, 17. Man jemföre dermed skildringen på sidd. 32, 33 af den saknad och det minne, som Carl XII hos nationen qvarlemnade.

verser sin spelskuld; man ser dem göra honom allahanda spratt, som likaså af honom gengäldas; man ser dem öfverrumpla honom då han på sin kammare går i nattrock, hvarvid han genast extemporerar några rim af det innehåll, att man inför sin öfverhet, liksom inför sin Gud, ej kan visa sig i bättre skick, än det som närmast liknar oskyldighetens; man ser honom beledsaga dem på promenader till fot, häst, och äfven på jagt, emedan drottningen var en väldig jägarinna, som än ur fönstren af sina lustslott sköt villebråd, än — och helst — uppsökte det i skogsmarken; man ser honom esomoftast med dem spisa i gröngräset, då ömsom en björkhage, ömsom ett trefligt torp, ömsom en fager ö utgör hvilstället. Vid ett sådant tillfälle anropar han Fauner, Satyrer, Nymfer, Silfer med dessa ord:

Här under blå himmel J sen vår monark,
Vår drottning, som helgar den vildaste mark;
De äta på gräsvall, som under den tid,
Då verlden var menlös och rättvis och blid.

Jagt-bedrifter äro likväl ej hans sak, emedan han, i följd af sin närsynthet, alltid skjuter bom; och förgäfves tröstar han sig omsider med det tappra föredömet af prins Gustaf, som alltid «skjuter utan att sigta» *). Från slika partier stannar han således ej ogerna hemma. Men bäst som han då vill för häfdforskningen begagna sin stilla enslighet, mottager han några fröknars inbjudning på filbunke i drottningens ladgård; och när sällskapet der påträffas af herrskarinnan, som återkommer tidi-

*) Vid en jagt på Svartsjö, anställd året före Dalins död, blef prins Gustaf förebrådd af de höga föräldrarne, att han sköt utan att sigta, — men svarade: «när jag går på jagt, frågar jag bara efter att det smäller och dimper». Dalin, som härvid klagar öfver svårigheten att finna «rim på imper», hänvisar på slikt högsinnadt exempel; men erkänner dock, att sigtning ej är olämplig; ty, ropar han till Diana:

Du har nog af oss andra,
Som kunna skjuta bom.

gare än man väntat, har han genast på lagets vägnar en versbit färdig, hvars början lyder:

När knappt Lovisa sig tillåter
Att gå på jagt en liten stund,
Så stå dess trogna undersåter
I mjölk och grädda upp till mund;
De låta slottet gerna prunka
Med sin gudinnas dyra lof,
Blott de hos Sancta Filibunka
Få i dess ladgård ha sitt hof.
Dock, stora drottning! Gud behagar
Ge trefvenhet åt deras magar:
Hvad kan förloras deruppå?

En stor kärlek till landtlefnad och landtnöjen synes för kung, drottning och skald varit gemensam; endast under somrarna, på lustslotten och lustresorna, kände man sig egentligt lefva. Man täflade då att slå ifrån sig de politiska bryderierna på alla vis; och således äfven — när ej annat ville hjelpa — genom de lösgifnaste tidsfördrif, upptåg och frispråkigheter. Detta kallade man att «bära Calotten», att «vara i Calottinien», eller «tillhöra det Calottiska Regementet»; som hade valt Momus till sin skyddsgud. Momi mössa, kallad «Calotten», sirad med ett par öron jemte en mängd småklockor och bjellror, satt såsom hjelm på regementets vapen; Momi spira, kallad «Marotten», fördelade längden af vapenskölden; der visade sig, på ett gyllne, med fjärilar af åtskilliga färgor beströdt fält, månan i silfver, stadd i sina trenne skiften. Valspråket var: ***Luna influit, favet Momus*** *). Så ofta man var tillstädes vid regementet, eller befann sig i Calottinien, måste allt, hvad man tänkte, ytt-

*) Uppfinningen var likväl lånad från ett ***regiment de la Calotte,*** som vid den beryktade hertigen-regentens hof inrättades af qvickhufvudet Aimon.

rade, skref, sjöng och eljest företog, vara äkta «calottiskt». Deraf kommer, att Dalin, när han ej var de kungliga följaktig till Loka, nedsände dit calottiska «Avisor», och mottog dem vid återkomsten med «underdånig Beneventations-Oration, hållen till Kejsaren och Kejsarinnan i China af den store Confucii lärjunge *Calottinus Trisottinus*». Adolf Fredrik tyckes varit i hvardagslag, mångengång, sjelf en ganska calottisk herre: så t. ex. finnes han vid en spasservandring anropa en förbifarande bonde om lån af hans åkdon, derpå med gemål, poet och det öfriga medföljet uppstiga i bondvagn, och sätta sig frampå som körsven; hvarvid Dalin, i ett kämpaqväde öfver denna färd, gifver honom det vitsord, att han «förer tömmen käckt, dock allt för dem frommom och spakom». I allmänhet förblefvo, vid de anspråk sällskapslifvet gjorde på Dalin, hans visor det A och O, hvarpå man aldrig tröttnade. Man beställde, om hvarandra, än ömma och smäktande, än lustiga och öfverdådiga. En af drottningens hofkavaljerer, Düben, hade såsom en ypperlig sångare det uppdrag att profsjunga hvarje ny Dalinsk visa, för att utröna dess fullrigtiga motsvarighet till den melodi man uppgifvit. Derföre, när drottningen engång frågade sin skald, hvar hans själ hade sitt säte, och om det ej vore i hans penna, genmälte han: «der sitter blott ena hälften; men den andra sitter i Dübens hals». På många bland skämtvisorna *) förmärkes, att man ofta mellan skål och vägg drack rätt tappert, och att man å alla sidor då tillät sig en tvånglöshet, som ej trodde sig behöfva annan ursäkt, än att glädjen stod i taket. Företrädesvis calottiska äro de visor, som igenkännas på följande ordstäfven: hos ett stort antal: *pirum, cum colleri perse pirum, pirum nostrum parium, cum colleri duridarium;* hos andra: *vive la Compagnia, — vive la, vive la, vive la, va, — vive la, vive la, vive la, va, — vive la Compagnia;* hos somliga: *la faridondaine, la faridondon, bi-*

*) Utom de skämtsamma visorna finnas många af idyllisk innerlighet; och många äro ock ganska musikaliska, ehuru impromtu'er.

ribi, à la façon de Barbarie, mon amie; hos icke få, äfven deremot svarande svenska: såsom «allt väl, J förstår mig väl», — med flera af samma art. Föröfrigt är svårt att säga, hvem han muntrade mest: hofvets herrar, eller hofvets damer. Af de sistnämnda besjunger han dock oftast de unga; och bland dessa tyckes en fröken Anna Margareta Wrangel hafva lifligast sysselsatt både hans penna och hans hjerta. I allmänhet synes, att de yngre hofdamerna betraktade honom som ett slags gemensam farbror, med hvilken man kunde umgås på ganska fri fot, och som alltså äfven var privilegierad till en viss fritalighet. Deraf följde, att man öfver en och annan liten grofkornighet ej höll noga räkning. Den var det icke då; eller befanns så obetydande, att den kunde passera förbi, under ett gamman i all tukt och ära.

Visserligen funnos bland dessa herrar och damer jemväl sådana, som i Dalin sågo blott en på stat hållen lustighetsmakare. Det var honom ej okändt. Men huru man ansåg en role, hvilken han ej föraktade att spela, tyckes varit honom alldeles likgiltigt. På ett sällsamt vis afsticker mot allt detta hans icke dessmindre ständigt bibehållna fåordighet, tankspriddhet och på visst sätt eremit-väsende, med själens innersta fästadt alltjemnt vid fäderneslandets öden och häfder.

Tvifvelsutan står Dalins enskilda personlighet nu redan för våra läsare temligen klar. Af naturen tystlåten och böjd för en stilla lefnad, blef han genom omständigheter och pligt en umgängsman, en verldsman, en hofman, som dock med förunderlig klokhet och konst förstod bevara sitt inre lifs oafhängighet. Alla hans biografer sammanstämma i att skildra hans sinnelag såsom ej mindre godlynt än gladlynt. Enhälligt säga de, att hans löje kunde vara skarpt och hans penna hvass, men mot felen och dårskaperna, icke mot personerna; att hans hjerta var uppfylldt af vördnad mot skaparen och djup aktning för all sannskyldig gudsdyrkan; att han aldrig missbrukade anseende och lycka till någons förfång; att han sökte vänskap, och fann den; att den å hans sida hvarken bröts eller svigtade;

att han var, liksom en säker vän, så ock en ädelsint ovän; att han kunde snart försonas, och älskade frid. Sjelfve Tessin kan ej vägra honom det intyg, att «han var uti ärbara seder, efter utvärtes anseende, oförvitelig, samt höflig i ord och åthäfvor»; ehuru med tillägg, att han «efter mångens tanka» ej alltid var «upprigtig». Föröfrigt säger han, att Dalin liknade Voltaire i «insigter och lätthet», men hvarken i benägenhet för pennkrig eller i snikenhet efter penningar.

Här torde vara stället att tala om den skugga, som på hans karakter blifvit kastad från förhållandet till fru Nordenflycht, Creutz och Gyllenborg. Deröfver hvilar en ogenomtränglig dunkelhet. Så vidt man nu mäktar skönja, var det icke ett vänligt; måhända icke heller ett ovänligt; men, om någotdera, kanske snarare det sista. I slikt fall kunde också den omständighet ej inverka gynnsamt, att Gyllenborg blef förordnad till tjenstgörande kavaljer hos kronprinsen just vid tidpunkten af Dalins förvisning från hofvet, och just af det parti, som bannlyste honom från prinsens umgänge. Hammarsköld tillviter Dalin den nystiftade vitterhets-akademiens dom, när den lemnade det pris för en «Caroliad eller Sång om Tåget öfver Bält», hvarom fru Nordenflycht täflade, åt ett latinskt vers-stycke öfver samma ämne af Luxdorph. Kanske blef Dalin här af de andra ledamöterne öfverröstad; kanske tyckte man sig ej kunna undgå att visa den danske litteratören en artighet. Visst är, att domen, — huru den ock må förklaras, — var vida mindre besynnerlig, än att en Dansk valde detta ämne att fira *). Man finner Dalin på intet enda ställe omnämna den Svenska Uranie och hennes skaldebröder; icke ens på en skymt kan upptäckas, hvad han om dem, och deras poetiska bemödanden, tänkte. Hvad de, å sin sida, tänkte om honom, kan utgissas t. ex. ur Gyllenborgs företal till «Vitterhets-Arbeten af Creutz», der han säger rent ut, att först med Creutz började den «verk-

*) Dock är det behandladt ur en synpunkt, hvari författaren anticiperat de nuvarande Skandinaviska Sällskapernas.

liga» svenska skaldekonsten, och att man snarare skulle förmoda det hundra år förflutit mellan Dalin och Creutz, än mellan Stjernhjelm och Dalin. Väl har han på äldre dagar, i sitt «Försök om Skaldekonsten», ej uraktlåtit att göra sin store föregångare rätt. Det är dock allsicke otroligt, att i hans ungdom utgingo, från dessa yngre poeters krets, muntliga omdömen, som gjorde Dalin förtretad. Ett och annat utfall mot vissa «unga författare och poeter», som föröfrigt ej närmare betecknas, torde härifrån erhållit anledning. Att han var en smula mer ömtålig för kritiker, än hans offentligt uppställda grundsatser låta påskina, röjes någongång; såsom i hans genmäle å den lärde grefve Bondes humana anmärkningar vid första delen af hans Historia. Nekas kan icke, att det är skrifvet under ett synbart olynne. Obilligt vore likvisst hvarje strängt omdöme öfver en så ringa gärd åt den oss samtlige auctorer — mer eller mindre — vidlådande svagheten, att, i likhet med Kellgrens Dumbom,

tåla lätt kritiker,
Så snart de röra — någon ann.

Ett större fel vore visserligen, om det kunde bevisas, att han icke ville erkänna de nyssnämnda yngre skaldernas förtjenst; att han för den blundade, vare sig af stickenhet, eller afund, eller en missnöjd aning att omsider af dem öfverglänsas. Men, då vi här befinna oss på blotta gissningarnas fält, välja vi helst den för Dalin mest förmånliga. Vi antaga då: att han, som under denna sista tid var helt och hållet fördjupad i sitt rikshistoriska verk och hade upphört att offentligen ingripa i svenska poesiens utbildning, likväl inom sin umgängskrets yttrade sig om de unga medtäflarne på ett sätt, der han bejakade deras utmärkta snillegåfvor, men ock, tilläfventyrs, antydde någon farhåga för inbrytandet af ett sentimentalt svärmeri och den «goda smakens» dermed följande förfalskning.

Huru Dalin, såsom enskild, förhöll sig till det andra könet i fråga om de ömmare känslor, som föra till kärlek och

äktenskap, är lättare att fatta än beskrifva. Om han i det afseendet hyst för något fruntimmer en djupare och varaktigare böjelse, kan, genom det sorgfälligaste studium af hans skrifter, hvarken jakande eller nekande afgöras. Icke heller finnes hos andra, så vidt jag känner, någonting derom antecknadt. Att han var tillgänglig åtminstone för de lättare, kortare eller flygtigare lidelser, i hvilka är mera en fantasiens kärlek än hjertats, må dock antagas för bevisligt; genom ganska många af de otaliga stycken, som i dessa skrifter träffas egnade, både på allvar och skämt, till erotiska känslostämningars uttryck. Sannt är, att den skulle bli narrad, som i dem ville vänta sig antingen en lågande själs-hänförelse, eller en glödande sinnlighet. Oftast behandlas der kärleken såsom «den lilla Guden», hvars pilar förorsaka blott smärtor, med hvilka det går an att epigrammatiskt leka. Men i somliga talar likväl en innerlighet, en längtan, stundom ett qval, med så genomträngande sanningskraft, att de omöjligt kunna vara blott fingerade. Äfven der, hvar det hela tagit en epigrammatisk vändning, röna vi ej sällan detta intryck. Så t. ex. i detta Inpromtu:

Vissa fruar vilja veta,'
Hur min hjerna skapad är, —
Om hon engång öppnas lär;
Men derhos kan mig förtreta,
Att ej någon vill utleta,
Hvad mitt hjerta helst begär.

Många stycken utgöra bekännelser om ett behof af kärlek, hvilket visserligen är menadt allvarsamt. Så begynner han en visa med denna strof:

Fromma själ och ljumma hjerta!
Du blir ej, som jag, förtärd;
Fri från kärlek, fri från smärta,
Lefver du en stilla verld:

Ingen oro plär dig tvinga,
Men du mister mycket godt;
Ty, om plågan är dig ringa,
Så är ock ditt nöje smått.

Likaså slutar han ett af de glädjeqväden, som han plägade dikta öfver hofvets utflyttningar till lustslotten, med denna önskan:

Var, himmel, i sommar en jordenes vän:
Gif sällhet med gräset; och glöm icke den,
Som än icke fått en herdinna!

Resultatet af alltsammans blef dock den fortfarande villrådighet, som med så lifligt bryderi yttrar sig i den fordom allmänt sjungna visan:

Kulna höst, med regn och töcken,
Bara backar, torra trän;
Ängar, magra som en öcken,
Tomma fält och fåglaskrän;
Isbelupna kärr och hagar,
Mörka gång och hala stig;
Långa nätter! korta dagar!
Sägen: skall jag gifta mig?

Fördelarna och betänkligheterna deraf ser man i det följande uppräknas, skildras och ömsesidigt afvägas; men hela rådslåendet lyktar med intet annat beslut, än utropet:

Gud vet, om jag gifter mig!

Gud visste det: och det skedde — aldrig. Gunst och vänskap fingo, så godt de förmådde, gifva honom ersättning.

Enligt Tessin, som härutinnan visst är trovärdig, skall han såsom högre ämbetsman varit föga gagnelig. Hans i allmänhet icke talviga tunga — en egenskap, hvari Tessin jemnför ho-

nom med La Fontaine — uttryckte sig på främmande språk med möda. Han förstod flera sådana; men talade intet af dem färdigt. Derföre var han hvarken såsom kancelli-råd, eller hofkanceller, rigtigt på sin plats; och till konferenser med utländska ministrar ej särdeles skicklig. Också kommo dertill en viss blyghet och ett åtbördernas tvång, hvilka ej någonsin fullt öfvervunnos. I sitt enskilda samlif med de kungliga betedde han sig likväl annorlunda: ty der, säger Tessin, var hans *esprit aisé, leger et jusqu'à son maintien degagé.* Ehuru glädtigt han kunde utbrista, var han i det vanliga sällskaps-umgänget torr, och ofta rentaf stum. Men åt det föga, som han sade, log han gerna sjelf. Hans skratt hade det egna, att det knappast hördes, men märktes på skullrornas häftiga rörelser. Intet arbete skydde han; och detta var kanske orsaken till hans tidiga död: ty, som han var mycket närsynt, satt han, när han skref, mycket lutande. Från mängden åtskilde honom, på ganska synnerligt vis, äfven hans anlete, och i allmänhet hans utvärtes skepnad. Pannan, hög och tillbakaliggande, slutade med en betydlig upphöjning ofvan de tankfulla och qvicka ögonen, hvilkas närsynthet stegrade hans naturliga uttryck af tankspridd; näsan var stor och örnkrökt; hyn blek; uppsynen, mestadels, menlös och djupsinnig; kroppsgestalten, i sitt hela, långlagd och mager; dess ställning, liksom dess gång, något framåtböjd. Sjelf fann han i sitt yttre någonting komiskt, och upptog med munterhet, när en fröken trodde sig förtreta honom med den utlåtelse, att han «såg ut som en papperslapp». I andras ögon bar hans utseende stämpeln af ädelhet och snille; men tillkännagaf, åtminstone under de senare åren, att den starka själen bodde i en svag hydda; hvilket ock rösten, mera låg än hög, tycktes bekräfta.

Också blef han ej gammal. Bäst hans tankar voro rigtade på värdigt utarbetande af den store Gustaf Adolfs häfdabild, och dessemellan väl ock (såsom åtskilliga ändrings-förslag i hans efterlemnade handskrifter syntes vittna) på en granskad samling af sina skaldeverk, angrep honom, under ett sommar-

vistande på Drottningholm 1763, en häftig feber. Den var förvandlingens sändebud. Ännu den 25 Juli diktade han ett litet skämtstycke, utan aning om dödsdagens närhet. Hans halfbroder och nitiske beundrare, Bökman, var hans läkare: men fåfängt. Den 12 Augusti upphörde han, i sitt femtiondefemte års ålder, att vara dödlig. — Vid denna tid hade konungen och drottningen i sinnet att smycka sin älskling med råds-manteln. Nordin anser för säkert, att den skulle tillfallit honom vid riksdagen 1765. Troligt må visserligen vara, att de då öfverhand ägande mössorna hade samtyckt; om ej af annat skäl, dock för att äfven på detta sätt förödmjuka de hattar, som 1756 spelade tyranner. Men Dalin skonades från så tvetydig och slipprig lycka. I stället föranledde hans plötsliga frånfälle ett annat aktningsbevis, hvilket Celsius betecknar i dessa ord: «Vänner visa sig nu till rikt antal; ovänner vilja icke synas; och Dalins förtjenster brinna som klarast vid det ögonblick, då han sjelf slocknat».

Redan den 14 Augusti jordfästades, i Lofö kyrka, hans stoft. Det åtföljdes af ett ansenligt begängelse-tåg, hvaribland främst en mängd förnäma ämbetsmän och hofmän. Kammarherren baron Wrangel, kavaljer hos hertig Carl, sönderslog, efter ett kort åminnelsetal, den bortgångnes adliga sköldemärke. Denna begrafnings-högtidlighet, bekostad af konungen, var likväl blott en tills-vidare-hyllning, eller, i visst afseende, blott ett slags bisättning. Dervid gafs nämligen tillkänna deras majestäters nådiga beslut, att på Lofö kyrkogård skulle uppresas ett grift-monument, till en mera sägande och varaktig minnesgärd. Åt dess invigningsdag sparade man de festligaste tecknen af begängelsens mening.

Denna mausolé var egentligen drottningens tanke och omsorg. Okänd är numera orsaken, hvarför den ej blef färdig så snart, som ämnadt var. Mellertid afled äfven den berömde Klingenstjerna. Beslutet vidgades nu derhän, att bägges qvarlefvor skulle broderligt hvila i samma äregrift. Först 1769 var den fullbordad. Den består af en ättehög, som betäcker ett

muradt hvalf, och bär en obelisk af Kolmårds-marmor; på spetsen glimmar en gyllne nordstjerna, hvars glob har de aflidnes vapen, ett å hvardera sidan, under öppna kronor. En romersk inskrift till Dalins minne läses på obeliskens ena sida; på dess andra en dylik till Klingenstjernas. Denna är författad af Berch: men till inskriften öfver Dalin gaf drottningen sjelf förslaget; der var Berch endast öfversättare. Den lyktar, efter uppräknandet af Dalins offentliga förtjenster, med denna betydelsefulla och rörande afskedshelsning:

Sic . Illi . sit . terra . levis .
ut . sale . et . liberali . joco .
regias . curas . levavit .

Till invigningen utsattes den 17 Augusti nyssnämnda år. Klockan 6 e. m. begaf sig till Lofö kyrka en procession, som nu utgjordes af hela den kongliga familjen, samtliga riksråden, en talrik skara af hofvets herrar och fruntimmer, flera höga ämbetsmän, deputerade från vetenskaps-akademien o. s. v. I choret, der de båda liken voro framsatta, hölls på drottningens befallning ett tal af prinsessan Sophia Albertinas lärare, lagmannen Sotberg. Derefter beledsagades de till det nya hvilorummet, der de, bredvid hvarandra, erhöllo sin plats. Historien skall ej glömma, att drottningen, till slutligt farväl, inträdde i högen, fällde ymniga tårar, ryckte från sitt bröst en bukett, och öfverströdde med rosor ett stoft, som hädanefter skulle för alltid gömmas undan menniskors åsyn.

Vid denna högtidlighet felades endast, att skaldens lärjunge, kronprinsen Gustaf, hade sjelf talat. Och han ville det! Ja: han författade i sådan afsigt ett tal, hvartill hans egenhändiga utkast nu, bland de öfriga Gustavianska papperen, blifvit funnet. Det måste för utgifvarne af Gustaf III:s skrifter varit obekant: ty utan tvifvel hade det eljest der fått intaga sitt förtjenta rum. Skälet, hvarför detta tal icke blef hållet, är en hemlighet. Här, vid ett tillfälle der moders och sons känslor så fullt öfverensstämde, vilja vi ej misstänka något inflytande

af den olyckliga afund eller afvighet, som hos Lovisa Ulrika mer och mer utbildade sig i afseende på sonens snille och företag. Det antagande återstår, att man kanhända fann det sätt, hvarpå han vidrört de politiska förhållandena af åren 1756 och 1769, icke nog försigtigt och afvägdt. Sedan han lofordat Dalins karakter, hans nit såsom sin lärare *), och hans likafullt oafbrutna litterära verksamhet, fortfar han: «Hittills hade Lyckan öfverhopat honom med gunst. Det enda, som fattades i hans ära, var att pröfvas af hennes ogunst; och han erhöll denna förmån. Ty endast svaga själar betrakta såsom blygd en oförtjent motgång. Ej utan smärta skulle jag påminna om dessa bedröfliga misshälligheter mellan Nationen och dess Konung, om ej hågkomsten gjorde oss desto mera kärt det ögonblick som dem återförenat, och bevekte oss att desto varmare älska vår monark och vårt fäderneslaud.» Dalin erfor verkningarne af en dyster katastrof: men, såsom lyckan ej hade honom upphöjt, så kunde ej heller olyckan honom nedslå. Lik sig sjelf i alla sin lefnads skiften, bevarade han alltid det själens lugn, som är dygdens värdiga lön. Tröstad genom medvetandet om sin Konungs och Drottnings oförändrade tänkesätt, använde han tiden af sin enslighet på arbete och forskning. De två sista delarne af hans Historia blefvo frukterne af denna förvisning. Tiden, som mildrar allt, satte en gräns för hans motgångar; han är rättfärdigad; hans Konung, hans Drottning äro honom återgifna.» Slutet hör väsendtligen till vår tafla. «Jag stannar: jag fruktar att upprifva sår, dem sex år med möda tillslutit. Hvilken var då vår bestörtning, vår sorg! Alla

---

*) Besynnerligt, att Gustaf III och Tessin motsäga hvarandra i afseende på tidpunkten, då detta informatorskap tog sin början. Enligt den förre började det först efter Adolf Fredriks uppstigande på thronen: ty han yttrar, att Dalins utnämnande till hans lärare (hvilket han tillskrifver endast sin faders egen tanke och urskillning) var en af den nye konungens första regerings-handlingar. Tessin åter angifver bestämdt, att Dalin tillträdde sin lärarbefattning redan under den tid, då Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika ännu voro blott kronprins och kronprinsessa.

förlorade vi en vän; Sverige en stor man; menskligheten en vis. Men Du, Furstinna! Du, som i dag gäldar hans minne den sista ärebetygelsen; Du, åt hvars ynnest han vågade gifva vänskapens namn! Det skådespel, hvartill verlden i dag är vittne, hedrar samfäldt Dig och Honom; Dina tårar, dina saknader skulle i hans ögon vara en dyrbarare vård, än den, som Du här upprest åt hans aska . . . Men jag hänföres; Du förbjuder mig att tillägga mer — och hvad skulle jag säga? Blott detta: Dalin var värd Din vänskap; och Du är värd att hafva ägt Dalin till vän.»

Sådana minnen kunde Dalin qvarlemna: sådana tacksägelser kunde Lovisa Ulrika och den Tredje Gustaf gifva. Jag vill bifoga endast Celsii ord: «Våra efterkommande må varda så uppodlade de vilja, och finna i hans skrifter så många menskligheter de behaga; han blir dock alltid, så för dem som för oss, förträfflig, så ofta han jemnföres emot Dem, som före honom varit. Ibland oss steg han upp, som en vacker och oförmodad morgonrodnad om höstetiden, att bebåda den tillstundande dagen, hvilken vår framtid skall få se i smak och vitterhet.» — Vi, som nu lefva, och sett en mängd utmärkta författare uppträda efter honom, anse oss skymfa ingen, om vi fråga: månne han ej uthärdar ännu, att bredevid dessa efterföljare betraktas?

Dalinska Skaldeprof.

I.

BRAGE-MINNE AF KONUNG GUSTAF ADOLF,

drucket hos Riddarne af Avazu och Wallasis
den 6 November 1732.

Tusen och trettio år, och dertill sex gånger hundra,
Voro till ända, se'n helvete mot Guds födelse dundra':
När uti Gustafs väldiga mod Roms glupande rike
Började se från Svidia-land sin trotsande like;
Då ock började Sver'ge ibland verlds-makterna blänka,
Ädlaste hopp till kungar och förstar i verldene skänka.
Nu är i dag jemnt hundrade år, se'n Gustaf i fejden
Lemnade lifvet i blod vid Lützen, och ryktet i frejden!
Vi, som, ett hundrade år se'n Sver'ge upphöjdes i ära,
Svurit en ed, att riddare-dygd i sköldarna bära:
Skulle ej vi slik träffelig drotts kullstupande minnas?
Ej svensk tro, svensk redlighet i vårt minne befinnas?
Gustaf Adolf! du dyrbare kung, som prydde din adel
Med gods, trefnad och lof emot afunds gnagande tadel;
Du, som i segrens blodiga fält dina riddare förde,
Att hela Tyskland en Adelig Svensk, som Kejsaren, hörde:
Mörk vare städs den dag, den stund ditt namn skulle glömmas,
Och din segrande död icke af svensk tunga berömmas!
Vi, som från snöda lustar ännu af fäderne tämjas,
Vi sku i adligt stånd genom adligt bragdande sämjas;
Städs våra minnen uppå kung Gustafs frejd äro ställte:
Han är ett efterdöme för oss; vår lefvande hjelte.
Han var en riddare-drott; hans fotspår vilje vi följa;
Inför hans skuggas dygdiga syn ej dygderna dölja.
Så, uti Fredriks ljufliga tid, vi gläda vår konung,
Att äfven han har riddare kring sin kungliga våning!

II.

TAL

inför Riddarne af Avazu och Wallasis
den 30 November 1732.

I dag fira Nordens inbyggare den fjortonde vintermånaden, sedan en jordisk sol slöt sitt lopp. Carl den Tolfte, Svea och Göta Konung, kärnan af Svea frejd och märgen af Göta tapperhet, blef genom ett domväldigt skott Dödens vinning, då han tänkte vinna Norrige och millioner lif; den sista November 1718.

Vi, Svenske Män! Riddare af Avazu och Wallasis! som intet högre älska, än den gamla redligheten, och intet ädlare hysa, än Sveriges uråldriga prydnader! Erkänsla och Trohet böra i dag ihågkomma vår Hjeltes fall, och göra oss en glad pligt af en sorglig åminnelse. Fordna tiden har upphöjt sina aflidna hjeltar bland Gudarna. Hvarför skall då icke Carl, ett inbegrepp af all förtidens frejd, och ett efterdöme för all framtidens tapperhet, i Svears och Göters minnen blifva odödlig?

Odens rykte har böjt hedna knän, och Cæsars namn har hedrat hans efterträdare. Hvad skulle de icke gjort, om de ägt Carls dygd? — — — Icke upphöjdes han deraf, att hundrade Konungar prydde hans anor. Han var jemnhög med alla sina Förfäder; men större i dygd: ty alla deras dygder brunno i Honom allena.

Hans vett gaf dem slugom häpnad. Hans tapperhet hade mer än Tre Kronor förtjent. Hans mod ansåg döden och hela verldens motstånd för öfvermagar. Hans trohet var de Yfverbornas hälleberg, som icke svek i löften, eller förrådde den som derpå byggde. Hans gudsfruktan gjorde honom till hjelte. Hans lagvördnad var glansen af hans envälde. Kort sagdt: hans ädelmodighet trampade vällusten under fötterna; visade hans makalösa höghet i en makalös ödmjukhet; härdade honom i buller och motgång, hunger och törst, köld och hetta; gaf hans lemmar hvila på hårda marken, och lärde honom taga den goda dagen som den onda.

Hvem undrar då, att hans lif var: Romariket en bestörtning? Frankrike en förundran? Spanien ett nordbloss? Italien ett järtecken? England

en rörelse? Holland ett tvifvelsmål? Polen en omkastning? Turkaland en rysning? Ryssland ett vågspel? Danmark en bäfvan? Sverige en ära? hela Europa ett underverk?

Store Carl! Förr lärer Karlavagnen aflåta att hvälfva sig öfver de Redliges hufvuden, än Din ära aflåter att lefva: ty hon har lyst så klart, att man icke skulle undra, om hon dig förblindat. Man skulle icke undra, om, i samma förblindelse, ditt ridderskap stupat; kyrkor blifvit rånta; städer ödda; länder sköflade, och det otvingade Sverige vågat sin frihet: ty stora ting fordra stora medel. Svensk tro och kärlek ha slika stötar tålt, och en högre hand har det fallna upprättat*). — — —

I dag för fjorton år sörjde de Ädelsinte, att Carl för all sin möda, för segrar och vidskiften, för skott och hugg, för blod och mod, icke hade annan lön, än att dö i Fredrikshalls löpgraf. I den gyllene tiden var Konunga-bördan lätt: men i våra dagar är det svårt att henne bära. Derföre: ju svårare kamp, ju större seger; ju större seger, ju högre ära; ju högre ära, ju evärdligare namn; — så att Hjeltar icke dö, när de dö. Än skola fjorton gånger fjorton Novembrer få svepa Norden i köld och mörker, innan Carl den Tolftes namn i Norden dunklar. Han lefver nu så qvick i våra hjertan, att han lemnar sina runor lika djupt i våra barns och barnabarns minnen.

Så är Svea Manna sed. Så hafve vi hört af våra Fäder: för vår Konung, lif och lydnad; för vårt Rike, vett och huldskap; för våra Vänner, tro och redlighet! Avazu och Wallasis!

III.

ORDENS-VISA PÅ INSTIKTELSE-DAGEN.

Många äro gräslig' heta
Att få höra, att få veta,
Hvad vår Orden innebär!
Hvad är derför värdt att väja?
    Jag vill säja:
Hvilka eder här man svär.

*) I det ateslutna skildras fredens välsignelser under Fredrik och Ulrika.

Fara kring i alla länder,
Och med helga svärd i händer
Söka krig och styriold;
Spärr på alla banor rida,
Alltid strida,
Skaffa rätt och stäfja våld.

Skydda faderlösa vaggor,
Rädda mör från gubbars faggor,
Lägga mången ungkarl ned;
Slå från hvar en vacker fröken
Troll och spöken,
Efter gamla kämpars sed.

Unga, fromma enkor frälsa;
Hjelpa hvar en fru till helsa,
Som af kärleks-sting är sjuk;
Slåss med jättar, ormar, drakar;
Skifta makar,
Efter samma kämpars bruk.

Den, som städs har lust att gnaga,
Gerna må slik Orden taga
För en art af Don Quichotte:
Derom vill vår Orden ömma,
Eller drömma,
Endast när han sofver godt.

Tvära ögon, trumpna syner,
Näsor, som man bittert bryner,
Fantasiers sorge-dans,
Mjeltekrig i hjertegården, —
Sku från Orden
Ha en evig expectans.

Friska hjertan, milda löjen,
Glada tungor, rena nöjen,
Hurtigt mod på riddar-vis:
Dessa reglor städse pryda,
Och betyda
Avazu och Wallasis.

IV.

PÅ KONUNG CARL XII:s DÖDSDAG.

1.

(1735.)

Du Folk, som liknat Gudar!
Du gamla Hjelte-slägt,
Som, klädd i ull och hudar,
Har burit Ärans drägt!
Hvar är din fordna heder?
Din tappra kämpa-blod?
Enfaldighetens seder,
Och ärlighetens mod?

Om minsta dygde-driften
Är i ditt sinne qvar:
Så vörda denna griften,
Der Carl sitt läger har!
Kan Äran än dig täckas,
Är än din art ej all:
Då lär du ej förskräckas
Utaf en Hjeltes fall.

En dygdig hjelte lyser
Som bäst i olycks-färg:
Hans fängsel ära hyser,

Hans blod är rikets märg;
Hans nöd ur fara hjelper,
Hans sår blott helsa gör;
Han stiger, när han stjelper;
Han lefver, när han dör.

Dränk bäfvan uti Bälten,
Väck upp din tjusta *) håg;
Betrakta fordna fälten,
Och dina heders-tåg!
Som lam vi vilje dyrka
Ulrikas ädla dar:
Men lejons mod och styrka
Bör verlden här se qvar.

Då, Sverige, låt uppblänka
Din fred i segrens drägt;
Då statt ej längre Enka;
Då skrif på grafven käckt:
«Här rostas väl en glafven,
Som var af blod så röd;
Men den är här begrafven,
Som aldrig blifver död».

2.

(1738.)

I dag, för tjugu år, vår tid sin början tog:
Då, med vår gamla dygd, den store Hjelten dog.
Nu är han som en dröm. Hvem må det ej beveka,
Att på vårt Lejons graf en hop af Råttor **) leka?
Ack, håll din efterverld, o Sverige, mera kär!
Ack himmel, hjelp ett folk, som sjelft sin ovän är!

*) Förhäxade, genom förtrollning bedöfvade.
**) Råttor, d. ä. Möss (Mösser).

Tänk, om Kung Carl stod upp, och fick vårt väsen skåda!
Jag tror, vår yra slöts, och Lagen finge råda.

3.

1740.)

Vår Hjelte fick sitt banesår
I dag, för två och tjugu år;
Men har likväl en arfving lemnat:
Vår ädla Frihet menar jag.
Nu är det tid, som varit ämnadt,
Att hon blir gift med Sveriges Lag.

Men, kära Lag! när det går an,
Så kom ihåg, att du är Man,
Och håll den Skönas eld tillbaka!
Blir husbond-rätten hos din Fru,
Så delar man med dig din maka,
Och — vi begråte Carl ännu.

V.

EN UNG FRU TILL SIN ÅT FINSKA KRIGET AFRESANDE MAN.

Marche.

Åter Mars sin blixt utsänder
I våra länder;
Åter Mars sin blixt utsänder,
Tusen slags död!
Himmel, utsträck dina händer!
Den jag älskar, är i nöd.

Eld och död, fiendtlig våda,
Tycks mig re'n skåda;

Eld och död, fiendtlig våda
Ser jag mig när:
Minsta skott min död skall båda,
Om det rör den jag har kär.

Hätska Ryss, skall du dig våga,
Kärleken plåga?
Hätska Ryss, skall du dig våga
I trohets land?
Nej! fall ned för sådan låga,
Som ej släcks af dödlig hand.

Afgrunds malm, som allt vill mörda,
Släck ut din börda!
Afgrunds malm, som allt vill mörda,
Blygs vid hvart skott!
Vet: du bör två hjertan vörda,
Som så helig eld ha fått.

Äran dig, min Tirsis, kallar
Till sina vallar;
Äran dig, min Tirsis, kallar:
Tänk dock på mig!
All min blod i vågor svallar,
Att jag ej kan följa dig.

Äran allt hos dig uppväger:
Följ då dess läger!
Äran allt hos dig uppväger:
Följ då din pligt!
Men vet: hvad hos mig du äger,
Har mot Äran lika vigt!

VI.

ODE ÖFVER SLAGTNINGEN VID WILLMANSTRAND.

Ännu klar vår himmel blänker,
Ännu lefver Sveriges Gud;
Med sin gamla nåd han tänker
På vårt nya vapenljud.
Svenska hjerta! Fäders ifver,
Som min sång enfaldigt drifver!
Kufva ned allt skryt och pock:
Härars Gud till evig ära,
Skall du endast offret bära
Af en slagen fiends flock.

Ur den mörksta vrå på jorden
Kom ett slägte nylig fram,
Som en öfvermakt i Norden
Sökt med högmod och med skam.
Folk, som än i dvalan pustat,
Om ej Sverige det uppdustat
Eller frälst från egna kif:
Se'n det lärt af Sverige strida,
Har man sett dess konst sig vrida
Mot sin mästarinnas lif.

Slafviskt, under stolta seder;
Men dock djerft af lagars brott;
Uppblåst af den nya heder,
Som det genom Sverige fått:
Kom det nyss, att platt utrota
Svears namn, och Norden hota!
Du kan vittna't, Willmanstrand:
Fem mot en sig segren ämna';

Men måst halfva makten lemna
Mot en liten väpnad hand.

Wrangel! Du vår fiend mötte,
Van vid hårda lekars larm:
Som mot berg, mot dig han stötte;
Himlen stärkte här din arm.
Tänk, om Lascy'ska förslagen
Ej haft denna hinder-dagen, —
Gud vet, hvart de sväfvat hän!
Nu, när Ryssars hop fick finna,
Hvem de tänkt att öfvervinna,
Vändes modet — hem igen.

J, som denna dag beskrifvit
Med så mycken tapper blod!
Dygden har på fältet gifvit
Hvar och en sin ärestod;
Hvar en Svensk ert lof förkunnar;
Snart er död han er missunnar,
Och sig önskar samma lott.
Sälla folk! för många leder
Ha'n J Sveriges fordna heder
Med er egen öka fått.

Skryt man, Ryssland! Våra döda
Prisas af ditt fröjde-rop:
Hvilket pris! en här att öda,
Fastän mot så liten hop!
Men fast sorgen Sverige sårar,
Vill det dock ej sina tårar
Byta bort mot all din fröjd;
Hvar och en dess suck sig blandar
Med dess tappra söners andar,
Och får mod af himlens höjd.

Rasa då, du verldens plåga,
Och ur munnar af metall
Spruta ut din afgrunds-låga,
Eld och svafvel, kras och knall!
Du, som land och kronor skakar,
Drif ihop Slavonska drakar;
Samla svärmen af ditt hot!
Slikt en rättvis sak ej dämpar:
När den Högste med oss kämpar,
Må all verlden gå oss mot.

Hysom nu ett enigt sinne,
Alle Svenske Män som en,
Och, med våra barn i minne,
Vördom våra fäders ben!
Fordna Sverige oss uppmanar
Till den håg, som vägen banar
För vår efterverld att gå:
Afgrunds-fostret bland oss sjelfva,
Låt oss bort åt Ryssland hvälfva;
Att de krossas båda två.

Bort, att enskild välgång dyrka,
När på spel en allmän står!
Enigheten ger den styrka,
Som ej landsens kraft förmår:
Då lär den, som vi åkalla,
Jemnka straffet likt för alla,
Eller allom hugnad ge.
Det är tecknet, som betyder
Lyckligt krig, att slutet pryder
Sådan början, som vi se.

Starke Gud! som har i händer
Menskors hjertan, gods och grund;

Monarkiers öden vänder,
Tusen år på liten stund:
Om ej Du oss segren skänker,
Fast vår glaf än modigt blänker,
Går vår glans dock snart förbi:
Du blott kan vår fiend trycka;
Vid din ära bind vår lycka,
Att hon god och fast må bli!

VII.

ÅNYO PÅ KONUNG CARL XII:s DÖDSDAG.

1.

(1741.)

Ju längre tiden lider,
Ju mera känns det sår,
Som hos de Svenska svider
Nu tre och tjugu år.

Dock, vördom himlens vilja!
Ej kan en ärlig blod
Sig från en kärlek skilja,
Som gjort dess glans och mod.

Ej Carl oss mer försvarar,
När faran nu oss rör!
Hans minne likväl varar,
Tills hela Sverige dör.

Som aftonstjernan, lyser
Han i vår mörka natt;
Fastän man leds och ryser,
Af våra dagar matt.

Dock, Carl! när man ser blänka
Din stjerna i behag,
Kan man till tröst betänka:
Man haft en vacker dag.

2.

(1742.)

Hvad Sverige såg, i dag för tjugufyra år?
Vårt nya rifver upp vårt gamla, djupa sår.
Förnyom då vår sorg! Ack, dyre hjelte, vakna;
Och se, med hvad förlust en enda Carl vi sakna! —
Dock, fåfängt jag begär: månn dig ett folk är värdt,
Som, stridsamt mot sig sjelft, för andra vika lärt?

VIII.

VID ÅRETS BÖRJAN 1743.

Stå qvar, du verldens ljus,
Och mät ej flera stunder af;
I första nattens grus
Vår onda tid begraf!
Ju flera årtal du oss ger,
Ju flera skiften verlden ser:
Ett följe slår ett annat nid;
En dårskap sluts, en olycks-tid
Tar vid.
Ett år begynns i dag;
Gud vet, af hvilket slag! —
Dock, höga Himla-råd,
Förlåt mitt öfverdåd!

En häftig ström förgår
Med fall, med svall, med brus, med hast,
När eken stilla står
På stranden, lika fast.
Så står, bland tids och ödens lopp,
En högsint själ, ett ädelt hopp!
Ett år går in, ett år bortfar;
Hvar timma till de sista dar
Oss drar:
Dock städs är lika god
Hvar stund för sådant mod,
Som tidens äfventyr
Ej önskar och ej skyr.

Du vet, fördolda lag,
Ju förr, än verlden skapad var,
Hvad du från denna dag
Med oss i sinnet har!
Så gör då, hvad din ära vill:
Stäck våra dar, lägg flera till;
Låt motgång stiga till sin höjd;
Gör, om du vill, vår håg förnöjd
Af fröjd;
Men, till så stora prof,
Gif, hvad oss görs behof:
Att hjertat, — hur det går, —
Dig nalkas år från år!

IX.

TILL GENERAL-MAJOREN M. M. C. H. WRANGEL,

vid hans återkomst från ryska fångenskapen.

Välkommen, vår Wrangel! ur fiendens hand,
Från hvilken du räddat ditt fädernesland.
Välkommen, båd' Gudi och menniskor täck!
Båd' skrytare-kämpar och Ryssar en skräck!
Du löper ej kitsligt till krig, som till rof;
Men ger, när det gäller, din tapperhets prof.
Du tiger: men talar med dundrande ljud,
Och frälsar vår heder med starkhet af Gud.'

Ja, Wrangel! din hjessa bär sällaste krans,
Och sätter sin hvithet mot konungars glans;
När sjelfve vår fiend måst vörda ditt mod,
Hvad bör då ej Sverige, som nyttjat ditt blod?
Ty tro, fast din dygd att berömmas ej tål,
Att tiden inristar din bragd uti stål,
Och afund, på sanningens urgamla sätt,
Blir tvungen, att lemna din ära sin rätt *).

X.

BETRAKTELSER.

1.

1743 OM VÅREN.

Jag drömde om ett val,
Der jag blef General;

*) Till denne general förekomma ännu tre andra lyckönsknings- och berömmelse-qväden: ett "då han gick emot den uppresta Dal-allmogen", ett annat, "på åminnelsedagen af slaget vid Willmanstrand"; det tredje, vid hans "resa till Skåne", för att möta Danmarks hotande afsigter.

Men jag lät fara't.
Nog gick det an i fjor;
Men Raggen och hans Mor
I år må vara't!

2.

VID DAL-ALLMOGENS INTÅG I STOCKHOLM.
(Den 20 Juni 1743.)

Fyratusen mörka gastar,
Liksom obegrafna lik;
Med gevär af påkar, qvastar,
Klubbor, liar, knifvar, spik,
Under spel af djefla-dansen,
Fanor af det sämsta slag:
Sådan är den Puissancen,
Som vill ge vårt rike lag.

3.

GENERAL K***

Se'n kriget har allting i oreda ställt;
Se'n skrytande kämpar förlupit sitt fält:
Så sku nu de gubbar, som önskat oss fred,
Uppbygga, hvad ungdomens ras rifvit ned!
En gråhårig hjessa finns nu ej för svag,
Att mönstra, förbättra och ställa i lag,
Hvad Gossar och Flickor, Intriger och Flärd
Så hastigt förstört i en underlig verld.

4.

DEN 20 AUGUSTI 1743.

Upp, riksdagsmän, en dag att fira,
Då just vår riksdag räckt ett år!

En tid, som båd' för plog och spira
Märkvärdig långa tider står.
Bland andra under, är det ett,
Att vi tolf måna'rs riksdag sett!

Men Gud gif, se'n vi skenbart funnit,
Att ej vår sol har än gått ned,
Och se'n vi fred med Ryssland vunnit,
Att vi ock mellan oss få fred!
Vår riksdag då den äran sker,
Att ingen blir så gammal mer.

5.

1743 OM HÖSTEN.

Hur tiden allting dämpar!
Hur riken få sitt slut!
De största riksdags-kämpar
Ha likväl dundrat ut.
De, som så stolta varit
I fält och hof,
De ha nu från oss farit: —
Gud vare lof!

6.

PÅ TACKSÄGELSE-DAGEN ÖFVER FREDEN.

(Den 7 Oktober 1743.)

Tackom den, hvars hjelp vi sporde,
När allt hopp var slaget ned!
Många gudar krig oss gjorde:
Men en enda gaf oss fred.
Du, som dårar nåd kan visa
På ett så otroligt sätt:
Lär oss nu, dig rätt att prisa,
Och att Freden bruka rätt!

7.

RIKSDAGS-RESULTATET.

Förnuft med Dumhet stod i strid,
Och Sanning ville mäkla frid:
  Men i förtreten
Uppväckte Dumhet split och hat;
Och saken vann dess advokat
  Pluraliteten.

XI.

FADER VÅR.

Fader vår, som från det höga
Ned i minsta vinklar ser!
Anse med ett nådigt öga,
Hvad nu i mitt hjerta sker!
Du, som med ett finger hvälfver
Himlens krafter, blixt och dön:
Fast all verlden för dig skälfver,
Hör den minsta matkens bön!

Hjelp ett solgrand vittne bära
Om din makt i smått och stort!
Tag af stoftet evig ära,
Du, som Allt af Intet gjort!
Englar, Helgon, Himlens makter
Prisa dig i ärans famn;
Låt, i våra låga trakter,
Helgadt bli ditt höga namn!

Kungar, Välden falle neder
För din thron, din sannings ljus!

Krossa ondskan, bygg din heder
På vårt stolta intets grus!
Du, som aldrig ser din like,
Stört all gudom utom dig;
Och låt jorden se ditt rike:
Dygdens fred och lastens krig!

Du, som himlars lopp kan styra,
Styr ett ringa djurs begär!
Vi, som i vår blindhet yra,
Se ej, hvad oss nyttigt är;
Godt från ondt vi rätt ej skilja;
Unn oss ej vår falska fröjd:
Ske ej vår, men ske din vilja!
Då är jag med allt förnöjd.

Sökom ej, bland sorgsna dagar,
Gods, som öker våra fel.
Milde Gud! om dig behagar,
Gif oss vår afskilda del!
Gif oss blott en daglig föda:
Men, i samvets paradis,
Lagom lycka, lagom möda;
Oss till näring, dig till pris!

Synden oss i stoftet dränker,
Att, om du ej rädda vill,
Lagen oss i afgrund sänker:
Höga kärlek, gif oss till!
Efter nåden med oss handla,
Som vi handla med hvarann;
Och din rätt i nåd förvandla,
Genom verldens Frälserman!

Om du, Gud, ditt verk vill pröfva,
Låt det i din mildhet ske,
Att ej medgång oss må söfva,
Motgång ej förtviflan ge:
Led oss ej på glatta branter,
Om du ej styr våra fjät:
Hjelp oss se på alla kanter
Blodets giller, verldens nät!

I hvar vrå förderfvet följer
Det upplysta, svaga djur;
Ja, vår ovän mest sig döljer
I oss sjelf, i vår natur:
Fräls oss från så mycken plåga,
Du, som allt vårt inre vet;
Och låt gnistan, slutligt, låga
Af ditt ljus, din herrlighet!

XII.

TIDENS OCH KÄRLEKENS TRÄTA.

Andersmessodagen 1732 *).

Högst upp i fjäll, der dagen är kort,
Nedsatte sig Tiden att hvila.
Troppar af Ändringar sände han bort,
Som skulle kring jordklotet ila.
Skrynkor i anletet, frätande tand,
Och vingen färdig i flygten,
Glafven och svärd han höll uti hand;
Och kring flögo tusende Rykten.

---

*) Brudskrift. Brudgummen var en kammarherre baron Banér, och bruden en fröken Ribbing.

Somliga bådade Konungafall,
Och somliga segrande Ständer;
Somliga Frihet och Riksdaga-skall,
Och somliga trälande länder.
Der lågo riddare-pansar i kras,
Der kragar och söndriga skrifter;
Städer och slott, som krossade glas;
Och fänad i helgade grifter.

Rätt som han satt, en mysande pilt
Flög ned ifrån glänsande salen:
Kärlek han heter; och färdas så vildt,
Att somlige tro honom galen.
«Se», sade gubben, «ljuflige gäck,
Den myndiga resa jag vandrat!
Se, huru jag, med välde och skräck,
Det stadiga Sverige förandrat!

Knappt synes nu den frejdade Nord,
De fordom mognande bjessar,
Adliga sinnen och bergfasta ord,
Och segrares lagrade hjessar.
Så hafver jag lärt svänga min glaf;
Dygd, starkhet, för m i g måste vika!
Fordomdags Svear ä' redan i graf;
De nya jag skapat olika.»

Kärleken, af slikt skrytande vred,
Sad: «Nej! mina dyrbara bygder
Blifva ifrån din frätning i fred;
Och än lefva götiska dygder.
Åldriga stammar ha grenar och saft;
Ännu finnas gnistor i mörjan,
Som skola lysa i brinnande kraft,
Liksom de lyste i början.»

Kärleken tog guldpilen i hand,
Som lyste af dyrbara stenar:
Dermed han sköt två hjertan i brand,
Som dygden i blodet förenar.
«Se!» sade han, «det ljufliga par
Skall nu dig lära betänka,
Att än vi ädla Banerer ha qvar,
Och Ribbingar än kunna blänka.

Barnabarns barn, i bragdernas tält,
Sku bli sina förfäder like:
Då Banerer skimrat i råd och i fält,
Och Ribbingar odlat vårt rike.
Hans baner bär dygden i blodvarma bad,
Som skall sjelfva afgrunden skrämma;
Och hos henne gro tre gyllene blad:
Dygd, Fägring och ypperlig Stämma.

Rätt på den dag, när dunder och knall,
För fjorton år sedan, förskräckte
Det modiga Sverige med Carls stora fall,
Skall börjas mitt ädlaste slägte.
Bort med all sorg! all börda blif lätt!
Välkomne, J kärliga sängar!
Svenskt ädelmod i ridderlig ätt
Skall nu ge oss hurtiga drängar». —

Tiden blef nöjd af Kärlekens ord;
Ja, gubben bragtes i löje!
Fröjd blef i eld, i vatten och jord;
Och luften ropade nöje.
Snart dock blef Tiden vred på sin glaf,
Att icke han Dygderna sårar:
Framledna Svea såg upp ur sin graf;
I glädje fällde hon tårar.

XIII.

HERDE-QVÄDE.

En Celadon gaf fröjderop,
Då han med sin herdinna
Fann på ett skrin uti en grop:
«Nu skall du bli Grefvinna;
Och jag så stor och mäktig man,
Att ingen själ tör knysta!
Minsann! det går ej längre an,
Att krypa i det tysta.

Till nästa riksdag låter jag
Mitt sköldemärke sväfva;
Då skall jag göra dunderslag,
Att hus och berg sku bäfva.
Farväl, min hjord och tysta fält,
J, träd och gamla stubbar!
Farväl, mitt bo och usla tält,
Gemena tomtegubbar!

Jag är ej mer er Celadon;
Nej, annat må ni veta:
Hans Nåd, Herr Celadondrion,
Vill jag härefter heta.
Min Nymf! hvad säger du derom?
Du plär mig vara trogen.
Kom, Melicerta, kära kom!
Nu är vår lycka mogen». —

«Ack Celadon! hvem hade trott»,
(Sad nymfen Melicerta),
«Så mycket buller skulle bott

I ett så stilla hjerta!
Du räknar visst för ingenting,
Att fri och älskad vara?
Att alla lunder rundt omkring
På våra toner svara?

Vi lefva ju ett kongligt lif
I våra lugna krokar;
Vi le åt stolta tidsfördrif
Och högvälborna tokar.
Ej skakar onåd våra trän,
Och grumlar våra brunnar;
För oss ej böjas falska knän,
Ej öppnas smicker-munnar.

Vårt namn är tyst, och slätt och rätt;
Men då kan bäst det vaktas.
Den oss föraktar, — ack, hur lätt
Kan den af oss föraktas!
Vår dag är från bekymmer fri,
Vår natt är full med nöje.
De Storas fall gå vi förbi
Med ett medömkans löje.

I vårt palats man slipper fram
För kjortlar och drabanter:
Vi höra skrik af våra lam,
Men ej af supplikanter.
För höga miner, skarpa ord,
Stå vi ej städs på nålar;
Vi dränke alla tungors mord
I våra nektar-skålar.

Vår mjölk och smultron stå oss bi,
När rangen gör oss kranka;

Partiers vrede stilla vi,
När gröna ärter vanka.
I kamp med ägg vi dömma rätt
Hvem mer är fast i stolen:
Sanct Niclas eller Mahomet,
Jordklotet eller Solen». —

«Ack, Melicerta, tig! jag dör,
Der intet högre vankar!
En själ i stoft mig ömkan gör
Med så gemena tankar.
Nej! hit med min beredda katt;
Han skall dukater hysa!
Härupp, mitt skrin, med all din skatt!
Jag vill i heder lysa».

Vår Celadon slog locket opp,
Det gick förutan dyrkar;
Men ack! hvar blef vår herdes hopp?
Han fann der fyra fyrkar.
«Jag ser», sad han, «att bladet vänds;
Min nymf! jag har gjort illa:
Farväl, Ers Nåd och Excellens!
God dag, min Herde lilla!»

XIV.

VISA.

Jag ser mig om,
Men saknar dock det bästa:
Kom, Frihet, kom,
Och håll min sällhet qvar!
Slit af de tåg,

Som mina sinnen fästa,
    Och gif min håg
De förra sälla dar:
Då Du var min hjeltinna,
Och kunde kärlek vinna!
Ja, kom och ryck mig fri! —
    Dock, ej så hårdt;
Jag vill mig först besinna —
    Gack, Frihet, bort!
Jag vill i träldom bli.

    En konglig makt,
Som gör palats af kojor,
    Har mindre prakt,
Än mina träldoms-nät.
    En Guda-hand
Har smidt mig mina bojor,
    Och, slaf i band,
Jag nyttjar majestät.
Du, arma marmorhjerta,
Som aldrig kännt min smärta!
Ditt lif beklagar jag.
    Din blod är bläck,
Men bläck förutan svärta;
    Din ro är skräck,
Och natt är all din dag.

    J, blomsterfält!
J, flytande kristaller!
    J, gröna tält,
Som sol och skugga ge!
    Ack, hvad behag
På Er från himlen faller,
    Som fån hvar dag
Min Iris' ögon se!

Men dock — hvar är mitt minne?
Står hon ej i mitt sinne
Ju målad hvar minut?
    Min Iris är
Med kropp och själ derinne:
    Och dör hon der,
Så är jag död förut.

XV.

DE JORDISKA TINGEN.

Jordenes gudar med blixtrande dunder,
Som upp till himlarna svängt med er makt!
Träfflige hjeltar och verldenes under!
Hvar är nu all er heder och prakt?

Skönheter, hjertans tyranner och nöjen,
Som kostat kronor, blod, sällhet och lif!
Ej leka nu kring er lustar och löjen;
Ej ger er mull nu suckar och kif.

Allt är förgängligt! Fast dygderna sjelfva
Få pyramider till stjernornas loft,
Otack och tiden dock snart dem omhvälfva:
Svartnande glans! tillväxande stoft!

Hvad är då värdt i de fotspåren vandra?
Kan jag en dag med mitt lif vara nöjd? —
Jo! jag har lust att förgänglig, som andra,
Lefva med ro, försvinna med fröjd.

XVI.

ÖDET.

1.

Ödet är min enda ro,
Som mig kan från griller vända.
Jag kan sofva sött — och tro,
Hvad mig händer, skall mig hända:
Ära, bröd och mer dertill
Kommer, liksom ödet vill.

Mången trälar: men, stor sak!
Jag vill sofva på mitt öra:
Blir jag doktor eller vrak,
Skall det ej mitt sinne röra;
Ty jag flyr till ödets djup,
Och der tar jag mig en sup.

Ödet är mitt kära gull,
Som skall mina fel förgylla:
Om jag än mig dricker full,
Kan jag det på ödet skylla;
Om jag blir af kärlek svag,
Skylls ock det på ödets lag.

Gosse! sök dig opp en fru,
Som dig svarar «ja» på stunden;
Lit på ödet; tro man du,
Det förstår sin sak af grunden!
Men, om hon se'n kröner dig, —
Skyll på ödet, ej på mig.

Nog vet jag, hvad ödet är:
Ödet är en liten fälla;

När vi råttor komma när,
Strax plär locket igensmälla;
Men om vi gå tyst omkring,
Är vårt öde — ingenting.

Detta är en hemlighet,
Som jag mig blott förbehåller.
Lycklig jag, om ingen vet,
Att jag sjelf mitt öde våller!
Då tror verlden, att jag gjort
Allt, hvad jag här göra bort.

2.

Nej! Ödet skall mig ej i mina tankar qvälja:
Ej annat öde finns, än blott i mitt behag!
Min vilja kan en väg bland tusen vägar välja;
Den får hon lof att gå: se, det är ödets lag.
När jag den vägen går, så går jag ingen annan:
Se, det är öde nog; det kan ej ändras mer;
Men ville jag förut det ödet slå för pannan,
Det vinglade omkull på slagte-nöts maner.
Kort sagdt: hvad komma skall, kan aldrig öde heta;
Men det, som är förbi, det må väl heta så;
Det förra är ett noll, som ingen själ kan veta,
Förr än jag sjelf det gör; det andra måste stå.

XVII.

VÅR-VISA.

Bort med höga ting!
Låt man månans ring
Öfver vårt begrepp sig vända!

Kom, du ljufva vår,
Som nu råda får,
Och på vintren gör en ända!
Gumma, dräng och piga,
Oxe, ko och qviga,
Kalf och lam i glädje hoppa;
Tuppen, med sin fru,
Har förgätit nu,
Att han engång skall bli soppa.

Se! hur stuten går
Och med hornen slår;
Geten krummar sig för bocken.
Tackan, yr och vill,
Uppfylld af April,
Roar all den ludna flocken.
Men, min Marjo lilla!
Oxen bölar illa;
Månn man fodret honom nekar?
Tänk, om det var allt
Och vår boskap svalt, —
Tro mig, det blef andra lekar!

Dock, min Marjo, kom!
Bästa egendom
Är mig du, i nöd och nöje!
Har jag dig och bröd:
Femton kalfvars död
Vill jag då se an med löje;
Femti höns och flera,
Tretti gäss och mera,
Skulle jag för dig ej akta;
Sjelfva katten vet,
Med hvad kärlighet
Mina ögon dig betrakta.

XVIII.

BESTÄNDIGHET I ALLA SKIFTEN.

Allting må som böljor hastigt flyta,
Allting må bli rök och dunst,
Allting må bestånd och färgor byta:
Hjertan, höghet, nåd och gunst;
Sjö och himmel må
Skifta grå och blå,
Flyga må den högt hans öde bär;
Krypa må ock den,
Som är jordens vän:
Jag är ändå alltid den jag är.

Godt och ondt vill jag till godo hålla,
Taga tiden, som han är.
Lyckan må mig tusen sorger vålla,
Eller ge, hvad jag begär;
Iris' ögonlock
Bringe hot och pock:
Jag är ändå alltid lika kär!
Hon må ändra sig,
Hon må gräma mig;
Jag är ändå alltid den jag är.

Ja! jag är den, som jag städse blifver:
Trogen, redlig, nöjd och glad;
Och om man mig till betalning gifver
Samma tro i samma grad:
Ack! då trotsar jag
Alla hjertelag,
Att så käckt, som jag, gå i gevär!
Men, om det ej sker? —

Nå! hvad är det mer?
Jag är ändå alltid den jag är

XIX.

FABLER.

1.

FARAN ATT BEHAGA ALLA.

I en trägård stod en lilja,
Frisk och hvit och utan fläck:
Som var af en hjertlig vilja,
Att af allom synas täck.
Vid den stolta solens möte
Gaf hon glans af präktig färg,
Och i nattens ljufva sköte
Lukt, som qvickte ben och märg.

Vid Auroras morgonväkter
Stod hon färdig i en blink,
Och vid aftonvädrets flägter
Gaf hon mången nådig vink;
Ganska mildt hon syntes buga
För hvar fjäril, för hvart bi;
Ja, det sågs, att minsta fluga
Kunde här ock lycklig bli.

Bäst nu detta jordens smycke
Höll för ärans högsta krans,
Att hon ock vann menskans tycke, —
I dess hand hon vissnad fanns!
Söka hjertan till sig draga,
Är väl prof af god natur:

Men — den alla vill behaga,
Är dock ett olyckligt djur.

2.

DE FRÄMMANDE VÄXTERNA.

(En Svensk poets hjertesuck.)

Solen såg på norra jorden
Engång stammar af de träd,
Som ej trifvas just i Norden,
Fast de dock sku vara med.
Folkets smak, som ej besinnar
Hur klimatet kan stå bi,
Vill till Fransmän göra Finnar,
Stockholms-län till Tripoli.

Solen sade: käre söner!
Visen nu beskedlighet;
Att det kalla landet röner,
Hvad det ej tillförne vet! —
«Ja!» sad' de: «vi sku bevisa
Vår utvalda frukt och saft;
Minsta trägårds-pilt skall prisa
Dina strålars höga kraft».

Men hvad hände? Solen färdas
Från oss åtta måna'r bort.
Våra träd då strax förhärdas:
Deras växt blef ganska kort.
Om af intet vi upplifvas,
Läggs vår håg i dvala nid:
Kungar! skall dess odling trifvas,
Läggen sjelfve hand dervid!

XX.

SMÅSAKER.

1.

FÖRKLARING ÖFVER ORDET «KRUKA».

När Celadon engång
Fick, efter suck och tvång,
Sin Phillis skåda:
Han stackars, i sitt qval,
En liten frihet stal
I menlös våda.

Men nymfen blef så vred:
Hon lofva', med en ed,
Det aldrig glömma!
Och herden skrämsel tog;
Han i den tjocka skog
Sig ville gömma.

«Hvarthän?» sad' hon: «blif qvar!
Månn du i hjertat har
Den finska sjuka?
Kom hit, på Floras bädd;
Den utan skäl blir rädd,
Är rätt en — Kruka.»

2.

FÅGELN.

Du, lilla fågel, hör!
Säg, hvad det är, som rör
Din glada tunga?

Är du från Stockholm qvitt?
Får du på landet fritt
    Om frihet sjunga?

Men kanske, täcka djur,
Du aldrig var i bur;
    Ty vill jag fråga:
Om du ej sinnet än
Har fäst vid någon vän,
    Som gör dig plåga?

Du lemnar mig ej svar:
Att ingen sorg du har,
    Det kan jag dömma.
Ack! om jag, glad som du,
Fick alltid, liksom nu,
    All verlden glömma!

3.

AFSKED FRÅN ENGSÖN *)

Uti den minsta korg
Den allrastörsta sorg
    Jag här frambringar:
Att jag skall resa bort!
Ack, hur vår tid är kort
    På nöjets vingar!

Bland Engsö ro och sång
Har mig all verldens bång
    Som drömmar varit:
Bland tusenfaldt behag,
En vecka som en dag
    Har här bortfarit.

*) Verserna vore lagda i en liten korg, skuren af en körsbärs-sten.

Dock, Svaghet, bort din kos:
Här bör ju för hvar ros
Bland törnen trälas.
All sorg sin förmån har;
Den, som från Engsö far,
Kan lära själas.

XXI.

GLÖMSKANS SÄLLHET.

Olyckligt är, ha lifligt minne
Af förra tiders nöjsamhet.
Du, glömskans natt! kom, hölj mitt sinne,
Att jag, hvad nu är, endast vet!
Den intet saknar, snart är nöjd;
Det minsta lappri gör hans fröjd.

Kom, kära Glömska! lär oss tycka,
Att nu vår himmel visst är blid;
Att tomma hjernor anstår lycka,
Att nu är rätta hjeltars tid;
Att aldrig Stockholm större fanns
I sällhet, skönhet, ro och glans.

På elden med de sanna skrifter,
Som tala om de fordna dar!
Hugg alla runor bort af grifter, —
Att allting nu sin början tar!
Ja, glöm vår forntids ädla ro!
Hon var en dröm. — Låt oss det tro!

XXII.

EXTRACTUM PROTOCOLLI, UR VÅR RÅDKAMMARE.

1.

TILL UNGA FÖRFATTARE.

Vårt beslut må nu besinnas,
Hur en yngling vara bör:
Han bör tiga, höra, minnas,
Tänka först, ehvad han gör;
Låta äldre folket tala,
Tills han också tala lär!
Unga tuppar, när de gala,
Är det bara till besvär.

2.

OM UNGA POETER.

Jag må nu för Poeters flock
Förskräckas i mitt hjerta:
Mot mig med stort *esprit* och pock
De allt sitt papper svärta!
Men, när de söka mitt förfång,
La faridondaine, faridondon,
De kapunera poesi,
Biribi,
A la façon de Barbarie, mon ami.

XXIII.

BORD-VISOR.

1.

Låt Skönhet skjuta låga,
Låt Mars då göra gny!
Statister må sig plåga;
Parnassen må sig bry.

Låt hvar på sällhet grunda:
Hos oss man re'n är säll.
Hvad vett och konst åstunda,
Är blott en rolig qväll.

Hvar droppa här vi smaka
Bland nöjets tidsfördrif,
Drar några dar tillbaka
Ur strömmen af vårt lif.

Så sättom nu å sida,
Hvad hjertats ro betar!
Man lefver blott, så vida
Man glada stunder har.

2.

Ett litet lag med glada tankar
I frihets makt,
Är mycket mer, än allt som vankar
I största prakt.

En liten glans af Bacchi läger,
En liten sång,

I sinnes-ro, långt öfverväger
All verldens bång.

Tänk, om ock lilla gudens heder
Sin plats kan få,
Och hjertat har, hvad det tillbeder:
Hvad felar då?

Men, hvem skall se'n i laget råda
Af dessa två? —
Vår andre far dem valde båda:
Jag äfvenså.

3.

Stolta Ärelystna,
Vagga nu din rang!
Titlar böra tystna
För vårt glas och klang.
Tvära matadorer,
Söfven in er min,
Från små glada chorer
Och ett godt glas vin!

Mars med blixt och dunder,
Lägg nu ned ditt pock!
Du bör duka under
För en Bacchisk flock.
Din trumpet bör tiga
För en liten air,
Som oss lär att kriga
Blott med lust-gevär.

Phoebus! om du grälar,
Lägg dig ned och sof!

Ingen hjerna trälar
I vår glädjes hof.
Men om dig den lotten
Fägnar, att bli qvar:
Skall du få Calotten,
Och ett godt försvar.

Lilla gud! din heder
Aldrig utestängs:
Men i qväll, jag beder,
Packa dig till sängs.
Bort med allt, som qväljer,
Från vår sälla disk!
Kärlek i buteljer
Håller bäst sig frisk.

Dock, Herr Bacchus sjelfver!
Tro ej, blott för dig
Att vårt hjerta hvälfver,
När det roar sig!
Smått vi dig väl prisa:
Men var dermed nöjd!
Adolf och Lovisa
Är vår största fröjd.

4.

Tankar, långt ifrån kabaler;
Ögat, för den hvar en vet;
Munnen, för små vin-pokaler;
Hjertat, för vår öfverhet!

Bort med sorg, som kan förstöra,
Hvad oss gör så sällt behag!

Här må trogen glädje göra,
Att vi skapa natt till dag.

Största lott plär vara heder,
Skönhet, gull och lärdoms-ljus;
Men vårt lag sig blott utbeder
Få ett underdånigt rus.

Man och qvinna, gosse, flicka,
Fröjdas då på gammalt vis;
Alla vi oss fulla dricka,
Till vår kungs och drottnings pris.

Hufvud, öga, hjerta, maga,
Stå sig vid vårt hof just bra;
Säg! kan nu väl någon klaga,
Att vi ej vår frihet ha?

5.

(AFTON-MÅLTIDEN VID RÖRBY-TORPET.)

Låt kungligheten sofva,
Från tvång och trötta fjät!
Jag vill allena lofva
Personligt majestät.
Det gör af vilda marken
En matsal åt monarken,
I gräset ned på jord
Ett alla gudars bord.

Der var det Venus blänkte
Nyss i sin afton-färg,
Och Herkol henne skänkte
En thron af krossadt berg.

Der såg hon mörka dalen
Bli liksom himlasalen;
Och torpet bli palats,
Midt på Dianas plats!

Hon såg Minervas nöje,
Att endast vara mild;
I barnalek och löje
Liksom en englabild;
Och Mars med Jofurs hjerta,
Långt öfver svaghets smärta,
Långt från förfärlig strid;
Lik henne glad och blid.

J, tvenne guda-sinnen,
Som öfver kronor blänkt!
Ej går ur våra minnen
Den fröjd, J nu oss skänkt.
All rang oss nu förlåter;
Vi blifva menskor åter,
Men med en evig tro:
Det är en guda-ro!

XXIV.

CALOTT-VISA.

All ängslan jag försakar,
Och all melancholi.
Bort allt, som gräligt smakar
Af tvär philosophi!
Tack, kära födslo-stjerna,
För denna sälla lott!
Jag fägnas alltför gerna
Inunder min calott.

Föräldrar allt från Eva!
Stor tack i alla land,
För det så många lefva,
Och min person derbland!
Tack, kära födslo-stjerna,
För denna sälla lott!
Jag lefver alltför gerna
Inunder min calott.

Då ärelust sig qväljer,
Med blixt och dunderdon:
Till tidsfördrif jag väljer
En liten air och ton.
Tack, kära födslo-stjerna,
För denna sälla lott!
Jag sjunger alltför gerna
Inunder min calott.

När hela verlden grillar,
Allting med fruktan ser,
Och mycket sig inbillar:
Jag i mitt sinne ler.
Tack, kära födslo-stjerna,
För denna sälla lott!
Jag skrattar alltför gerna
Inunder min calott.

Som ganska sällan vankar,
Hvad verklig sällhet är:
Så roas jag af tankar,
I fantasier kär.
Tack, kära födslo-stjerna,
För denna sälla lott!
Jag drömmer alltför gerna
Inunder min calott.

En sprittning själen känner
Af qvicka ögonkast;
Som nässlor små det bränner,
Som lim det hänger fast.
Tack, kära födslo-stjerna,
För denna sälla lott!
Jag klappar alltför gerna
Inunder min calott.

Min väg med blomsterkransar
Jag så vill banad se.
Hvart lif anställe dansar,
Och hela verlden le!
Tack, kära födslo-stjerna,
För denna sälla lott!
Jag leker alltför gerna
Inunder min calott.

XXV.

VISA OM PEPPAREN.

Till Lofön kom fordom en blå matador *),
Från verldenes ända, der pepparen gror;
Men aldrig förgäter jag den pepparn.

Han kom med all frukt, som det landet framger,
Markattor, morianer, och peppar, och mer;
Men aldrig förgäter jag den pepparn.

Från konungen sändes med ärter ett fat:
Jag tänkte, det var Guds välsignade mat;
Men aldrig förgäter jag den pepparn.

*) Öfverste-löjtnanten Dalberg, hemkommen från Surinam.

Hvad smådrängen frambar, det sväljde jag ned:
Jag drog efter andan, blef häpen och vred;
Men aldrig förgäter jag den pepparn.

Jag önskar ej ha synd! Då jag sväljde det in,
Jag sad': Ryk för tusan med brännaren din!
Men aldrig förgäter jag den pepparn.

Jag satt ibland fröknar: dess mer blef jag tänd;
På nådig befallning blef halsen uppbränd;
Men aldrig förgäter jag den pepparn.

Jag satt hos en engel i kjortel så fin:
I stället för hjelpa, hon log åt mitt grin;
Men aldrig förgäter jag den pepparn.

Så kom då med sprutor, och klämta, jag ber!
Hos mig brinner sot intill hjertroten ner!
Men aldrig förgäter jag den pepparn.

Nej! tacka vill jag eld uti hjertat att få:
Två ögon må bränna, så mycket de förmå;
Men aldrig förgäter jag den pepparn.

XXVI.

VISA OM STOLTS AGNES OCH HERR CARL *).

Stolts Agnes, hon satt uti höga lofts bur:
Den älskog vele vi berömma;
Hon var af så mild och så menlös natur.
Allerkärestan min, jag kan eder aldrig förglömma.

---

*) Brudskrift: öfver general-adjutanten baren Carl Adlerfelt och hof-fröken Agnes Strömfelt. — Att spara rummet, utsättes här ordstäfvet blott i första och sista strofen.

Hon sydde på båge, och trodde på Gud;
Hon mente, att giftas var bara stå brud.

Hon mente, stå brud var att bära en krans;
Och brudgumar skaffades bara för dans.

Och det var herr Carl, den riddare båld;
Han tänkte: hur får jag det hjertat i våld?

Herr Carl, han tog med sig en engel så qvick;
Med honom han sig för Skön Agnes framgick.

«Och hören J, Skön Agnes, hvad jag säger Er!
Er hand och ert hjerta är, hvad jag omber.»

Skön Agnes, hon lekte med röda gullband:
«Jag kan ej umbära mitt hjerta och min hand.»

Det var den lilla engel, han lyddes deruppå;
Han hviskade: «Skön Agnes, J sägen icke så!»

Skön Agnes, hon hällde på hufvud och teg;
Hon såg på herr Carl; hennes hjerta det neg.

Och engelen verkade i den fromma själ;
Hon sade: «Kanske — låt så vara — farväl.»

Herr Carl, han axlade kappan blå;
Han månde så glad inför konungen gå.

«J, nådige konung, Gud göre eder säll!
Men gifven mig också Skön Agnes i qväll.»

Och konungen svarade nådigt: «Välan!
Ty bägge så ären J värde hvarann.»

I konungens gård blef då brölloppet af;
Och drottningen dem sin välsignelse gaf.

Och de fagra tärnor, de myste hvar åt ann,
Och englarne dansa', och kärleken brann.

Och kärleken sad' till Stolts Agnes till slut:
«Nu lären J, hvad J ej vetat förut.»

Vi önska er bägge så fullt af allt godt,
Den älskog vele vi berömma;
Som flera Guds barn önska få samma lott!
Allerkärestan min, jag kan eder aldrig förglömma.

XXVII.

TILL DR. LOVISA ULRIKA.

1.

PÅ EN BERGS-KULLE VID DROTTNINGHOLM (1751).

Jag ser Lovisa på ett berg,
Och all naturen för dess fötter!
All jorden, i sin blomsterfärg,
Är glad i gräs, i löf och rötter;
Den minsta matk beter sin fröjd,
Att vår gudinnas fotspår vörda;
Och sjelfva himlen blänker nöjd,
Att se så dyrbar jordens börda.
Från kullen, trappvis ned i rad,
I skuggan dess herdinnor sitta,
Bland papiljoner, örter, blad;
Och rundtom herdars hjertan spritta.
Bredvid står hela rikets far,

Hvars håg i fordna minnen gräfver,
Att bättre ge oss sälla dar.
Apelles' hand allt detta kräfver;
Min pensel jag bortlägga må!
Ej svara präktigsta palatser
Mot minsta busken af de platser,
Der Adolf och Lovisa gå.

2.

ÖFVER DROTTNINGENS RESA TILL UPSALA *).

Allt, hvad vagnar hastigt svingar:
Junos spann med granna vingar,
Eller Venus' hvita par,
Skynde hit, att pris förvärfva!
Ty Minerva
Er i natt af nöden har.

Dock — låt komma rätta kampar!
Hvart ett hjerta vägen trampar,
Till att hjelpa vagnen fort.
Alla gudar borde köra,
Till att föra
Sådan skatt till sådan ort.

Dygd och Kärlek vilja råkas:
Kan väl då nog hastigt åkas?
Nej! att skynda sig, är bäst!
Hvem, som all sin pligt ej glömmer,
Eller drömmer,
Ville visst nu vara häst.

*) Att der möta konungen, vid hans återkomst från Finland.

XXVIII.

BEHAGLIGHETENS HEMVIST.

(Till fröken A. M. Wrangel.)

När Behagligheten kom
 Från det ljus, som evigt brunnit:
For hon hela verlden om;
Tills hon Chloes ögon funnit.
Der hon är; och tror nu der,
                Tror nu der,
Att hon qvar i himlen är.

XXIX.

NATTENS BERÖM.

Du tysta natt! du ljufva dvala,
Då knappt ett enda lif sig rör,
Då jag kan med mig sjelf få tala,
Och ingen deraf missbruk gör!
Den matta måne då utbreder
Sin täckhet på det höga blå,
Och genom blomstrad skog mig leder
De vägar, som till hofs ej gå.

Ja, blida måne, hjelp mig glömma
Allt, hvad i dagens buller händt!
Jag vill med stilla tankar dömma
Om hvad mitt bröst så länge kännt.
När på ditt hvalf du för mig målar
De höga sinnens glans och ro,

Då kan jag bäst, åt dina strålar,
Mitt hjertas tysta bloss förtro.

När du i böljan klar dig speglar,
Din bild är äfven lyckans bild:
Vårt öde på en sjö framseglar,
Som visas ömsom grym och mild.
Jag kan dock kasta hoppets ankar
Och tro mig gömd i säker hamn,
Så snart jag samlar mina tankar
I nattens och i hvilans famn.

Långt från allt brak af jordens makter,
Jag slipper höra tungors mord;
Af källors sorl och fåglars takter
Jag får så milda vänskaps-ord.
Hvad kan i sådant nöje fela?
Dock jo! jag kommer ett ihåg:
Ack, om jag fick det med mig dela,
Och min Herdinna hos mig såg!

XXX.

MINNE OCH BÖN.

Förnöjliga stunder i stillhetens famn,
Då, säker från stormen, jag än låg i hamn!
Då solen hvar morgon i glädje var ny,
Och intet fick sömnen om aftonen bry!
Enfaldiga trygghet i samvet och dygd,
När hjertat fick leka i vänskapens skygd;
När tungan uppriktigt fick visa det fram,
Och ringhet och ärlighet hölls ej för skam!

Du stolta, du brusande verldenes fält,
Hur kan väl ett sinne på dig vara sällt?
Du döljer förderfvet i smickrande våg,
Och villar från räddning en intagen håg.
I dig ser man lyckan, der faran är störst;
Man vårdar som sist det, som borde stå först;
Man talar så sedigt; man tänker så vildt;
Man älskar så konstigt; man hatar så mildt.

Allsvåldiga väsen af sanning och ljus!
Du visar dig blott — och allting är ett grus.
En stråle från dig är all seger och fred;
Jag kastar min omsorg, min verld för dig ned.
Hjelp under en anda, som åtrår din höjd,
Och gillar ej annan än samvetets fröjd!
Fast lifvet bortrinner i fåfängans älf,
Låt nöjet dock evigt bo — inom mig sjelf! *)

*) Näppligen torde någon af Svenska Poesiens vänner förebrå mig, att jag i dessa utdrag ur de sex banden af Dalins Vitterhets-Arbeten varit för vidlyftig. Tvärtom: för att visa hans snille från alla dess sidor, hade ännu flera bort meddelas. Så t. ex. hade varit önskligt, om plats kunnat anskaffas åt «Engsö-Visan», — det vackraste af alla hans qväden i de fordna riddarvisornas maner (men hon är trettiosex strofer lång!); äfvensom åt några af de stycken, der en och annan Bellmansk förklang tydligast förnimmes (såsom visan: «Käraste Bacchus, öppna din tunna» — eller en, som börjar: «Venus vill jaga I dag på denna trakt»); likaledes åt berättelsen om Den 6 Juni 1761, «då Venus passerade genom Solen», — ett poem, som i äkta fransysk vändning, ton och språk-finhet fullkomligen är värdigt hvilken som helst af Gustaf III:s hofskalder; slutligen ock åt åtminstone någon enda af hans humoristiska uppsatser på prosa.

TILL DALIN.

Åter kommer vår:
Skaldens ära står
Som en löfgrön ek ur vintrens dvala;
I dess skygd jag säll
Haft en tid mitt tjäll,
Tecknat an, hvad minnets fåglar tala.
Syner kring mig lekte;
Nymfer mig bevekte,
Än som Marjo, än som Melicerta;
Fröjd, kring luft och jord,
Milda löjens ord
Sjöng för kungasjäl och herdehjerta.

Nöjen utan tal!
Fagra Ulriksdal,
Malmvik, Drottningholm! Hvad sälla stunder
Snillets drottning njöt,
Räddad i ert sköt,
Med sitt hof i edra fria lunder!
Ofta ned ur borgen
Kom hon, tyngd af sorgen,
Blixt i ögat, moln på Juno-pannan:
Då steg skalden fram;
Söfde med sitt glam
Qvalets orm, och blixten blef en annan.

Vid sin pärmeskrift,
Tjust af forn-bedrift,
Sjelf han ofta mörknade i hågen:
Ärans flydda strid,
Höga Carlars tid,
Sjönk, ett luftsken lik, från himlabågen.

Stunden annat ville;
Och till hofvets gille
Skämtets bud han bar i vänneringen;
Hvart dess gnista smög,
Upp en lusteld flög,
Brann i tusenfärg, och svedde ingen.

Fest sig knöt vid fest:
Helst, till fot, till häst,
Drog man ut att söka bygdens håfvor.
Hagens skälla ljöd,
Torpets tomte bjöd
Högsta gäster in på bästa gåfvor:
Sommargrönt och gädda,
Smultronbär och grädda,
Skott och valdthorn i den glada skogen;
Nicopompi sång,
Lafaridondon!
Alltid klarstämd, alltid redebogen.

Så sin lott man tog:
Fåfängt åskan slog;
Roa sig, är bättre, än regera.
Vive la Compagnie!
Vin och Poesi,
Riddersmän, och Damer, som flerera! —
Dock, när stundom hände,
Att han bort sig vände,
Mätt på allt hvad under dagen vankar:
Då blef menske-sorl
Bytt mot källors porl,
Månans aftonblick, och stilla tankar.

Fader! till mitt bröst
Bar min moders röst
Diktens första fröjd med dina qväden.

Snöhvit tråd hon spann;
Morgonstrålen brann
Omkring hyddan på de gröna träden.
Blå var lärkans bana;
Hjertat lärde ana;
Vårens ande blef mig uppenbarad.
Mycket se'n mig brytt;
Allt har svikit, flytt:
Men min första kärlek är bevarad.

Tag då här dess gärd;
Tills i fridens verld
Snart, om förr och nu, vi språkas mera!
Hvad du ägde godt,
Har man halft förstått:
Så är sed; och så skall hända flera.
Men hur rikt det varit,
Skall, när mörkret farit,
Svea, ljuft förvånad, än sig lära;
Hvad jag gjort dertill,
Då ej nämnas vill:
Ty ditt snille tolkar sjelft sin ära.

Gåfvan är ej stor:
Glömskans häger bor
Öfver vårdar, af min hand beredda.
Lika godt! de må
I sin öcken stå,
Om ock blott af himlens stjernor sedda.
När mig jorden famnat,
När hos dig jag hamnat,
Skall en pilgrim deras upptäckt göra;
Och från deras topp,
Medan sol går opp,
Ädla, glada forntids-röster höra.

MÖRK.

Lifvet blef ett fragment. Hvad under, att Sången ock blef det?
Du, som får lefva ett helt, — sjung det, och klandra ej mig!

JACOB HENRIK MÖRK,

SVERIGES FÖRSTE ROMAN-FÖRFATTARE.

> I dikter uppenbarar Adonis för Venus sin ömma glöd; och i en ljuflig dikt prisar Salomo den heliga kärlek, som är emellan Lifsens Furste och Själen. Judith och Tobias, som äro ej annat än sinnrika dikter, tala till mitt försvar.
>
> MÖRK.

Lifvet och Historien vore ofullständiga, om icke deras målning, som i oändlighet fortgår, ägde jemväl martyrer att framte. Äfven Poesien, äfven Vitterheten har sina. De bittrast pröfvade äro dock icke de, som tillåtas uppnå en kraftutveckling, hvars fullkänsla är nog ymnig, att motväga alla den förgängliga tillvarelsens lidanden. Beklagansvärdare äro de, hos hvilka den inneboende elden gör sitt allt, för att uppflamma till den högsta och skäraste låga, under det yttre omständigheter göra sitt allt, för att qväfva den eller åtminstone nedtrycka den mot jorden. Deras natur dömmer dem till en sjelfspillingslott: och deras ära, inför den fåtaliga efterverld som om dem tager kännedom, består mindre i verkligheten af hvad de blifvit, än i möjligheten af hvad de kunnat blifva. Somligas olycka är, att vara födda i en tid, der de framkommit antingen ett godt stycke för sent, eller ett godt stycke för bittida. Andra äga en samtid, och uppskattas af dess bifall; men med en så overksam välvilja, att de hämmas af brist på den timliga lyckans håfvor, genomkämpa sitt lif i armod och dö i elände. Några drabbas på samma gång af bägge dessa öden: så till vida, att med hätskheten, som smädar, och lik-

giltigheten, som glömmer, infinner sig tillika fattigdomen, som nedslår genom en oundviklighet af småaktiga omsorger. Icke till de sistnämnda, hvilka således ej ens *laudantur et algent*, utan till antalet af dem, som «berömmas och förfrysa», hör Jacob Henrik Mörk: en man, till hvilken, såsom den Svenska Roman-litteraturens Patriark, det nyaste romanskrifvar-slägtet borde — ur flerahanda skäl — uppblicka med vördnad.

Född i Stockholm den 12 Januari 1714, var han, bland sju syskon, yngste sonen af föga bemedlade föräldrar: fadern spannmålshandlaren Henrik Mörk; modren Brita Bark. I hans sjette år, och just på dagen då han skulle gå första gången i skola, dog hastigt och oförmodadt hans fader; ett förebud, att lärdoms-vägen ej skulle för honom bli en väg på blommor. Inom elfte året var han äfven moderlös; och under tiden hade jemväl en ömsinnad stjuffader aflidit.

En svåger, Efverling, direktör öfver de nyligen anlagda silkes-spinnerierna och assessor i Hallrätten, upptog nu den värnlöse gossen, och nyttjade honom i sin bod öfver ett halft år. Den välmenande mannen ville fostra honom till ett näringsyrke, som kunde i sinom tid, och snart, löna med god utkomst. Men här var icke jordmånen för sådan telning. Svågern märkte det. Han hade förstånd nog, att upptäcka ett eldigt sinne stängdt inom trånga gränsor, ooh i detta sinne de afgjordaste anlag för studier och vitterhet. Hvad mera är: han hade godhet nog, att rätta sin hjelpsamhet derefter. Gossen skickades fördenskull 1728 till Vesterås, att vid dervarande läroverk grundlägga sin vetenskapliga bildning. Utmärkta framsteg i latin, grekiska, hebräiska, och skaldegåfvor, både i latinsk och svensk vers ovanliga, blefvo, vid hans afsked derifrån, vitsordade i ett det mest hedrande intyg, utfärdadt af gymnasii-rektorn (sedermera domprosten) Svedelius. Med detta begaf han sig i begynnelsen af 1734 till Upsala. Samma år, den 28 Maj, lät han äfven, på lätt beviljad tillstädjelse, höra sig första gången från predikstolen, i Vesterås. Lifligt bifall skördades; och detsamma rönte han, då han 1737, likaledes i Vesterås, höll en

oration på latinsk vers, till firande af drottning Ulrika Eleonoras födelsedag.

Men med hans skol- och gymnasii-tid upphörde det understöd, som hittills befrämjat hans önskningar. Hans afsigt var, att egna sig både åt gudaläran och de humanistiska kunskaps-slagen, samt icke förr, än han tagit magister-graden, inträda i kyrkans tjenst. Men antingen måste svågern Efverling under 1730-talet hafva dött, eller sjelf råkat i torftighet: ty man ser nu den unge Mörk snart från högskolan aflägsnas, och sedan — förnämligast på rekommendation af professor Hermansson — i landsorterna kringkastas mellan åtskilliga informators-befattningar. Den sista af dessa, treårig, i Uddevalla hos en öfverste-löjtnant friherre von Köhler, var den angenämaste, genom familjens både vänskap och själsodling; men deri lik de öfriga, att den gaf stort ingenting vidare, än lefnads-uppehälle för dagen. Fruktlöst gynnad af sjelfve biskopen i Göteborg *), eftersträfvade han fåfängt befordran till predikant vid något regemente i orten. Att göra sitt värde gällande genom annat, än detta värde sjelft, var icke Mörks sak. Ändtligen fattade han 1742 det beslut, att, med sin mellertid i Köhlerska huset påbörjade roman «Adalriks och Göthildas äfventyr», återvända, på vinst och förlust, till Stockholm. Billigt förtröstade han, att ett framgifvet offentligt snilleprof, som tillika i sin art vore det första inhemska, skulle förskaffa honom insigtsfulla domares uppmärksamhet, en allmännare uppmuntran, och en förmånligare lefnadsställning såsom omedelbar påföljd.

I hufvudstaden syntes då en morgon för svensk vitterhet vara uppgången, och berättiga till sälla förhoppningar. Dalins snillesol närmade sig redan åt sin middagshöjd. Blott tio år hade förflutit, sedan hans Argus «med sin skarptskurna men qvickt flytande penna gjort underverk, och visat, att en vitter frispråkare kunnat genom sedolärande ämnen vinna beröm och

*) Sedermera ärkebiskopen, Jacob Benzelius.

befordran» *). Skulle sådant ej äfven för Mörk, om än mera vältalare än «frispråkare», kunna lyckas? I detta spår ville han eftergå: men till beträdande af en egen väg; en bana, som, häruti lik Argi tillförne, var i Sverige af ingen föregångare trampad. Han fullbordade derföre modigt sitt romantiska verk; en vän, Törngren, som också tecknat sitt namn under dedikationen, försköt tryckningskostnaden; det utgafs åren 1742—1744, i två ansenliga qvartband, hvartdera omfattande åtta «böcker». Denna sedelärande hjeltesaga var ej blott ett på svenska språket osedt försök: någonting vältaligare i skrifart, någonting färgrikare i skildringar, någonting praktfullare i berättelse och beskrifning, hade man ej på modersmålet förnummit. Man lefde i den oskyldiga tid, då den Asiatiska Banise lästes med samma interesse, som i våra dagar en Ivanhoe eller Kenilworth, och då Telemaque föreföll lika underhållande, lika pikant, som nu *Les Mystères de Paris,* eller hvilket annat en Sues, en Dudevants, en Dickens nyaste nyhetskram. Voltaires och Crebillons romaner voro länge till blott för «fritänkande» förnäma. Det lände så mycket mindre Adalrik till men, att författaren hade tagit just Telemaque till hufvudmönster, och dervid ej heller lemnat ur sigte Barclaji Argenis; hvilken likaledes då var en älskad läsning, — för herrarne i sitt latinska original, för damerna i sin svenska tolkning. I alla fall hade Mörks roman, utom i åtskilligt annat, först och sist det egna, att vara ställd på den skandinaviska sagoålderns grund, eller att der hafva funnit nog värdiga hjeltar och hjeltinnor, för att locka inhemska hjertan till efterföljd af inhemska forndygder. Bifallet infann sig ock verkligen så skyndsamt, så allmänligt, som någonsin kunde önskas. Det sträckte sig ända till Tyskland, der denna första svenska roman snart utkom i öfversättning: en i den tiden, för en svensk vitterhetsman, oerhörd ära! Ja: det tycktes, i sitt sällskap, äfven medföra den timliga berg-

*) Wilcke i sitt på Vetenskaps-Akademiens vägnar hållna tal till Mörks åminnelse.

ningen. Prestvigd 1743 af ärkebiskopen E. Benzelius, kallad af en beundrare, öfversten Stjernros, till huspredikant, blef Mörk året derpå, efter vederbörlig pastoral-examen, kallad af en beundrarinna, friherrinnan Funck född Cronström, till kyrkoherde i Bro och Lossa. Det lilla uppländska pastoratet gaf honom sin välkomst-helsning genom företrädarens dotter, Catharina Staf; med hvilken han 1745 knöt ett äktenskapsband, som säges varit ljufligt genom trofast inbördes kärlek.

Men hade han nu härmed nått höjden af enskild sällhet, så var ock härmed, i hans trettiondeförsta års ålder, höjden uppnådd af all för honom tillgänglig borgerlig lycka. Väl var han ingalunda en af dem, som under landtlefnadens ro lägga händerna i skötet, eller nyttja sysslan till en förevändning för lättja; icke heller en af dem, som tycka sig uträttat nog, för att makligt begagna de välförtjenta lagrarna till hvilobädd. Vårdande på det ömmaste sin ombetrodda hjord, med mun och gerningar, fann han dock lediga stunder, dem han trodde ej kunna bättre användas, än till nya skrifter, der hans gåfva att dikta och måla ville i samma mån befrämja svenska hjertats och svenska språkets förädling. Så utgick, från Bro prestgård, hans andra och icke mindre prisade roman, «Thekla eller den bepröfvade Trones dygd» (i tre delar, tryckta åren 1748, 1752 och 1758); der hans afsigt var att framställa i renaste glans, och i taflan af en tros-hjeltinnas segrande martyrstrid, den sedliga höghet, som endast den christna Uppenbarelsen fostrar. Så äfven det blott till hälften utförda — eller blott i sin förra del (1754) utgifna — arbetet «Målningar på Menskliga Sinnen», der han fyndigt täflar med La Bruyères karakters-teckningar. Så, kort derefter (1757), hans «Eugenia eller den förvillade Välmeningen», ett allegoriskt mellanting af roman och drama, hvilket han sjelf kallat «Tankespel». Så hans liktidiga poem i fem sånger, «Enigheten», der Dalins Svenska Frihet varit hans förebild. Sådan verksamhet fortsatte och förkofrade, hvad han genom sin ungdoms hjeltesaga vunnit: alla vitterhets-älskares, alla ädelsinnade läsares aktning.

Men hvad den icke skänkte, och hvad den arme författaren likväl synnerligen behöfde, var — bröd. Att han ej längesedan, midt i glorian af sin Adalrik, dött af hunger: det var friherrinnan Funcks förtjenst; men hon hade ej kunnat förebygga, att pastoratets knappa inkomster snart befunnos otillräckliga för ett städse växande hushåll. Och just hans författarskap blef hufvudhindret för en förbättrad ställning: emedan det i lika mån, som det behagade alla andra, misshagade Upsala dåvarande Domkapitel — hans andliga förmän.

I deras omdöme halp det honom således ej, att Vetenskaps-Akademien (1748) uppsökte den fattige landtpresten med kallelse till ledamot, och flera gånger uppdrog honom att författa åminnelsetal, som äro bland den tidens yppersta. Det halp ej, att den nystiftade Vitterhets-Akademien — eller, genom denna, en Lovisa Ulrika, en Dalin, en Höpken, en Ihre — år 1755 prisbelönte hans vältalighets-stycke «En Hjeltes Beskrifning». Allt detta stjelpte honom snarare: så att han, tynande i trångmål med sin hustru och sina sju barn, samt alltså nödgad att gång efter gång framräcka en anhållan om åtanka till förmånligare lägenhet, vid ingen af dessa förnyade ansökningar blef hugnad med förslag eller förord. Härvid skedde slutligen det märkvärdiga, att konungen — sannolikt på drottningens tillstyrkan — sände till Consistorium Ecclesiasticum en befallning, «att låta Mörk, i anseende till åtskilliga prof af särdeles skicklighet och lärdom, hvarmed han gjort sig förtjent till befordran, njuta sådant efter sin förtjenst till godo». Förgäfves! Ärkebiskop Troilius och hans Capitulares förblefvo ståndaktiga. De synas varit ännu en qvarlefva af de kyrkolärare, som alltifrån sjuttonde århundradets slut hade inbegripit maskerader, skådespel och romaner i samma fördömelse med fruntimrens «höga fontanger och blottade bröst» *), samt kämpat mot allt detta djefvulstyg med ett mod, härutinnan trotsande

*) De sista kallades ock, i deras predikningar, «de tu djefvulens blåsbälgar».

sjelfve Carl XI:s och Carl XII:s vrede. Fåfängt hade Mörk i sin prest- och pastoral-examen ådagalagt «så vackra prof af lärdom, att Consistorium ej utan särdeles nöje det afhöra månde». Fåfängt ådagalade han ytterligare (1753) vid en prestmöts-disputation, der man hade ställt honom på tinnarna såsom Respondens, «en grundelig lärdom uti Theologien och en mer än vanlig färdighet att försvara Trones grundsatser». Fåfängt var han i alla sina presterliga omvårdnader outtröttlig. Fåfängt ökade han dem med skötandet af ett Socken-Magasin, hvars inrättning, i dåvarande tid en nyhet, han måste både genomdrifva och förestå, egnande åt denna förvaltning — som vid hans frånfälle lemnades i ordentligaste skick — utan ringaste arfvode en stor del af sina sista lefnadsdagar. Det oförlåtliga felet, att skrifva romaner, var begånget och kunde genom intet utplånas. Fåfängt påminte mången, att dessa romaner ju öfverflödade af uppmaningar till gudsfruktan och allsköns dygdevandel. Romaner voro ett satans påfund; det visste man, och dervid höll man sig. Hade han icke till öfverlopps, under de första åren af sin kyrkoherde-befattning, diktat slutet till den förutnämnda, i sjelfva det tyska originalet ofulländade «Asiatiska Banise» *)? Derför ansågs till och med prost-titeln vara förmycken gunstbevisning åt en så lättsinnig prestman. Vetenskaps-Akademien fick parentera öfver «Kyrkoherden» Mörk.

Någon torde här vilja erinra, att vi måhända bedömt hans förmän obilligt; att han kanske, olyckligtvis, råkade vid hvarje ansökning sammanträffa med personer, som enligt gällande befordringslagar måste honom föredragas; samt att ju hvarje del af «Thekla» är utstyrd med en prydligt lofordande anbefallning, undertecknad af theologiska fakultetens dekanus, och således så godt som gifven af konsistorium sjelf. Men hvad hans samtid tänkte och visste om saken, antydes tillräckligt af den ton, hvarmed dessa hans motgångar i ansökningsväg förtäljas. Sär-

*) Den tyska urskriften öfversattes af en Rosvall; men der den upphörde, vidtog Mörk (här likväl anonymt) med en fortsättning, hvari han fullständigt bragte historien till ända.

deles märkliga äro följande ord af Wilcke: «Andre må dömma om orsakerna till sådan vidrighet. Efterverlden lärer dock undra, att vår tid låtit en så vitter och berömlig man lida brist på det nödtorftigaste, och dö uti fattigdom». — Att han var from och renlärig, var godt. Att han kunde theologi och hebräiska, var än bättre. Hade han blott föröfrigt tillbragt sin tid med att dricka öl och röka tobak!

Möjligt, att en förlängd lifstid skulle medfört ombytta och gynnsammare förhållanden. Konungen t. ex. kunde hunnit besinna sig, att någonting finnes, som heter regala pastorater. Men sådant fick han ej upplefva. Betryckt af stegrade bryderier, ansatt af borgenärer, omsider utblottad på det rent oumbärliga, bortrycktes han plötsligt genom slag, den 26 Juni 1763; fyrtinio år gammal. Hans qvarlåtenskap bestod i hans frejdade skrifter, en kär åminnelse hos dem som med honom närmare umgåtts, en utfattig enka och sex oförsörjda barn; till hvilkas öde än vidare hörde, att under nådåret uppbrann boställets hela ladugård, med samtliga kreaturen, större och mindre. Och liksom hade de ej haft nog af grämelse, nödgades de tillika förnimma den sägen utspridas, att den bortgångne förkortat sina dagar genom gift, för att undvika en befarad visitation. Ett rykte, så vidunderligt i afseende på en man af så allkänd christlighet och presterlig dygd, kunde dock ej lyckas att taga fart och fäste. Det visar mellertid, hvad man trodde om förmännens tänkesätt. Tilläfventyrs hade han, i sin stora nöd, anlitat kyrko-kassan om ett lån, hvars skuldsumma eller ränta han ej mäktat på utsatt dag inbetala. Vederbörande skulle då — förmodade man — gerna gripit tillfället, att brännmärka honom med offentlig nesa.

Så hädangick en man, som var mera nyttig än lysande, mera lysande än lycklig, mera lycklig än belönt. Af sina samtida beskrifves han såsom till växten liten och oansenlig, till lynne stilla och saktmodig. Hans blygsamma yttre hade intet, som, vid första anblicken, förrådde diktaren af Adalrik och Thekla. Vid förtroligare samtal uppbläukte dock straxt i ögo-

nen snillets strålar, och en öppenhjertighet, ofta munter, lade genast i dagen hans tankar och hela sinnelag. Icke stolt, men öm om sitt ämbetes dyrd och värdet af sitt författarkall, var han, när så behöfdes, dristig och frimodig; alltid redebogen att infinna sig ehvar pligten kräfde hans närvaro, men eljest helst ensam och ogerna besökande andra än dem, af hvilka han kände sig fullt förstådd; gifmildt delande sitt knappa bröd med sin ännu fattigare nästa; mot gynnare erkänsam, mot vänner trofast, mot ovänner försonlig. Under de senare åren bestodo hans förnämsta — och kanske enda — uppfriskningar i de Stockholms-resor, dem han företog i Vetenskaps-Akademiens uppdrag såsom talare på dess vägnar. Hos Dalin, som alltifrån Adalriks utgifvande gjorde sitt bästa att verka till hans fördel, var han då en välkommen gäst; och än mera sympathiserade med honom fru Nordenflycht. Ofta blef han ock «hedrad med bref ifrån folk dem han aldrig sett, de der alla med utsöktaste ord, liksom på allmänhetens vägnar, betygade honom både vördnad och erkänsla». Hvad han sjelf tänkte om sig och sin lott, torde i dessa ord nogast finnas uttryckt: «Då jag, uti ett ofta med bekymmer uppfylldt sinne, ändock kunnat hysa så muntra och höga tankar, är ingen tvifvel, att de ju hade svingat sig än högre upp, om lyckans gunst endast något litet velat fatta mig under armarna». Det är en tung suck; en hel riktbegåfvad menniskoförmåga utandas der sin sammanpressade klagan. Men äfven den är en flägt, som försvinner. Den varelse, som hette Mörk, har längesedan upphört att sakna någon jordisk lyckas ynnest.

Sedan min barndom har jag ej återsett Mörks skrifter förr, än vid detta tecknande af hans bild; och jag har dem ånyo att tacka för ljufva rörelser, — om ock, numera, mindre väckta af sjelfva skrifterna, än af de minnen, som outplånligt vid dem

fästat sig. Ännu öfver femtio år efter deras framträdande betraktades romanerna Adalrik och Thekla såsom klenoder i mången from och allvarsam familj, der de jemväl, för sin uppbygglighet, gerna sattes i barns och barnabarns händer. Så blef Adalrik den första bok, som för mig upplät romanverlden; jag läste den i mina morföräldrars hus, vid sex eller sju års ålder, med outsäglig förtjusning. Thekla fanns der äfven; den var mig dock något för predikosam och långsträckt. Väl behagade mig skildringarne af Neros grymheter och Tros-hjeltinnans orubbliga ståndaktighet: men belåtnare var jag med Wallenbergs tragedi «Susanna», der ungefär samma ämne mötte mig i en mindre uttänjd behandling och i alexandriner, som då förekommo mig undersköna. Öfver det påstående, att detta ämne är opassande för en tragedi, skulle jag då storligen undrat; och ännu i dag synas mig den femte aktens fjerde och femte scener värda de tjusta tårar, som jag då öfver dem utgöt i min moders sällskap, för hvilken jag föreläste dem. Bredevid låg ock framför mig en gammal svensk öfversättning af Argenis, men den smakade mig en smula kärf; felet var väl mitt och öfversättningens gemensamt. Bland «Målningarna på Menskliga Sinnen» dröjde jag egentligen blott vid «den Vidskeplige»; denna tafla var mig kär genom sin lifligt berättande sammanställning af allt det mellan natur-troll- och spök-verlden fördelade skräck, som af en sådan tros och användes. Någon tid längre fram, och ungefär vid mitt inträde i offentlig skola, — hvarefter de Kotzebuiska och Lafontainska romanerna snart undanträngde alla andra, — besökte mig äfven, i Calloanders och Leonildas sällskap, sjelfva den indiska prinsessan Banise. Dock måste jag tillstå, att den förra boken långt bättre underhöll mig, än den senare; af hvilken jag nu ej kan erinra mig mer, än att den är i allting — enorm: i högtrafning, i dygder, i kroppskrafter, i tyranner, i slagtningar som hållas åtminstone på hvartannat blad och der hvarje gång hundratusental stupa, utan att de stridande deraf hindras att genast ånyo draga i fält med lika

talrika härar — så att inskriften på titelbladet: «det blodiga, men dock modiga Pegu» *), visserligen må anses välförtjent.

Deremot «Adalrik och Göthilda»! Dess intryck var ett af dem, som aldrig fullt förblekna. Lyckligtvis kunde jag då hvarken jemnföra den med Argenis, eller med Telemaque, hvars bekantskap jag ej långt derefter gjorde; lika litet hörde jag slik jemnförelse anställas af någon annan; och den hade i alla fall blifvit mig likgiltig. Bekymrande mig ej mera om Mörk, än om Barclajus och Fenelon, höll jag mig till saken i och för sig sjelf: ädla hjeltar, sköna och tappra sköldmör, de mot alla missöden konungsligt kämpande hufvudpersonerna, målningarnas, talens, samtalens prakt och välljud. Husets ålderstigne patriark, med sin föga mindre bedagade maka, åhörare vid dottersonens föreläsning af dessa gamla qvartband, som varit hänrycknings-källor för deras ungdom under «Kong Fredriks» tid, följde ännu de kända sagogestalternes öden med ett deltagande, nästan lika barngladt som gossens. Omständigheter, som nu må kallas afundsvärda, hafva sålunda gifvit mig egen erfarenhet af den äldsta svenska roman-periodens oskuldsfulla smak och förnöjsamma sinnelag. Det vida ringare antalet af böcker, — särdeles i sådana landtliga hyddor, — och de få tillgängliga godas beskaffenhet, voro bägge gynnsamma för känslornas friskhet och sedernas enfald. De medförde, i förening med dessa, en ovärderlig lycka: man läste, omläste, återläste det bästa man ägde eller öfverkom, med en från årtionde till årtionde fortlefvande andakt, en hjertlig uppfattning, en sann och djup inverkan på sinnets odling, hvarom det nutida slägtet, blaseradt af idelig nyhets-jagt och själs-utmärglande mångläseri, knappast mäktar göra sig en föreställning. Midt i vårt öfverflöd af läsning, synes konsten att läsa redan vara på väg att bli en af de förlorade. Jag menar nämligen med den konsten icke denna visserligen högt stegrade färdighet i en ungefärlig innehålls-uppsnappning, som qvarlemnar, antingen intet spår,

*) Fullständiga titeln lyder: Den Asiatiska Banise, eller det blodiga m. m.

eller — jemväl i bättre fall — blott ett öfverlastadt minne och en ofruktsam förståndskunskap.

Dessa skrifter hafva ägt sin dag af framgång och glans. Fåfäng vore den begäran — äfven såsom ställd till mig sjelf — att de nu skulle göra sin fordna hänförande verkan. Med bästa vilja i verlden, kan man vid hjeltesagan om Adalrik ej blunda för kompositionens svagheter, för bristen på sannt fornskandinavisk botten, hållning, ton, för berättelsens nog släpiga gång, ständigt fördröjd genom långa tal och prunkande beskrifningar, för sjelfva den mellan poesi och prosa sväfvande vältalighetens ofta oäkta och alltför slösaktiga art, som i ett svall och återsvall af ord är rikare på blomster än på tankar. Lika litet kan nekas om Thekla, hvars författande kanske i någon mån föranledts eller befrämjats genom dansken Pontoppidans icke långt tillförne utgifna theologiska roman «Menoza» *), att berättelsen också här framskrider med tröghet, och ofta nästan alldeles lemnas å sido för böner, predikningar, omvändelse- och andra uppbyggelse-samtal. Hammarsköld klagar dessutom, icke utan skäl, öfver «den beständiga jemren»; med mindre skäl, öfver de många «underverken», — emedan dessa dels icke äro så många, dels nödvändigt sammanhänga med den till grund liggande legenden. En nyare smak må ej klandras, om både Adalrik och Thekla förekomma den i allmänhet väl mycket entoniga, och mångengång tröttsamma. Men behöfver man alltså rentaf lösrycka sig från nutidens fordringar, för att i bägge dessa romaner finna anledningar till beröm? Visst icke. Om bägge gäller, ej blott, att det helas anda är en innerlig godhet och menlöshet; ej blott, att öfverallt framblickar den varmaste kärlek för dygd, fädernesland, Gud och menniskor: utan ock, att i bägge träffas åtskilliga lyckade karaktersteckningar, situations-

*) En asiatisk prins, som reser omkring för att söka christna; en christlig Anacharsis. — Den resbeskrifningen orkade jag likväl aldrig genomläsa. Desto mer behagade Bunyans historiskt allegoriserande skrifter («En Christens och Christinnas Resa till Evigheten», m. fl.); tilldess Heimskringla föll i gossens händer, och Bunyan slogs ur brädet af Sturleson.

taflor, episoder, — stycken ömsom af sannt poetisk, ömsom af sannt oratorisk fägring. Planen är i Thekla sjelfständigare, än i Adalrik; och väl anlagd. Icke heller kan någon, som har sinne för christlig tros-kraft och martyr-höghet, misskänna den enthusiasm, som genomlågar framställningen af Theklas öden, och som i det värdiga sätt, hvarpå Paulus och Petrus målas, tala, dö, stiger till sin höjdpunkt. Hon sjelf är svenska snillets första utkast till den sköna helgonbild, som af Stagnelius, med större konstnärskap, blef målad i «Perpetua». Också synes, att författaren är mera hemmastadd i den dubbelverld, hvari personerna här lefva och röra sig: så i den romerskt-grekiska, som i den christna. Dock var Adalrik, som erhöll två upplagor, i sina samtidas ögon det af de båda verken företrädesvis poetiska. Betecknande är för dåvarande läsares och läsarinnors lynne, att hvarje del af Thekla öppnas med ett utförligt «Innehåll», der allt det historiska, som sedan i delen förtäljes, är angifvet i sammandrag; utan ringaste fruktan att derigenom fresta mängden till att stanna vid sammandraget och lemna sjelfva boken oläst. Så mycket kunde då ännu en författare tro på ämnets, tankans och behandlingens makt, såsom oberoende af blotta händelse-förloppet och den nyfikenhet, hvars enda — eller åtminstone högsta — interesse är, att veta «hur det går». — Föröfrigt har hjeltinnans slut-lott det egna, att öfverraska oss med en utgång, som läsaren knappast väntat sig af en martyrhistoria. Två gamla romare, Metellus och Sertorius, bägge förnäma och rika, göra Thekla till sin gemensamma arftagerska; hvarefter hon, såsom ogift, men sjelfständig, tillbringar i välgörande gudaktighet en lång lefnad, från hvilken hon omsider stilla afsomnar. Förmodligen tyckte den stackars Mörk, i sitt qväfvande armods-betryck, att, om fromhet och dygd skulle redan här i tiden belönas, vore detta viset måhända det mest lämpliga.

Hvad för honom sjelf i hans romaner var hufvudsak, kan ej tillkännagifvas bättre, än i detta ställe ur hans företal till Thekla: «Jag pockar i mitt stoft, der jag tråkar, endast på san-

ningen af de sedeläror, som här inblandas, och dem jag passat efter det rättesnöret, som aldrig kan fela .... Någon torde tänka, att Trones helgade smycken skulle råka i förakt, då de blifvit fattade i en sådan mantel, som ofta brukats att bedåra oförsigtiga ögon. En hjeltesaga är ofta en skål, i hvilken lustan frambjuder ett skadeligt gift; och den brukas nu här såsom ett gyldene käril, att frambära någon saft af lifsens källa. Dock: ho vet icke, att det blomster, som suges af ormar, kan ock mätta ett bi? Af en stjelke kan både ett förderfligt gift och en söt honung beredas. Der den ena med bleka läppar druckit döden, kan en annan dricka lifvet; allt såsom den hand, i hvilken skålen hålles, blandar safterna. Hvad styggelser skett vid de hedniska altaren, och hvad vidskepelser bott i sådana tempel, är bekant; och dock har den Högste tålt, att man för honom upprest tempel och altaren. Och än mer: han har låtit de käril, som stått på hedniska offerbord, helgas att ställas på hans eget. En hedning sjunger för sin skurgud; och David sjunger för sin och hela verldenes Skapare. I dikter uppenbarar Adonis för Venus sin orena glöd; och i en ljuflig dikt prisar Salomo den heliga kärlek, som är emellan lifsens furste och själen. Judith och Tobias, som äro ej annat än sinnrika dikter, och dock utan förargelse brukas i vår församling, tala till mitt försvar. De senare tider äro ock rika på sådana; och denna dikt, som i detta ämne är den första på vårt språk, vördar snart hundrade äldre hos andra folk .... Jag har tänkt ur ålderdomens möglade gömmor, och ur glömskones mörka natt, draga fram i ljuset ett exempel, uppå hvilket verlden har täflat med himmelen: den förra, att utgjuta sin grymhet; den senare, att uppenbara sin herrliga kraft .... Benägne läsare! Du har med ynnest mottagit min förtryckte Adalrik, och med ömhet min landsflyktiga Göthilda. Om du i dem gynnat ärbara hedningar, som vinnlagt sig om en ren dygd: lärer ock den förföljda Thekla ej utan medömkan af dig åskådas, och någon kärlek vara öfrig för en christen, som lidit så mycket för sin tro.» Härtill må, ur företalet till sista boken af Adalrik och

Göthilda, fogas det följande, som tolkar samfäldt hans afsigt och hans menniskovänliga sinnelag: «Uppsåtet har varit, att med en oskyldig fjäder fäkta för dygden. Värdaste läsare! Vi fägne oss i våra hjertan, att vi ej alldeles varit dig till missnöje, och vörde in i grafven de ädla sinnen, som vi förnummit ännu andas i svenska kroppar. Din ynnest friar oss från den mödan, att för dessa bilder af dygd och odygd anställa ett vidlyftigt försvar. Dig önske vi till ett slut: Visheten till ljus på alla dina vägar; Förnöjligheten till ditt följe; en mild Himmel, och ett lycksaligt Fäderneslánd. Farväl!»

En liknande välönskning till läsaren, med tillägg af den erinran, att han är «stadd på en eftertänklig väg under ett mörker som synes tilltaga», lyktar företalet till «Eugenia»: ett «Tankespel i fem Stycken», der (såsom ock i samma företal noggsamt förklaras) handlingen, personerna och namnen äro allegoriska. Det är föröfrigt hvarken roman eller drama; men tyckes varit ett utkast, sedermera ofullbordadt, till ett dramatiskt verk. Handlingens utveckling framställes här, till större delen, medelst versificerade dialoger och monologer, sammanbundna till ett helt genom smärre mellanlänkar af en berättelse på prosa. Genom slik blandad egenskap påminner detta tankespel om t. ex. Sannazaros *Arcadia;* men också e n d a s t genom d e n: ty det är, af alla Mörks diktningar, den svagaste — så framt det ej deri öfverträffas af poemet «Enigheten», till hvilket jag ej haft tillgång *). Sjelf säger han om sin Eugenia, att dess första utkast, författadt redan i de yngre åren, blifvit «omstöpt och fullbordadt i d e år, som göra hand och tankar tyngre». Visst är, att den ej lyckades väcka synnerlig uppmärksamhet. Den liknar deri romanen Thekla, att den har några versbitar af poetisk förtjenst; men den lyriska låga och lyftning, som ofta utmärka Theklas sånger, skulle här fåfängt efterspanas. Också bär språket i Eugenias v e r s e r, och likaledes sjelfva vers-

*) Hammarskölds yttrande om detta poem är: «man söker der förgäfves ren poesi, men i plan-anläggningen har det stora förtjenster framför Dalins öfver Svenska Friheten».

behandlingen, långt flera spår, än i Theklas, af den för-Dalinska perioden. Öfverhufvud förekommer i Mörks prosa sådan gammalmodighet, och mindre vårdsamhet eller språkbeherrskning, mera sällan.

Korteligen: Mörks verk intyga i allmänhet en eldig bildningsgåfva; en lika dristig som from andans uppflygt och höjning; en djup känslo-innerlighet, som är samfäldt en verklig skalds, en dygdig mans och en trofast christens; en alltid öfvervägande, ofta öfvermåttad benägenhet, att i framställningssättet måla och musicera. Mindre tänkare än målare, förleddes han härigenom till fel, från hvilka han aldrig fullkomligt gjorde sig fri: en viss rhetorisk behaglystnad (t. ex. ett nog ymnigt bruk af klimax o. s. v.), en böjelse för det svassande, en ouppmärksamhet på det i ordrika variationer sig omsägande, der ofta sker, att icke blott samma tanke, utan till och med (ungefär) samma bild, ideligt återvänder. Det oaktadt har, i pathos, i högtidlighet, i ljudfullheten af ordställning och satsbyggnad, hans prosa en fägring, lika varaktig, som den i hans tid var ny; ty Dalins stilistiska förtjenster, ehuru flerfaldigare och visserligen i allmänhet större, rigtades dock aldrig åt denna pathetiska vältalighet, der Mörk helst rörde sig såsom i sitt käraste element. Deremot var han främmande för allt slags komik och satir, och försökte sig ej heller någonsin deri. Motbjudande voro honom alla tadlets bedrifter, så väl de qvicka som de oqvicka. «Rena läppar» — säger han på ett ställe — «äro befallda, att ej såra andra. Oss har enfaldigheten fört vid handen; och hon är benägnare, att förundra sig öfver solen i dess höga lopp, än att uträkna dess fart och upptäcka dess fläckar». Hans verser äro, med undantag af Dalins bästa, äfvensom slutligen af de Creutziska och Gyllenborgska, bättre än någon annan med honom samtidas. Den religiöst-elegiska sångarten var dessutom nästan den enda, hvari Mörk diktade; och derför kom han med dessa skalder egentligen icke i täfling. Synbart är, att han sjelf insåg sina brister — troligen i följd, snarare af Dalins enskilda granskning, än af den enda offentliga

klandrares, hvars kritik hans Adalrik (enligt hans egen berättelse) ådrog honom. Ögonskenligt bemödar han sig redan i sin Thekla om mera concentrering och rörligare framskridning, i både innehåll och skrifsätt. I hans senare skrifter stiger alltjemnt beflitandet om de egenskaper, som betecknas med orden prägnant och concis; och kanhända är hans sista vetenskapsakademiska tal, hållet öfver en öfverste Cunninghame *), det i sådan hänsigt berömligaste af hans arbeten.

Några småskrifter af Mörk, på vers och prosa, äro här — såsom i allmänhet mindre betydande — med tystnad förbigångna **). De utgåfvos dels med hans namn, dels utan. Bland de senare räknades länge den dråpliga — och dräpande — Sinclairs-visan. Det gör mig ondt om Mörks skalde-ära, att nyare spaningar uppdagat den härstamma från en annan man; en direktör A. Odel ***).

---

*) Då det vedervärdiga Finska kriget, der den aflidne hade tjent med så mycken utmärkelse, som i ett så lumpet krig var möjlig, här bedömmes med de orden, att «en slät verkställighet förderfvade mognaste anläggning»: så är detta omdöme derför märkvärdigt, att man hört Höpken, och ännu i en senare tid Nordin, sammalunda urskulda dess upphofsmän. — En sorglig återblick på talarens medellöshet under de akademiska studiernas ålder, skönjes i denna förmaning till bättre lottade ynglingar: «Välsignade ungdom! som är så lycklig, att icke allenast få se vetenskaperna till en så märkelig höjd uppstigna, utan ock äger en lätt tillgång till de rikaste lärdoms-brunnar: känn din lycka, njut din blomstrande vår, och vattna ditt sinne ur dessa visdoms-källor med renaste safter!»

**) Hans predikan: «Uppväckelse till Bönen», har jag ej sett.

***) Detta tillkännagifver Odel sjelf i: «Gustaf Adolfs och Carl XII:s Rop från de Dödas rike till Hjeltinann Svea», i anledning af kriget 1741.» Stockholm 4:o. Den börjar så:

Sist när jag dusa lutan tog
Att mig en stund förnöja,
Och några hesa toner slog,
I tanka att upphöja,
Så godt jag kunde, Sveriges Jarl,

Af följande tvenne prof torde inhämtas, huru Mörk kunde yttra sig i versform.

I.

THEKLA.

Såsom hinden, den man jagar,
Ropar efter källans flod,
Och, när solens glöd försvagar
Med sin brand dess varma blod,
Trött uti den skuggan rastar,
Der hon ljuflig svalka tar:
Så min skrämda själ sig hastar
Till den brunn, som glädje har.

Öppna dig, du Lifsens Källa!
Öppna dig, med all din tröst,
Att de rika floder hälla
På ett så försmäktadt bröst!
Själen, snärd i dödens plågor,
Törstar efter lifvets Gud;
Läska då, med nådens vågor,
Tungan på din arma brud!

Dyrä ljus, hvars klara stråla
Väcker fröjd i slagna ben,
Skicka ned, i afgrunds håla,

Den tappre Sinclair vittra,
Som led för Sverige, som en karl,
Oskyldigt döden bittra: — etc.

Undertecknadt: CELaDoN.

Celadon var Odels pseudonym; de med gemena bokstäfver mellan versalerna tryckta *a* och *o* syfta på initialerna i hans namn.

Af ditt öga något sken!
Ack! när vill den stunden lysa,
Då jag ej behöfver mer
För den mörka dimman rysa,
Och min sol med glädje ser?

Se! hvad höga böljor brusa
Kring min helt förskräckta tro;
Alla vredens stormar rusa,
Lemna själen ingen ro.
Låt de hårda stormar tiga,
Låt de böljor tysta stå!
Låt det lugn ur båda stiga,
Som mitt hjerta fägna må!

Sälla, de med nöjda händer
Dig, min Gud, sitt rökverk ge;
Och, i sjelfva mörksens länder,
Solen i sin klarhet se!
Ack! hur glad bland dem jag vore,
Som ditt ansigt skåda få, —
Och för dig ett offer bore,
Som ur hjertat skulle gå.

Dock, min själ! hvad är du klagar?
Vakna upp, mitt döda hopp!
Efter mörkrets sorgedagar,
Rinner åter glädjen opp.
Då skall jag med salig tunga
Tacka den mig hjelpen sändt,
Redan här i stoftet sjunga
Den min suck i löje vändt.

Ej min klippa månde svigta,
När som allt förändrar sig.

Fritt må verldens ondska rigta
Sina skott och mord mot mig.
Nöjd jag bidar till den timma,
Då jag mättas skall af fröjd,
Och min själavän en strimma
Sänder från sin helga höjd.

Jag vill fatta nådens stoder,
Och vid löftet hålla mig;
Vänta trygg, tills nödens floder,
Som nu gäsa, lägga sig.
Än min Gud mig åter fägnar;
Än min själ med munter röst
Tackar den, hvars himmel regnar
Uti öcknen nåd och tröst.

II.

EUGENIA.

Så blir det salta sött! det bittra ljufligt brytes;
Hvad nylig' galla var, till honung nu förbytes;
Hvad förr förenadt var med tusen ack och ve,
Nu märkes åt min själ en ljuflig svalka ge.

Jag gråter, och i gråt jag ögat ymnigt väter;
Jag gråter: — men den flod, som eljest hjertan fräter,
Som nödens sällskap är, som plånar kraft och lif,
Är här en glädjens frukt, ett nöjets tidsfördrif.

Jag minnes, och jag skall i döden mig påminna
Den bistra dag, när jag, en fånge och trälinna,

Ett lam i lejons klor, föll i min oväns hand,
Och ödets hemska våg fick skölja mina band.

Den dag var mörksta natt: mitt smycke blef en boja,
Min krona blef förakt, mitt slott en röfvarkoja,
Min ro ett ängsligt qval, min önskan blott att dö:
En bitter olycks-frukt af förvetts svarta frö.

Då föll hvarenda tår, ett vittne till min plåga,
I sorgsna skötet ned, som brännhet glöd och låga;
Då var hvarenda suck, som matta hjertat gaf,
En vink af dödens hand, som viste mig min graf.

Den dystra olycks-natt har likväl nått sin ända:
Jag sett min glädjesol sin fackla åter tända;
Min fröjd är nu så stor, som då mitt elände ris;
Ur ödemarken frälst, jag sett ett paradis.

De bojor brytas af; min frihet mig omfamnar;
Min längtan ser sitt mål; mitt hopp ser nöjets hamnar;
I gyllne dukar prydd, en furstlig brud jag går,
Och vet, hvar kronan nu för mig att lyfta står.

Dock gråter jag: — men se! min gråt mitt hjerta fägnar;
Vid glädjens milda sol mitt öga tårar regnar.
Så följas ljus och moln, och sol och skurar åt;
Så en lycksalig ock kan bada sig — i gråt!

En af de afdelningar i romanen Adalrik, der Mörk lyckligast visat sin gåfva att vältala och måla, är den berättelse i tolfte boken, som skildrar Adalriks besök i de Dödas riken och Glysis vallar, eller de sälla Andarnes hemvist. Då hans fader Hjalmar, den han förlorat redan i sina första barnaår, der led-

sagar honom omkring och berättar om de förnämsta af dessa Skuggor, förekommer ock en beskrifning på tvenne skalder, Arnliot och Eivinder; och följande drag ur denna beskrifning torde nu på läsaren göra det intryck, att egentligen gifva Mörks egen bild.

«Han frambar med rena händer gudarnes offer, och sjöng med obesmittade läppar deras beröm. Hans öde hade gömt honom i stoftet, men hans själ var dock ädel i sina tankar. Han talade om den mildhet och kärlek, hvarmed de odödlige omfatta de elända jordenes barn; och det gjorde han med så brytande, så genomträngande och bevekande ord, att Baldurs hårda söner utbrusto i tårar. Han berömde dygden; hennes sötma, hennes lugn; att hon allena gör dagarna förnöjda, lefnaden säker, och den sista sömnen ljuflig: det gjorde han med det eftertryck, att deras sinnen svuro henne en evig trohet. Han talade om själen, som lefver, sedan stoftet blifvit ett rof för förgängelsen; om de sälla hemvisten, hvarest dygden frias ifrån alla sorger: och det med sådan förvisselse, att de logo åt döden, och begynte att betrakta grafven med fröjdiga ögon. Han hade sjelf sett dygdens fägring, och kunde således bättre beskrifva henne. Han var sjelf rörd af fruktan för gudarne, och kunde desto snarare röra andra. Ärlighet och sanning voro de tecken, af hvilka han ville igenkännas. Han hade en särdeles gåfva att beveka alla sinnen, när han slog på sin harpa och sjöng sina dikter: ty hans mun och hans hjerta lefde i ett kärt förtroende, och han talade d e t, som han mente.»

Man ser häraf i full dager, huru Mörk föreställde sig skaldens personlighet och kall. Hvad hans skaldekonst i verkligheten blef, betecknas kanske sannast af denna ur hans Eugenia hämtade liknelse:

Hon lik den blomman är, som än af jorden näres,
Men hvilkens lif af sol och sjukdom samfäldt täres;
Hvars dufna knopp sig matt till jorden lutar ner,
Och liksom sörjande uppå sin moder ser.

Det heter i åminnelse-talet öfver Cunninghame, författadt ej långt före hans frånfälle: «De döde hafva väl efter sin bortgång ingen känsla eller fägnad deraf, att minnet af deras flit, arbete och dygd ej på engång nedsänkes i glömskans gömmor. Allt sådant rörer ej deras öfverblifna mull. Men vi betala dem likväl en lofvad vedergällning; och de efterlefvande blifva genom de framfarnes exempel uppmuntrade, att genom en oskyldig och ädel täflan förtjena dylika ärestoder. De, som lyst från ärans yppersta höjder, och varit en prydnad för sina tider; som icke allenast älskat och skyddat vetenskaper, utan ock i deras umgänge haft sin ljufligaste hvila, sitt nöjdaste tidsfördrif: när de berättas hafva på sådant sätt ännu mera prydt sin purpur och sina lagrar, röras derigenom på det ömmaste de, som sträfva att efter dem få intaga samma höjder, och uppmuntras att gifva sin ära en lika oförgängelig glans .... Deremot de, som under en mindre bevågen lycka hämta af sina arbeten en knappare skörd, kunna likväl, under sina mödosamma stunder, hugna sig åt en belöning efter döden, ett tacksamt minne hos efterverlden, och några hederstecken, som i tideböckren omgifva deras namn. Under lyckans vidrigheter, och en otacksam tids hårdheter, smaka deras sinnen förut en sötma af ett mildare öde bland de efterlefvande.»

Arme Mörk! Gerna ville dessa blad befrämja en uppfyllelse af din sista jordiska förhoppning. Men ... afundsvärda dröm! Detta mildare öde, detta tacksamma minne, denna efterverld, denna tillkommande rättvisa, — hvad äro de? På nära håll betraktade: någon godsinnad tok, som pekar, midt i ett marknads-hvimmel, åt en och annan längesedan förgäten graf; en vrå i någon litteratur-historia — som sjelf icke läses.

GUSTAF DEN TREDJE

OCH

HANS MÄN.

Nej, Cäsar! all den äras prakt
Din konungsliga höghet målar, —
Ditt rika hof, din stolta vakt,
Din gyllne vagn, som feiskt prålar
Bespänd med tigerklädda fålar;
Din borg i bloss och vapen bragt,
Kanonens dunder, trummans takt,
Och janitscharens silfverskålar,
Och folkets rop från trakt till trakt;
Nej! dessa vittnen af din makt
Ej högre din förtjenst beskrifva,
Ej teckna dig som större man,
Än när, förutan bloss och spann,
Du kommer att ett samfund lifva,
Som ditt beskydd du värdigt fann.
Att glädjen af din ankomst sprida,
Förtjusningen dig föregår;
Behagen leka vid din sida,
Och skämtet ler i dina spår.
. . . .
För verldens prinsar, hvilken lära!
För Nordens häfder, hvilket drag,
Att hämnarn se af Svithiods lag,
Än, strålande af kronans ära,
De stolta resars ätt förfära
Med dånet af sitt åskeslag;
Än, följd af sånger och behag,
En enkel qvist af lager bära!

LEOPOLD.

GUSTAF DEN TREDJE

OCH HANS MÄN.

Hans snille inga gränser kände:
Det flög så ilande, som viggen i hans hand.
I templet, som han byggt, hans blickar offren tände;
Der tjuste Latiens sång vid Mälarns kalla strand.
Än öfver vilda haf han nya flotter bredde;
Än härar sammandrog och dem till segrar ledde;
Hvar känsla af hans lif brann för hans fosterland.
Förlåta var hans fröjd, hans bugnad var att ömma.
Ovärdig den, att kallas Svensk och fri,
Som hans välgerningar, hans stora själ kan glömma!
Blott, att han mördad blef . . . må det förgätet bli!

LIDNER.

Vi gå att betrakta de omständigheter, genom hvilka Dalins värf fullbordades på ett sätt, som förberedde och föranledde Thorilds uppträdande. Men att skildra dessa, är tillika att skildra dem, under hvilka Gustaf III:s tidehvarf formerade sig och uppnådde sin högsta glanspunkt. Det hithörande torde lämpligast, i den korthet som här blir nödvändig, kunna sammanfattas under följande öfverskrifter.

Dalinske Smaklärare.

Den förste litteratör, som bragte Dalins kritiska anvisningar till egentlig utöfning, var Sahlstedt*): dels författare, dels öfversättare, dels blott ordnare och utgifvare af en mängd

*) Sahlstedt, Abraham: född i St. Tuna 1716; kongl. secreterare; död 1776.

skrifter, med hvilka han prisvärdt nitälskade för modersmålet och dess vitterhet. Hvad han för det förra uträttat genom sin Ordbok och sin Språklära, vidtagande der Svedberg och Tjällman*) hade lyktat, qvarlefver ännu i förtjent hågkomst. Mindre känd är han att vara den, hvilken i Sverige börjat, såsom ett yrke, idka befattningen af vitter recensent. En utmärkelse, som näppligen göres honom stridig af häfdatecknaren Celsius, genom dennes «Tidningar om de Lärdas Arbeten för 1742», — de första i Sverige på inhemskt språk utgifna tidningsblad för litteratur; eller af boktryckaren Salvius, som i sina «Lärda Tidningar» (1745—73) fortsatte dem. Ty före Sahlstedt gick dock ingen derpå ut, att, i särskildt deråt egnade uppsatser, på svenska vitterhets-alster tillämpa kritiska principer med något slags vetenskaplig motivering. Man äger derföre af honom ej blott en vidlyftig skrift «om Tankar i Vitterhets-Arbeten», jemte «Bref angående Celsii Tal om Smak i den Svenska Vältaligheten», med mera; utan ock enkannerligen «Kritiska Samlingar», i fyra octav-band. Kärnan i hans föreställningssätt om skaldekonst och vältalighet är densamma, som i Celsii: att de böra «förlusta och gagna», genom en förening af «nytta och nöje». Allt, hvad han dessutom har att inskärpa, sysselsätter sig först och främst med uttryckets grammatiska och logiska rigtighet, samt föröfrigt med dess prydlighet, dess behaglighet, dess höghet, hvilka tillvägabringas medelst liknelser, metaphorer o. s. v. Poesiens egentliga värde och ändamål bestämmer han på detta vis: «Det behag, vi fordra af en poet, är ett af de yppersta medel att lära andra något: ty menniskors sinne är så fatt, att det svårligen fördrager dens öfver-

*) Om denne Tjällman, för sin «pietism» förföljd och död i Stockholm såsom «mångårig, trogen komminister», skref en hans vän, en from rådman, i ett grafqväde:

Han bjuder biskopar och andre prester store
Farväl, och önskar, att de upp' hos honom vore;
Fast han på jorden var en ringa kapellan,
Så triumferar han dock öfver sjelfve fan.

vett, som vill underrätta en om något. Derföre är nödigt, att undervisningssättet beledsagas med mycken behaglighet, till att betaga den förtret man känner deraf, att låna sitt ljus af andra. Hvadan man hos poeter bör egentligen gifva akt uppå, huru de i vissa ämnen framställt sina lärdomar, på ett högt, angenämt eller fint sätt.» Det «vittra snillet» målar han i och med dess innehafvare sålunda: «hos honom är en qvickhetseld mest verkande: han är snar att fatta en sats och snäll att uppfinna något nytt och behagligt: snillet har hos en sådan öfverhand, som ständigt understödjes och lättas af ett godt minne. Han är fintlig i det, som tyckes falla en annan svårt att grundligt utreda och föreställa; behöfver ej mycket tänka på hvad han skall tala, och är färdig i svar. Hans tankegåfva är likasom beredd att kunna skapa af intet: och den har sin näring af en lekande inbillningskraft.» Originalet för denna bild fann han i Dalin; som var hans ideal af skald, och äfvenså — bredvid Pope och Bouhours — hans ästhetiska orakel. Sina Kritiska Samlingar inleder han med en afhandling «om Kritikers beskaffenhet, bruk och nytta»: hvaraf första kapitlet, i tolf paragrafer, kommenterar Dalins «Tankar» derom, och senare kapitlet, i tjugufem paragrafer, meddelar en sammandragen öfversättning af Pope's *Essay on Criticism*, på prosa (enligt Du Resnels fransyska tolkning, och under beklagande, att sjelf «icke förstå Engelska Språket»). I tredje paragrafen uppställer han den definition på kritiker, att de «äro anmärkningar öfver tankar och ord, till att bevisa, huruvida tankarne öfverensstämma med sanningen, och orden med bruket» (dock väl med rätta bruket?). Märkligt är, att han förklarar termerna kritik och kritisera för oöfversättliga, och vill endast vid dem fästa det äkta begreppet af en kritisk pröfning; men det sämre begreppet deraf vid granska, hvilket han anser vara liktydigt med «subtilisera», och (såsom hopdraget af granntsigta eller granntsöka) beteckna ett småaktigt sökande efter felaktigheter att utpeka. — Hans vittra grundsatser i allmänhet äro, naturligtvis, hans lärares; dock skulle dessa ofta funnit orsak att ogilla

hans särskilda tillämpningar. Huru föga säker eller efterrättlig han är i dem, kan deraf inhämtas, att han öfver Stjernhjelm uppskattade fru Brenner, i hvars arbeten han fann «all den rätthet och behaglighet i tankar, som hos en skribent kan fordras»; ja, han satte Dalins «episka dikt Svenska Friheten» vid sidan af — om icke öfver — Tassos «frälsade Jerusalem» *). Ett af hans fel, och det enda hvarifrån (snart nog) hans efterföljare fullständigt gjorde sig fria, var alltså, att i sina omdömen öfver äldre svenska vitterhets-idkare (om vi begagna ett hans egna uttryck) «patriotera för starkt»; men orsaken till denna nog frikostigt betygade aktning var ej blott en mindre stadgad smak, utan ännu mer en oskrymtad pietet. Han synes varit en mild natur, och är i allt godärlig; så jemväl i sin flerstädes upprepade klagan, att icke förstå engelska och italienska.

Ett narraktigare exemplar af Dalinsk lärjunge är Brunjeansson, en med Sahlstedt samtida rimmare, som i ett par afhandlingar, ställda framför sina rimverk, ej endast föreskref å nyo, att orden böra i vers bibehålla samma ordning som i annan svenska, utan ock kungjorde: att alla enstafviga ord, liksom med få undantag alla tvåstafviga, äro korta, och ej få göras till långa; samt att alla trestafviga ord, hvilka ej börjas med be eller

*) «Om någon Bouhours skulle anställa en pröfning och jemnförelse mellan det Italienska Frälsade Jerusalem och Episka Dikten Svenska Friheten, så torde kanske utslaget blifva gunstigare för Svenska Auctoren, än man härtill inbillat sig på andra sidan om Bälten. Skulle man finna mera invention i det Italienska stycket, så torde man finna äfvenså qvicka, men mera rätta och rigtiga tankar i det Svenska.» (Se Anmärkningarna öfver Triewalds Lärespån i Svenska Skaldekonsten.) — Märkvärdigt är, att Dahlstjerna öfverallt hos Sahlstedt står så väl anskrifven. I nyssnämnda anmärkningar jemnföres han med Guarini (hvars Pastor Fido han öfversatt). — «Ho vet», — heter det, — «om han satt sig före att täfla med Guarini i ett original, hvilkendera vunnit priset? Åtminstone kan man fritt säga, att inventionen i det italienska Herdespelet mestadels intet duger; ehuru tankarne kunna vara behaglige, och talesättet intagande för dem som förstå språket» (temligen öfverflödig tillsats!). — I alla fall är denna jemnförelse vida rimligare, än den mellan Dalin och Tasso.

för, böra förkastas — dock med undantag af «Gudinna» och «Grefvinna». Vidare förklarade han: att «verser utan rimslut» äro — «döda», och derföre «kunna älskas blott af Poesiens hatare»; att alla svenska versslag måste fördenskull vara rimmade; att de äro till antalet rätteligen nio; och att han anmärkt endast de versslag, «som äro i hans smak; emedan de öfriga lätt kunna umbäras.» Det förutgående angifvandet af de särskilda skaldskaps-arterna är likadant. Sina reglor säger han sig hafva lärt af Horatius, Boileau, De la Motte och Voltaire.

Ungefär med lika grundlighet, men med en redan fullmognare fransyskhet, undervisade och agade Rudin och Ristell: den förre i sin «Vitterhets-Journal» (1777); den senare i sin «Vitterhets- och Granseknings-Journal för år 1778». Väl ägde vissa af de föreskrifter, som hos den tidens granskare förekomma oss dels halfrigtiga, dels ytterst triviala, sina giltiga anledningar i en mängd både äldre och samtida vitterhets-försök, och voro således då ännu nödvändiga. Så t. ex. budet, att «icke låta flera än tvenne maskulina eller feminina verser omedelbart följa på hvarandra»; så ifrandet mot den af så mången åberopade *licentia poetica.* Man påminne sig blott, i förra fallet, slika förfärliga långsläpigheter, som Spegels «Guds Verk och Hvila», i oafbrutet feminina alexandriner; i senare fallet, huru *licentia poetica,* eller hvad äfven plägade kallas «poetiska tillåteligheter», gemenligen betydde den frihet att ömsom stympa, ömsom förlänga orden (skrifva ell' och pin' i stället för eller och pina, grymmer och långer i stället för grym och lång m. m.). Men särdeles betecknande för det vittra tidslynnet är Rudins «råd till en ung Skald», att läsa «alla nyare philosopher, som skrifvit lika en Locke och en Bayle»; hvaremot han «behöfver blott till namnet känna Wolff, Puffendorff och deras likar, för att tjena honom i en satir» (förmodligen såsom mönsterbilder af pedanter och skolfuxar). Af alla dem, som skrifvit på den af dessa granskare djupt föraktade tyskan, erkände Rudin blott en enda för poet: «han heter Hagedorn». Större gagn gjorde han genom att ombesörja

den nyare, lika vackra som korrekta, upplagan af Dalins «Poetiska Arbeten». Också ifrade han berömligt för svenska språkets rykt och renhet, — enkom mot dem, som ej ville låta annat gälla, än «hvad som är Fransyskt». Måhända förklarar detta sista, huru han kunde undgå samvetsagg, när han i sin urvalda Dalins-upplaga intog en hop stycken, som för den äkta fransyska smaken voro idel slagdängor; så att han icke ens studsade för den visserligen i sitt slag förträffliga visan:

Skatan sitter på kyrkotorn
Och gåsen läggs i en gryta (m. m.).

— Ristells «Tankar öfver Smak i Vitterhet och Konster» innehålla hufvudsakligen detta: «Till ett vitterhetsstycke, som skall röra hjertat, behöfvas två ting: att tänka lyckligt, och att nyttja lämpliga uttryck . . . Blott på det sättet kunna menniskorna upplysas och förbättras; hvilket är högsta ändamålet med all vitterhet. Men lämpliga uttryck gifva åt en lycklig tanke dubbel styrka; dem får man, om man gifver akt på skillnaden mellan de ord, som kunna nyttjas i en högre stil, och dem, som endast passa i allmänt tal. Att iakttaga denna skillnad, utmärker ett öfvadt och stadgadt snille; och deruti består den egentliga konsten.» Derefter angifvas fem omständigheter, som göra ord låga; och på grund deraf utdömmas ur den högre stilen, såsom platt förkastliga, orden: vara sömnig, sjuk, äta, springa, narra, skrika, tjuta, gnaga, kämpe, kamp, slump, mysa m. fl. Han förklarar ock rentut, att den fransyska vitterheten är högsta mönstret för alla andra nationers, och att, utom de franska författarne, ingen mer än Pope haft smak. — Rigtigare är den anmärkning, hvarmed han börjar: om ett vitterhetsstycke (säger han) icke rör hjertat, så ligger bristen antingen i tankarna eller uttrycken.

Man måste tillstå, att sjelfve Liljestråle, så skarpt förlöjligad af det Gustavianska tidehvarfvets kritik, men sjelf stående på samma kritiks grund, har i företalet till sin beryktade lärodikt («Fidei-Commiss till min Son Ingemund») utlåtit sig

öfver poesiens väsende långt bättre, då han säger: «Hon är passionens och imaginationens eldade tungomål, utfördt i de tanken enklast och naturligast bildande ord, afmätta i en viss behaglig nummer, hvars upprinnelse är menniskans medfödda lust för harmoniskt ljud. Hennes syftemål är, att, då hon kort och klart afbildar den vackra naturen, tala till både förstånd och hjerta, för att anbringa sanna och sunda tankar. Men att väl utföra detta, dertill fordras den goda smaken, som är: en själens invärtes förmåga att fatta nöje af det Vackra i Naturen eller Konsten.» Ja, i sjelfva verket betecknas här just höjden af hela detta tidehvarfs ästhetiska åsigt: ty högre steg den aldrig, icke ens i de tvenne förnämsta af de vittra tidskrifter, som under det adertonde århundradets senare hälft framträdde för att rätt eftertryckligt inskärpa och stadfästa dess allmängiltighet *).

Bergklint **), stiftare af sällskapet Vitterlek, och sedermera upptagen i *Utile Dulci*, förenade verkliga anlag till både skald och granskare. Också var hans inflytande på svenska vitterheten icke litet, och af flerfaldig art; hvarvid särskildt bör nämnas, att han var skalden Oxenstjernas lärare. Om hans egna skaldegåfvor bär den ännu ej förgätna Oden öfver Motgång («Hur länge skall stormen då räcka?») ett förmånligt vittnesbörd; och hans definition på Vers är bättre, än alla i hans samtid brukliga, då han kallar den:

«En ljuflig sammanklang af ord,
Som, midt emellan tal och sjunga,
Är i den närmsta likhet gjord
Af sång för öra, dans för tunga».

Hans recensioner voro i Sverige de första, som åsyftade att åt

*) Genom ett tillägg af Sondén, i Hammarskölds verk (sidd. 254—55), kan inhämtas, att Liljestråle äfven såsom poet skrifvit saker, som icke äro förkastliga.

**) Bergklint, Olof: född i Vesterås 1733; slutligen prost och theol. doktor; död i Gladsax (af Lunds stift) 1805.

den vittra granskningen gifva en i någon högre mening vetenskaplig grund och halt, men också, dymedelst, en strängare karakter. I det väl skrifna «Tal om Skaldekonsten», som han 1761 höll inför den i Upsala studerande Vestmanlands och Dala nationen, skönjer man, att han icke stannat vid Boileau och Batteux; han hade lärt känna Baumgarten. Vackrare, än i följande ord, kan ingen antyda skaldekonstens ursprung: «Oaktadt de trånga gränsor, som inskränka vår insigt, uppstrålar dock stundom något högt i våra tankar, och vi tyckas liksom se något uppvälla af ådrorna i den källan, som flyter af idel sanningar. Skaldekonsten har ett sådant ögonblick att tacka för sin tillvarelse. Hon upphöjer det menskliga förnuftet likasom vida öfver dess krets; äger, framför alla andra, nyckeln till våra hjertan, att sätta dem i eld och rörelse, ty hon kommer vår natur närmast, som älskar sinnliga bilder; leder våra tankar likasom in i skaparens konstkammare; genomfar flera verldar och tillskapar nya varelser; diktar, men efter sanningens reglor, då hon uppstiger i möjligheternas rike, hvars grundritningar endast ligga i det oändliga Förståndet, och med sina bilder sätter åskådarena i en genomträngande förtjusning.» — I den stund, då Bergklint skref dessa rader, felades honom visserligen ej mycket, att klart och fullt åskåda den sköna konstens väsende. Men då han sedan vill närmare utveckla sina tankar, vänder han tillbaka in på den af Dalin utstakade härstråten. Han yttrar der egentligen ingenting annat, än hvad vi redan af de föregående hört. Det bästa deraf är hans utlåtande om skaldekonstens nytta. «Hon tjenar», — säger han, — «väl icke att plöja åker, föra krig eller bygga slott med; men hon är dock icke förgäfves af skaparen nedlagd i menniskors hjertan. Hon är utan tvifvel ämnad att tolka för de dödliga hans stora verk och höga fullkomligheter. Utan tvifvel har hon till den ändan fått så hög röst och så intagande behagligheter, att hon måtte upplyfta våra sinnen till himmelen och genomtränga dem med gudomliga rörelser.» Om den Svenska särskildt anmärker han, att «dikt och härmkonst (*fictio et*

imitatio) äro der ej ännu bragta till sin höjd»; och hufvudorsaken dertill anser han ligga i bristen af en allmän och på säkra grunder stödd granskning. — Med detsamma har han meddelat oss afsigten och måttstocken för de kritiska bemödanden, med hvilka han deltog i Gjörwells och flera andra af sin samtids litterära tidskrifter. Hans sätt att behandla den sjelf theoretiserande Brander *), — misslyckad hjelteqvädare och sorgspels-författare, — väckte i den tiden stort uppseende, genom en då ännu ovanlig stränghet; med hvilken han syntes mångom inblanda förmycket allvar i sådant, som ju ändock vore blott en «vitter lek». Hans försök, att eklektiskt sammanjemnka Batteux och Baumgarten, vittnar åtminstone om den insigt, att all vitter granskning bör utgå från grunder, som i konstens innersta väsende uppdagas af en filosofisk blick. Hans prosa är manligt vacker.

Det om Bergklints kritik yttrade kan jemväl, nästan helt och hållet, gälla om Regnérs **) i tidskriften «Svenska Parnassen» (1784—86); till hvilken ock Bergklint lemnade bidrag. Skillnaden ligger blott i olikheten mellan personerna. Troligen var i Bergklint, från begynnelsen, en större ansats till poet, än i Regnér; deremot synes denne varit öfverlägsen i humanistisk lärdom. Regnér ägde, liksom af Greklands och Roms vitterhet, så äfven af Italiens, Englands och Tysklands, en kännedom, som var utomordentlig i en tid, der flertalet, utom några latinska auctorer, studerade ingen annan vitterhet, än den fransyska. Det allmänna kritiska sträfvandet var hos Bergklint och Regnér likartadt; men antog hos den senare ett mindre modigt och afgörande lynne. Det bör alltid lända «Svenska Parnassens» utgifvare till beröm, att han ville, med uppriktigaste kärlek för vitterheten i allmänhet och särskildt den fosterländska, befrämja den genom en tidskrift, hvilken så i afhandlingar och recensioner, som i urvalet af upptagna poemer, ginge

*) Den äldre Skjöldebrand.

**) Regnér, Gustaf: född i Östergötland 1748; expeditions-secreterare; död i Stockholm 1819.

till väga noggrannare och grundligare, än eljest i hans samtid var sedvanligt. Om hans bemödanden i senare afseendet vittna framförallt de bägge artiklar med öfverskrift «Ästhetik» och «Ästhetisk», dem han lät införa i första häftet af Gjörwells «Svenska Encyclopedie». Dessa termer, som antydde en egen — och i egentlig betydelse vetenskaplig — kunskapsart om det sköna, voro dittills knappt hörda i Sverige; hvarest man, numera, visste nästan intet om Tysklands litteratur och hvad der föregick. Hammarsköld berättar, att sjelfva Stockholms-Posten hade, få år förut, då den velat omnämna Sulzer, råkat kalla honom «Souther!» Det var just Sulzers theori, sammandragen, som i de tvenne artiklarna meddelades. Olyckligtvis var denna lära blott en populär eklekticism, som, sväfvande mellan Batteux, Baumgarten och de engelska sensualisterne, lyktade med det hufvud-resultat, att «det sköna behagar emedan det goda uttrycker sig deri». En slik vishet kunde icke förhjelpa till rigtigare synpunkt; hon var mera lämplig att qvarhålla och bestyrka i den allmänt gängse, — just genom sitt sken af större grundlighet. Och så gick det äfven med Regnér. Han öfverträffade, om icke alla, åtminstone de flesta svenska vitterhets-idkare, som voro samtida med hans ungdom och mannaålder, i kunskap om antik och modern litteratur; men förenade med detta större kunskaps-mått ej ett motsvarande mått af tänkareblick och poetiskt sinne. Långt omisskännligare yttrade sig detta sinne på hans gamla dagar, i hans då utgifna «Försök till Metriska Öfversättningar från Forntidens Skalder». Dock lutade han i sin första ungdom åt samma kätteri: ty han författade då ett par orimmade oder; den ena på sapphisk meter. Ej mindre förtjenar anmärkas, att han genom detta metriska orim, infördt i Gjörwells «Samlare», vann ej blott Gjörwells vänskap, utan äfven Gyllenborgs; hvaraf alltså vill synas, att denne, som på sin ålderdom sjelf skref hexametrer, var alltigenom en orimmets proselyt, men förkappad — af höflighet mot sina vittra colleger. Säker blef mellertid aldrig Regnérs smak och konstlära; och det kanske af ingen annan orsak, än

att mod var den egenskap, som han ägde allraminst. Derföre blef ock i hans «Parnass», oaktadt all hans välmening och lärdom, den vittra betraktelsen ungefär lika ytlig, den vittra granskningen ungefär lika oviss och lam, som den hade varit förut.

Med närmaste anledning af denna Svenska Parnass, betraktad såsom en allegorisk bild af den allmänna Svenska, gaf Thorild (i sin «Nye Granskare») följande skildring: «Svenska Parnassen är en kal och naken klippa; med här och der några halftorkade blomster. En död ekorre ligger der i stället för Apollo. Is och moln betäcka den. Men då och då framspela några lätta, töljumma vindar; liksom vore det sista ljudet af Anakreons harpa, eller en pust, en anda af Vinet och Kärleken. Hvad skall det blifva af den? Ack! Våren kommer. Kanske skola några skönare blommor födas; om de ej förmycket putsas af små-mästarens hand.»

Gjörwell.

Ännu beskedligare än Sahlstedt, men också mera lärd och derför (på sitt vis) mera frisinnad, var en litteratör, som ganska mycket sysslade med kritik, ifrån de nyssnämnda männens tid ända inemot vår: den fordom så högt frejdade annalisten, samlaren och tidskrifts-utgifvaren, Gjörwell *). Denne man, genom sin «Svenska Mercurius» den egentlige grundläggaren till Sveriges litterära journal-väsende, och under mer än ett halft århundrade **) oförtröttligt medverksam vid dess utveckling, bi-

*) Gjörwell, Carl Christophersson: född i Skåne 1731; tjenstgjorde vid kongl. bibliotheket såsom extra-ordinarie i fyrtio år; afskedades 1795 med titel af kongl. bibliothekarie och en högst obetydlig pension; afled i Stockholm 1811.

**) Ifrån år 1755, då han började utgifva Svenska Mercurius, till år 1811, då han deltog i — Phosphoros! Ännu kan den förra i månget afseende tjena till mönster, huru litterära tidskrifter för ett svenskt publicum lämpligast böra inrättas och skötas.

behåller alltid i svenska bildningens häfder den af Thorild honom tillerkända minnesvärdhet, att vara «de lärda mödors Patriark i vårt fäderneslaud», hvilken «med sina arbeten, med sitt allmänneliga nit, först har danat oss till en lärd stat, både inom oss sjelfva och i Europa». Han var ingalunda något snille; arten af hans granskning kan befinnas alltför menlös, och i allmänhet mera litteraturhistorisk, än ästhetisk. Men han skulle här blott med orättvisa förtigas: ty han understod sig, redan under Dalins lifstid, och längre fram under sjelfva den Kellgrenska Stockholms-Postens envälde, att än här, än der afvika, så djerft han förmådde, från det herrskande tänkesättets stråkväg. Hans vidsträckta factiska omsigt och mottagsamhet ersatte nämligen, till en viss grad, bristen på fullt sjelfständig omdömeskraft; och äfven för ästhetiska ämnen visade sig denna mottagsamhet lika mångsidig. Det är roligt nog att varseblifva, mellan hans flitigt upprepade vördnadsbetygelser för den «goda smakens» höfdingar, de flerahanda små försöken att inom vår vitterhets landamären insmuggla underrättelser och satser af vittert fritänkeri.

Sålunda blef han bland samtida litterära referenter den förste, och förblef länge den ende, som påkallade uppmärksamhet för den tyska vitterhetens företeelser och dess med Klopstock nyböriade uppblomstring; ej sällan med varma loford. Främmande för alla dogmatiska klyftigheter, kunde han, med sin vänligt allt-omslingande språkkunnighet och boksynthet, platt icke begripa, hvarför ej de tyska snillena borde tillgodonjuta lika rätt, som de franska, att i Sverige kännas, läsas, höras. Stundom utbrast han deröfver i beklagelser; men vanligtvis beslöjadt eller ironiskt. Så, då han underrättar, i en uppsats om Hubers franska öfversättning af Gessners Idyller, att samme Huber ämnade efterhand sträcka sin tolkande åtgärd äfven till andra tyska skalder, tillägger han: «Detta blifver alltid en behagelig nyhet för oss här i Sverige, som ej kunna vänja vårt läckra öra vid tyska språkets hårda eller manliga uttal, och derföre vänta att läsa de förträffeliga snilleverk, som på samma

språk blifvit författade, tilldess de öfversättas på fransyska.» I samma uppsats, tryckt redan före Dalins frånfälle *), nämnes — troligen för första gången i någon svensk skrift — en «Hr Klopstock»; med bifogad underrättelse, att bemälte herre «är den förnämste upphofsmannen till den hvälfning, som skett i vår tid uti Tyska Skaldekonsten»; att af honom vore författad «Messiaden, en tysk hjeltedikt, i heroiska vers efter Homeri och Virgilii måttstock», samt beundrad för «ämnets hopsättning, tankarnas styrka och skrifartens ädelhet»; att han dymedelst gifvit föredöme till den «lyckeliga nyhet» hvilken «Tyskland har skyndat sig antaga», att i sitt modersmål «inflytta grekiska och romerska versarter». Särskildt prisas der Klopstock derföre, att han ej allenast «efter en Trissins och Miltons föredömen afskuddat sig det ok, som det enstämmiga Rimmet kastat öfver de nyare snillen», utan äfven «satt något i stället för denna prydnad»; och derigenom «underkastat sig ett mycket svårare arbete, men hvaraf ock uppkommit den skönaste skaldekonst». I en annan af sina många tidskrifter, då alltredan den kritiska spiran var gripen af Kellgrens hand, anmälte han bröderne Stolbergs «Gedichte» med en berömmande recension, hvari han dristade ännu loforda det hos tyska skalder så ofta förekommande bruket af orimmad vers; det vore — menade han — ej utan ett egendomligt behag, som väl äfven för Svenskar kunde löna mödan att behjertas, «änskönt det i begynnelsen fölle sig något ovanligt och besvärligt för svenska öron». Så långt var det nu kommet med Stjernhjelms landsmän!

I detta sätt att framkasta, så ofta tillfälle sig erbjöd, utlåtanden om vissa främmande snillen, som åt skaldekonsten förvärfvat en ny skönhet genom att frigöra sig från rimmets (och åtskilliga andra) lagbud, hade man tvifvelsutan kunnat skönja någonting revolutionärt, eller både förtäckta och oförtäckta an-

---

*) Svenska Mercurius, Maj 1763. — I Juni-häftet af samma årgång berättar han, att «i förra seculo» funnits «en Spansk författare för Skådeplatsen», vid namn «Pet. Caldero»; som, enligt «Voltaires» intyg, skall haft «lysande gnistor af snille».

maningar till den svenska att följa exemplet. Eller yrkade icke — så till vida — Gjörwell just detsamma, som, efter årtionden, blef yrkadt af Thorild? af Höijer? af Nya Skolan? Men Gjörwells vitterhet liknade hans lärdom öfverhufvud: han ansågs i båda för en blott krönik-skrifvare; och deri hade man visserligen, för det mesta, ej orätt. Hans kritik bestod alltför mycket i notiser och episoder, samt var dessutom, såsom hans fridsamma och fryntliga sinne föreskref, för spak, för varskodd, att gifva några kraftiga, varaktiga, ledande intryck. Hans oskadlighet räddade honom derföre undan all strängare näpst; ehuru Kellgren ej alldeles uraktlät att roa sig på hans bekostnad. Hade Gjörwell varit en man af djupare uppfattning och tappnare framtalighet: då hade redan han begynt det företag, som sedermera Thorild började. — Mellertid grep han sig understundom an, och yttrade käcka satser. Man finner honom t. ex. säga i afseende på komediens och satirens påstådda moraliska nytta: «Reformationen ifrån Theatern och Parnassen vill ej särdeles lyckas. Oaktadt allt det åtlöje, som vi underkasta oss af vittra pennor, så blifva ändå tänkesätten, och i följe deraf sederna, desamma; aldrig bättre, ofta värre. Vi behöfva ej mera de artiga snillen, som kunna reta oss till skratt öfver våra seder; utan starka själar, som med en manlig och förfärlig vältalighet bringa oss till blygd öfver oss sjelfva.» Detta, skrifvet några år före Gustaf III:s thronbestigning, skulle lätteligen tagas för ett ställe ur Thorilds skrifter.

Gjörwells jordiska lefnadslott tillhör den oglada historien om märkvärdiga obegripligheter i befordringsväg *). Han bar

*) Man har ock derifrån hämtat ett af hufvudbevisen på Gustaf III:s och hans omgifnings lättsinniga kynne. Men äfven den (med skäl) för sin rättrådighet prisade Gustaf Adolf, — hur belönade han den gamle trotjenaren? Jo: han tillät (1803, på Zibets förslag) den sjuttiotre-årige gubbens pension ökas — ända till — 166: 32 b:ko!!! Utan tillskott af slägtingar och vänner, skulle alltså den man ha fått omkomma i elände, hos hvilken fäderneslandet stod i förbindelse jemväl derför, att han — Gud vet huru — hade anskaffat förlagskostnaden till utgifvandet af sådana verk, som t. ex. Lagerbrings Svea Rikes Historia, Warmholtz' *Bibliotheca Svio-Gothica*, Björnståhls Resa!

sitt öde i en from försakelse, med oförminskad ungdomsfröjd åt umgänget med lärda män och lärda nyheter. Hvarken i hans eget yttre, eller i hans närmaste omgifning, påminte någonting om armod. Hvad man såg, var en skön gubbe, under silfverlockar full af helsa, själslifighet, sinnesfrid och den hjertligaste förbindlighet. Sådan såg ock jag honom, då jag, en Juli-dag 1811, några veckor före hans död, besökte honom i en Djurgårds-boning, der han, vid sitt skrifbord, mellan böcker och blommor, från det öppna fönstret indrack sommarluft. Jag fördes till honom af Hammarsköld, som alltid för Gjörwell hyste en sons tillgifvenhet. — De vistas nu båda tillsammans.

Creutz och Gyllenborg.

Den herrskande vittra tidsandan framgick emellertid sin gång, obekymrad om så lenfälliga förmanares halfva invändningar. Från kedjan af dess förnämsta granskande och undervisande företeelser vända vi oss nu, för att egna ett ögonkast åt de tvenne vackraste af dess frambringande eller skapande: de båda skalder, som möta oss vid ingången till Gustaf III:s tidehvarf och som upplåta den; det tvillings-par, hvars snillestrålar dagade mellanrymden från Dalins afton till Kellgrens morgon. De skulle med sina föredömen ha ledt till ett än bättre mål, än dit de verkligen ledde, om just de, som ifrigast prisade dem, hade mäktat uppfatta och efterfölja dem i deras egen oskuldsfulla känslostämning, manliga flärdlöshet, samvetsgranna svenskhets-ifver och städse till de värdigaste ämnen upphöjda syftning. Så skedde icke; i deras begagnande stannade man vid nästan blott en viss form-förfining, der man ofta för smidigheten, täckheten, klangen och glansen uraktlät både haltens värde och sjelfva formens fosterländska renhet. Detta bör likväl ej helt och hållet läggas tidslynnet till last. Det härrörde, i ej ringa mån, äfven deraf, att de sjelfve blefve

hämmade just i sin ungdomsfriskaste uppsträfvan till en mot begynnelserna svarande utveckling. De blefvo det, till en del, af sina ästhetiska lärares otillräckligheter; till en del, af sina yttre lefnadsöden. Sådant oaktadt skall svårligen inträffa, att vår vitterhets häfder någonsin mottaga till förvaring vördnadsvärdare namn, än namnen af de bägge fosterbröder, vid hvilkas minnen det är omöjligt att känna annat än godt och tänka annat än ädelt: fosterbröderne i vänskap, i skaldesång, i dygd och hvarje personlig älsklighet: Creutz*) och Gyllenborg**).

Grefvar genom sin börd, hade bägge den lyckan att vara det i en tid, då Sveriges hög-adel ännu förstod uppskatta hög själsodling, så för dess inre värde, som för den fördel att deri äga sin politiska ställnings hufvudstöd. Bägge erhöllo en lärd uppfostran. Den öfverlägsne i lärdom synes dock varit Creutz; som företrädesvis studerade grekerne, gjorde sig förtrogen med de flesta ny-europeiska språk och litteraturer, samt äfven i naturvetenskaperna var grundligt bevandrad. Betecknande för Gyllenborg är, att Virgilius och Boileau voro hans ungdoms älsklingar; äfvenså, att han vid sitt afsked från Lund, såsom dess högskolas *Rector Illustris,* höll ett tal på dråplig latin. Creutz deremot var, ännu i sina sista dagar, såsom Upsala universitets kanceller, i stånd att författa ett tal på grekiska, hvar-

---

*) Creutz, Gustaf Philip: född i Finnland 1729; studerade i Åbo; ingick i kongl. kancelliet 1751; ord. kancellist 1756 (särdeles gynnad af Höpken); kavaljer hos hertig Fredrik Adolf s. å.; minister vid spanska hofvet 1763; vid franska, 1766; C. N. O. 1770; ambassadör vid franska hofvet 1772; R. och C. af K. M. O. 1780; en af Rikets Herrar 1782; hemkallad 1783, till riksråd och kancelli-president; Upsala universitets kanceller s. å.; död i Stockholm, den 30 Okt. 1785; begrafven i S:t Jacobs kyrka.

**) Gyllenborg, Gustaf Fredrik: född på Strömsbro nära Linköping, den 6 Dec. 1731; studerade i Upsala och Lund 1747—50; e. o. kancellist i kongl. justit. revisionen 1748, och registrator derstädes 1751; tillika kavaljer hos kronprinsen 1756; kammar-råd 1762; R. N. O. 1772; kancelli-råd 1774; ledamot af Svenska Akademien 1786; död i Stockholm, den 30 Mars 1808. Grafvården i S:t Clara kyrka, upprest af Svenska Akademien, är ett verk af Byström.

med han ämnade helsa detta läroverk. Till sina tidigaste skaldeförsök väcktes föröfrigt Gyllenborg, enligt sin egen berättelse, af — Runius. Denne hade ock fordom, såsom det Strombergska herrskapets följesman, besökt, ja (i sin visa om «det alltför sköna Näset») besjungit detsamma fagra Skenäs, der Gyllenborg så gerna plägade vistas och dikta. Dit åtföljde honom, under ungdoms-åren, Creutz ej sällan. En liktidig ankomst från universiteterna hade sammanfört dem i hufvudstaden, der de jemväl blefvo liktidigt anställde såsom kavaljerer hos tvenne uppväxande furstar: Gyllenborg hos kronprinsen Gustaf, Creutz hos hertigen Fredrik Adolf. Gemensamma böjelser drogo dem först till hvarandras bekantskap, och sedan till fru Nordenflychts. Vid deras glada samlif är framförallt anmärkningsvärdt, att de blott tillsammans utgjorde ett fullständigt poet-individuum. Hela den verksamhet, som Creutz egnade åt skaldekonsten, och förnämsta delen af Gyllenborgs, tillhöra just tiden af deras samlefnad med hvarandra och med den systerliga själafränden. Samma år, som fru Nordenflycht afled, blef Creutz skickad såsom minister till Spanien. Der, liksom sedermera i Frankrike, fortfor han visserligen att både åt sitt lynne och sitt umgängssätt bevara den rena himmelsluft af poesi, som var hans ursprungliga lifskrets, och hvaröfver Marmontel ej kan nog uttrycka sin förtjusning: men skaldskapet upphörde, om han än stundom tänkte derpå med saknad och längtan. Allt, hvad honom nu omgaf, ledde blott till statsmanna-värf, till societetspligter, till en diplomatiskt-litterär kontemplation. Gyllenborg åter, ensam qvarlemnad i Sverige, öfverväldigades af vämjelsen vid fäderneslandets politiska elände, sökte sig en huslig fristad, och hängde sitt strängspel i pilträdet. Gustaf III skref då till Creutz (1765): «Aldrig har vår Svenska Litteratur varit så hotad med undergång, som nu. Dalin är död. Ihre drager sig tillbaka. Gyllenborg har gift sig, och blir fader för barn i stället för vers. Han är så kär i sin hustru, att han glömmer både äta och dricka. Man borde förbjuda sådana vackra snillen

att gifta sig.» Det hade redan varit Gyllenborg obehagligt att af det parti, som under 1750-talet var hofvet vidrigt, nödgas just vid hofvet mottaga en tjenstbefattning: ty så till vida, som ett par så i grunden menlösa själar det kunde, befunno sig både Creutz och Gyllenborg till konungahuset i en viss opposition; halft politisk, halft ästhetisk. Lovisa Ulrika upptog i sin vitterhets-akademi aldrig den förre, och den senare först 1773. Mellertid, sedan Gyllenborg ändtligen lyckats tillvinna sig kronprinsens fulla högaktning, återstod, hvad värre var: att genomlefva 1760-talets hela vedervärdiga prosa, — denna tidrymd, om hvilken han efteråt yttrade:

Snillet Sverige öfvergaf,
Och på Vitterhetens graf
Växte — Dagligt Allahanda.

Omsider kom, efter mångväldets kufvande genom den Tredje Gustaf, en solvärma för bättre växtlighet. Riksdagskifvet och röst-köpslagandet, förvisade från den nya dagens ordning, lemnade efter sig ett rum, som nu kunde fyllas med ädlare och vackrare nöjen. Ändtligen återkom ock vännen från Paris, efter långa tjugu års bortovaro. Upphöjd till riksråd och premier-minister, men lika varmt tillgifven vänskapen och poesien, började han ånyo rigta åt Sveriges vitterhet ett kraftigt deltagande. Med undantag af sorgesången vid sin «Uranies» graf, och ett par glädjesånger i anledning af Gustafs uppträdande på thronen, hade Gyllenborg under tiden nästan ingenting författat; utom ett och annat stycke för dennes nya theater, på hvilket alltför väl märkes, att det är — beställdt arbete. Nu åter vaknade ur vinterdvalan den hemma vid sin härd qvarsittande skalden. Bägge voro, tillsammans, igen ett fullständigt helt. Gyllenborg gick att fullborda sina «Landtliga qväden öfver Årstiderna», diktade vid Skenäs sitt dithörande vackra «Sommar-qväde», och utgaf sin (ty värr) Henriad-artade hjeltedikt, «Tåget öfver Bält». Likaså uppglänste för Creutz, i förnyad ungdoms-liflighet, planerna till ett stort poem «De He-

speriska Trägårdarne» och en opera «Rustan». Han förblef, liksom han varit det i hela sitt lif, vid hofvet en trogen älskare af naturen och sången. Ännu det sista året af sin lefnad helsade han våren med förtjusning, steg opp med solen och tillbragte de tidigaste morgonstunderna på ensliga promenader i Stockholms vackra omgifningar. Man kallade det hans «pittoreska resor». Men — efter blott tvenne års hemmavaro, ännu hunnen föga öfver midten af sin mannaålder, drabbades plötsligt Creutz af ett gikt-anfall, som medförde döden. Hans sista tankar voro fästade på hans konung, hvilken han var i oinskränktaste mått tillgifven, hans fädernesland, hans vänner, hans tillämnade nya poemer och hans under anläggning varande landtställe Tivoli. Gustaf III, som dagligen infunnit sig vid hans sotsäng, gaf honom detta vittnesbörd: «hans minne skall lefva i det största beröm, så länge snille, dygd och trohet för fäderneslandet prisas». Gyllenborg, på det smärtligaste öfverraskad, afslöt nu sitt «sommarqväde» med en minnesgärd, lika värdig den sörjde och den sörjande. Från den tidpunkten lät hans sånggudinna sällan höra sig; och då endast på ett sätt, som tillkännagaf, att hon lefde nästan blott i det förflutna.

Så voro dessa bägge män, om än skaldenaturer i och genom sig sjelfva, dock skalder egentligen blott i och genom hvarandra. Ingendera kunde tänka sig någon åtskillnad mellan det poetiskt sköna och det moraliskt sköna; eller, om en sådan ock skulle understundom vara möjlig, tänka sig den såsom tillåtlig. Hvad Marmontel yttrar om Creutz, att han «med snillets passion förenade dygdens», gäller lika om dem båda. Men Creutz lät ingenting störa sig i den harmoniska drömfägringen af en själsverld, der han alltid förmådde insmälta och rena hela det vanliga alldagslifvet; så att han förvandlade äfven sin ministerbefattning, och slutligen andra höga ämbeten, samtligen till poesi, — utan att derför sköta dem mindre skickligt. Gyllenborg ägde ej denna fantasiens böjlighet att lämpa sig efter hvardags-verklighetens fordringar; och var fördenskull, så ofta han ej fick ifrån dem aflägsnad lefva i en litterär och huslig

ro, benägen att möta dem med förtrutna ögonkast af en godmodig vrede. Denna olikhet, under all den öfriga likheten, förklarar tillräckligt, hvarför ej han, liksom Creutz, under Gustaf III:s spira uppsteg till rikets högsta värdigheter. Såsom det synes, fjermades han ock från den vittre konungen, oaktadt all ömsesidig vänskap, af någon icke alldeles öfvervunnen politisk skiljaktighet.

Utan tvifvel var det Dalins uppригtiga afsigt att i allmänhet ställa sig de fransyska klassiska mönstren till efterrättelse. Dock tillät han sig dervid många och ansenliga friheter: ofta väl blott af beqvämlighet och brådska; men äfven i följd af sitt aldrig slitna samband med en viss gammaldagssvenskhet, som var honom kär, och som ypperligt förliktes med engelsmännens föredömen af ett mindre granntsigtadt sätt att skämta. Creutz och Gyllenborg voro de förste, som i Sveriges skaldekonst gjorde fullständigt allvar af den fransyskt-romerska smaken och smakläran. Men till deras hjertan och snillen kunde blott det ädlaste, blott det upphöjdaste, blott det manligaste och dygdigaste af det tänkesätt, hvarmed denna smaklära sammanhängde, finna väg. Strängheten af deras inskränkning dertill, äfvensom af deras nit att göra hvarje användning möjligast svensk i lynne, seder, språkbehandling, utmärker dem framför deras närmaste efterföljare på samma bana; hos hvilka derför, vid sidan af dels jemnförliga, dels öfverglänsande snillegåfvor, vida uppenbarare framstår hvad i mönster-litteraturens inflytelser var klandervärdt. Dessa skaldebröders verk tillkännagifva således den fransyska smakens ändtligen afgjorda välde: men hänvisa ock, samvetsgrannt, på hvad i detta välde var det bästa; ja, profetiskt, på någonting ännu bättre än det. Så väl den förra hänvisningen, som den senare, blef af de nästföljande tongifvarne i vår vitterhet, en tid framåt, mindre noga beaktad.

Såsom ett programm för deras gemensamma skaldeverksamhet kan Gyllenborgs «Ode till Sånggudinnorna» betraktas. Diktadt redan år 1755, till inledning åt det Norden-

flychtska vitterhets-sällskapets arbeten, förtjenar ännu i dag detta fordna förespel, att Sveriges unga skalder lyssna derpå. Det uttrycker (och i det värdigaste språk) onekligen ett klarare medvetande, än någonstädes hos Dalin förekommer, om målet för skaldens konst och om högheten af hans yrke. Äfven i vår tid har, tyvärr! den önskan, som här yttras i främsta rummet, sin hela betydelse qvar:

När enighet och frid af hätska troll förstöras,
Som gå med sorl och skri att väpna tropp mot tropp:
Ack! må ett söndradt folk af er förtjusning röras,
Ert guda-samljud höras,
Och väcka sämjan opp!

Oväntadt kan ej finnas, att skaplynnet hos Creutz innerst bestämdes af grekiska sympathier, och hos Gyllenborg innerst af romerska. Intet är lättare, än att tänka sig Creutz såsom en alexandrinsk idylldiktare, antholog, qvädare af t. ex. Leander och Hero, eller Gyllenborg såsom en skald i Augusti dagar. Naturlifvet, oskulden, rena sinnens kärlek, ungdomen och våren, dem bägge älska att måla, återspegla sig hos Creutz i en mera obemängdt idyllisk afbildning, eller inom sin egen ljufva verlds obrutna, och alltså för sentimental reflexion mindre tillgängliga, gränsor. Hos Gyllenborg åter framställas de gerna i en elegisk och satirisk motsats till det förkonstlade och ofta rentaf förderfvade skick, som är de menskliga tingens alldagliga; hvarvid han åt detta skänker ett «verldsförakt», som stundom vill vara en leende och lekande aga, men svårligen undgår att klaga och harmas. Man träffar visserligen äfven hos Creutz drag af en sentimentalt stridsam själsstämning; dock vanligtvis blott såsom framskymtande här och der. Så t. ex. i det täcka poemet «Daphne», der vi tydligt förnimma den inledande förklangen till en af grundtonerne i Kellgrens lyra; skarpare i det «Sommar-qväde», som anslog de strängar,

hvilka sedan fullare utklingade i Gyllenborgs Årstider och Oxenstjernas Dagens Stunder; skarpast i «Lögnens Försvar», ett öfver bakdanteri och slemma politiska parti-manövrer ironiserande stycke, der man skulle tro sig igenkänna Gyllenborg, så framt ej en viss glädtig lätthet förrådde den rätte författarn. Samma egenskap särskiljer hans «Fabler» ifrån de Gyllenborgska. Egentlig mjältsjuka var väl aldrig hans sak; försöket att skildra en sådan, i «Ode öfver Ångslan», har något våldtvunget. Här, och i hans flesta skaldestycken, röjer sig dessutom (på flerahanda sätt) mycket, som ännu smakar starkt af både Dalin och af för-Dalinska skalder. Mest är Creutz sig sjelf i den förr så berömda idyllen: «Atis och Camilla, Skaldedikt i fem Sånger». Ämnet är, huru en herde och herdinna i Arkadien, af hvilka den senare är tillika en Dianas prestinna, fatta till hvarandra en kärlek, som af gudinnan underkastas en och annan pröfning, men slutligen vinner hennes bifall: en högst enkel historia, der uppfinningen ligger ojemnförligt mindre i berättelsen, än i hvarjehanda särskilda episoder. Sådana äro (bland flera) herdelifvets fröjder och festberedelser, i andra sången; målningen af Hoppets tempel, i tredje; den Lidners-artade taflan af Tystnadens lund och tempel, i fjerde. Slutet inledes genom en praktfull uppenbarelse af den försonade Diana. Det ifrån fru Nordenflycht ärfda herdaqväds-maneret, som jemväl anklingar hos Gyllenborg och tillsist efterklingar hos Oxenstjerna, visar sig i denna idyll såsom ett väsendtligen fullkomnadt, ja, såsom ägande sin högsta på svenskt språk uppnådda fullkomlighet; hvadan ock följer, att det här framstår i allt det behag, som nära intill öfverskylning mildrar dess svagheter. Både förtjensterna och bristerna sammanhänga med den grundbeskaffenhet, att en innerlig, rik och ljuf känsla, flödande från en verklig natur som dock till en del blifvit undanskymd, med sin oskuldsvärma bekämpar och vill genomtränga en mottagen surrogat-natur, som ställer sin theatraliska dekoration emellan henne och den äkta natursanningen. Så långt, som i denna kamp en seger är möjlig utan dekoratio-

nens fullständiga tillintetgörande, eller under det man sjelf ännu med den verkliga naturen förblandar en återstod af den tillverkade, har hon i «Atis och Camilla» gått med ära ur striden. Detta poem, med sin blida och ömma glädjestämning, sin vårluft, sina blomsterfriska taflor, sin blyga vällust, sin lenhet och sitt välljud, uttrycker allt, hvad dess skald var — och kunnat blifva. Versens skönhet förtjenar särskildt ihågkommas.

Hvilken tjusning måste t. ex. de följande hafva tändt, i en tid, då ännu aldrig den sträfva Svenskan hade fogat sig till någon liknande skildring af ungsommaren och dess morgonstund!

Re'n våren i sitt sköt en liflig värma bar:
Naturen väcktes upp; hon i sin ungdom var.
Man såg kring alla fält, att vintrens välde lyktat,
Att glädjen rest sin thron och jordens sorger flyktat.
. . . .
Till Skogs-gudinnans pris en högtid firas skall.
Nu börjar dagen gry, och nattens makt är all:
Än darrar månans sken på böljans hala yta;
Men hastigt ljusets flod från öster börjar flyta;
De mörka skuggor fly, och stjernan bleknar af;
Re'n strömmar purpurn ut på himlens mörkblå haf;
De svarta molnens bädd förbyts i röda skyar;
Nu ljungar solen fram, och verlden sig förnyar.
Den svala nattens dagg, som sig till blomstren sänkt,
Har på de späda blad en mängd af perlor stänkt;
Det höjda ljusets glans från bergens toppar faller,
Och solens spridda guld sig blandar med kristaller.
Man himla-bågens färg kring fälten stråla ser;
Hvar blomma ur sin kalk åt fjäriln nektar ger.
En samlad balsam sprids, att sig med luften blanda,
Och förs i hvirflar kring af morgonvädrens anda.
Re'n svärma luftens folk kring deras gröna hus,
Och stämma deras sång ihop med aspars sus.

Naturen tyckes dock sin största fägring sakna:
Camilla syns ej än ur sömnens sköte vakna.

Snart väcker henne dock den trogna väninnan Doris, som ser henne lida af en dröm; och Camilla, sedan hon berättat dess skiftande villobilder, som tyckas förespå både en okänd sällhet och de grymmaste qval, skyndar att begynna dagen med ett bad.

Hon nu med mera frid till nästa källa hastar,
I hvilken lagrens löf sin gröna skugga kastar.
Af vattnets återsken dess grenar lysas opp,
Der ljuset vilse far uti sitt brutna lopp.
Man ej kring källans brädd en slipad marmor finner;
Naturens enfald här på konstens uppror vinner.
Här sprutar ingen bild en bågig ström till skyn,
Som sällan sinnet rör, fast han förblindar syn.
Man blott naturen ser: hon strax till själen hinner;
En bullrande kristall på perle-sanden rinner,
Och böljan silad är af sjelfva helsans gud.
Camilla lägger af vid källans brädd sin skrud:
Hon sig uti dess sköt en ljuflig svalka bådar.
Re'n lagren i sitt skygd all hennes skönhet skådar:
I hennes anlets-streck fullkomligheten finns,
Och den fördolda kraft, af hvilken hjertat vinns;
Kring hennes purpurmun de kyska nöjen mysa,
En ljuf och himmelsk eld de mörkblå ögon hysa;
Än segrar majestät, än menlöshet och frid;
Än smyger ömhet fram, som röjs i denna strid.
Hvartenda ögnakast en lindrig oro målar,
Som stundom lifvas upp af några glädjestrålar.
Hvad hår kring hennes hals i mörka bucklor förs!
Albastren andas der och under locken rörs.
Den täckhet, det behag, som mer än skönhet vinner,
I hennes blick man ser, i hennes åtbörd finner.
I vattnets klara sköt hon ändtlig stiger ner:

Den sälla källan rörs utaf den prakt hon ser;
Dess buller saktar sig, dess våg sig långsamt höjer;
Hvad dagen aldrig sett, dess klara spegel röjer.
En täckhet blottas här, och der en annan sköljs,
Som endast glimmar fram och utaf vattnet höljs.
. . . .
Men nymfen, rörd och blyg, sig fåfängt söker dölja:
De ömma lustar strax i vattnet henne följa;
Och kärleks-guden sjelf vill värma hennes bad.
Camilla nöje tar — men vet ej, uti hvad.
En liflig vällust re'n i hennes ögon lyser.
Den stolta böljan yfs utaf den skatt hon hyser:
Hon kärligt slingrar sig kringom en kropp af snö;
Men i dess klara famn förmätna lustar dö;
Ty denna rena våg beskyddar blott de blyga,
Som dölja deras gång och under vattnet smyga,
Der nymfen tror sig gömd af vågens silfverflor.
Re'n hjertats gud, förtjust, tar henne för sin mor.
Han, med så mycket skönt, en häpen syn förnöjer:
Det är den första gång han någon vördnad röjer;
Bestört, han vågar ej att gifva något sår,
Och, som ett modfäldt barn, vid källans brädd han står.
Han, tankfull, tappar bort sitt koger och sin båga.
Camilla redan gör den yra Astrilds plåga.
Att nöjets gud han är, en stund han glömmer bort;
Men ack! för verldens frid hans glömska är för kort!

Han besinnar sig, och hämnas; derigenom uppkommer kärleken till Atis, och med detsamma anledningen till Dianas ovilja. Slutligen låter den stränga gudinnan henne stingas af en giftig orm: men Atis utsuger giftet ur såret, och hon återvaknar ur en dödlik dvala. Jag kan ej neka mig, att ur berättelsen derom anföra ett stycke.

. . . .

Nu lifvets strålar re'n på bägges ögon stöta;
På engång öppnas de, och strax hvarannan möta.
Det är den största skänk, som himlen oss kan ge,
Att få med dagens ljus det, som man älskar, se.
Bestörtning, glädjeskri och suckar dem förvilla:
Man endast hör de ord: «min Atis! min Camilla!»
De tro ej, hvad de se, de frukta skiljas åt;
Och liksom smälta bort i nöje och i gråt.
Om deras späda lif de trogna armar linda,
Att, om de dö på nytt, sig in i döden binda.

. . . .

«Min Atis», ropar hon, «mitt lif! mitt enda väl!
Du gör mitt väsen nytt, och du rår om min själ!
Ja! till de dödas land jag redan hade flyktat,
Och dagens sälla ljus för mig var evigt lyktadt.
I töcken och i rök jag gömd och insvept var;
Men, Atis! jag din bild till sjelfva afgrund' bar.
Min saknad lefde än: der alla själar rasa,
Der ständig dödskamp föds utaf en evig fasa,
Tartaren blef bestört, så snart jag viste mig;
Dess jemmer vid mitt qval sågs liksom sakta sig.
Sjelf de fördömdas hop, uti ett haf af lågor,
Af ömkan rördes upp och glömde sina plågor.

. . . .

Nu kom jag till de rum, der dygden hvilar sig:
Min Atis! tänkte jag, här bör jag finna dig.
Men fåfängt var mitt hopp: de elyseiska parker
Mig syntes, utom dig, blott torra ödemarker.
Min vålnad ökte ej de sälla dödas tal,
Som i en evig frid förglömma jordens qval.
Jag ensam med min sorg i glädjens hemvist stridde;
Och fast ett himla-ljus en allmän klarhet spridde,
Så kringgafs dock mitt rum utaf en töcknig sky,
Och för min sorgsna hamn de andra sågos fly.

Förskräckt, jag sökte mig för gudars åsyn gömma:
Jag drack af glömskans flod; men kunde dig ej glömma.
Din målning, segerfull, blef qvar uti mitt bröst.
Till slut man ropar mig; jag känner Atis' röst.
En hastig hvälfning sker, allt som en dunst försvinner;
Strax öppnar sig min syn: och det är dig jag finner!
Min Atis! du är här. Kan något felas mig?
De elyseiska fält jag åter ser — med dig!

Sådana verser, som «Jag drack af glömskans flod, men kunde dig ej glömma» *); eller «Jag ville vara gud, att fylla ditt begär»; eller dessa:

O, säg det: lefver du? och lefver du — för mig?
Ack, sällhet! gudars fröjd! jag börjar smaka dig!
Mitt hjerta är för fullt; det utaf glädje brister;
Jag utaf vällust dör, och så på nytt dig mister!

klingade i den tiden bland skaldekonstens älskare och älskarinnor, på allas läppar. Man tänke sig nu, särskildt, denna ljufva sommardikts intryck på fru Nordenflycht! Man tänke sig Creutz, i lunderna kring Lugnet, uppläsande den för henne och för Gyllenborg!

Klangrikare alexandriner voro dittills aldrig gjorda på svenska. Men de blefvo det ej heller sedermera; när man undantager den elegiska fulltonigheten af Lidners och den oratoriska af Leopolds. Oxenstjernas äro, genom sin alltför makliga ledighet, blott styckevis jemnlika med de Creutziska; Gyllenborgs äro sträfvare, och Kellgrens slappare. I allmänhet äro Kellgren, Lidner och Oxenstjerna de yngre skalder, på hvilka den Creutziska sånggudinnan mest inverkat. Vid läsningen af poemet Daphne, särdeles vid dess första och sista sidor, skulle

*) En förskönad ombildning af fru Nordenflychts: «I glömskans bo kan jag ej Herden glömma».

man lätteligen tro, att man hade framför sig något af Kellgrens qväden. Elegien «Vid midnattstid uti en skog» (äfvensom ej sällan sjelfva Atis och Camilla) låter oss höra suckar, som förebåda Lidners. Och huru mycket Oxenstjerna i sina idylliska naturmålningar slägtas på Creutz, är uppenbart. Men om Oxenstjerna gäller i allmänhet, hvad äfven om flertalet af Kellgrens äldsta (och länge företrädesvis frejdade) qväden måste erkännas: att hos dem röja sig långt starkare, än hos Creutz, dessa lyten af en alltför envåldig fransyskhet, mot hvilka omsider Thorild väpnade sig.

«Så väl i samtalet, som i brefvexlingen», säger Gyllenborg om den poetiske ministern, «röjdes skalden ännu: rik och målande i sina beskrifningar, meddelande den behagligaste förtjusning». Hans samtal är oss nekadt; men billigtvis kunna vi göra anspråk på hans bref. Ty sådana finnas efter honom, både fransyska och svenska: kanske, om man gör sig mödan att efterspana, i ej litet antal. Jag har anfört vännens ord såsom en uppmaning, att samla och utgifva dem. Förunderligt, att han sjelf ej gjorde det! — Hvad eljest om denne vårsångare vore att säga, yttras bäst genom ett lån från den i parkerna vid Skenäs klagande fosterbrodern:

Till sköfling Flora öfvergifvit
De ställen, der han saknad är.
Han i en sommar flyttad blifvit,
Som lagren åt hans hjessa bär.
Har väl naturen kunnat släcka
Den eld hon sågs med ömhet väcka,
Af den hon sig förskönad sett?
Ha dagar lönat hennes möda?
Och sekler, som ett snille föda,
För döden blott ett rof beredt?
Nej, Creutz! du lefver, himla-låga!
Den höga rymd du innehar,
Så vidsträckt är, som din förmåga,

Så präktig som din bildning var.
Jag ser dig der — och ville måla
Med dina färgor, som ej tåla
Ett vissnadt blad uti din krans:
Men tårar på min tafla fällas;
Din sälla hamn bör föreställas
I nöjets och behagens glans.

Gyllenborgs skaldegåfva är, i sitt slag eller sitt mera romar-vulna lynne, lika verklig, som hans väns: men visserligen, i sitt hela skådad, mindre lättrörlig, glad och smidig; mera tankrik än målande, mera didaktisk än lekande, mera sträng än behagfull. Man har deraf (med Hammarsköld) ansett sig berättigad till den förmodan, att «Naturen icke torde hos honom hafva nedlagt en ovilkorlig kallelse till Skald»; att han «egentligen genom efterdömet af fru Nordenflycht och Creutz blifvit lifvad till att försöka sig såsom sådan», och alltså eljest kanske aldrig kommit att dermed befatta sig. Ett förnyadt och sorgfälligare studium af hans verk leder dock snarare till det påstående, att han var född till ett mellanting af skald och talare, — ett af dessa mellanväsenden, som äro förmycket talare för att vara rent skalder, men också förmycket skalder för att vara endast talare. Han tillhör (så till vida) samma klass, som t. ex. Pope och Leopold. Äro sådana varelser begåfvade med stor talent, så kan en utmärkt plats i poesiens häfder visst icke dem fråntagas. Att skalde-afståndet mellan Creutz och Gyllenborg är vida mindre, än det numera vanligen antages, visar sig åskådligast i dennes «Årstider»; en lyrisk betraktelses bilder af svensk natur och svenska folkseder, bland hvilka särdeles Vår-qvädet och Sommar-qvädet väl kunna föranleda den fråga: om Creutz skulle ha diktat dem annorlunda? Vinter-qvädet, som har samma fägring, röjer dock — i likhet med

det föröfrigt något mattare Höst-qvädet*) — bestämdare sin upphofsman, genom de flerstädes frambrytande flammorna af hans mäktigaste lidelse: fosterlandskärleken och frihets-ifvern. Men liksom Creutz är mest sig sjelf i sådana dikter, som Atis och Camilla eller Daphne, så är tvifvelsutan Gyllenborg mest sig sjelf, eller mest på sitt egendomliga vis skald, i sådana, der ämnet tillåter, ja fordrar ett pathos af hvad vi må kalla vältalighetens poesi, en lyftning af medborgerlig eller öfverhufvud sedlig sinneshöghet till en ton och stil af den art, som i oderna «öfver Själens Styrka» och «till Naturen». I den förra af dessa sånger, alltid af Thorild beundrad, har han flyttat in hela det senatoriska majestätet af de äldre svenska rådsherrarnes talkonst. Och likväl torde den senare, som han ställt framför sina Årstider såsom inledning, böra ännu högre skattas: ty upphöjningen af «Själens Styrka» förenar sig här med en natur-uppfattning, der tankan är ej mindre sann och djup, än känslan stark och liflig. Det som brister i dessa bägge oders värde, är (nästan) endast — någon förkortning, eller större koncentration; ehuru Gyllenborg ändå mer, än i allmänhet våra äldre skalder, gick ut på att vara gedigen och sammanträngd.

Sången öfver Själens Styrka, lofprisande Dygden, Friheten, den antika Republikanismens hjeltar och vise, den Stoiska filo-

*) Som dock har oförgätliga undantag. T. ex. denna strof om Tänkarens månskens-vandring:

Men hvem med högre nöje njuter
Det himmelska, det milda sken,
Som nattens tända fackla gjuter,
Än du, hvars själ är lika ren:
Du Philosoph! som uppfyllt dagen
Med arbet, och, ur hyddan dragen,
Nu går, att himlen offer ge?
I mörker svept är allt det låga,
Som gör vår längtan och vår plåga;
Hvad återstår? — den Evige.

sofien och Sokrates, vänder sig från bilden af ett dygdigt och med sans fritt samhälle,

der man är redan stor, när man i hopen blandas,

med en smärtsam förtrytelse till det, som i verkligheten stod närmast för ögonen:

Der, i en allmän sinnes-villa,
När äran mer ej lifvar folkets själ,
Den dygdig är, som lefver stilla;
Och hjelte den, som ej är träl. —

Hvad ifver mig förfört, att ålderdomen lemna!
Vid tanken af min tid, har stämman blifvit svag.
O Frihet! Fosterbygd! får man er mer ej nämna?
Ha vi ej hjertan mer, att känna ert behag?
J, första dygder, dem vi märka
Ifrån en tid, som vår förundran gjort!
Förutan er, kan själen verka;
Men aldrig verka något stort.

Hvi sker, att utan kraft sig våra snillen möda?
De känna ej den drift, som stora ämnen ge.
Allt går i glömskans natt, hvad våra sekler föda, —
När ålderdomens ljus sin fordna klarhet te.
Likså de stolta pyramider
Man än i dag från Nilens stränder ser.
Hur många slott, se'n deras tider,
Ha icke byggts — och fallit ner!

Förgäfves utan grund man någon styrka söker:
Vår vishets-lära! sjelf du veklig är, som vi.
Med sken af menskliget du själens svaghet öker;
Du kan ej vara stark; du vill behaglig bli.
När syns du nu din fackla våga

På hjeltars ban, att leda söner fram?
Har lyckan trälar mera låga,
Än de, som fostras i ditt dam?

Här, liksom i det följande, kastar han en blick på den lösliga och flacka filanthropism, som då (i praktisk hänsyn) utgjorde kärnan af dags-filosofernes vishet, och som från dem öfvergick i arf till andra slika välmenare, ända ned till deras moderna vederlikar. Sedan han derefter skildrat den sanne Vise, och huru denne, verkande i en ljusrymd upphöjd ofvan jordens dimmor, «hvilar i det lugn, som andras sällhet är», fortfar han:

Med en förmäten flygt när jag hans kosa följer,
Af en gudomlig kraft jag tror mig äga del.
Jag från ett bråddjup rycks, som du med blomster döljer,
Du, ljufve philosoph! som smickrar mina fel.
Hur djerfs du dygdens lag förklara?
Du orklöst vill; men han allena kan.
Han styrka har, att dygdig vara,
När du, af svaghet, blir — tyrann! *)

De läsare, som älska en ode-lyftning af kanske mera rent poetisk stämning, skola dock troligen föredraga lofqvädet till naturen; äfven derföre, att inför en nogare skärskådning håller naturens skönhet bättre stånd, än den antika republikanismens. Se här några strofer:

Det, som vi kalla död, hvars rätta namn oss felar,
Är ett och samma lif, som har sitt rum förbytt;
Ett ljus, som aldrig släcks, men ständigt sig fördelar
Att tända sig på nytt.

*) En hufvuddel af den nyaste tidens historia består endast i bekräftelse af denna rads innehåll.

Omäteliga kraft! som verlden återföder
Af hennes strödda mull som har förvandlat sig;
Som riktas af förlust, och skapnader föröder,
Men bibehåller — Dig!

Hvad är du? Jag dig ser försedd med evig styrka,
Och frågar, hvad du är — I varelsernas band
Hvem röjer ej en Gud? I dig vi honom dyrka,
Du verkan af hans hand!

I din varaktighet jag dig med undran prisar,
Gudomeliga eld! men jag er skilja kan.
Ombytliga natur! hvart ögonblick bevisar,
Att du är icke Han.

Du är det återsken, som honom uppenbarar,
Af sin oändlighet från oss för vida skild.
För ögon, som dig se, hans aftryck du bevarar,
Och lyser af hans bild.

En half-lärds falska vett på verldens thron dig målar
Som ödets blinda gud, och böjer knä för dig.
Hvad är då denna hamn, som sprider guda-strålar,
Och sjelf ej känner sig?

Du, snillets gudason, som offrar dina stunder
Uti naturens tjenst att vörda hennes spår!
Att läsa hennes bok, och känna hennes under,
Du nya ögon får.

För dig hon öppnad är: du hennes ordning följer,
Till gränsen af det mål hon för vår syn har satt;
Och i det dystra moln, der hon sitt ursprung döljer,
Du vördar hennes natt.

Du endast mäktig är, att stiga i det höga
Och helgedomen nå, der sig naturen stängt.
Åt mig, att henne se, i stället för ditt öga,
Har hon ett hjerta skänkt.

Ett medfödt verldsförakt, en afsky för att trängas
På lyckans skådeban, der hopen skockar sig;
En smak för enslighet, att fjerran utestängas
Från arga dårars krig.

Min oro bröt mig lös ur städers trånga näste,
Och med ett steg, natur! jag i ditt tempel var:
Dess altare vår jord, dess tak var himlens fäste,
Och du mitt gudasvar.

Jag andades en luft, som lif och styrka närde;
Jag hörde hjertats språk, och älskade din lag.
Ibland ett menlöst folk, jag såg mitt slägtes värde
I dina första drag.

Förnöjd, jag märkte då hvad orätt jag dig gjorde,
När jag det höga sökt, der du ej ägde del;
Och att jag till ditt lof min sångmö helga borde,
Att bättra hennes fel.

Afgudadyrkare! hvad vänten J för ära?
Vid foten af er gud ert rökverk sig förtär!
Natur och Sanning blott den ädla låga nära,
Hvars klarhet evig är.

Anmärkas bör, att detta storartade qväde, som blott af brist på rum ej aftryckes helt, är ett af Gyllenborgs sista. Det diktades under 1790-talet, då han beslöt att utgifva sina och sin väns skaldeskrifter i en gemensam samling. Thorild hade då redan afträdt från svenska vitterhetens skådeplats.

Under öfvergångs-tiden från mandom till ålderdom författade han ock sitt «Försök om Skaldekonsten», en lärodikt i fyra sånger: en svensk *ars poetica,* högst karakteristisk för lynnet af hans personlighet, konst-åsigter och skaldesyftning. Den blef med mycken aktning, i Silfverstolpes Journal för svensk litteratur, recenserad af Höijer; som i allmänhet tyckte sig hos denne skald mer, än hos någon annan af de då lefvande inhemska, finna en viss antik-artad naivetet. Hvad han i förevarande lärodikt värderade, var egentligen den praktiska sinnes-högheten af skaldens föreställning om poesiens kall, och det deraf följande, genom eget föredöme bekräftade, stränga nitet för konst i konstens utöfning, för teckningens rigtighet, för uttryckets sanning, ädelhet och rena svenskhet*). I uppmaningarna till denna, så den inre som yttre, igenkänner man alltid genast Gyllenborg; så t. ex. här:

I menlöshetens famn din ådra sprungit opp;
Låt se, att lika ren hon prisas i sitt lopp,
Ej med ett skum af vett i stora verlden blandas.
Sök sällskap af din smak, der dygd och vishet andas,
Der tankan utan flärd skall yttras ren och fri,
Och deras ädla språk din sånggudinnas bli.
Glöm ej, att hon är Svensk, och, värdig af den heder,
Med all den ärbarhet, som utmärkt våra seder,
Bör söka vårt behag, och Fosterlandets vän
I all Parnassens prakt sig visa manlig än;
Af landets eget gods och förråd sig betjena,
Och smälta i dess form det guld hon nödgas läna.

Också vi prisa villigt dessa egenskaper; för dem, och för det sannt poetiska dels af åtskilliga målningar, dels af en mängd

*) Underligt är likväl, att i Gyllenborgs eljest förträffliga prosa, ja i hans verser, qvarstår ett antal alldeles onödiga fransyska glosor. T. ex. Ingress, Occasions-vers, Decouvreras, Etuden (denna sista till och med i hans — Ode till Naturen!).

tankedigra, ofta äfven epigrammatiskt uddiga sentenser, förbise vi gerna (så långt möjligt) den theoretiska och litterär-historiska torftigheten, med dess flerfaldiga origtigheter och än flera otillräckligheter. Utgifvet först 1798, författades likväl detta verk under tiden af Thorilds strid mot Kellgren och Leopold, såsom ett bidrag — säger Gyllenborg sjelf — »att försvara det Sunda Förnuftet (*Sensus Communis*) mot de vådligaste anfall af några »villhjernor, som förvånade allmänheten med ett sken af snille och en vida större oblyghet». Bland dessa »villhjernor» sigtade han äfven åt Thorilds vän Lidner; hvars dikter, både i sina skönheter och sina fel, onekligen voro åtminstone indirecta »anfall» *). Tid och rum tryta här, att med åtskilliga af Gyllenborg vördade äldre poeticor jemnföra denna: som är, tillika med sitt företal, en sammanfattning af allt hvad han under sin tillryggalagda skaldebana tänkt, lärt och velat. I hufvudsaken återvänder theorien till Boileau. Men den Manhems-värdiga åsigten af i allmänhet skaldens pligter, och i synnerhet den svenske skaldens, uppenbarar en själslyftning, som fullt motsvarar hans förra vackraste ingifvelser och särskildt hans »Ode till Sånggudinnorna». Ett qväde, om hvars liktidighet med stiftelsen af Lovisas Vitterhets-Akademi han ej utan billig sjelfkänsla erinrar; såsom han ock i sin Skaldkonst-lära, der han visar Dalin välförtjent aktning, likväl icke förgäter påminna, att

Den prisade Dalin, som ej sin like fann,
I ynglingars försök har sett sin öfverman.

Det icke minst interessanta är den bifogade afhandlingen »Anmärkningar om Svenska Versificationen». Den är rigtad mot en af Sjöberg skrifven (och temligen förflugen) »Kritik öfver våra fordna Skalder» **). Med en både skarp och qvick

*) Tvifvelsutan tänkte han på Lidner, när han varnade att likna dem, som »gå i Klopstocks spår, uppkalla spöken hvart de gå, och vefva in sin Sångmö i fanatiskt gräl.»

**) Så kallades den af Gyllenborg. Hos Sjöberg heter den »Afhandling om Svenska Versificationen», och är bifogad hans »Skaldestycken».

tillrättavisning försvarar Gyllenborg, segrande, Dalin, fru Nordenflycht, Creutz och sig sjelf. Likväl ser det ut, som hade han sedan (såsom i sitt senast bland «Årstiderna» författade Höst-qväde) velat visa, att äfven han kunde slå sig lös i rimväg, och låta t. ex. «älskare» rimma mot «tankarne»; samt alltså, någongång åtminstone, instämma i de nyare poeternes (af Sjöberg med triumf prisade) bruk, att både till rim och rimpar nyttja de klanglösa ändelser på *e*, *en* och *het*, med hvilka en hop flerstafviga ord i svenskan är begåfvad. I grunden förblef han dock vid sin motsatta åsigt; som ock hade varit våra ännu äldre skalders *). Till denna har det nyaste svenska skaldeslägtet, beviljande undantag nästan blott för stycken af komisk art, enhälligt återkommit. — Gyllenborgs egen vers är, lik gången af hans känslor och tankar, manhaftig, sorgfälligt regelrätt, ofta högtidlig och majestätisk; men har mera sällan den musik, som höjer sig öfver den oratoriska. Derför händer, att den emellanåt — liksom hans poesi öfverhufvud — blir kärf, blir träskuren, af en för vida sträckt ovilja mot allsköns yppighet och flärdskimmer. För rimmets bibehållande, och mot de antika versformernas återinförande, ifrar han i sin poetik eftertryckligen. Dock lyktade han sin bana med att i sina sista dagar, lyssnande till Höijers recension och uppeldad af Adlerbeths föresyn, sjelf äfventyra ett hexametriskt försök: en fri öfversättning från Ovidius, skildrande «Tvisten mellan Ajax och Ulysses om Achilles vapen». Hvem vet, i fall han

*) Men af dem sträckt vida längre. «Deras bruk att utesluta en öfverflödig bokstaf i våra participier och andra ord», säger härom Gyllenborg, «var icke utan anledning. Önskligt är, att deras bruk blifvit antaget i den delen, äfvensom i andra, och att vissa ord hade kunnat ännu mer förkortas, åtminstone i skaldekonsten Svenska versen hade derigenom vunnit både i styrka och energi, och kunnat skryta, lika med den stolta engelska versen, att äga sitt eget språk, utan att i alla ögonblick vara tvungen att rådfråga den rädda prosan. Men med den franska vitterhetens regelbundna ordning, antog vår skaldekonst en lika oinskränkt vördnad för allmänna bruket.» Hvilken nutida skald vill ej underskrifva allt detta?

lefvat några år till, om ej äfven «Mimers källa» med sitt «grummel», eller «Göternes mörka sagor *) och vilda skri», — för hvilket allt han likaledes nitiskt varnar, — hade funnit nåd inför hans ögon?

Slutligen må anmärkas, att Gyllenborg, som fick både upp- och öfverlefva den Tredje Gustafs tidehvarf, derigenom hann att någorlunda efter sin framskridande samtid jemnka, hvad i språksätt och uttryckston omsider blef för denna samtid gammalmodigt. Många stycken af Creutz deremot qvarstå i sitt oförändrade och temligen Dalinska ursprungsskick. Således ock med icke få af de äldre skaldernes apostroferingar eller förkortningar; i sjelfva Atis och Camilla förekommer «ä'» i stället för «äro». Bruket af dess i stället för hennes, ja för sitt och sina, har Creutz drifvit ända till uppenbara origtigheter och så långt, att derigenom icke sällan uppkommit otydligheter, — åtminstone ögonblickliga **). Mellertid undgå dock näppligen de Gyllenborgska «Satirerna», att nu, så till ton som innehåll, synas något föråldrade. Jag lemnar derhän, huru mycket mindre detsamma gäller om hans «Theater-Stycken» och hans «Fabler»; men såsom ett slags historiska tidsbilder, och dertill personliga bekännelser, gifva verkligen Satirerna, tillika med det till Creutz skrifna skaldebrefvet «Ungdomens Försvar», långt mera njutning. Svaga alster äro visserligen hans skådespel. Teckningar af så objectift bestämda menniskogestalter och handlings-förhållanden var icke hans sak. Till dessa dramatiska försök, der han pröfvat sig än i lyriska, än i tragiska, än i komiska slag, drefs han mindre af en inre kallelse, än af konungsliga uppmaningar och beställningar. Dock gagnade de i sin tid konstens utveckling; såsom (enligt hans

---

*) Hans spörsmål i afseende på «den Götiska Mythologien» är:

Hvad tjenar, att vårt vett med mörka sagor bråka?

**) I de ur Atis och Camilla anförda profven äro flera sådana undanröjda; för att i en framställning, som hufvudsakligt afser det poetiska interesset, ej onödigt grumla behaget af dessa profstyckens intryck.

egna ord) «varande, till större delen, af alla särskilda slag de första, som blefvo vågade i dagsljuset» på den af Gustaf III inrättade nya «Svenska Skådeplatsen». Hvad smak, värdighet och allt slags regelrätthet beträffar, är framsteget från Dalins Brynilda oförnekligt; så att man påminnes om henne vida sparsammare här, än i Wallenbergs Susanna, som dock med de äldre af dessa skådespel var samtidig. Men i den sistnämnda är, oaktadt dess flerahanda oskickligheter, långt mera lif, värma, karakters-teckning, interesse; der träffas, till och med, ett och annat af ännu i dag gripande verkan och hänförande pathos; något, som i de Gyllenborgska skådespelen ej må efterletas. Bäst af dem alla är hans komedi «Det nya Herrskapet», — nämligen så långt de två första akterna räcka; de enda, med hvilka (såsom skalden sjelf berättar) konungen förklarade sig belåten. Det snart sagdt enda rätt vackra, som i samtliga dessa försök står att upptäcka, är en åtta raders bit, en aria i «Sveas Högtid»; der Dygderna och de Fria Konsterna fira sin försoning omkring Gustaf I:s (1774) aftäckta ärestod. «Snillet» sjunger der «utur skyn»:

Den klarhet himlen sprider,
Hör mig på jorden till.
Jag skiftar rum och tider,
Och lefver hvar jag vill.
Min flygt, som aldrig hvilar,
Naturen öfverfar;
Och hvart min kosa ilar,
Jag själ och öga drar.

På Fabler var Gyllenborg särdeles begifven. Han har af sådana författat en stor mängd; öfver hundrade. Syftningen tyckes vara en medelväg mellan La Fontaines och Gellerts. Slaget, således det vanliga äsopiska, sattes i Gyllenborgs poetik ganska högt: nämligen inom hvad han kallade «den egentliga Skaldekonsten» (eller den som företrädesvis är inbillningskraftens och den fria diktningens), vid sidan af «Oden, Hjelte-

dikten och Herdedikten». I sig sjelft är det likväl föga poetiskt; hvadan ock kommer, att, om vi än inrymma all möjlig giltighet åt den bekanta satsen *tous les genres sont bons hors le genre ennuyeux*, konsten att icke bli ledsam är här i högsta måtto svår. Hammarsköld anser Gyllenborgs Fabler för «kanske de bästa vi på vårt språk äga». Men jemngoda finnas redan hos Dalin och fru Nordenflycht; och orätt har näppligen den, som säger sig hos Kellgren, Leopold, ja Silfverstolpe (t. ex. «Djurkretsen») ha funnit bättre.

Att Gyllenborg misslyckats i sitt försök till Hjeltedikt («Tåget öfver Bält»), är allbekant; likväl mera genom eftersägning, än egen kännedom af hans arbete. Jag kan ändock ej annat, än sätta denna epopé öfver hans tragedier. Läsningen är väl också här något mödosam; men lönas åtminstone stundom af berättande och beskrifvande taflor, som verkligen måla. Att han vid detta företag helt och hållet följde sin egen drift, kan ej betviflas. Första tanken dertill erhöll han af fru Nordenflycht; som dock tyckes ha insett, att ämnet ej var lämpligt för någon vidlyftig episk behandling. Men hade än så varit, och hade dervid hans fulla ungdomskraft ännu stått honom till buds: förolyckats hade vågspelet i alla fall; genom de närmast i sigte varande mönstrens (och allramest Henriadens) missledande inverkningar. Det förvända begreppet om epopé och episkt machineri, tillsammans med de allegoriska makternas abstracthet och de historiska personernas ej heller stort concretare framställning, göra det hela onjutbart och sprida deröfver en frost och frostbitenhet, hvari den tillfrusna Bält är, mer än önskligt, symboliserad. En sjelfgifven anledning, i senare tider, till månget lustigt infall öfver detta så allvarsamma verk, fordom allmänneligen prisadt såsom «Homeriskt» *). Sådana kunde

*) T. ex. detta Xenium (af mig sjelf) i ett af de första Polyfemsbladen:

«Homerus.

Hedersgubbe! du ock är vår landsman. Säfligt du sjunger
Med en förkyld poesi tåget på isiga Bält».

ej uteblifva; och torde, då han sjelf icke upplefde dem, synas desto mer förlåtliga. Bättre hade man dock gjort, om man tagit i något betraktande det högsinniga af författarens afsigt och det patriotiska af hans skaldskap; hvars förtjenst är äfven här igenkännlig, och, om än i sin låga mattad och sjunkande, likväl ingalunda slocknad.

Creutz och Gyllenborg äro, efter strängaste måttstock bedömda, ej stora poeter; de blefvo blott fragmenter deraf. Men — hvad bättre och vida ovanligare är: de blefvo, i sina egna varelsers beskaffenhet, i sina personers vackra utveckling och fulländning, sköna poemer. De tänkte, för det mesta, ej klyftigare än de klyftigaste af deras samtida; men de kände omätligt lifligare, djupare, sannare: deraf en lyftning, som ej blott i utöfningen af deras konst ofta höjde dem till en rymd dit sjelfva läran knappast någonsin medföljde, utan framförallt gjorde dem personligen till mönsterbilder af en sann och vördnadsvärd menskligher. I lifvet och sången oskiljaktiga fosterbröder, hafva de ock efter döden vunnit den egna lycka, att deras minne blifvit förherrligadt, genom en och samme skald, — en af vårt fäderneslands största. Eller för hvilken Svensk är okändt, att Franzén har besjungit Creutz och loftalat dem bägge? *) Att till dessa mästerstycken hänvisa, äfvensom till de tvenne välskrifna uppsatserna i tredje och femte bandet af Palmblads «Biographiska Lexicon», är mig ett behof i samma mån, som jag med smärta här saknar utrymme till så poetiska individualiteters fullt utförliga teckning. Dit hör, väsendtligen, en mängd ännu oförgätna anekdoter **): om deras flera-

*) Nämligen Gyllenborg, i sitt inträdes-tal i Svenska Akademien, dit han kallades till Gyllenborgs efterträdare; och Creutz, i sitt minnes-tal öfver honom i Svenska Akademien (se 16 delen af handlingarne).

**) Några äro förtäljda i nyssnämnda lexicon; flera finnas att tillägga. Så t. ex. om förhållandet mellan Creutz och Lidner; hvilken, under den

handa ovilkorliga afvikelser från umgängslifvets smärre former; deras esomoftast påkommande själsfrånvarelser eller tankspriddheter; deras naiva glömskor af den omgifvande hvardagsverlden; deras sällsamma beteenden mot henne under dessa täta vistanden i en idealisk, dit de esomoftast genom de plötsligaste språng af känsla och inbillning försattes; den barnsliga oskuld, som följde dem intill grafven och gjorde, att Gyllenborg ännu i sitt sjunde och sista årtionde var en yngling. Dit hör likaledes, att naturen hade gynnat båda med ett yttre, som var behagligt, ädelt och genialt.

Än i dag lefver en och annan högtbedagad, som har sett Creutz, och kan påminna sig hans andfulla uppsyn, hans glada och goda ögon, hans i förtid grånade hår, som dock endast ökte hans utseendes värdighet, hans intagande väsende, hans okonstlade och bildrika sätt att tala, ljuft äfven enkom i röstens ljud. Betydligt flere lefva, som kunna berätta om gubben Gyllenborgs rena, vackra, lättrörliga anletsdrag, än allvarligt stränga, än af någon upplyftande tanke förklarade, än ömt milda, än leende af en fin satir. De hafva sett den silfverlockige skaldefadern, med de stora blå ögonen, den höga, böjda näsan, sitta i Vingåkers-bygden vid det besjungna Skenäs, under dess sjö-afspeglande hängbjörkar, under ekar, dem fordom Carl Gustafs vägvisare Dahlberg planterat. De veta omtala den blandade stämpel af höghet och enfald, som utmärkte hans umgänge; hans ostörbara sinneslugn, vid sidan af en honom värd maka och barn, som täflade att förljufva hans dagar; hans blygsamma, men ofördöljda medvetande af sin rättighet till den allmänna aktning, för hvilken han var föremål. Det bör härvid nämnas, att bland dem, som af Gustaf III kallades till ledamotskap i Svenska Akademien, var han den ende, hvars inträdestal ej tillkännagaf förundran öfver slik oförtjent ära: han fann sin plats der helt naturlig; och hade rätt deri. Gerna vistades

förres ministerskap i Paris, blef honom tillskickad af Gustaf III, med namn af hand-secreterare, för att upptuktas till vett och seder.

han i enslighet: men denna var icke menniskoskygg; fryntligt mottog han der vänners besök, och helst Adlerbeths. Lefvande föröfrigt mest i sin ungdoms sköna hågkomster, fortfor han alltid att högst ibland dem skatta sin «Uranie» och sin «Creutz». För namnet «Trofast», som han burit i Eckleffs Tankebyggar-Orden (det Nordenflychtska samfundets vagga), gjorde han i hela sin lefnad skäl; och främst i hänsigt till dessa vänner, — dem han outplånligt saknade, vid alla tillfällen prisade, och, när han så tyckte behöfvas, försvarade *). Hans förhållande till Creutz var ett af de — sorgligt nog! — i vitterhetens häfder så sällsynta, att den Svenska vitterhets-historien känner hittills blott detta enda exempel af ett dylikt vän-förbund. Det påminner, ovilkorligt, om vänskapen mellan Goethe och Schiller: ty det bestod, alldeles likaså, i ett ömsesidigt upplifvande, utbytande, rådgifvande, stödjande, fullständiggörande; föranledt af personlig motsvarighetskänsla; närdt af det oinskränktaste och afundsfriaste förtroende; befästadt, i rigtningen åt samma lefnadsmål, af gemensamma productiva sympathier för stora, evigt varaktiga interessen. Och voro än Goethe och Schiller, i diktskönhetens egenskaper, de svenska motbildernes öfvermän: i den sedliga skönhetens voro de det icke. Den heliga öfverenskommelse, som mellan Creutz och Gyllenborg var träffad i deras ynglings-år, är ämnet för dennes till vännen rigtade skaldebref «Ungdomens Försvar»; der han, bredvid bilden af deras ungdom, har uppställt en lika varmt målad af deras tillkommande ålderdom. För sin del besannade han den; och höll så det svurna löftet, att hvarken vid hans allmänna eller enskilda lefnad fanns någon fläck att anmärka; att intet afsteg, ingen dragning, ingen tvekan, oaktadt all hans rörlighet och eld, förmådde något ögonblick förvilla eller ens fresta hans rena själs-

*) I sin skrift mot Sjöberg yttrar han, bland annat, en liflig förtrytelse öfver den glömska, hvaråt de yngre vitterhetsmännen hade dömt fru Nordenflychts namn och förtjenster om Sveriges vitterhet. En glömska, som dock i ännu ett halft århundrade fortsattes!

adel, hans stränga oegennytta *), hans frimodiga redlighet. Korteligen: hans karakter var lika renstämd och högstämd, som hans lyra; och få hafva så, som han, varit berättigade att förmana sitt fädernesland:

Du land, som varit hjeltars moder!
Blif aldrig trälars usla bo.
Den dygd, dig vunnit ärestoder,
Låt evigt i ditt sköte gro.
Än bör du verlden dygder lära;
Låt fosterbrödra-tro och ära
I helgd hos svenska hjertan bli!
Dens namn låt evigt mörker gömma,
Som, född i Sverige, vågar glömma
Sig vara född att lefva fri.

Sveriges unga skalder! sådan var den Gyllenborg, som af sin tids vittre, med sonliga känslor, enhälligt kallades «fader». Svenska fosterland! sådant var hans testamente.

*) Ett exempel. Lyckan hade låtit honom födas af både förnäm och (såsom man sett) poetisk ätt; men icke till förmögenhet. Denna, stor nog att göra hans ekonomiska ställning till en den mest förmånliga och oberoende, vann han genom sin maka. Men då en annans anspråk derpå, ehuru icke juridiskt bindande, syntes Gyllenborg moraliskt giltiga, skyndade sig denne (till allmän förundran) att afsäga sig hela sin lagliga rätt; utan minsta villrådighet, «utan att det kostade honom en enda sömnlös natt». Han lefde sedan, med sparsam hushållning, på en lön, som skulle blifvit alldeles otillräcklig för hans och hans familjs bergning, om ej Gustaf III funnit utvägar att förbättra hans vilkor.

Gustaf den Tredje.

Här äge vi till föremål hans vittra bragder; samt, framförallt, beskaffenheten och verkningarne af hans alltupplifvande beskydd.

Innan man går att bryta stafven öfver denna beskaffenhet och dessa verkningar, torde vara skäligt att gifva någon akt på ett vitsord af den redlige Gyllenborg, som ingalunda var sin konung på slafviskt vis tillgifven. Det må här ur företalet till hans «Theater-Stycken» andragas: ty det målar, minnesvärdt, Svenska språkets och vitterhetens tillstånd vid Gustafs uppträdande på thronen. Man läse det, och jemföre det med hvad jag förut berättat om hans moders inverkan; och dömme sedan, om de hos denne monark, som vanligen beskylles att hafva «förfranskat» dem, stå i någon annan förbindelse.

«För Svenska Språket» — berättar Gyllenborg — «var det hög tid, att upphäfva sin stämma; för att icke falla i den djupaste glömska. Hofvet och hufvudstaden, som stifta den allmänna smaken, voro, af franska spektaklets ständiga bevistande, så intagna af ett främmande språk, att man knappast engång mer förmådde att tänka på svenska. Ibland flera medel, som af vår Tredje odödlige Gustaf upptänktes och verkställdes till vårt modersmåls uppodling, var äfven inrättningen af ett nationelt skådespel. Oöfvervinneliga hinder tycktes dervid möta; men det voro sådana, öfver hvilka denne konung var van och gjorde sig ett nöje att segra.»

«Franska theaterns mästerstycken hade i flera år, på deras språk, blifvit på skådeplatsen uppförda af de skickligaste aktörer. Deremot ägde vi på vårt språk knappt ett enda drägligt skådespel; icke heller ett tillräckligt antal af svenske aktörer, som med de franske kunde jemnföras. Det oaktadt förafskedades de främmande. Operan var det enda dramatiska arbete,

som till en början kunde göra saknaden mindre kännbar. Hon uppfördes; och svenska sånggudinnan, åtföljd af alla de fria konsternas förtjusande behag, förmådde allmänheten, att för första gången i senare år med nöje låna sitt öra åt modersmålet. Musiken, som ledsagat skaldekonsten ifrån dess första upprinnelse, gjorde henne under vår himmel ett lika lyckligt biträde, som fordom under blidare luftstreck. Snart tåldes skaldmön att höras ensam, i skådespel, blandade med divertissementer, som mellan akterna afsjöngos. Ändteligen vågades på skådeplatsen goda öfversättningar af franska theaterstycken, och några svenska originaler; med allmänt nöje, förutan af några småmästare af båda könen, som, med ytan af franska vitterheten, trodde sig berättigade att fördömma all annan.»

«Svenska skådeplatsens snara och oförmodade framgång bör allena tillskrifvas konungens outtröttliga omsorg. Författare, aktörer, allt, skapades af honom allena. Våra första skådespel skrefvos af honom sjelf på prosa: af hvilka en del oförändrade blifvit på skådeplatsen bibehållna; andra författade på vers af då varande kände skalder; och deras arbeten efter den strängaste granskning först bevärdigade att uppföras. Ur svenska historien voro de tjenligaste ämnen för theatern uppsökta att på modersmålet afhandlas. Åter ett skäl, för skådeplatsen att kallas nationel, och för framtiden, att i dess höge stiftare erkänna en patriotisk furste.»

Så Gyllenborg; och det är icke blott genom sin konungsligt nitälskande omvårdnad, som Gustaf III intager en hufvudplats i svenska vitterhetens utveckling. En särskild aktning förtjena äfven hans egna dertill lemnade bidrag; hvilka, dels såsom Tal och Minnesteckningar, dels såsom Skådespel, upptaga hälften *) af hans genom skalden Oxenstjerna utgifna «Skrifter i Politiska och Vittra Ämnen». Väl kunna Talen anses vara fastmer politikens tillhörigheter, än vitterhetens. Men deras egenskap såsom vältalighets-stycken berättigar dem här

*) Eller de tre första delarne; de tre sista innehålla hans Brefvexling.

till ett rum: och om det höga värde såsom sådana, hvilket särdeles de vigtigaste af dessa tal äga, torde nu knappast mer än ett omdöme fällas. Åtminstone bedömma dem på lika sätt alla de, som förmå uppskatta en språkfägring, hvars egentlighet består i att med eld och raskhet uttrycka ädla tankar af manlig fosterlandskärlek och ridderlig lyftning. Om «Personalierna öfver Konung Adolf Fredrik» och «Äreminnet öfver Torstenson» kan visst med grund sägas, att bägge lemna rum åt en och annan ouppfylld önskan: dock återfinnes äfven i dem samme vältalare med nöje. Större skiljaktighet torde yppa sig angående värdet af skådespelen; och sannolikt är mången hugad att tillkänna dessa, ehuru enkom tillhöriga vitterheten, ett inskränktare mått af ästhetisk förtjenst. Till antalet elfva, kunna de icke heller sins emellan vara samtligen jemngoda. Mycket kan ock vid dem alla saknas, i synnerhet då man läser dem: man tycker då esomoftast, att både idealiteten kunde vara sannare och realiteten gedignare; så i poetisk, som i historisk och psychologisk hänsyn. Men allasammans intyga ändock en afgjord dramatisk, och enkom theatralisk, talent; noga taget, en större, än som fanns hos någon i hans omgifvande skaldekrets. Kompositionen utmärker sig öfverhufvud genom fyndig och klar plananläggning, sinnrik uppställning och alltid på effekt välberäknad tillställning, med en utveckling, som, lifligt framskridande, på skådebanan städse underhåller interesset. För dessa dygder böra synnerligen dramerna «Helmfelt» och den «Svartsjuke Neapolitanaren» berömmas. Likaså komedierna «Bedragne Bachan» och «Den Ena för den Andra», som äro stycken af qvick munterhet och intagande glädtighet. Egentligen syftade Gustaf, liksom i hela sitt lif, så äfven i sin konst, — och alltså framförallt i de stycken, på hvilka han sjelf lade högsta vigten, — åt det historiskt-romantiska; hvilket dock, onekligen, för hans behandling oftast förvandlade sig till ett blott opera-messigt heroiskt. Men detta, tillika med hans diktförmågas art att i allmänhet stanna vid blotta utkast eller contour-teckningar, lände honom, såsom naturligt var, just vid com-

ponerandet af operor eller sångspel till mycken förmån. Att tänka ut sådana, var i sjelfva verket hans största poetiska styrka; och höjden af hans framgång deri betecknas af de ryktbara lyriskt-dramatiska verken «Gustaf Wasa» samt «Gustaf Adolf och Ebba Brahe». Af honom sjelf (likasom de öfriga) författade på prosa *), sattes dessa, enligt hans begäran, i vers af Kellgren. Då här sammanverkade, för det första, hans egen theatraliskt rika och glänsande fantasi; för det andra, Kellgrens musikaliska språk och verskonst; för det tredje, bägges gemensamma brinnande fosterlandskänsla och nit för all svensk ära: så skulle nödvändigt ur allt detta någonting framstå, som allsmäktigt hänryckte sin tid och ännu i vår gör ett skönt intryck på poetiska och patriotiska sinnen. Såsom ett helt, är af dessa stycken «Gustaf Wasa» det fullkomligaste. Tvifvelsutan var det ett misstag, att inom tragediens rymd förlägga operan; hvars egna och rätta område är det rent romantiska (Armides, Trollflöjtens, Don Juans, Undines region). Konungen sjelf befarade förebrås, att hafva «gjort en opera af ett sådant ämne och skrifvit en opera utan kärlek». Man ser det af företalet till hans egenhändiga utkast. Men han svarar: «Hvarför skulle man ej använda föreningen af alla sinnenas nöjen, för att fira nationens hjeltar och låta dem så, till ny förtjusning, ånyo framgå för folkets ögon?» Svaret är karakteristiskt. Och visst är, att denna såkallade «lyriska tragedi» förblifver, ehvad än den ästhetiska kritiken må i våra dagar påminna, likafullt ett alltid för svenska hjertan kärt national-skådespel. — I «Gustaf Adolf och Ebba Brahe» är motsatsen mellan hofvets och landsbygdens förhållanden, mellan kärlekens lidanden inom det förras krets och hans glada fortgående inom allmogens kojor till sitt oskyldiga mål, ganska väl hoplänkad och utvecklad. Hvad der mest anslår våra sympathier, är dock de idylliska

*) Till hvilken grad original-texterne på prosa äro fullständigt författade af konungen, ådagalägges genom de hithörande egenhändiga handskrifter, som blifvit funna bland de «Gustavianska Papperen».

dragen och taflorna ur svenska folklifvet, hvilkas behag vunnit oförgänglig ungdomsfriskhet genom Kellgrens naiva och ömma lyrik. — Vers skref konungen sjelf någongång: dock, såsom det synes, blott under sin första ungdomstid; och endast på fransyska *).

Rigtigt anmärker Hammarsköld om hans «stil», att «den har i hans dramatiska dialog en mera familjär färg, men bibehåller eljest ännu mångfaldiga erinringar af den Höpken-Tessinska prosans värdighet, så väl i ordval, som böjningar och periodställningar. Bredvid denna afbryta, understundom på ett pikant sätt, de grammatikaliskt incorrecta ordvändningar (i synnerhet under partiklarnas nyttjande), som förråda en icke rätt grundlig och säker bekantskap med språket. Tidt och ofta undfalla honom äfven nog hårda Gallicismer; och man kunde tycka, att detta bort ännu oftare inträffa, då konungen stundom plägade på fransyska utkasta sina skrifter, innan han utförde dem på svenska.» Detta sista skedde till och med, såsom hans efterlemnade handskrifter utvisa, icke blott «stundom», utan oftast; och desto mer förundransvärdt är, att gallicismerna ej förete sig i än ymnigare mått. Förmodligen kom motvigten från den städse lifligt deltagande uppmärksamhet, hvarmed han läste goda svenska författare. Man torde äfven böra hålla med Hammarsköld deri, att det rhetoriska är i Personalierna öfver Konung Adolf Fredrik mera rent och felfritt, än i det vida namnkunnigare Äreminnet öfver Torstenson; det första äreminne, som af den nystiftade Svenska Akademien tillvann sig högsta priset. Han tillägger: «Konungens varma känsla för allt fosterländskt och för sitt rikes fordna ära ger detta stycke alltigenom ett lif, som intager; fastän det historiska är nog magert, och de reflexioner, hvilka deremellan blifvit inflätade, icke utmärka sig af särdeles philosophisk djuphet.» Vi bifoga: deraf komma de deklamationer, som stundom förefalla något tomma. Men dessemellan framlysa dock så många drag af sann vältalig-

*) T. ex. en Heroid på alexandriner, i den fångne Christian II:s namn.

het, att vi begripa rätt väl, huru flertalet af akademiens ledamöter kunde skatta det värdigt högsta belöningen, utan ringaste aning, att täflaren var — stiftaren sjelf.

Man har velat förmoda, att denna okunnighet icke var så verklig. Men att den var det åtminstone hos de fleste, intygas omotsägligt af de hithörande dokumenter, hvilka nu bland de Gustavianska Samlingarna fullständigt finnas att tillgå. Den adress, som konungen hade uppgifvit, lydde så: «Herr Henric Henricsson L..., Upsala; boende hos Prof. Christiernin; svaret inlemnas i Swederi Boklåda, der ägaren sjelf låter efterfråga det.» Och vederbörande föreställde sig härvid, helt menlöst, någon ung nybörjande litteratör, kanske magister eller på sin höjd docent, som, ehuruväl ännu nog mycket deklamatorisk och i sin skrifart öfverväldigad af intryck från idelig fransysk läsning, dock vore så stora ting lofvande, att han förtjente uppmuntras genom ett i oinskränkt form gifvet offentligt bifall. De bref, som till bemälte «Herr Henricsson L...» skrefvos från Rosenstein och Leopold, äro märkliga: det förra såsom ett påtagligt bevis, att akademiens secreterare icke var invigd i hemligheten; det andra såsom en höflig, men ganska allvarsam recension, meddelande på akademiens vägnar en mängd anmärkningar, varningar och förbättrings-förslag, som anbefalldes den unge författaren till behjertande. Mången torde misstänka, att Leopold, som genast efter sin personliga bekantskap med konungen kom till honom i ett det mest förtroliga gunstlingsförhållande, spelade härvid en role. Om så var, spelade han den lika mästerligt, som konungen spelade sin: ty denne, som i allmänhet plägade flitigt bevista akademiens enskilda sammankomster, var jemväl tillstädes under debatterna öfver sin Torstenson, hörde med yppersta mine mången hvass tillrättavisning, och inföll sjelf emellanåt med andra dylika. Men tvifvelsutan var äfven Leopold oinvigd: ty säkert hade han, i annat fall, redan före täflingsskriftens inlemnande meddelat den krönte vännen sina råd.

Och härmed är åter det verkningssätt vidrördt, hvarigenom den Tredje Gustaf djupast ingrep i svenska vitterhetens utvecklingsgång. Det var hans enskilda umgänge med de utmärktaste af dess idkare, och hans hulda omsorg att förskaffa dem ett, om än tarfligt, dock sorgfritt jordiskt lefnadsbröd, oftast mot ingen annan (och eljest mot föga annan) förpligtelse, än att utbilda, i glad öfverlåtenhet åt sköna ingifvelser, sina från Gud och Naturen erhållna egentliga anlag. Lätt begripes, att samma politiska beräkning, samma med furstlig fåfänga förenade statslist, som blifvit utropad för drifffjädern till hans allmänna nitiska hägn om vitterhet och konst, till hans särskilda offentliga stiftelse för svenska språket, skaldesången och häfdaminnet, äfven har angifvits enkom för bevekelsegrunden till detta förtroliga samlif med sitt lands vackraste snillen och det ömma aktgifvande på deras timliga vilkor, i hvilket han lika beredvilligt innefattade till och med dem, som stodo hans personliga tycken och önskningar fjermast. Men i vida rikare mått, än belöningar, ägde han för dessa yrken och deras idkare — ett hjerta. Lät han påskina detta af uträkning: så synes den, betraktad såsom politisk, ej varit öfvermåttan klyftig. Ty det var icke genom den ästhetiska sidan af sitt konungasinne, som han vid sin regerings början vann tillgifvenhet hos massan af sitt folk; tvärtom: hvad han i sådan hänsigt gjorde, ansågs leda till onytta, flärd, vekliget, sedeförderf *);

*) Hvad de Fria Konsterna sjöngo 1774, i första scenen af Gyllenborgs «Syeas Högtid», bör tagas alldeles efter bokstafven;

Ack! måtte vi de stränga Dygder röra,
Som klandra våra tidsfördrif!
Ej nog för oss, att afunds-tadel höra
Af dem sin tid i orklös ro förstöra,
Som köld och ledsnad med sig föra,
När vi ge själ och hjerta lif:
Af Svenska Dygder, hedervärda,
Men sträfva för all snille-ro,
Vi med ett högmod ses (bör man det möjligt tro?)
Mot det vi oss förgäfves härda.

icke heller kan skönjas under fortsättningen och mot ändan af hans bana, att det i ringaste mån blidkade, afväpnade, eller minskade hopen af hans fiender. Men han nedlät sig icke af beräkning åt sånggudinnornas nöjen; han öfverlät sig åt dem af behof; och den ärelust, som dervid blandade sig i njutningen för hans känsla och inbillning, var en ärelystnad af denna höga art, som i alla tider varit gemensam för stora furstar. Bland de störste af de store lysa evärdligt de, som älskat skönheten, poesien, konsten. Sådana hafva alltid förstått, att det nyttiga, begärligt för alla, frambringas af många, men det sköna, begärligt för många, endast af ganska få; att desse äro, redan genom sitt fåtal, långt blottställdare för yttre omständigheters betryck; att äfven det sköna har, bredvid det nyttiga, ett samhällsvärde, och ett absolut, — ja, är sjelft ett nyttigt af högsta slag och ordning; att hos dess odlare, sällan rätt dugliga till annat än detta, är snillets fria sträfvan till sina krafters utveckling tillräcklig merit för brödföda, utan att böra förvandlas till någon tjenstemanna-banas misslottade bihang. Sådana furstar hafva ock alltid, mellan regerings-bördans mångfaldiga bryderier, sökt sin enskildaste umgängelse, sina käraste vederqvickelser bland dem, hvilkas varelse och kall är att lefva i den «glada vetenskapen», och således i all dess förening af höga tankar, oskuldsrena syftningar, harmlösa lekar, ädla och ljufva känslor.

De personer, som närmast omgåfvo Gustaf III, voro — särdeles mot slutet af hans lefnad — icke alla af denna art; vi veta det väl, och beklaga det. Men i sina snillens krets inmängde han, med undantag af Armfelt, ingen af sina mindre värdiga gunstlingar: och inom denna krets, eller i sitt förhållande till den, förblef han, intill sin sista stund, oförändradt densamme; i det företräde han åt den alltid gaf; i sin trohet mot dess äldsta länkar; i sitt begär att öka den med nya; i sin mot dem alla lika frikostiga ynnest; i sitt sätt att med dem, både i skämt och allvar, tvånglöst umgås som en jemnlike. Huru himmelsvid är ej här åtskillnaden från den preussi-

ske morbrodern, denne föraktare af sitt eget folks snillen och uppsökare af fransyska halfsnillen, dem han, midt under skenet af en förtrolighet utan gränsor, behandlade just som en äkta — despot! Men, säges det: syftemålet med alltsammans var ändå blott lofprisning och smicker; häri låg uträkningen; man läse t. ex. vissa till konungen rigtade versbref från Leopold, för att solklart inse, med hvilken vämjelig rökelse hans gunst blef gäldad. Så talar man, emedan man ej känner, eller ej påminner sig, de mönster, efter hvilka dessa bref äro formade. Maneret af de Voltairiska epitrerna tager sig, oaktadt all på härmningen använd talent, mindre väl ut i den samvetsgrannare och tungroddare svenskan; men författarens fel är, helt enkelt, en i dessa bref rådande mindre god smak, eller en för vida sträckt inympning af fransyskhet. Önskligt vore visserligen, att hvarken Leopold, eller flere med honom, hade deri gått så långt. Men hvilka skarpa sanningar och dristiga förmaningar samme Leopold kunde djerfvas frambära, äfven offentligen: det visar hans berömda, och äfven i vår öfvertygelse berömvärda, skaldebref i anledning af Anjala-förbundet. Innehållet af de vackra begynnelse-raderna:

Monark! hvars dubbla höjd vi känne,
Som konung och som enskild man:
Du sanningen ej frukta kan;
Din stora själ är gjord för henne —

bekräftar sig alltigenom i sjelfva styckets värdiga frimodighet, och bekräftades ytterligare af det sätt, hvarpå Gustaf mottog den.

Godt! genmäler man slutligen: men de, som så vitsordat eller bedömt honom, tillhörde likväl alltid hans vittra gunstlingar, hans akademister, hans hofmän; och de, som tala så än i dag, göra det på Svenska Akademiens vägnar; hvilken, såsom sjelf varande ett slags fortsättning af de förra, eller ett föråldradt hof-institut från den Gustavianska tiden, anser sig böra i det yttersta fortplanta ett visst mått af nämnda tids både

vittra och politiska fördomar. Derpå må svaras med åberopande af en auctoritet, som i desse anmärkares ögon plägar någonting gälla; en man, som i sitt enskilda förhållande stötte den vänligt honom mötande konungen ifrån sig; ett snille, som aldrig inkom i hans umgängskrets och hans akademi; en litteratör, som var Kellgrens, Leopolds och alla deras medbröders bittraste motståndare; kort sagdt — Thorild; som år 1806, och således ett par år före sin död, skref dessa verser:

Min glada ungdoms Konung! Du,
Som jag begråter ömt ännu!
Din höjda blick såg allt det Höga;
Allt Stort var klarhet för ditt öga;
Och allas, allas, allas väl
Var jordisk himmel för din själ;
Du omgaf dig med ljus af snille,
En kung i känsla, tanke, tal;
Och, liksom Gud, af hjertats val
Du sökte vinna, hvad du ville.

Rader, som, tillika med de nästföljande:

Med mera lugn, du hade lätt
Bragt till sin höjd det enda sätt
Att menskligt vårda mensklig Rätt;
Det sätt, som listigt undanspelas;
Det: att, med uppenbarlig nåd,
Rent fråga folket, hvad som felas,
Och folkets Gamle om godt råd —

innefatta Thorilds hela åsigt af Gustaf III:s glänsande och tragiska historia.

Ja: huru liberalt denne konung (emedan han sjelf var snillrik) värderade allt snille, — jemväl det, som icke bar den för klassisk gällande franska smak-skolans uniform: derpå är

just hans uppförande mot Thorild, Lidner och Bellman det ovederläggliga beviset. Den förste ville ej af honom hjelpas; den andre kunde det icke: men intetdera var konungens fel. Hans bevågenhet räckte till för båda de grupper, mellan hvilka tidens ypperste vitterhets-män delade sig. Den ena gruppen formerades af dessa trenne vänner, och några andra dem tillgifna snillen af lägre ordning. I nyssnämnda triad var Thorild egentligen profeten, och de andra bägge egentligen poeterne; till hvilka hans allmänna förhållande var, att hans önskningar uppfylldes i en rigtning genom Bellman, och skulle i en annan rigtning uppfyllts genom Lidner, om han kunnat bättre, än Creutz, lyckas att bibringa denne en smula förstånd. Fogar man till de trenne Ehrensvärd, hvars lära i så mycket sammanträffar med den Thorildska: så har man den dels indirecta, dels också directa oppositionen mot det Gustavianska tidehvarfvet fullständig, som oaktadt sina inbördes olikheter var deri öfverensstämmande, att den midt i detta tidehvarf sökte omvända Svenskarne till samma (först från Rousseau utgångna) natur-evangelium, hvars makt ungefär liktidigt utvecklade sig i Tysklands vitterhet. Med undantag af de Bellmanska sångernas skalkaktiga glädtighet och qvickhet, förstod sig Gustaf III ej på detta natur-evangelium särdeles mycket. Men han förstod, att också deri var snille: sådant var nog att påkalla hans uppmärksamhet och ynnest. Den andra och motsatta gruppen var dock sin tids enkannerligen klassiska: till denna, hvars åsigter och smak äfven (i det hela) voro konungens, hörde, vid sidan af Creutz och Gyllenborg, företrädesvis Kellgren och innan kort Leopold; samt, jemte dem, Oxenstjerna och Adlerbeth, samt de båda vältalarne Rosenstein och Lehnberg. Snillrikast af dessa fyra var Oxenstjerna, Gyllenborgs systerson, grefve och skald liksom han, men tillika hofman: glänsande på engång af qvickhetens pilar och af en icke djup, men känslofull och yppig fantasis rika färgskimmer; i hela sin bildning, och derför äfven i sin behandling af modersmålet, alltför fransysk; men likväl af uppriktig kärlek besjungande naturen och

landtmannalifvet, i dikter, hvilkas fägring, oaktadt tillsatsen af åtskillig flärdstát, är oförgätlig; sin konung tillgifven med oinskränktaste hänryckning, och för honom oumbärlig, — än såsom smidig och vältalig chef för hans utrikes ärenden, än såsom med-uppfinnare och galanteri-versmakare vid hans romantiska karuseller. Denne olik i både förtjenst och brist var Adlerbeth *): mera manlig, grundlig, i sina öfvertygelser sjelfständig; sorgfälligt laggrann, i sin vers som i sin lefnad, om sanning och rigtighet; men torr, ofta sträf, och öfverhufvud i sin poesi mera tänkare än skapare; likafullt en af de verksammaste författarne för konungens nya theater; af honom offentligt prisad såsom dramatisk skald **) och ansedd för Sveriges egentlige sorgspels-diktare (åtminstone intill Leopolds uppträdande med «Oden»). Till Adlerbeths rättmätiga pris må sägas, att han i sina — visserligen något kärfva — tragedier och operor ådagalägger långt mera sinne för antik enkelhet och renhet, än de fransmän, hvilkas skådespel han följde såsom mönster och stundom äfven tillät sig omarbeta; vidare, att han med älskande allvar, och icke utan framgång, lyssnat till hjelteljud från vår fordna Nord, i sin ombildning af Eivind Skaldaspillers dråpliga qväde öfver Hakon Adalstens-fostre; slutligen, att han i sitt obundna föredrag är klar, bestämd, värdig; i sina många åminnelsetal, alltid en trogen och sakrik tecknare. Till en senare tid höra de metriska öfversättningar från romerska skalder, genom hvilka han på Sveriges vitterhet utöfvat sin varakti-

*) Adlerbeth, Gudmund Göran: född på Ramsjöholm i Småland, den 21 Maj 1751; studerade i Upsala; ingick i krigs-expeditionen af kancelliet 1771; ord. kancellist 1773; protokolls-sekreterare 1774; riks-antiqvarie och konungens hand-sekreterare 1778; R. N. O. 1784; Ledamot af Vitterhets-Akademien 1786, Ledamot af Svenska Akademien s. å.; kancelli-råd 1787; drog sig efter Gustaf III:s död från alla offentliga befattningar; deltog efter revolutionen 1809, såsom ledamot af konstitutions-utskottet, i utarbetandet af Sveriges nu gällande grundlagar; statsråd och friherre s. å.; R. och C. af K. M. O. 1814. Död på Ramsjöholm den 7 Oktober 1818.

** Vid utnämnandet till Ledamot i Svenska Akademien.

gaste inverkan och fördenskull jemväl skördat sin varaktigaste ära. Filosofen i denna krets, dess egentlige vittre tänkare och smaklärare, var, enligt dess eget enhälliga omdöme, Rosenstein *): i sin filosofi och smak helt och hållet encyklopedistiskt-fransysk, men till hjerta och lynne svensk, hedersam, redbar; i sitt skrifsätt ren och behaglig; för efterverlden mest läsvärd i sina Minnestal och Företal. Arten af hans vältalighet är i sjelfva verket en vida sannare eller äktare, än Lehnbergs: fastän denne **) var företrädesvis tidehvarfvets vältalare, och utom all fråga är i ett slag af talkonst, hvilket vi ej kunna gilla, en likafullt hänförande mästare; särdeles har «Äreminnet öfver Gyllenhjelm», emellan en mängd endast blänkande och bländande prydnader, stora verkliga skönheter. Ett väsendtligt drag i Gustafs karakteristik är, att i sina politiska tänkesätt voro både Adlerbeth och Rosenstein ganska frisinnade, utan att det någonsin minskade konungens vänskap och förtroende. Adlerbeth var en bland dem, som fingo åtfölja honom på resan till Italien 1783; och Rosenstein gjorde han till sin sons lärare, med det svar till någon, som påminte om den ut-

*) Rosenstein, Nils von: son af archiatern; född i Upsala den 12 Dec. 1752; ingick i konungens kancelli 1771; sekreterare i presidents-expeditionen 1778; ambassad-sekreterare i Paris (hos Creutz) 1782; kronprinsens informator och kancelli-råd 1784; kancellers-sekreterare vid Upsala universitet (också hos Creutz) s. å.; ledamot i Svenska Akademien och nämnd till dess ständige sekreterare 1786; R. N. O. 1787 (och Commendör 1802); landshöfding 1795; stats-sekreterare för ecclesiastik-ärendena 1809—1822. Död i Stockholm den 7 Aug. 1824, och begrafven på Clara kyrkogård. Vid hans bortgång anlade Svenska Akademien en månads sorg.

**) Lehnberg, Magnus: född i Södra Wi af Calmare län, den 22 Maj 1758; student i Upsala 1776; prestvigd och komminister-adjunkt vid Storkyrkan i Stockholm 1785; efter sitt vinnande af Svenska Akademiens högsta pris för tvenne äreminnen (1787 och 1788), hofpredikant 1788; kyrkoherde i Kungsholmen 1789; ledamot af Svenska Akademien s. å.; öfver-hofpredikant hos enke-drottningen 1792; hos konungen 1800; theol. doktor s. å.; kyrkoherde i Jacobi församling 1802; ordens-historiograf och L. N. O.; biskop i Linköping 1805. Död i Linköping den 9 Dec. 1808.

korades kända frihets-grundsatser: «betyder ingenting; min son blir nog royalist, när han blir kung». Sjelfve Kellgren, ehuru konungen med honom sympathiserade i så mycket och äfven gemensamt diktade operor, var långt ifrån att med sin monark, i politiskt afseende, alltid tänka lika. Bland alla Gustafs vittre — med undantag af Gyllenborg — var han den, som minst var hofman; han höll sig alltid på ett visst (ehuru vördnadsfullt och vänligt) afstånd. Sådant hindrade icke, att konungen skattade honom, såsom skald och granskare, högre än någon af de andra; i det längsta åtminstone, eller tills Leopold syntes göra företrädesrummet stridigt. Till följd häraf blef det för Kellgren möjligt att i sitt sigill föra en lyra, med den afundsvärda omskriften: *Omnis in hoc sum*. Ty Gustaf ville ingalunda, att hans skalder borde tillika, ja i främsta rummet, vara någonting annat; så vida de ej sjelfve åstundade det, och verkligen voro äfven dertill duglige. Vanligtvis hade han åt dem i beredskap vissa tjenster af den art, att de kunde behandlas alldeles, eller nära nog, såsom sinecurer; befattningar, vid hvilka titlarne och lönerna, eller gratifikationerna, utgjorde hufvudsaken. I andra fall tillställde han alltid så, att verkligheten af en vigtig befattning ändock ej blef uppoffrad. Så, när han förordnade Oxenstjerna till kancelli-president efter Creutz, satte han ock bredvid honom riksrådet De Geer som medhjelpare. Creutz sjelf, om än långt mera «man för sig» än Oxenstjerna, var visst icke lika skicklig ämbetsman, som t. ex. Adlerbeth. Men hur gjorde konungen? Han satte honom på platser, der det förnämsta kunde uträttas genom intrycket och inflytelsen af hans personlighet. Den slugaste och förslagnaste diplomat skulle, såsom minister i Paris, ej hos den tidens fransoser ha uträttat hälften så mycket, som Creutz derigenom, att han förtjuste dem.

Kort sagdt: i Gustafs hof tillgick härmed fullkomligt så, som i det vidtberömda Weimarska hofvet, vid samma tid och sedermera. Det ligger i menskliga tingens natur, att ingen läsande allmänhet eller nation, äfven med gynnsammaste vilja,

har i sin förmåga de medel, som stå en upplyst furste till buds, att förhjelpa utmärkta författare till en ställning, der desse kunna utbilda sig och verka i fullt oberoende af allt, hvad eljest från målet bortleder; således ock, när så behöfves, i fullt oberoende af hopens tycken. Verldsbekant är, och kan ej vederläggas genom äfven de gällaste rop om öfverflödigheten och skadligheten af vitter furstegunst, att utan Weimars dåvarande hertig, och den moder som fostrat honom, skulle hvarken Goethe, eller Schiller, eller Wieland, eller Herder, eller många andra med dem, blifvit hvad de blefvo. Någon torde här anmärka, att i den Weimarske storhertigens omgifning buro de furstliga välgerningarna ojemnförligt förträffligare frukter, än i den Svenske konungens. Om så är: bör detta läggas välgöraren till last? kan det minska värdet af hans konstkärlek och fosterländskt ridderliga afsigt? Men anmärkningens sanning tål betydlig inskränkning. Vill man än förbise allt det öfriga vackra, som framblommade i denna tid af blida vårdagar, hvars like aldrig sedan har i Sverige varit synlig: måste ej den ohämmade utvecklingen af sådana skalder, som Bellman och Kellgren, räknas för ett jätte-resultat? Och dervid bör tillika besinnas, hvad den sistnämnde, den progressivaste af alla den för «klassisk» gällande gruppens skalder, var på väg att blifva; när han, föga öfver fyrtio-årig, från jorden borttogs.

Att närmare inlåta oss i betraktandet af den Tredje Gustafs vittra sällskapskrets, vore angenämt; men får icke ske här, der vår uppmärksamhet anmanas blott af de främsta dithörande författarne. Nog: en snillrikare krets har i Norden aldrig funnits; och redan deraf kan dömmas till beskaffenheten af den man, som var dess kungliga medelpunkt. Ännu lefva många berättelser om förtroligheten af hans umgänge med dess medlemmar; om det vågade språk, som hvarje med fantasi och

qvickhet parad förtjenst der kunde föra; om det försvar, hvartill han sjelf nyttjade endast samma medel. Hans «Brefvexling», under det den intygar hans snilles och lynnes bekanta rymlighet, att kunna på samma gång ombestyra statsvärf och soupéer, revolutioner och konserter, fälttåg och poemer, anordnanden för en batalj och anordnanden för ett skådespel, de allvarligaste statshemligheter och de muntraste upptåg, förvarar ock flerfaldiga talande drag af hans förhållande, såsom enskildt Gustaf, till sina litterära och artistiska vänner. Af sig sjelft förstås, att den dervid förvarar lika många rön af den kärlek, som, också när han omhvärfdes af de brydsammaste bekymmer och vådligaste faror, fortfor att fästa honom vid vitterheten och konsterna. Icke heller svek honom under motgången, då han anlitade dem om förströelse och tröst, det tacksamma nit, hvarmed de under medgången hade beredt honom glädje. Hos dem föryngrade sig hans tankar och känslor, genom täta besök; äfven i det tidskifte, när han, af ärelösa undersåter förrådd, af overksamma bundsförvandter lemnad åt sitt öde och sitt mod *), brottades i blodiga äfventyr med jordens största landtmakt. Denna hade vid åsynen af ett hof, der kärleksgudar lekte med hjeltarnes vapen, förmodat, att hjeltarne försvunnit och att vapnen voro blotta kostym-smycken. Europas monarker kommo på andra föreställningar. Han, som åt sina lustbarheter ofta hade gifvit skepnaden af krigiska riddarspel, hvilkas från Amadis och Tasso hämtade ämnen öfverraskade med syner af tornerings-tidernas återvaknade prakt, med kämpa-uppträden i förtrollade slott och förvandlade trägårdar, stod vid sitt frånfälle just på väg att träda i spetsen för ett nytt europeiskt korståg, rigtadt mot det nya Frankrikes (långt mer än Saracenerne otrogna) demagoger **). Ung var denne

*) Det var andra gången, som England och Preussen, på Sveriges bekostnad, främjade Rysslands jättevälde.

**) Året förut ämnade den olycklige Ludvig, förlitande sig mer på Sveriges monark än på någon af de öfriga, fly just till den i Spa vistande Gustaf; när han invid gränsen blef igenkänd och till Paris återförd.

konung, i hela sitt lif; i ondt som i godt, må vara: men ung förblef han; häri funno honom dikten och äran alltid oförändrad. Om sådana konungar — enligt mångens öfvertygelse — äro för folken onyttiga, ja förderfliga: så må man trösta sig med Guds och naturens visa föranstaltning, att de icke ofta, icke lätteligen återkomma. Hvad för byggnaden, för bildhuggeriet, för målningen, för musiken, för scenen, denne smädade Gustaf gjort, borde mellertid Stockholm allrasist förgäta; allrasist, att svenska rikets hufvudstad gjordes af honom till svenska snillets. Enkom voro der alla Sveriges vittra snillen församlade; en både för dem, och för hufvudstaden, oskattbar lycka. Märkvärdigt är visserligen, att mordskottet nådde honom icke blott midt i denna hufvudstad, utan äfven midt under en maskerad och i ett skådespelshus; det samma präktiga, som han, under sin gladaste tid, hade helgat åt de «fosterländska Sånggudinnorna *). Händelsen kan synas i flerfaldig mening betydelsefull. Hans fiender försummade icke att finna denna död, i en opera-sal och så godt som på scenen, just för en dylik «theaterkonung» alldeles passande. Visst är, att han spelade ut rolen väl, och förstod att dö med den högsta möjliga tragiska skönhet.

Jag kan ej, som Thorild, kalla honom «min ungdoms konung»; icke ens min barndoms; ehuru hans regeringsdagar omsluta de bägge första åren af min lefnad. Men vid mitt medvetandes tidigaste väckning träffades mitt öra af hans namn: och, med detsamma, jemväl af de stridande omdömen, till hvilka efterverlden ännu lyssnar med tvekan och vankelmod. Ty äfven inom den aflägsna landtliga vrå och de hyddor, der jag uppväxte, ägde dessa motsatta omdömen ifriga tolkar. En eljest hederligt sinnad adelsman utmålade honom i de hemskaste afgrundsfärgor och med hvarenda en af de styggelser, dem jag alltsedan, otaliga gånger, hört upprepas; en ung Upsala-magi-

*) *Gustavus III Patriis Musis:* inskriften på opera-husets framsida. Byggnaden, börjad 1775, fullbordades först 1782. Den invigdes då genom Adlerbeths opera: «Cora och Alonzo».

ster, Leopolds vän, skildrade honom i den ljusaste himmelsgloria; bundsförvandter saknades ej på någondera sidan. Blott ett par fromma prester gingo den medelväg, att i mycket klandra, i det mesta beundra, i det hela beklaga och urskulda honom *). De satte hans grund-olycka deri, att han med ett eldfullt snille hade vuxit upp ibland lättsinnigheter och «fritänkerier», utan tillräcklig inre motvigt af fast christendom; hans grund-fel deri, att detta snilles förmögenheter och ärelust «flögo högre», än hans rikes krafter mäktade uthärda. Så menade de i sin enfald; och med den senare hälften af deras omdöme har man nyligen sett statsmannen Schröderheim, sjelf en af Gustafs förtrognaste och vittraste umgängsvänner, instämma **). Mitt späda sinne, villigt antagande allt hvad för den ridderlige konungs-anden var förmånligt, kände sig till honom dragas genom en makt, som ställde mig, mer och mer afgjordt, i hans försvarares leder. Hvad gossen anade, har sedan i sin fulla klarhet framstått för mannens själ; klarast, när jag, under mången sommarvandring i parken af det tjusande Haga, än vid morgonglans, än vid aftonsol och månsken, uppkallat i min föreställning den Svenske Arthurs vålnad. Ofta, under åtankan af det förflutna, stal sig då ur mitt innersta Ossians suck: «sådana voro Bardernes ord i Sångens dagar; när Konungen älskade harpornas röster och sagorna om fordna tider».

---

*) Adelsmannen var sockenherrn; den unge magistern var en min morbroder (fadern till P. U. Kernell); presterne — min morfader och min fader — voro socknens prost och komminister.

**) «Hans största olycka var att födas i ett rike, hvars tillgångar ej voro tillräckliga för hans stora vuer; i saknad hvaraf han kanske stundom tillskapade hvälfningar och händelser, hvilka han, med ett mera inskränkt begrepp om sin och rikets ära, kunnat undvika» (Gustavianska Papperen, del. 2 sid. 203). Deraf de financiella förlägenheterna; af dessa åter alika påfund, som de fatala krono-brännerierna o. s. v. — Hvad åter den lösliga religiositeten beträffar, så befann sig Schröderheim i samma läge som konungen; och gjorde honom derför troget sällskap i sökandet af öfverjordiska kunskaper hos dylika siare och sierskor, som en Björnram och en mamsell Arvidson.

Oxenstjerna.

Huru skulle man kunna berätta om Gustaf III:s tidehvarf, utan att egna åtminstone några rader, särskildt, åt Gyllenborgs systerson och fosterson, den i dubbel mening Creutz' efterträdare vordne sångaren af «Dagens Stunder», af «Skördarne», af «Hoppet», af «Disa»?

Med Oxenstjerna *) började konungens personliga bekantskap tidigt. Man vet, att Gustaf, både såsom kronprins och konung, plägade ofta hedra Upsala universitet med sina besök; man vet, att han, som på Svenska Akademiens högtidsdagar ej sällan tillkännagaf sitt bifall med de lifligaste åtbörder och stundom med handklappningar, äfven med synbaraste deltagande mångengång bevistade detta läroverks föreläsningar och talöfningar. Vid ett tillfälle af senare slaget, under hans kronprins-tid, försvarade Oxenstjerna, — då student och sjuttonårig yngling, — på svenska ett ämne under Ihres inseende, så väl, att fursten efter aktens slut betygade honom sitt välbehag offentligen, med det tillägg: «Jag beklagar blott, att ni ej heter Axel.» Den unge ädlingen, med Ihre beslägtad på mödernet, bodde, under sin vistelse i Upsala, hos denne; föröfrigt var Bergklint hans närmaste handledare. Sina snillegåf-

*) Oxenstjerna, Johan Gabriel: född på Skenäs i Vingåker, den 15 Juli 1750; studerade i Upsala; ingick i kabinettet för utrikes brefvexling 1789; kort derefter sänd som beskicknings-sekreterare till Wien; några år efter Gustaf III:s thronbestigning återkommen, kammarherre, sekreterare vid kancelli-presidents-expeditionen; R. N. O. (1780) och Commendör deraf (1782); öfverste-kammarjunkare 1783; ledamot i kancellikollegium 1785; riksråd 1786 och förordnad att (efter Creutz) förestå kancelli-presidents-ämbetet; ledamot af Svenska Akademien s. å.; R. och C. af K. M. O. och ordens-kanceller 1790; riks-marskalk 1792; ledamot af Vetenskaps- och Vitterhets-Akademierna m. fl. Död i Stockholm den 29 Juli 1818.

vor ansågs han egentligen hafva ärft från modren Sara Gyllenborg; och i morbroderns hus tillbragte han den mesta delen af sin första ungdom. Ej särdeles road af den diplomatiska banan, gick han den ändock framåt efter bästa förmåga, ända upp till statens högsta ämbeten. Det blef honom till och med ålagdt, att under en del af finska fälttåget åtfölja konungen såsom förste minister, och sedan intaga en plats i den regering, som under kriget tillförordnades. Lyckligtvis var, i alla dylika kinkiga befattningar, konungen ännu mera hans medhjelpare, än han var konungens; så att de enkannerliga befattningarna af skald, hofskald och älsklig sällskapsman dervid icke (eller åtminstone så litet som möjligt) kommo till korta. Efter konungens frånfälle, då svenska hofvet blef verkningsrymd för helt andra makter än snillets och sångens, drog sig Oxenstjerna mer och mer, och omsider alldeles, tillbaka inom det enskilda lifvets krets; som likväl aldrig för honom blef bekymmerfri. Dess lugn fördystrades af en älskad makas långvariga sjuklighet, af tryckande fattigdom, och mulnande utsigter för fäderneslandet. Han upplefde dettas räddning; men «Sångens dagar» lågo i det förflutna. I afsöndrad indragenhet lefde han, efter förlusten af sin maka, med nästan blott sina minnen till sällskap. Han ökade det med Miltons och Tassos andar, hvilkas mästerverk han öfverflyttade på sitt modersmål. Det förras tolkning fullbordade han; det senares blef afbruten genom dödens mellankomst.

Hans utseende visade en något öfver medelmåttan lång, smal, mager, spirituell och liksom luftig gestalt, med ljufhet i blick och röst, med anletsdragens uttryck blandadt af förbindlighet, ömhet och qvickhet. Förmågan af det skalkaktigaste skämt sväfvade der i förening med den snarväcktaste känslighet för andras både qval och fröjder. Han var vidtberyktad för sina infall och (likväl alltid harmlösa) stickord; men han uttalade dem med ögon, lika lätt blänkande af tårar, som af epigrammer. Den utsöktaste belefvenhet mot hvar man, den äldre fransyska verlds-tonens hela galanteri mot damer, voro hos ho-

nom sammangjutna med den oförställdaste anspråkslöshet och en alltid från hjertat flödande välvilja. Det ena med det andra hade till botten ett lynne, gerna tillgängligt för alla sinnliga behag, men helst uppflyende bland diktens bilder till ätheriska rymder och längtande efter dessa, än såsom redan på jorden uppenbarade inom landtmannalifvets fridsköna krets, än såsom upplåtliga först bortom grafven i sällare andars hemvist. Fatta vi det nu sagda tillsamman, så kunna vi tillägga: hans åsyn och umgänge gåfvo företeelsen af ett väsende, der både skalden och hofmannen från Gustaf III:s tidsålder voro tillstädes — i sin fullkomlighet, eller såsom föreställda i den möjligast fördelaktiga synpunkt. Och således kunde han sjelf gälla såsom ett bevis för det omdöme, som han yttrat med afseende på sin målning af Gustaf III:s hof i skaldebrefvet till kammarherren grefve Adolf Ludvik Hamilton: «enskilda brister, mensklighetens följeslagare, förmörkade ej det allmänna ljuset; och sällan — oaktadt svaghetens undantag — förenades mer behaglighet med ädlare egenskaper, eller mer snille med renare tänkesätt.» Åtminstone är visst, att han, för sin del, vid detta hof bibehöll långt flera egenskaper af ett naturens barn, än kanske någon af dess öfriga medlemmar: mera tillhörande fantasiens förstånd, än den sorgfälligt pröfvande tankans; i urskiljande skarpblick, i beslutsam och orygglig vilja esomoftast svagare, i godtro, förtroende, hjelpsamhet och försonlighet alltid starkare, än han både såsom man och statsman bort vara; öfver det onda förundrad mera än harmsen; af dess erfarenheter mindre upplyst för sin framtid, än bedröfvad för sitt närvarande; men hvarje gång, med en menniskokärlek outtömlig på ursäkter, hastigt vändande sin uppmärksamhet derifrån till det oförminskadt hyllade goda; hänryckt när dess sköna verklighet träffades, men föredragande äfven dess sköna skenbild framför en kal och förtviflande sanning.

Redan häraf kunna vi gissa till beskaffenheten af hans skalde-anlag och af den utveckling, hvartill de måste komma

under tids- och lefnads-förhållanden, sådana det föregående framställt. Anlagens nära skyldskap med de Creutziska är obestridlig: men, ytligare bildad än Creutz, var han (såsom det tyckes) i den antika vitterheten endast flygtigt bevandrad, helt och hållet af fransyska författare uppnärd, med den tyska litteraturen alldeles obekant *), och kännande de öfriga ny-europeiska blott ofullständigt; desto fogsammare i allo efter sin konungs smak, som egentligen fullbordade hans uppfostran, blef han någonting både mindre och mera, än Camillas sångare. I allmänhet skulle vårt omdöme öfver Oxenstjernas poesi kunna uttryckas ungefär så: han är en skald, mindre kraftig och djup, än mild och öm; behagfull, men äfven behaglysten och gerna ståtande; ofta qvick, oftare sentimental (stundom intill trånmatthet) och halfmelankoliskt glädtig; lysande, ett slags briljanterad Creutz, med yppigare färgor, men (merendels) vekare ton och undulerande konturer; mera målare, än uppfinnare; mera kolorist, än tecknare; i plan-anläggning underlägsen både Creutz och Gyllenborg; mindre innerlig än den förre, mindre manligt allvarlig än den senare, men öfverträffande den ene i glans,

*) Oupplyst förblifver väl numera, huru långt denna var känd af Creutz; hvars vidsträckta beläsenhet prisas. Men att den för Oxenstjerna var en okänd verldsdel, åtminstone under större delen af hans lefnad: synes kunna, på flera sätt, bevisas ur hans skrifter. Icke blott genom deras total-intryck vid ett allmänt betraktande; utan genom oräkneliga små särskildheter. Och ville man än hålla dessa samtligen för tillfälliga (såsom t. ex. när en viss bekant blomma kallas «Vergiss-mich-nicht», eller när, i «Oden öfver Konung Gustaf Adolfs Död», bredvid Tilli skrifves öfverallt Vallstein för Wallenstein eller Waldstein): så kan sådant ej påstås om det ställe i «Åminnelse-Talet öfver Hertigen Fredrik Adolf», der, vid karakteriserandet af de åtskilliga länder denne prins gick att besöka under en europeisk resa, Tyskland skildras såsom märkvärdigt endast för sitt folks «lärdom» och «konstiga statsförfattning». Och detta tal hölls — år 1805! — Dessutom förråda hos Oxenstjerna de botaniska, mythologiska, öfverhufvud grekiska och romerska namnen en till den grad fransysk stämpel (såsom i verserna «Så Tiden, att engång sig med Hebé förlika» eller «Den tredubbla Hekat igenom mörkren tjöt»), att förunderliga misstag stundom undfallit honom, när han velat afvika derifrån.

den andre i böjlighet, värma och klang, bägge i prakt; rikare på känslor och bildspel, än på tankar och fasta former; i tankarnas art oftare genomskinlig, blänkande, fin, uddig, än originell, hög och dristig; i sin känslostämning vidt och eldigt omfamnande, mera sällan genomträngande; mäktigare i den yttre naturens skildring, än i den inres; dock ägande toner äfven för denna, när (hvilket ofta sker) hans diktning blir ännu skönare genom det subjectiva framträdandet af skaldens person, än genom föremålens egen skönhet. Det är toner, som då klinga omedelbart fram ur hans vackra hjerta, — särdeles när han anslår ömhetens, saknadens och längtningens strängar; de ljuda då så skärt och röra så huldt, att man blott hos Lidner, Kellgren och Franzén träffar liknande. Det är enkannerligen sådana, som gifva själen åt de luftigt allegoriska transparent-taflor, i hvilka han älskar att parallelisera naturens och andens lif, eller måla den förras företeelser och förändringar såsom den senares bildliga motsvarigheter; det är i främsta rummet sådana, som rädda den beskrifvande skaldekonst, hvars förnämste representant i Gustafs tidehvarf han är, från missödet att i sitt hela urarta till ett slösaktigt grannlåts-glitter, ytterst skimmerrikt, men kallt och under all sin mångfärg enformigt. Vi säga, «i sitt hela»: ty styckevis förekomma dylika urartningar; men bakom dem qväller alltid en oskuldsfrom skönhetsglädje, hvars ovilkorliga känsloflöden snart åter öfversvalla siraterna och ånyo upplifva målningen. Anmärkas kan, såsom något hos honom eget, på engång denna oskuld och denna lust att ständigt vara grann; men också bär, hos honom, sjelfva detta begär lika mycken prägel af ett lifligt natursinnes barnfröjd, som af hofmannens elegans och praktlystnad. Oxenstjerna är i sjelfva verket, före Tegnér, den präktigaste af alla svenska skalder; och visserligen sker ofta nog, att hans sångmö, icke nöjd att endast smycka sig med blommor och juveler, kläder sig från hufvud till fot i rosor och ädelstenar.

Föröfrigt satte denna sångmö målet för sin kärlek ej blott i ett arkadiskt samlif med naturen. Innehållet af hennes natur-

åskådning och landtliga njutningar skulle äfven, så långt henne möjligt var, blifva ett fosterländskt: hennes uppmärksamhet skulle sysselsättas företrädesvis af svenska ämnen, svenska minnen; dessa skulle med sin inhemska själ genomtränga, genomglöda, helt med sig sammansmälta den fransyska formen; och dymedelst förvandla den — alldeles som Gustaf det önskade — till en fullkomligt inhemsk. Också har hon, äfven häruti, ganska ofta lyckats förundransvärdt att besegra denna forms abstracta och konventionella egenheter. Stundom vågade hon nedstiga under kretsen af den hofviska belefvenhetens och vitterhetens ordförråd, att till målningens större sinnlighet upptaga flerahanda derur bannlysta «bygdens bilder, talesätt och namn». Ja, hon gick än längre; och försökte till och med att i vår skaldekonst återupplifva de forn-nordiska mytherna. Dock inskränkte sig detta sista (liksom i «Disa») inom skämtets område; eller ock (liksom i en «Mythologisk Scen uppförd vid Konungens återkomst från Ryssland») stannade det vid utbytandet af vissa romerska guda- och hjeltenamn mot vissa skandinaviska, som hardt nära utgjorde den tidens hela kunskap om vår Nords fornverld *). Sinnesstämningen, den goda viljan förtjenar ändå, jemväl här, vår aktning; och lika litet i den historiskt-poetiska rigtningen, som i den fysiskt-poetiska, bör sanningen af denne skalds varma fosterlandskänsla kunna förbises.

Såsom naturligt är, afspeglar Oxenstjernas poesi både sina starka och sina svaga egenskaper, troget, i hans sätt att behandla språket och versen. Man har i förra hänseendet beskyllt honom för en alltför stor eftergifvenhet mot fransyska inflytelser; som stundom föranledt, ej blott enstaka osvenskheter, utan ock trögheter i period-byggnaden, sväfvande obestämdheter, ja verkliga oklarheter, — undanröjda först då, när man tänker sig hur meningen skulle låta på fransyska. Denna beskyllning kan ej vederläggas. Kanske vidlåder det öfverklagade

*) Äfven för Oxenstjerna, som för Leopold, voro Asarne «Schyter» o. s. v.

felet dock allramest hans prosa: hvilken, utom ett på Svenska Akademiens vägnar författadt «Äreminne öfver Konung Gustaf III», till det mesta består af en mängd «Åminnelse-Tal*) hållna i Stora Allmänna Frimurare-Logen i Stockholm». Man behöfver ingalunda vrångt nagelfara, hvarken dessa tal, eller ens det med stor omsorg utarbetade äreminnet, för att påträffa slika bristfälligheter. Öfverhufvud är han i sin prosa alldeles den samme Oxenstjerna, som i sin poesi; således både i felen och behagen. Mycket af hans vältalighet har värde blott såsom en fyndig tillfälles-rhetorik; högst sirlig, men ock lika hjertligt menad. Mycket har äfven väsendtliga skönheter: oftast ljufva; någongång stora. Kanhända talar i «Äreminnet» en anda, för vek för sitt ämne; men det är, icke destomindre, ett praktstycke som framförallt derigenom tjusar, att det tolkar den redligaste kärlek och beundran. — Om hans versifikation dömmer Hammarsköld icke orätt, att den «än intager oss med Tassoniskt behag, än söndersliter våra öron med hårda missljud». Der herrskar, i sanning, en besynnerlig tvedrägt mellan principer. Å ena sidan: den finaste musikaliska hörsel, understödd både af vårt modersmåls afgjorda böjelse för bestämd, ren, fulltonig välklang, och af begäret att äfven i sjelfva versens ståtlighet ingalunda eferstå de latinska och fran-

*) Dels större, dels smärre. Bland de senare träffas jemväl parentationer öfver ett par «Siare» af ganska olika slag, men sympathiserande mer, än man i allmänhet kanske ännu vet: konst-filosofen Ehrensvärd och — andebesvärjaren Björnram. Denne år 1801 aflidne underman («translator af finska språket och kongl. sekreterare») skildras här på ett måhända förskönande sätt; men i alla fall så, att karakteren af hans person och mystiska förehafvanden tyckes varit ärlig. Enligt Oxenstjerna var han en gudfruktig och dygdig ensling, som tillbragte sitt lif med forskningar i de «hemliga vetenskaperna», och sjelf trodde på dessa förborgade kunskapers verklighet. Men till och med den oförmånliga dag, som belyser honom i de utgifna Gustavianska Papperen (särdeles på grund af läkaren Hedins berättelse), låter dock åtminstone det komma honom till godo, att han synes lånat sig till verktyg åt personer, som menade väl med konungen och fäderneslandet.

syska mönstren. Å andra sidan: dels den afsigt, att genom skenbara ovårdsamheter om taktens och ordens verkliga accenter bryta eller variera den entonighet, som dessa mönsters högtidligare versarter så gerna i svenskan antaga; dels ett makligt låta-sig-gå, halft familjert, halft förnämt, som icke heller är rentaf omedvetet, utan anser sig tillhöra rätta tonen af de *poesies fugitives*, hvilkas manér han i en massa af versificeradt vänskaps-glam, artighets-kram och sällskaps-joller har efterbildat. Det är klart, att härvid låg till grund ett missförstånd af fransyskans och svenskans alldeles olika naturer. Sådana tonvigtförbytningar, som äro både oundvikliga och prydliga i ett språk, hvars prosodiska betoning är en blott sväfvande och egentligen blott oratorisk, måste, försökta i ett så poetiskt språk som vårt, gifva intrycket af prosodiska origtigheter, och dermed — åtminstone i de flesta fall — åstadkomma långt mindre behag, än obehag. Hvad särskildt alexandrin-versen angår, så har den fransyska en takt, hvars art (noga tagen) är fastmer anapestisk, än jambisk; och kunde man ej på annat sätt undkomma de olägenheter, som åtfölja den svenska alexandrinens motsatta lynne, så vore tvifvelsutan bättre — näst intill att göra inga alexandriner (äfvensom i allmänhet inga verser) — att göra hur entoniga som helst, än knaggliga, ledbrutna, sönderfallande. Men man kan göra ypperliga, utan att alls behöfva stöta modersmålets genius för pannan; det har, ej blott Creutz, ej blott Leopold, ej blott Lidner, det har — Oxenstjerna sjelf (och lika öfvertygande) bevisat, så ofta han hörsammat sina bästa ingifvelser. Se vi närmare efter, hvar han plägar till öfvermått taga sig alla dessa versificatoriska friheter, hvilka Sjöberg med så mycken emphas prisade till Gyllenborgs förtret: så upptäckes ock, att det är mestadels i de smärre, af allahanda tillfällen föranledda strö-verser, dem hans pligter mot hofvet, mot vänskapen, mot damerna (nästan i likhet med Dalin förut) än aftrugat och än aflockat honom. I detta slags poemer möter oss ett sådant hvimmel af godtyckligt förändrade ord-betoningar, — af huru som helst anbragta daktyler, — af stumma

och tavtologiska rimmanden på *e*, *en*, *het*, *heten*, o. s. v., — af rim dylika som rätt och altaret (m. fl.), — att det synes esomoftast tillhöra, icke undantagen, utan just regeln. Äfven i dedikationerna framför sina större dikter låter han sig ofta sålunda flänga fram öfver stock och sten, — *cavalièrement*, men onekligen mera cavaljeriskt än poetiskt *).

Billigtvis må dock erinras, att felet här, i det hela, väl mindre är ett fel af skaldens konst, än en brist (om man så vill) hos det instrument, hvarpå han spelat. Svenskan lämpar sig ogerna till eleganta hvardagligheter, galanta flygtigheter, charmanta flatterier, småsöta fjollerier, gudomliga lapprier. Hon

*) Så dediceras «Oskuldens Religion» till Lehnberg:

När en okänd undersåtare
Går att sig hos Förstar låta se:
Söker han förord hos de personer,
Som, dem närmast, föra deras bud o. s. v.

Tillegnandet af «Skördarne» till Gyllenborg begynner ej stort bättre. — I ett bref till grefvinnan Lantingshausen förtäljer han, huru «skuggan af Camillas sångare» uppenbarat sig och (bland annat) sagt honom:

Allmogen af ämbetsmänner,
Till sin fördom lika trång
Som det rum dess syssla känner,
Tror, att aldrig vitterhet
Medger arbets-skicklighet;
Och med medelmåttans öga
Ser allt qvickt som flygtighet,
Allt behag som fåfänghet,
Dygden endast i det tröga,
Och förstånd i trumpenhet.

Tyvärr! så är det: men i slika verser (som här ofta skena af halfva sidorna utåt) talade näppligen den melodiske Creutz; allraminst som en himmelsk ande. — Föröfrigt stöter man i sjelfva «Skördarnes» början på denna alexandrin:

Som ängar, åkrar, skog och trägårdarne föda.

är dertill nog spröd och nästan alltid med förmycket eftertryck tonvigtig, yrkande på en viss både innehållets och formens dugtighet. Denna påminnelse var en af dem, för hvilka Thorild ifrigast påkallade gehör hos de vitterhetsmän, som i hans tid gåfvo den herrskande tonen. Det förekom honom, som vore de på väg att upplösa hela svenska poesien till ett societetstäckt, men eljest betydelsetomt krimskrams af idel divertissementer, prologer, kupletter, epitrer, komplimenter och bonsmots. Tidens smak tycktes honom både i sin produktion befatta sig öfver höfvan med dylika småsaker, och i sin kritiska värdering göra alltför stort väsen af den talent, som i sådant utmärkte sig. Bland hans anklagelser mot Kellgren är denna en af de hufvudsakliga. Medgifvas måste i alla fall, att Kellgren är bland våra skalder den ende, som det har rigtigt — eller nästan alltid — klädt att vara fransyskt sjelfsvåldig, och prata underhållande bagateller med ett sken af vårdslös beqvämlighet. Leopold har visserligen i ett och annat stycke af detta slag på lysande sätt lyckats; men han har då uppnått målet endast genom den sorgfälligaste bearbetning, glattning, slipning, tillspetsning *). Oxenstjernas sånggudinna, med all sin både lätthet och i månget afseende bibehållna menlöshet, är likväl en af de sköuheter, hvilka det anstår bäst att vara parerad; om än stundom enkelt, dock parerad likafullt. Sådan är hon t. ex. i berättelsen om drottning «Disa»: en rimsaga i den franska Contens manér, infattad i ramen af ett skaldebref. Detta poem kan, i sin art, af ingen öfverträffas: ej af Frankrikes största mästare deri; ej af Kellgren. Skalden låter här sin sångmö dansa för oss i en drägt, lika förförisk, som Disas egen; med blickar, som glänsa, med löjen som mysa, i samma strålar, af skälmsk list, glad oskuld och lekande vishet. De bästa af de Oxenstjernska brefven och öfriga tillfälles-verserna äro alltså de, i hvilka hon mest närmar sig ditåt, i skick och intryck. Hon

*) Man säge om slaget hvad man behagar: men inom sitt slag kan ett sådant galanteri-bref, som Leopolds till grefvinnan * * * («Om jag med Karstens röst och växt»), icke nog beundras.

sväfvar då emot oss i en smakfull morgondrägt, och sätter sig ned

Uti en Divans famn, som kröker
Sin bädd, af gyldne dynor rik,

att förtroligt meddela, nu något qvickt och ystert joller, nu någon öm bekännelse.

I allmänhet äro de Tillfällighets-skrifter, som upptaga hälften (om icke mer) af Oxenstjernas «Arbeten», sällan så rentaf utan poesi, att de icke röja sin härkomst från en poet. De svagaste träffas bland dem, som blefvo utgifna efter hans död. Eljest kunna de gälla (om ej för annat) åtminstone för fragmenter af en poetisk hofmans — konversation och dagliga umgänges-språk. Dertill kommer ett tvåfaldigt historiskt värde: somliga upplåta för oss det innersta af skaldens enskilda menskligbet, och tillika af hans vexelförhållanden till vänner och väninnor, som (till en del) sjelfva äro både älskvärda och af ryktet förevigade personligheter; andra åter ställa derjemte för vår åskådning Gustaf III:s hof ifrån den sida, hvari det visade sig synnerligen då, när «ljusets Drott gick från prakten af sin höghet

Att *en famille* få lefva fri
Med Gracer och med Sånggudinnor», —

såsom det heter i prologen till den på Gripsholm gifna första representationen af konungens lustspel «Gustaf Adolfs Ädelmod». I de förra se vi således, bredvid fruntimmer upphöjda genom rang och än mer genom snille och skönhet, framträda Gyllenborg, Creutz, Ehrensvärd, Adlerbeth, Leopold, den latinske skalden Älf, med flera. Till Creutz skrifves den 27 Augusti 1783 en begäran, att få läsa hans opera «Rustan och Mirza», om hvilken då ryktet gick, att den vore nyss fullbordad; dess hjelte, sade man, vore «en Prins utan like, fostrad af en Fée till höjden af Dygdens mod»; man skulle här förnimma på scenen yrkas

De största pligters ädla lag,
Och allt förförelsens behag
I strid med dygdens hela styrka *).

Men hvem mottager ej äfven gerna inbjudningen att se i spegelbild åtskilliga inom Gustafs hof firade «fêter med omvexlande föreställningar af baletter, sånger och scener, ömsom sökta i historien, fabeln, riddaråldern och féernas rike, ömsom författade på svenska och fransyska»? Skalden, hvars egna ord vi här nyttjat, tillägger, att han velat, af många sådana, meddela ett urval; som «torde för efterverlden äga det värde, att, under det historien förvarar en stor konungs allmänna gerningar, äfven till någon del teckna behagligheten och lynnet af hans enskilda lefnadssätt, och smaken af de umgängsnöjen åt hvilka han älskade att lemna stunderna af sin enslighet». Ett af de mest karakteristiska bland dessa stycken är det, som skildrar tornerspelet vid Drottningholm den 29 September 1779; hvars ämne, hämtadt ur den gamla romanen Amadis, föreställde eröfringen af trollmannen Arcalai slott, verkställd af riddaren Esplandian för att befria drottningen Briolanie. Konungen var Esplandian. Oxenstjernas poem är en egenmäktig episod, öfverenskommen mellan honom och den undersköna grefvinnan Löwenhjelm; hvilken dermed, alldeles i den fordna riddartidens stil, öfverraskade konungen och bragte denne, som ville vara ett mönster af ridderlig kurtis, uti ej ringa förlägenhet; hvarur han, slutligen, kunde blott med samme skalds biträde reda sig. Hon hade nämligen i föregående torneringar varit hans dam; men vid detta tillfälle, i den tro att hon ännu ej vore återkommen

*) Ett fragment af denna opera fanns bland Lidners papper, och har derföre inkommit i samlingen af hans arbeten. Det torde alltså böra omtalas i sammanhang med dem, och öfverhufvud i sammanhang med det besynnerliga förhållandet mellan Creutz och Lidner; helst när den senare ej synes frikännelig från den tillvitelse, att hafva inflätat bitar derur både i sin Spastara och sin Medea (t. ex. sjömans-choren:

Nöjsamt sin tid en sjöman fördrifver m. m.).

från en resa, bar han, i stället för hennes färgor, den för sin fägring lika frejdade grefvinnan Höpkens; och blef derföre nu af den öfvergifna sköna, i det högsta chevalereska pathos, ställd till rätta. Äfvenså bevistar läsaren villigt det divertissement, som den 19 Augusti 1786, då konungen «lade hörnstenen vid Brahelund till det nuvarande Haga», uppfördes i dess park, med «gröna fältet» till skådebana, med musik, chörer och baletter «spridda på flera ställen i bosquetterna» *). Det höfdes der nöjets genius, att sjunga:

Jag ändtlig med en Kung förenar mig i dag;
Men det är ej en Kung, blott Gustaf sjelf jag följer.
Vården, Lekar, Löjen, Frid,
Detta rum, som jag bereder,
Der engång, från mödans tid,
Gustaf går att söka eder!
Skingren med er andedrägt
Allt det qval, som lifvet tvingar;
Och låt, kring den grund jag sträckt,
Sväfningen af edra vingar
Jaga bort bekymrets flägt;
Låt, af Floras hand betäckt,
Blommor här kring spiran knytas,
Och, ibland, i herdadrägt
Kungamanteln glädtigt bytas;
Låt, från tvångens höghet fri,
Oron här hans tillflykt skona;
Offren honom ock en krona, —
Men må den af rosor bli!

De största af Oxenstjernas skaldeverk äro «Dagens Stunder» och «Skördarne». Dessa ha äfven, jemte sången öfver

*) Scenen var «mellan det såkallade Gamla och Nya Haga».

«Hoppet», alltid varit de berömdaste. På dem lade han ock sjelf, i alla afseenden, mesta vigten; måhända med tillägg af den lilla lärodikten «Oskuldens Religion», hvilken han sannolikt betraktade med mycken faderskärlek. Också var hans sångmö visserligen mera på sitt ställe i detta qväde, än när hon försökte filosofera öfver «Ödet»; hvaraf frukten blef ett långt, högtidligt rimstycke, fullt af moral, men oklart i uppfattning, svagt i hela sitt utförande, och äfven i sin vers en profcharta på ungefär alla den Oxenstjernska verskonstens oarter *). Högre står, i hvarje hänsigt, det nyss förutnämnda qvädets ljufva framställning af from religionsvishet; men mera utmärker det sig dock genom sin sedliga skönhet, än genom en i egentlig mening poetisk. Ett verkligt poem deremot är den lyriskt-allegoriska tankedikt, der Hoppets magiska väsende, thron, hofstat och välgerningar målas. Men den bör läsas i sin ursprungliga skepnad, sådan den finnes i tidskriften «Svenska Parnassen». I sin senare bearbetning har den bortbytt, mot en på bredden utvidgad didaktik, åtskilligt af det luftiga, skära, sommarnattsdröm-lika, hvarmed dess första uppfinning och skildringar hänförde: så t. ex. sjelfva den med skäl högtprisade, och äfven af Thorild beundrade strofen, der Hoppet byggde sitt tempel

Uppå en nytänd månas spets.

I alla fall, och ehuru vansklig enhvar allegori är, som inskränker sig inom personifikationen af begrepp och känslor, tager den sig här vida förmånligare ut, än i de flesta så beskaffade stycken. Skalden har sjelf lemnat oss tillfälle att jemnföra, om vi härifrån skänka ett ögonkast åt de förolyckade allegoriska figurerna i den temligen matta oden «öfver Konung Gustaf Adolfs död». Med undantag af vissa stycken i hans större verk, var den rena lyriken hans sak blott i sina smärre for-

*) Till egenheterna i Oxenstjernas diktion och vers hör jemväl ett ofta återkommande bruk af apostroferingen förtro'ndet, äfvensom af rimmet sanning och blanning.

mer: så i den täcka sången «Till mitt Pomerans-träd»; så i de rörande orden «Till Sömnen, på en aria af Metastasio».

Djupare, fastare, rikhaltigare är den allegori, som ligger till grund för den stora och lyriskt-didaktiska naturmålningsdikten «Dagens Stunder, Poem i fyra Sånger». Väl kan naturen sjelf betraktas såsom en personifikation af begrepp och känslor. Men hon är detta i konkreta former, i hvilka hon äfven har en egen, på sjelfständigt vis verklig, tillvarelse; som är, fastän å sin ena sida beroende af menniskans och motsvarande den medelst företeelser, hvilka derföre kunna uppfattas ur mennisko-artad eller mennisko-enlig synpunkt, likväl å andra sidan af den alldeles oberoende. Härigenom blifver alltså naturens lif en reell allegori öfver menniskans, eller förhåller sig till menniskolifvet såsom dess symbol; det vill säga: såsom dess just genom sitt sjelfbestånd verkliga sinnebild. Hvad hon i sitt hela är, det måste hon vara så i tidföljden, som i samvaron, af sina företeelsers allmänna tillstånd och omvexlingar; och således kan poesien tvifvelsutan så uppfatta morgon, middag, afton, natt, att hon förskönande utvecklar åskådningar, för hvilka de, hvardera genom sin egendomliga krets af naturtaflor, successift återspegla innehållet, betydelsen, historien af menniskans särskilda åldrar och slutliga jordiska förgängelse-lott. Vill hon dervid göra naturbeskrifningen eller landskapsmålningen till sin hufvudsak, och ej blott episodiskt inlåta sig på dess område: så kan endast en sådan tankesyn och känslostämning gifva den enhet, som sammanbinda de eljest spridda taflorna till en innerligt lefvande konst-skapelse, i hvilken de upphöra att vara successiva på ett blott utvändigt vis. Och att detta syfte verkligen var Oxenstjernas, visar den utlåtelse i hans företal, der han berättar, att hans afsigt hade först varit inskränkt till blotta beskrifningar, men sedan «lemnat rum för den mer utvidgade, att med dem äfven sammanfoga moraliska föremål, och teckna naturens förändringar i de synpunkter, under hvilka de, som afbilder af vår egen ombytlighet, röja sig för den betraktande, och tala till hjertat likasom till ögat». Hvad han

åsyftat, har han, åtminstone till det mesta, uppnått. De lyckligaste af dessa målningar äga ej blott prakt. De uppenbara på hvarje punkt en själ, som talar till själen; och sin förnämsta skönhet erhålla de genom värman af den kärlek, hvarmed deras konstnär, liksom en son efter lång frånvaro, störtar sig intill naturens hjerta med ögon, för hvilka modrens yttre behag öfverallt genomglänsas af de oförgätliga inre.

Sannt är: ännu belåtnare hade vi blifvit, med någon mindre moralisering här och der, och med någon större koncentrering i det hela. Minsta anledningen till slika önskningar gifver den herrliga «Natten». Sjelfva «Morgonens» målning, — ehuru näst intill Nattens den yppersta, — föranleder dem: och än mer «Aftonens»; fastän äfven denna sång har förtjusande skönheter (t. ex. den elegiska i afdelningen från sid. 73 till sid. 78). På smaken beror, om till dem bör räknas det förnäma och högtbelefvade qväll-sällskapet hos Alcindor och Elmire, i hvilkas salong vi plötsligt befinna oss bland Selis, Lisidor, Mirza, Lisandra, Selmon, Belinda och Valtor *); mellertid gör det dock sitt bästa att bete sig landtligt och trefligt. Vi kunna bakom de något fada namnen tänka oss desto interessantare personer, samlade i Vingåkers-bygden såsom gäster på detta Skenäs, hvarom skalden yttrar i sin tillegnan af «Skördarne» till Gyllenborg, att det skall intaga sitt rum

bland Sveriges trakter
Som dess Vaucluse och Mantua.

«Middagen», här (liksom i sjelfva naturen) vackrast i begynnelsen, mattas sedan, tänjes och tynar. Skaldens röst och vingar tryckas der af samma hetta och dofva qvalm, som de öfriga sångfåglarnes. Alfred, som i en löfsal väcker sin Camilla ur sömnen, lyckas ej dermed synnerligt att lifva taflan; och sjelfva fröken Mirza, som badar sig, tycks blott något dufvet

*) Oväntadt kan ej vara, att man i detta samqväm äfven roar sig med den gamla välbekanta «Etuden»; hvilken vi ännu, och troligen för första gången, återfinna någorstädes hos Wallin.

härma den badande Creutziska Camilla. Men i «Nattens» alltfamnande tafla, majestätligt mörk och midt i sitt mörker lysande af högsta präktighet, lyfter sångaren sig, och oss med honom, till en flygt, som låter för kritiken återstå — blott tystnad, om icke knäböjning.

Men det är tid, att med ett par prof, det ena ur «Morgonen», det andra ur «Natten», bekräfta hvad jag sagt.

Innehållet af det förra är en helsning till den uppgående solen och hennes sällskap. Med en pensel, som i allmänhet gör denna sång förtjent af Tegnérs omdöme, att morgonvindarna blåsa der öfverallt och morgondaggen ligger qvar öfver den skimrande taflan, skildras dagbräckningen; gryningen; den väckande lifsflägten; Morgonrodnans framkomst; hennes döttrar, Färgorna, som vid den för oss ännu osynliga Solen tända sina facklor och sprida deras verkningar öfver fälten, luften, skyarne, vågorna, på hvilkas toppar de «sålla, liksom tända droppar, ett rörligt guld». Men målningen af sjelfve ljusdrottens nu följande uppträde, så majestätlig och glansrik den än är, öfverstrålas likväl af samma ämnes behandling i «Skördarnes» tredje sång. Jag vill derföre här välja blott dessa strofer af skaldens välkomst-hyllning till den makt, som «varar, sig lik, segrande på Tiden», äfven sedan dess stad vid Nilen fallit i grus, äfven sedan Memnons stoder blifvit stumma och man fåfängt söker Mithras thron:

Själ af systemer, dem du leder!
Lif af din anförtrodda verld!
O Sol! hvad undran, om din heder
Af jorden mottog gudars gärd?
Ej åldrarna din kraft förringa:
Du skiften ser, men känner inga.
Då stjernor dö och tända sig,
Du ensam lika klarhet hyser;
Och evig i den bana lyser,
Der nya verldar möta dig.

. . . .

Kom! och ännu från Österns throner
Tag samma gärd, som egnas dig!
Hör, af klimater, folk och zoner,
Din lofsång, som förnyar sig!
Se! polens barn, bland smälta isar,
Dig på sin sänkta drifva prisar;
När Guebern, af din uppgång mött
I samma stund vid Gangens stränder,
Med dina egna flammor tänder
De rökverk deras värma födt.

Kom! genom himlens kretsar buren;
Den Skaparn lik, som, stark och mild,
Förtrodde åt din vård naturen,
Att föreställa der Hans bild!
Ditt ljus, som oombytligt varar,
Hans evighet oss uppenbarar;
När du ger lif, när du förtär,
Din lågas kraft Hans allmakt målar;
Och när du sänder värmans strålar,
Du vittnet af Hans godhet är.

Lif! njutning! verksamhet! förmåga!
J, dagens barn och himlens ätt!
Förståndets krafter! känslans låga!
Hos menskan tan igen er rätt!
Välkomne, ljusets gudamakter,
Som följt på nytt, till våra trakter,
Kring solens vagn, dess segertåg!
Åt jorden sällhet återgifven,
Och skönhet, glans och bildning lifven,
Som gömd i nattens mörker låg!

Er ankomst firad är af löjet
Och af de lekande begär,

Behagen, och det rena nöjet,
Som oskulden i famnen bär:
Men snart förena de sig alla
Att en gudinnas hägnad kalla,
Som, för dem alla lika kär,
Af oförgänglig fägring prydes,
Af vällusten och åtrån lydes,
Och deras mor och Helsan är.

Med Fröjas gördel kring sitt sköte
Och Floras kransar kring sitt hår,
Hon sina väna barn till möte
Vid ungdoms-gudens sida går.
I deras armar Astrild hvilar,
Der Hoppet leker med hans pilar;
Och Önskningarne, sväfvande
Kring deras väg, den de förtrolla,
I bägges fotspår blommor sålla,
Hvart ögonblick förnyade.

J glädjens väsen! jordens vänner!
Med vällust menniskan er ser.
Ej blott den lycklige er känner;
Den sorgsne hägnas ock af er.
Hans ängslan af er anda svalkas,
Ert lugn med ljuset honom nalkas:
Han känner, från sin oros strid,
Med ömhet sina tårar blandas;
Hans klämda hjerta lindring andas,
Och med sitt öde sluter frid.

Anförare af edert gille,
J dagens gudar! främst bland er,
Naturens son, det fria Snille,
På jorden åter stiger ner.

Af åldrens vår, hvari han lyser,
Han skönheten och styrkan hyser;
Hans vällust hindrets motstånd är;
Hans lif och väsen verksamheten,
Hans föremål fullkomligheten,
Och evigheten hans begär.

Af den mängd både granna och friska landskaps-stycken, som i det följande upprullas, tillåter utrymmet, tyvärr! inga utdrag.

I än större förlägenhet sätter mig dock nödvändigheten, att icke afskrifva hela «Natten». Ty detta qväde, nära hundrade stanser långt, är ej blott Oxenstjernas förträffligaste, — der känsla, tanka, bildningsgåfva samverka med full jemnstyrka; det är ett rentaf fullkomligt; ehuru det nu, liksom så mycket annat sådant, hvilar i glömskans grift. Välan! låt åtminstone en del af dina fägringar, du gudasköna sång, glimma fram för skattgräfvaren, som manar dig ur det mörker du firat!

I qvällens sista spår, som släcks för jordens öga,
Går Natten ändtlig opp. På rymden af det höga
Två björnar dra dess vagn i himlens öppna vidd;
Och kring dess våta tak, hvaraf hon öfverhöljes,
Hon med en dyster vakt af mörkrets bilder följes,
Kring hennes intåg spridd:

Inbillningarnas tropp, de falska Syners härar,
Och Oron som bedrar och Villan som förfärar,
Och Skrämslan, fyllande med spöken dunkla skyn,
Och Vålnadernas dans i midnattstimmans möte,
Och Skuggor, hotande, ur sina grafvars sköte,
Vidskeplighetens syn.

Af deras skaror följd, för dem hon lagar stiftar,
I mörkblå skuggors drägt den månens silfver skiftar,
Hon på sitt svarta hår en krans af stjernor bär;

Och, ömsom från sin thron på Söderns pol och Norden,
Med vidden af sin famn omfattar halfva jorden,
Som i dess lydnad är.
. . . .

Hon sänder Sömnen ut. Han Nattens intåg följde,
Och sjelf i hennes famn, der skuggan honom höljde,
Låg som ett menlöst barn i vänlig dvala sänkt.
Hans hjertas milda frid är i hans anlet målad,
Och på hans friska hy, af ungdomen bestrålad,
Är helsans purpur stänkt.

Men snart, förskingrande den trötthet honom tvingar,
Han öfver jorden far, på daggbestänkta vingar,
Af dimman drypande, som höjs ur Lethes älf.
Förgätenhetens lugn i alla känslor gjutes;
Och menskan i hans band, der hon med vällust slutes,
Begär sitt fängsel sjelf.

Så syns det gudabarn, som himlen fordom sände,
När ändtligt, ömkande de dödligas elände,
Han egnade en tröst åt deras plågors tid.
Då sändes Sömnen ner, af aftonrodnan buren,
Följd af hugsvalelsen och helsad af naturen
Och varelsernas frid.

Med deras späda kung de lätta Drömmar föddes,
Och på den vallmobädd, som kring hans vagga ströddes,
Af rosor, lekande, sitt offer lade ner.
Till honom glädjen flög, att i hans famn sig sluta
Och, af sin sällhet trött, i nöjets glömska njuta
Ännu ett nöje mer.

Till honom nalkades med nederslagna hjertan
Besväret, Arbetet och Saknaden och Smärtan,
Och Sjukdomen, förtärd, med döden i sitt bröst,

Och Fattigdomen sist, af menniskor förskjuten;
Och sökte stunders frid, och kallade minuten
Af hans begärda tröst.

Med Tystnan, Lindringen och Hvilan i sitt sköte,
Utmed hans hufvudgärd var Glömskan dem till möte;
Och, liknöjd mellan fröjd och sorg, dem komma såg.
Ur kärl af elfenben, der hon sin vallmo doppar,
Hon dem en döfdrick ger, af aftondaggens droppar,
Bemängd med Lethes våg.

Välkommen, hulda Sömn! blif åter jordens fägnad!
Tag menskan i försvar, och gif de hjertan hägnad,
Som under dagens tyngd förbidade din tröst!
Till dig ej löjet når, men sorgen ock ej tränger;
Och i den helgedom, du för dem bägge stänger,
Hörs ingenderas röst.

I djupet af ditt lugn der lifvets minnen vika,
Liksom i grafvens natt, de dödeliga, lika,
Ehur dem lyckan skilt, emotta samma rätt.
När, säll att åt din makt sitt väsen öfverlåta,
Sitt öga glädjen slöt, din hand på dem, som gråta,
Är äfven lika lätt.

. . . .

Men jorden, mellertid förställd och stum och härjad,
Af inga samljud väckt, af inga strålar färgad,
Är blott en liflös vidd den skuggan öfverdrar;
Och der jag, i en verld som öfverallt försvinner,
Af väsen, blott mig sjelf, af rum allenast finner
Mitt eget ställe qvar.

Hvad dödlik ensamhet förstummar nattens timmar!
Hur djupt dess mörkers haf allt skapadt öfversvimmar!
Så vidsträckt fordomdags och ödsligt fruktansvärd

Sig Chaos' gamla natt i gränslösheten sträckte;
Tills en allsmäktig röst dess spridda ämnen väckte,
Att samlas till en verld.

Du, Nattens äldsta barn, hvars skuggor kring mig gjutas,
Som var, förr'n allt begynt, och blir, när allt skall slutas,
I hvilken allt fått lif, och släckes ut igen;
Skänk åt mitt väsens tid, o Tystnad! Dödens like!
Att, förr'n du mig förödt, på gränsen af ditt rike
En stund bese dig än.

Hvad var du först? och hvem har kännt din början stunder,
När, innan verlden blef och ämnet fattat grunder,
Du utan lif och gräns kring tidens vagga flöt?
Hvem vet ditt väldes längd, när, efter tingens ända,
I ditt förvar igen den rymd skall återvända,
Som ljuset inneslöt?

Vårt upphof och vårt mål du lika djupt betäcker;
I bägges mörka krets ehvart sig tankan sträcker,
Hon fåfängt kallar svar och är af stumhet mött;
Ja, i det ögonblick hon mellan bägge täljer,
Du omger menskan än, och i din afgrund sväljer
Allt hvad dess möda födt.

Af sin erfarenhet hon fåfängt sig berömmer:
Du seklers dygd och brott i samma afgrund gömmer,
Der efterdömets sken oss ändtligt undanfly;
Och menskan, från en verld som steg för steg försvinner,
Af ständig glömska skild, sig aldrig upplyst finner
Och plågan alltid ny.

De häfder, som vår gång i mörkret skulle stöda,
Dem minnet söker der att som en vakteld föda,
Förlora sig till slut i dina skuggors famn.

Hur mången glömd tyrann, med mordisk ärelystnad,
Göt ej förgäfves blod, att mot din makt, o Tystnad,
Föreviga sitt namn?

Kring ålderdomens djup när tanken häpen famlar, —
Med konster, lagar, språk, af dem hon spåren samlar
Liksom igenom moln, hvad folkslag röja sig?
Hvem lär mig deras namn, som plånades af döden?
Du vet dem, Tystnad! blott; som gömmer deras öden
Beseglade hos dig.

. . . .

Hvad var det glömda folk, som, tidens början nära,
I språkgrund, hjeltesamn och tro och gudalära,
Kanhända obekant af jorden ärfves än?
Är det ert fordna ljus, försvunne Atlantider!
Hvars kunskaps första sken, hos alla folk och tider
Den vise får igen?

I katakombers hvalf, säg mig, hvad skuggor vistas,
Hvad obekanta ord på gömda vårdar ristas,
Hvad slägten hvila der från Latiens barndomstid;
Förr'n Rom, till segrar födt och drottningen af städer,
Steg opp utur de djup som höljde hennes fäder,
Att störa jordens frid?

. . . .

En tid, af nästa folk, skall ock vårt tidhvarf nämnas;
Af deras efterverld åt forskarn öfverlemnas;
Snart, ovisst och förställdt, med gissning tecknas af;
En stund, sitt minnes skymt i sagor än bevara;
Men sist, i Tystnad dränkt, vår ålders hågkomst vara
Så okänd, som vår graf.

Så aftonsolens eld i flykten af dess strålar
En skog, ännu ett torn, och än en fjällrygg målar,
Från jorden ändtlig skiljs och sväfvar på en sky;

Sist endast som en rand mot himlen tecknar dagen;
Tills, af en färglös natt omsider öfverdragen,
Dess sista märken fly.

Det hufvud jag bland er ur klippans gömma tager,
Var det med myrten krönt? med törnen? eller lager?
Har det ett snilles eld, en hjeltes anda hyst?
Hvem skiljer här, i val af multna ben bedragen,
Den träl, som dött i jern? den skönhet, som, lik dagen,
I Fröjas gördel lyst?

Af allt hvad han haft kärt, förlorad och beklagad,
Hur mången blef ej hit med vänners gråt ledsagad!
Hur mången här, förtryckt af ödets hårda slag,
Har längtat till den ro, han nu så länge njutit!
Ack! menniskor som jag, J äfven tårar gjutit,
Och lidit liksom jag.

Det gifves då ett hägn, dit ej förföljarn hinner,
Der öfvermaktens våld och nödens tvång försvinner,
Dit ödet mer ej når, der hämdens fackla släcks:
Det är de skuggors värn, som kring ditt rike bredas,
O Tystnad! och din ro, der de förgätne fredas,
Som ej af stormar väcks.

Må jorden, mellertid, af dina mörker täckas!
Till en förklarad höjd, dit inga skuggor sträckas,
Mitt öga lyfter sig från hennes låga klot;
Och från den ödslighet, som öfverallt förfärar,
Ur en oändlig rymd, bebodd af stjernors härar,
Tar nya ljus emot.

Nu vidtager en beskrifning på stjernorna, deras konstellationer, vintergatan och norrskenet; öfverallt lika värdig sina höga och lysande föremål. Det långa och lärda uppräknandet af stjern-

bilderna hade måhända kunnat vara borta; men äfven denna presentation är målande, och lifvas genom den sinnrikhet, hvarmed de tecknas och framställas i en rörligt sammanfattad förbindelse af handlingar. Religiösa betraktelser, till hvilka den poetiska höjer sig, förklara, med en sublim ode-lyftning af renaste andakt, den inre betydelsen af detta stjernmåleri. Det öfvergår derefter till ett månskens-stycke, som har till innehåll de vid nattetid motsvarigt ur naturens och menniskans bröst framgående ljufheter och fasor, hvilka samfäldt belysas af månens ögonkast. Norrskenet fladdrar bort:

Snart för ett stilla ljus dess lätta sken förswinner;
Liksom ur skogens vård, i höjden månen hinner,
Bland genomlysta moln, som öppnas kring hans klot.
I rymden, der hans makt en härmad dagning målar,
Ett fält af mörk saphir, betäckt af nya strålar,
Hans intåg tar emot.

Än med det lånta ljus hans rundnings fyllnad tänder,
Han under trädens skjul en mattad klarhet sänder,
Som villas i sitt lopp och mellan löfvet dör!
Än skenen mera fritt, der skuggor dem ej bryta,
Som en försilfrad duk på vattnens speglar flyta,
Dem ingen ilning rör.

Men fåfängt vid hans bloss min åsyn kusten följer:
Dess längd mig undanflyr och sig i skymning döljer
Mot moln, som hvila sig på strandens hvita berg.
I utsigt, längd och rum, der allt om visshet felar,
Det hela röjes blott, men blandar sina delar
I svag och lika färg.

Kring sjöar, haf och berg, och fält och hedars öcken,
Bland ljus och skuggors strid, och bleka dimmors töcken,
Allt höjes rysligt stort, med obekanta drag;

Min syn, som öfverallt af villor stängs och motas,
I en förställd natur med falska bilder hotas,
Vid en förförisk dag.

Hon fåfängt lyses opp. Det sken sig maktlöst höjer
Ej lifvar hennes bild, ej dagens målning röjer;
En hvithet, jemn och kall, dess skiften öfverdrar.
Så, när i dödens famn man ser en skönhet härjad,
Af alla blommors glans, hvarmed dess hy var färgad,
Är liljan ensam qvar.

Sin makt vid månens ljus en hemlig oro sträcker,
Och tankans strödda kraft och hjertats känsla väcker,
Som enslig, öm och djup, församlas på engång.
Han hör ej glädjens ljud sin stillhets timmar störa;
Och kärlek blott, och sorg, till vittne honom göra
Af deras blyga sång.

Från hvilans sötma skild och för bekymret vaknad,
När allt får smaka frid, du klagar, trogna saknad!
Med ömhet fästad än vid din försvunna lott.
I nattens tystnad van att dina tårar gjuta,
Du bär dem åter dit: den tröst du än kan njuta
Är — deras frihet blott.

Med dig, i samma sken förborgadt, snillet vakar:
När ömsom från en krets, hvars löjen det försakar,
Det söker visheten, i nattens tystnad lärd;
Och ömsom i en flygt, som ej sig låter styra,
Förtjusadt genomfar, med sånggudinnans lyra,
Inbillningarnas verld.

Men — hvi skall detta samma ljus äfven låna bistånd åt brott? För solens öga rädes den mörka illbragden: men, när oskulden sofver, ledes den af månens blick tillbaka ur sin kula.

Tiden är inne för de rysligaste värf och förvärf; klockan slår för mordbrännaren, kyrkoranaren, stråtröfvaren, lönmördaren, den politiske missdådaren *); och liktidigt uppträda i mån-dagern äfven de, som irra kring störda grafvar, antingen att om skatter besvärja mörkrets andar, eller att med troll-ljud väcka skuggorna till svar om en framtid, hvilken himlen, af ömhet för vårt slägte, befallt vara dold.

Så natten häpnadsfull sitt genljud gaf tillbaka,
När vid Medeas rop, som Thraciens klippor skaka,
Tredubblad, Hekate igenom mörkren tjöt;
Så skälfde hennes lugn i ålderdomens tider,
Vid ropen ur den skog, som Gallernes Druider
I nattens boning slöt.

Från dessa hemska föremål, från verser, liknande den nyss anförda i mörka färgor och dyster klang, sker åter en öfvergång till betraktelser, som, i skydd af jordens frid, lyfta sig till en försmak af den osynliga verldens, och ana dennas omedelbara närhet.

Men när vid månens skymt missgerningen fördöljes,
Förföljer oskulden och sjelf af rädslan följes,
Ett tryggt och helgadt lugn här utsträckt har sin makt.
I djupet af det skygd, som skenet utestänger,
Ej brottets öga når, och ingen fasa tränger
Till fridens gömda trakt.

Det är ej nattens skräck, som här sitt hemvist tager.
Den dunkla ensamhet, som tankan sammandrager,
En lindrig oro blott, en håg till tårar ger.
Liksom af väsens hand, dem ögat icke finner,
En tryckning hjertat rör, en ömhet känslan hinner,
Hvars ämnen hon ej ser.

*) Här ihågkommes ock Gustaf III:s baneman.

J skuggor, som er sorg för mörkrets timmar klagen!
Som flyn ur grafvens djup, och frukten skåda dagen!
Törhända detta hägn ger edert sällskap frid.
Är det er matta suck, som mig på vädret räcker?
Er lätta sväfnings flägt, som löfvens darrning väcker,
Vid jordens midnattstid?

Månn vänskapen till mig af eder någon leder?
Månn han min sorg begär? Månn någon finns bland eder,
Som kännt igen min röst, och sväfvar i min famn? —
Ack! sjelf jag ock, engång, bland eder tysta skara
Skall sucka kring en vän, och i hans hjerta svara
På mitt begråtna namn!

Mitt öga, fördt af er, i skenets matta strimma
Ser vid en kyrkas torn ett kors mot månan glimma,
På kupan af ett tak, som hvilar på en graf.
Jag känner denna graf: jag har dess boning slutit;
Och af de tårars gärd, min långa saknad gjutit,
Jag der de första gaf.

Med denna strof begynner en sedermera länge fortklingande elegisk minnesgärd *), som är en af de skäraste, i hvilka någonsin en odödlig vän-trohet klagat; hugnad omsider af det medvetande om en evig fader, som gifvit den fallna menniskan till sällskap «ånger, tårar, dygder och hopp», att

Från grafven, till hvars gräns de henne följe göra,
Han böd dem i sin famn på nytt tillbakaföra
Ett återkalladt barn, som får igen sitt arf,
Och i sin fosterbygd, bland sina fordna vänner,
Uti sin nya glans, med sällhet återkänner
Sitt första tidehvarf.

---

*) Helgad åt en ungdomsvän, en grefve Stenbock.

Likså den mörka våg, som, spridd med kärrets bäckar,
I grumlet af dess dy sitt ursprungs hvithet fläckar,
Likväl har uppgått klar ur källans ljusa sköt.
När hon från gyttjan skiljs, med den hon var förenad,
Hon synes som hon är, och gjutes lika renad,
Som hon ur ådran flöt.

I detta medvetande kan hon, äfven sedan sjelfva månen molnbetäckts och af alla nattens ljus blott några tomma sken återstå, som bäfva med oviss flägtning på låga flodbräddar och sanka mossar, trygg låta de irrbloss gyckla sig förbi, som i naturens slummer härma våra drömmars villobilder — jemväl dessa vakna drömmar, hvilka tillsist befinnas lika tomma. Så ser den vise, ur ålderdomens tjäll, i fjerran de väsenlösa flägeldar glimma, som fordom gäckade hans sinnen: begären, de fåfänga behagen, lyckans bilder, ärelystnan sjelf (som från «sol för lifvets middagstimma» förvandlats till «irrbloss för dess qväll»). Och så tänkande, står han redan invid den gräns, der Natten börjar försvinna; invid gryningens första glimt.

Sådan är Oxenstjernas sång öfver «Natten». Vore den diktad af t. ex. en Lamartine: då skulle, bland alla vitterhetens verkliga och föregifna älskare i vårt land, både de anförda verserne, och deras här förbigångna syskon, genljuda från den ena ändan af Sverige till den andra. Jag vill slå vad, att de nu icke voro kända af tjugu svenska läsare — icke af tio. Mellertid torde det lilla antal, som jag sjelf kan påräkna att erhålla, tycka sig, med mig, just här kunna med största fog använda Tegnérs utrop:

Många äro dagens läten;
Låt oss höra nattens klang!

Hvad han i «Skördarne» har åsyftat, vill — i någon

mån åtminstone — vara en lärodikt om landtmannalifvets yrken. Att så är, och att han dervid haft för ögonen Virgilii, Delilles, med fleres, arbeten i samma (eller beslägtad) rigtning, skönjes onekligt af företalet; der han äfven yttrar sig haft i sigte det mål, att härmed befrämja «Skaldekonstens upphöjande bland de nyttiga vetenskaperna från de blott angenäma». Men egentligen är detta verk ett mellanting af lärodikt och idyll, och i långt större mån det senare: en idyll, som har Sveriges natur till hufvudperson, och som utsträcker till en hel sommar de målningar, hvilka «Dagens Stunder» sammanfattat inom ett enda sommardygn. Hvad i dessa färgrika sommartaflor utvecklas för vår syn, är en skiftande följd af alla de skördar, som den svenska naturen skänker åt den svenska landsbygdens son, när han förstår, än i sitt arbetes odlingar, än i sin smaks anläggningar, att rätt begagna dess lynne och gunst. Men då dervid ock hans flit, belöningar och njutningar skildras, framträda i samma mångfaldigt skiftande följd äfven de svenska landskaps-fägringar, folkseder, folkfester (och i allmänhet folknöjen), med hvilka hvarje särskildt slag af landtmannens mödor och skörd-intägter är förenadt; hvarjemte ämnet också helt naturligt föranledt, att på episodiskt vis, mellan «philosophens betraktelser enahanda för hela menniskoslägtet», infläta sådana fosterländska forn-minnen och folks-egenheter, i hvilka Sveriges nuvarande landtmannalif bör «med nöje igenkänna sitt första tillstånd, sina äldsta stamfäder, sina fordna välgörande konungar, stiftningen af sina lagar, sina gamla hjeltar, sagor och skalder, sina högtider och sedvanor, sina krigsmäns hemkomst från slutade fälttåg, och de gamla Svenskars dygd förenad hos deras ättlingar med vetenskapernas förädling, sedernas mildring och konsternas behag». I detta, väl mestadels idylliskt-didaktiska, men emellanåt äfven idylliskt-episka förherrligande af det svenska fäderneslandet, har förevarande skaldeverk sin objectiva enhet; sin subjectiva har det i skaldens lyriskt varma natur-uppfattning och fosterlandskänsla. — Storhet fattas icke denna plan. Oxenstjerna tänkte sig föreningen af ett ämne,

härstammande från vårt slägtes patriarkaliska urtid, med en skaldesång härstammande från den, som då «i menlöshetens frid spelte för åkermän och herdar», och som nu skulle påminna, än om denna menlöshet, än om det svenska hjertats käraste och heligaste föreställningar. Hvad hade icke af utförandet kunnat blifva! Och likväl — varom evigt tacksamme för det, som deraf verkligen blifvit!

Bortser man från den nyss angifna enheten: då upplöser sig detta verk i en myckenhet särskilda och föröfrigt blott löst sammanhängande taflor. Sådant är en följd af dess innehålls art. Många — kanske de flesta — utmärka sig genom oförgätliga enstaka skönheter. Så t. ex. glömmer man åtminstone ej lätt intrycket af denna nya helsning till Solen och denna målning af sommarsol-uppgång *):

Du kom, blef sedd, gaf lif, och vintern flydde dig:
En outsläcklig dag för Norden tände sig.
Det spår af eld du tryckt i banan den du fyllde,
När du en stund försvann, ännu dess rymd förgyllde;
Förjagad öfverallt, en skugga, svag och rädd,
Knappt dröjde sväfvande kring midnatts-stundens bädd,
Förföljd af qvällens ljus och mött af dagnings-randen.
På himlen, åt hvarann de liksom räcka handen,
Och, släckande den krans af stjernor, i hvars prakt
En hälft af dygnet förr beskådat nattens makt,
Man nu på Nordens fjäll, dem bägges purpur målar,
I morgonrodnans guld ser blandas qvällens strålar.

Som hjelten, hastande i sina segrars lopp,
Knappt väntas, när han syns och fyller ryktet opp:
Så Solen, knappt ännu af morgonrodnan bådad,
Sig kastar i dess spår och är af verlden skådad.
På östans vingar höjd, hon lyftes i sin gång
Uppå en eldig vagn, hvars fålars djerfva språng,

*) I tredje sångens början.

Vid gyllne manars flägt och fräsande af lågor,
Förtrampar nattens moln och dimmans ljusblå vågor,
Som strömma kring hans hjul och hvälfvas i en bädd
Af strålars brytning fylld och Iris' färgor klädd;
Då, präktigt öppnande sin segerrika bana
Att glädjen, mödans lön och fruktbarheten dana, —
Från mindre stjernor skild, som vid dess intåg flytt,
Allena med sig sjelf och jorden den hon prydt,
Hon nalkas som en gud, att i besittning taga
Den verld, hon skapt att der sin rikdom sammandraga.

Så fick dig jorden se, du ljusets ädle kung!
Då, nyss af chaos född och känslolös och tung,
Ur vattnens djup ännu sig vecklande med möda.
Hon qväfde i sin famn de frön hon skulle föda.
Hur ljufligt, af din eld för första gången tänd,
Blef värmans alstringskraft i hennes sköte känd!
Hur lifligt, kring dess rymd ur dvalans kyla frälsad,
Af ljud och rörlighet din första uppgång helsad!
Du födde färgorna: och vid din lågas makt
Naturen klädde sig i deras skilda prakt.
Då såg man azurns hvalf af stjernors eldar blandadt,
Af månans silfver strödt, af dagens purpur randadt,
Saphirens återsken på böljans rullning sträckt,
Och blommornas emalj och fältens gröna drägt.
Årstiderna, som dig i skilda skrudar följde,
Ur öppna frukthorns djup med sina gåfvor höljde
En jord, som tog dem mot i styrkan af sin vår,
Och kallade till lif uti din värmas spår
Den verld af varelser, som förr, af tysthet skylda,
Förtryckte overksamt, i mörkrets afgrund kylda;
Men väcktes på engång, när i dess dystra graf
Din blick åt ämnet bild, åt bilden känsla gaf.
Nu rymden var bebodd. En skapande förmåga
Vid ämnet fäste, sist, odödlighetens låga.

Naturens på engång och himlarnas behag,
Gudomlighetens bild och verldens sammandrag,
Med själ och sinnlighet förenande dem båda,
Blef ändtlig menskan född, att njuta och att skåda.
Sin lycklige monark med vällust jorden bar;
Och sällhet och begär förentes med hans dar,
Att vid dess rikes gräns ett väsens intåg fira,
Som på naturens thron emottog snillets spira.

Till detta stycke, säger Tegnér, har svårligen den svenska vitterheten ett motstycke. Jag vågar tillägga: det täflar med de yppersta af sitt slag i hvarje annan. — Men visserligen sker, att dylika skönheter lemna emellan sig rymder, ofta långa nog, dem läsaren, icke alltid med lika underhållet deltagande, stundom kanske med någon trötthet, genomvandrar under spaning efter nya oaser. Sådant har detta verk äfven gemensamt med de berömdaste i sin slägt. Den egenskapen tycks höra lika mycket till sjelfva diktartens natur, som att episoderna vanligtvis behaga och fängsla oss mycket mer, än det, som vill anses för hufvudämnet eller hufvudsaken. Till denna räknade författaren, sannolikt, också de förutnämnda, «för hela menniskoslägtet enahanda philosophiska betraktelserna». Med de «personer», som jemväl här — liksom i «Dagens Stunder» — finnas anbragta, för att i det eljest blotta descriptiva åstadkomma «upplifvande och rörlighet», förhåller sig alldeles sammalunda, som der. De bli aldrig rigtigt personer; de likna på ett hår landskapsmålares vanliga menniskofigurer, men fylla dock mera rum. Någongång uppträda bönder så lärda, att först våra nya folkskolor torde framalstra deras likar i verkligheten: den gamle åkerbrukarn, som (i tredje sången) håller för sina söner en föreläsning öfver utmarker och nyodlingar, underrättar dem att rätta såningstiden inträffar «när solen lemnar Neméi lejons strider och sprider en mildrad värma omkring Astréas slott». Alexis, Evald och Virgina lyckas ännu i den nionde sången, der de bägge senare vid höstens början fira sitt bröllopp, lika litet att

tillvinna sig vår uppmärksamhet, som i den andra, der de första gången visa sig vid slåttergillet. Sjelfva förklaringarna och qvalen uttrycka på intet vis den Creutziska kärlekens innerlighet. Den tanken är annars god, att låta ett åt «Skördarna» egnadt dikt-måleri lykta med en landtlig brölloppshögtid. Äfvenså den, att, just när dess dansar hvirfla som hurtigast, ankommer plötsligt en tropp af socknens och traktens soldater från Gustafs med ära slutade Finska krig, såsom oförtänkta och desto kärare gäster. Långt mer, än de diktade personerna, interessera i allmänhet de verkliga, hvilkas namn och hågkomster skalden, med den ömma vänskap och tacksamhet som äro honom egna *), velat jemväl i detta sitt största qväde förvara. — Föröfrigt kan ej förefalla oväntadt, att man, så i beskrifningen af bröllopet, som i mycket annat, under detta verks läsning störes af en osvensk ton, som, då den råkar alltför gällt efterklinga från de fransyska och latinska mönstren, ofta inbringar i kompositionen hvarjehanda oangenäma brokigheter och motsägelser.

En fullständigare kritisk analys af dessa «Skördar», och en rättmätigt vältalig panegyrik öfver allt det bifallsvärda deri, träffas i det minnes-tal, hvarmed Tegnér tog i Svenska Akademien sitt inträde. Det är sjelft lika mycket ett praktskönt poem, som en djuptänkt afhandling. Särskildt underskrifver jag, af hela mitt hjerta, de hänryckta loforden öfver episoden om Ophion och Eurynome, eller sjöfartens ursprung; beklagande, att det ofta så förtretliga rummet vägrar mig nöjet af dess aftryckning. Nog svag deremot är episoden om Disa och Sigtrud: ett ämne, här behandladt i allvarsam stämning; men med ojemnförligt mindre framgång, än det sedermera, i ett helt för sig sjelft, behandlades på skämt. Öfverhufvud synes på alla de ställen, der skalden vill måla och prisa forn-svenska

*) Bland vitterhetsmännen från detta tidehvarf är ock (utom Gyllenborg) Oxenstjerna den ende, som — och det flerstädes — visar aktning för fru Nordenflychts minne.

ämnen, att hans kunskap om dem inskränkte sig ungefär till första delen af Dalins häfdaverk. Mellertid ledes han af Disas välgerningar på betraktelser, som ändtligen föra honom till hans älskade Vingåkers- (Vikingåkers-) bygd, och dervid, i anledning af ekarna kring Skenäs, till detta utbrott i verkliga hjelte-verser:

Och hvad, med större rätt, på Bältens tämda våg
Bör stridens medel bli vid nya härnads-tåg,
För hjelten sväfvande kring Eridanens stränder,
Än dessa ekars skog i Vikingarnes länder;
Som, växt ur kämpars mull och med sin vida rot
I deras grafvar fäst kring ättehögens fot,
Vid jordens midnattstid i skygd af sina grenar,
Bland grifte-eldars sken emellan runans stenar,
Ser deras vålnader, från skuggors tysta verld,
Ur högen resas än och skaka sina svärd? —
Jag fruktar ej er syn, J, fordna Sveriges fäder!
Ej edra slafvars son till eder boning träder.
Som ättling, Svensk och fri, jag tillhör eder än.
Ack! kännen edert språk och edert barn igen!
Och låten i det lugn, hvars helgd ej skall förstöras,
De ljud, J älskat förr, af eder vänligt höras!

För er var skalden kär. Med edra härars gång
På vapenskiftets fält han diktade sin sång:
Vid kämpens sida fäst, hvars oförskräckta sinne,
Föraktande sitt lif, men vårdande sitt minne,
För efterverldens lof, som lönade hans blod,
Begärde snillets blick till vittne af sitt mod;
När mellan höjda svärd, som i hans hjerta stötas,
Viss att i Glysisvall af Brages lofsång mötas,
Han lemnade, den stund han föll i Odens famn,
Åt ryktet sina värf och skalderna sitt namn.
Än lefva Götriks, Rolfs och Hervoras bedrifter,

Och Thiodolfers sång och Dämisagans skrifter;
Än, Bråvalla! din hed af Nordens härar höljd,
Minns Haralds ålderdom af Gneip och Hjalte följd,
Som qvädde om hans mod och stridde vid hans fana;
Än Lodbroks Bjarkamal beslöt hans härnads bana,
När han, i Ellas våld till ormars rof bestämd,
Sjöng plågornas förakt och sina söners hämd;
Än Ragnars djerfve son, af Eistens jern belastad,
Sjöng, trotsigt hvilande, på spjutens uddar kastad;
. . . .

Så vårdades bland er, J fäder af vår ätt!
Ej mindre sångens pris, än tapperhetens rätt.
Men än vill skaldmön bo hos Vikingarnes slägter;
I mildare behag, i prydligare drägter,
För Vingåker ännu beständigt vara hörd.
Här Runius, först bland oss till sångens tempel förd,
Vid handen i sin gång af smaken ändtlig tagen,
Bevekte styrkans språk att jollra med behagen.
Här Gyllenborg, se'n han en stund bland nymfer dröjt,
Uti trumpetens klang förbytte herdens flöjt,
Och lärde ändtlig er, J fordna kämpar! dyrka
En kung, hvars underverk har öfvergått er styrka.
Här sjöng han Carl på Bält med Äges treudds-glaf;
Och, sjelf det minne värd, som han sin konung gaf,
Lik hjelten, den han krönt med lagrar som ej falla,
Var utan eftersyn och lemnar den åt alla.
Och du, som i din vår, i samma trakters famn
Vid nöjets altar sjöng, fördold i Atis' namn!
Hvars ömhet, sedan lärd att mot bekymren strida,
Af känslor här ännu ej pröfvat den, att lida:
O Creutz! ack, om din vård utaf min hand engång
Kan resas i den bygd som hört Camillas sång,
Skall sorgen offra der bland skaldemöjors gille;
Och när af dig förgäts allt annat, än ditt snille,
Skall denna boning än bli ömma sinnen kär,

Och skalden glömma sig och tro dig höras der,
Och älskarn Daphne se, och målaren naturen!

Om Oxenstjernas snille, riktbegåfvadt som det var, skulle fullkomligare hafva utvecklat sig under andra, under senare förhållanden? Kanske. Kanske icke. Det är åtminstone sannolikt, att hans veka väsende ej skulle uthärdat den från alla håll påträngande otrefnaden af ett tidslynne, hvars enthusiasm — i fall man skall antaga, att det äger någon — rigtar sig endast på kritik, oppositioner, negationer *). Mera troligt är, att han blifvit en större skald, om han varit född i ett syd-europeiskt land; ty i grunden var han en söderländsk varelse, som råkat förirra sig hit upp, der «Adam i paradis åt rönnbär och sjöng Evas pris under ruggiga granar» **). Mellertid dog han, såsom han lefvat, i sånggudinnornas tjenst. Med rörelse läser man det vid ålderdomens annalkning skrifna «Brefvet från Skenäs». «Jag besökte i går», säger han der, «den park, kallad Sundängen, som af alla trakter vid Skenäs var mig alltid kärast, och der jag under hela min ungdomstid diktade mina mesta verser. Jag lade mig på mitt gamla ställe vid sjöstranden, under samma ekar, utmed samma sten, mot hvars häll jag, för trettio år sedan, hvar afton uppskref hvad jag hade hoptänkt om dagen. Jag påkallade mina fordna gudamakter i samma ord ungefär, hvarmed jag tilltalade dem den tiden. Men huru stor blef ej min bestörtning, när stämmor, som småningom nalkades mig, ändtligen förenades i en osynlig chör med den åldriga visans bekanta ord och ton:

---

*) Blott inom rymden af den industri-förgudning, som inbillar sig vara filanthropisk, visar sig ännu en verklig produktions-förmåga. Det är härvid förgudningen — icke industrien — som utgör det vedervärdiga.

**) Se inledningen till «Disa».

Du orkar illa gå,
Sitter gammal och grå;
Men qväder ändå!»

Derefter visade sig de anropade: han igenkände alla, men ingen ville förnya den gamla bekantskapen; ingen tog honom vid handen; en afsjöng till och med, på nyssnämnda melodi, en varnande förmaning. Omsider framträdde dock ställets egen skyddsgudinna med den tröst, att om han än vore numera förskjuten af nöjena, kärleken och alla sångens gudomligheter, skulle hon alltid i honom känna sin fordne vän. «Sörjande likväl i tysthet», fortfar han, «men undergifven nödvändigheten, följde jag henne till hennes boning under linden midt i ängen: med öfverenskommelse att besöka henne der ännu hvart år, fastän hädanefter utan sånger; och att slutligen, efter min död, vistas der som ande och dela med henne vården öfver min ungdoms hemvist.»

Den första öfverenskommelsen förmådde han ej hålla. Och i sanning! hans «Öfversättning af Miltons Förlorade Paradis» är det kraftigaste bevis, att den «gamla bekantskapen var förnyad», eller fastmer, att den aldrig hade upphört. Huru mycket större skald han var, än Delille, uppenbarar sig äfven vid denna täfling. Den Oxenstjernska tolkningen, trogen i anda, ord, ton, moget genomtänkt och med eldig styrka utförd, kan sjelf läsas som ett original; den är den ursprunglige Milton, föryngrad genom försvenskningen. Särskildt är språkets och versens behandling lärorik *). — Vid sitt frånfälle var han sysselsatt med att öfversätta Tassos «Befriade Jerusa-

*) Utgifvet år 1815, tillhör detta arbete egentligen en senare period af vår litteratur, som utmärker sig genom åtskilliga klassiska öfversättningar. En kommande beskrifvare af denna period skall icke förgäta, att åt Arfvidsons öfversättning af Ossian hembära den gärd af beröm, som den synes i hvarje afseende förtjena. Äfven den har uppfattat sin urskrift med en sannt poetisk anda, och är gjord på ett sätt, som hedrar Sveriges vitterhet.

lem». Hvem skulle ej förmoda, att detta företag var ett långt mera likartadt med Oxenstjernas natur? Men de fragmenter, som efter hans död blifvit utgifna, fördraga på intet sätt jemnföras med öfverflyttningen af Milton. De äro gjorda i det såkallade «fria» öfversättnings-maneret, hvars «frihet» så ofta består i förslappning och upplösning. Vid förlängdt lefnadslopp hade han troligen ombildat detta försök, och efterlemnat det i ett skick, svarande mot våra önskningar.

På det vackra Skenäs bo ännu slägtingar till den bortgångne skalden. Ehuru en kojans son, har jag för det moderna adels-hatet aldrig haft sinne; jag har alltid sett, att hos de fleste, som bära på läpparne föraktet för börd eller anor, är detta förakt, när det upplöses i sina verkliga beståndsdelar, sjelft någonting ytterst föraktligt. Jag säger alltså med Tegnér: «Börden är för den enskilde ädlingen, hvad fäderneslandet med sina minnen är för ett helt folk. Det måtte vara skönt, att härstamma från en slägt, hvars namn sjelfmant väcker minnet af fäderneslandets ärofullaste dagar; det måtte vara skönt, att från barndomen kunna sammanknyta sitt väsende med hvad detta fädernesland haft högst och ädlast, och som ättling lysna till sådana förfäders röster.» Åt invånarne af Skenäs är denna sköna lott beskärd. Tvifvelsutan skall ock skaldens ande, sväfvande vid solnedgången öfver Vingåkers leende skördefält, njuta en fägnad, så ofta han i dess fagra parker, och helst vid Sundängens lind eller strand, ännu (liksom fordom) träffar någon, hvilken han kan tilltala med denna hviskande musik:

Om du än med lifligt sinne,
När du läser Skördens sång,
Öfverraskas någongång
Af en uppväckt känslas minne;
Om du, vid dess taflor rörd,
Känner dig tillbakaförd
I den tid de återkalla,
Och ditt öga hastigt skymdt

